

T.C.

İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

MEMLÛK-HAÇLI MÛCADELESİ

Yüksek Lisans Tezi

SEVGİ DUMLU

İZMİR-2019

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MEMLÛK-HAÇLI MÛCADELESİ

Yüksek Lisans Tezi

SEVGİ DUMLU

DANIŞMANI: DOÇ. DR. FATMA AKKUŞ YİĞİT

İZMİR-2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi kapsamında sunmuş olduğum “Memlûk-Haçlı Mücadelesi” adını taşıyan tez çalışmamın birebir şahsım tarafından, akademik kurallara uygun olarak, etik kurallar gözetilmek suretiyle yazıldığını, buna binaen tez çalışması kapsamında kullanmış olduğum bütün kaynak ve eserlerin bibliyografya başlığı altında gösterilenden ibaret olduğunu, bibliyografyada bulunan her eseri atıf veya dipnot olarak kullandığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../....

Sevgi DURLU

 TS EN ISO 9001:2015	T.C. İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü	
	TEZ SINAVI TUTANAK FORMU	Dok. No: FR/604/21
		İlk Yayın Tar.: 03.10.2017
		Rev. No/Tar.: 00/..
		Sayfa 1 / 1

GÖNDEREN : Tarih Anabilim Dalı Başkanlığı
GÖNDERİLEN : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalımız Yüksek Lisans Programı öğrencisi Sevgi DURLU ile ilgili Tez Sınav Tutanağı aşağıdadır.

Tarih:
Sayı :

Tarih Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Rahat ZELCİ
İmza

SINAV TUTANAĞI

Tez Sınav Jürimiz tarafından incelenen "*Memluk- Haçlı Mücadelesi*" başlıklı tezli yüksek lisans tezi ile ilgili olarak jürimiz 10.07.2019 tarihinde toplanmış ve adı geçen öğrenciyi Tez Sınavına tabi tutmuştur. Sınav sonucunda adayın tezi hakkında OYBİRLİĞİ/ÇOKLUĞU ile aşağıdaki karar verilmiştir.

KABUL

Kabul Edilen Tezli Yüksek Lisans tezi:

- i) Bilime yenilik getirmiştir
- ii) Yeni bir bilimsel yöntem geliştirmiştir
- iii) Bilinen bir yöntemi yeni bir alana uygulamıştır
- iv) Uygulama yapmıştır (sadece Yüksek Lisansda geçerlidir)

RED

DÜZELTME *

Tez Sınav Jürisi	Unvanı ve Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Fatma AKKUŞ YİĞİT	<i>[Signature]</i>
Üye	Prof. Dr. Yusuf AYÖNÜ	<i>[Signature]</i>
Üye	Prof. Dr. Cüneyt KANAT	<i>[Signature]</i>
Üye		
Üye		

Eki : Tez Değerlendirme Formu (Her bir jüri için).

* Tez sınavında düzeltme kararı verilmesi halinde jüri tarafından öngörülen düzeltmelere ilişkin bir jüri raporu eklenmelidir. Düzeltmeler için Ek süre her defasında en fazla yüksek lisans öğrencileri için 3 ay, doktora öğrencileri için 6 aydır.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

MEMLÛK-HAÇLI MÛCADELESİ

Sevgi DUMLU

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Selçuklu Sultanı Alparslan'ın 1071 Malazgirt Zaferinin hemen akabinde Türklerin Anadolu'da yurt tutmaya başlamasıyla giderek sınırları daralan Bizans İmparatorluğu, hem sınırlarına sürekli taciz eden Türklerden kurtulmak hem de kaybettiği toprakları geri almak için Papalığa paralı asker talebini bildirmiştir. Fakat Papalık, paralı asker yerine büyük bir Haçlı ordusu göndermiş ve böylece Haçlı Seferleri olarak anılacak olan bu seferler 1096 yılında başlamıştır. I.Haçlı Seferi ile Urfa, Antakya ve Kudüs Haçlı hâkimiyetine geçmiş daha sonra Trablus'da da bir Haçlı kontluğu kurulmuştur.

Haçlılar, Kudüs'e gitmek üzere öncelikle Anadolu'dan geçmek zorundaydı. Bu durum onları ilk olarak Türkiye Selçukluları ile karşı karşıya getirdi. Selçuklular, Haçlıları durdurmak için mücadele etmişse de Haçlıların Kudüs'e ulaşmasını engelleyemediler. Haçlıların başarısı askeri olarak sayıca üstün olmalarının yanında İslâm devletleri arasında birliğin sağlanamamasından da kaynaklanmıştır. I. Haçlı Seferinden sonraki seferlerde Türkiye Selçukluları; Danişmentliler, Selçuklu Melikleri ve Dımaşk Atabeyi ile ittifak kurdu. Bu ittifak ile Haçlılara ağır kayıplar verildi. Fakat Haçlıların bölgeye yerleşmesi engellenemedi.

Anadolu coğrafyasındaki bu mücadelelerden sonra Haçlılar; Zengiler ve Eyyûbiler'e karşı mücadele etmek durumunda kalmıştır. Fakat önce Nureddin Zengi'nin Urfa'yı, ardından da Selahaddin Eyyubî'nin Kudüs'ü fethi ile Haçlılar'a darbe vurulmuştur. Fakat Mısır ve Suriye'deki Haçlılara son veren, köle olarak Mısır'a getirilen ve daha sonra kendi idarelerini kuran Memlûk Sultanları olmuştur. 1291'de Akka'nın düşmesiyle artık Suriye'de sığınacak toprakları kalmayan Haçlılar, önce Kıbrıs, ardından da Rodos'a yerleşmişlerdir. Karada gerçekleşen mücadeleler son bulurken denizlerdeki mücadeleler yeni başlamaktadır.

Bu çalışmamızda Memlûkler döneminde gerçekleşen Haçlı Seferleri ve Kontluklar ile olan mücadelelerine yer verdik. Taraflar arasında meydana gelen siyasi olaylara ve askeri ilişkilere değindik.

Anahtar Kelimeler: Eyyubîler, Memlûkler, Haçlılar, Ermeniler, Moğollar, Kıbrıs, Venedik, Ceneviz, Rodos, Portekiz.

ABSTRACT

Master Thesis

Master of Philosophy (PhD)

MAMLUK-CRUSADERS STRUGGLE

Sevgi DUMLU

İzmir Kâtip Çelebi University

Graduate School of Social Sciences

Department of History Program

The Byzantine Empire whose borders gradually decreases immediately afterwards the Seljukid Sultan Alparslan's Victory of Manzikert in 1071, informed the Papacy about the request of mercenaries in order both to get rid of Turks harassing its borders and to recapture the lands it lost. However, the Papacy sent a large Crusader army instead of mercenaries and therefore expeditions called the Crusades had started in 1096. With the First Crusade Edessa, Antioch and Jerusalem had been subordinate to Crusaders and then a Crusader county was built in Tripoli.

The Crusaders had to pass through Anatolia to go to Jerusalem. In this case, Crusaders first confront with the Seljuks in Turkey. Although the Seljuks struggled to stop the Crusaders, they could not prevent the Crusaders from reaching Jerusalem. The success of the Crusaders wasn't only superior in military terms but also inability to establish unity among Islamic states. The next time the first Crusade, Turkey Seljuks with Danishmends, Seljuks Maliks and Dimask Atabeg formed an alliance. With this alliance, the Crusaders suffered heavy losses. But the settlement of the Crusaders could not be prevented.

The Crusaders had to fight against the Zengi and the Ayyubids after this struggle. However, blows were hit to the Crusaders with the conquest of Edessa by Nureddin Zengi and then the conquest of Jerusalem by Saladin. Finally, the terminator of the Crusaders in Egypt and Syria had been Mamluk Sultans which were brought to Egypt as slaves and then had established their rules. After the fall of Akka in 1291, the Crusaders who no longer had refuge in Syria, settled first in Cyprus and then in Rhodes. While the struggles taking place on land come to an end, the struggles in the seas are just beginning.

In this study we gave place to struggles which generally took place during the period of Mamluks against Crusaders and counties and mentioned the political events and military relations between the parties.

Keywords: Ayyubids, Mamluks, Crusaders, Armenians, Mongols, Cyprus, Venice, Genoese, Rhodes, Portugal.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	III
TEZ SINAV TUTANAĞI.....	IV
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XI
EKLERİN LİSTESİ.....	XII
ÖNSÖZ.....	XIII
KAYNAKLARA DAİR.....	XV
GİRİŞ.....	1
I.BÖLÜM	5
1.1 Haçlı Seferleri.....	5
1.2 Doğunun Haçlıları ya da Batının Hacıları.....	16
II. BÖLÜM	24
2.1. Memlûkler.....	24
2.2. Eyyubî Devleti'nin Yıkılışı ve VII. Haçlı Seferi.....	27
2.3. VII. Haçlı Seferi Sonrası Mısır'da Durum.....	35
2.4. Memlûk Devleti'nin Kuruluşu.....	36
2.5. Aybek et-Türkmanî Dönemi (1250-1257) Memlûk-Haçlı İlişkileri.....	37
2.6. Seyfeddin Kutuz Dönemi (1259-1260) Memlûk-Haçlı İlişkileri.....	39
2.6.1. <i>Haçlılarla Anlaşma</i>	39
2.7. El-Melik Ez-Zahir Rükneddin Baybars el-Bundukdarî Dönemi (1260–1277) Memlûk-Haçlı İlişkileri.....	41
2.7.1. <i>Akka ile İlişkiler</i>	43
2.7.2. <i>Kayseriyye'nin Fethi (5 Mart 1265)</i>	44
2.7.3. <i>Arsuf'un Fethi (29 Nisan 1265)</i>	45
2.7.4. <i>Safed'in Fethi (24 Temmuz 1266)</i>	46
2.7.5. <i>Şakif Arnun (Beaufort)'un Fethi (15 Nisan 1268)</i>	48
2.7.6. <i>Antakya Prinkepliği'nin Fethi (18 Mayıs 1268)</i>	49
2.7.7. <i>Kıbrıs Seferi (1271)</i>	50
2.8. el-Melik el-Mansûr Seyfeddin Kalavun el-Elfi Dönemi (1280-1290) Memlûk-Haçlı İlişkileri.....	52
2.8.1. <i>Merkap Kalesinin Fethi (25 Mayıs 1285)</i>	55
2.8.2. <i>Trablus'un Fethi (27 Nisan 1289)</i>	57

2.8.3.	<i>Akka Üzerine Kuşatma Hazırlıkları</i>	58
2.9.	El-Melik El-Eşref Selahaddin Halil b. Kalavun Dönemi (1290–1293) Memlûk-Haçlı İlişkileri 60	
2.9.1.	<i>Akka'nın Fethi (1291)</i>	61
2.10.	El-Melik En-Nâsır Nâsireddin Muhammed b. Kalavun Dönemi (1293-1341) Memlûk-Haçlı İlişkileri 65	
2.10.1.	<i>Rodos'un Fethi (1302/1303)</i>	68
2.11.	Baybars el-Muzaffer el-Çaşnigîr Dönemi (1309) Memlûk-Haçlı İlişkileri.....	70
2.11.1.	<i>Kıbrıs İle İlişkiler</i>	70
2.12.	Nâsireddin Muhammed'in Torunları Döneminde (1361-1382) Memlûk-Haçlı İlişkileri	73
2.13.	Eşref Şa'bân Dönemi (1365-1377) Memlûk-Haçlı İlişkileri.....	74
2.13.1.	<i>İskenderiye Baskını (9 Ekim 1365)</i>	74
III. BÖLÜM	79
3.1.	Burcî Memlûkleri (1382-1517) Dönemi Memlûk-Haçlı İlişkileri.....	79
3.2.	Berkuk Dönemi (1390-1399)Memlûk-Haçlı İlişkileri	80
3.3.	Ferec Dönemi (1399-1412)Memlûk Haçlı İlişkileri.....	83
3.4.	Şeyh el-Mahmudî Dönemi (1412-1421)Memlûk-Haçlı İlişkileri	84
3.4.1.	<i>Kıbrıs ve Ketillan Şövalyeleri İle İlişkiler</i>	84
3.4.2.	<i>Venedik İle İlişkiler</i>	85
3.5.	Eşref Barsbay Dönemi (1422-1438)Memlûk-Haçlı İlişkileri.....	87
3.5.1.	<i>I. Kıbrıs Seferi (1424)</i>	87
3.5.2.	<i>II. Kıbrıs Seferi (1425)</i>	88
3.5.3.	<i>III. Kıbrıs Seferi ve Kıbrıs'ın Fethi (1426)</i>	90
3.6.	Seyfeddin Çakmak Dönemi (1438-1453)Memlûk-Haçlı İlişkileri.....	94
3.6.1.	<i>Rodos Seferleri (1440-1443-1444)</i>	94
3.7.	Seyfeddin İnal (Aynal) Dönemi (1453-1461) Memlûk-Haçlı İlişkileri	96
3.8.	Şehabeddin Ahmed Dönemi (1461)Memlûk-Haçlı İlişkileri	98
3.9.	Hoşkadem Dönemi (1461 – 1467) Memlûk-Haçlı İlişkileri	99
3.10.	Kayıtbay Dönemi (1468 - 1495) Memlûk-Haçlı İlişkileri.....	101
3.11.	Kansu Gavri Dönemi (1501 – 1516) Memlûk-Haçlı İlişkileri	103
3.11.1.	<i>Portekiz ile İlişkiler</i>	103
SONUÇ	107
BİBLİYOGRAFYA	109
EKLER	122
ÖZGEÇMİŞ	132

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e: Adı Geçen Eser

a.g.m: Adı Geçen Makale

a.g.t: Adı Geçen Tez

bk: Bakınız

C: Cilt

CÜ: Cumhuriyet Üniversitesi

çev: Çeviren

DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

DTCF: Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi

ed: Editör

haz: Hazırlayan

İSAR: İslam Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı

ö. Ölümü

s: Sayfa

S. Sayı

tah. Tahkik

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

TTK: Türk Tarih Kurumu

Yay: Yayınları

YKY: Yapı Kredi Yayınları

EKLERİN LİSTESİ

EK 1: Memlûk Sultanlarının Listesi (1250-1517)

EK 2: Urfa Haçlı Kontlarının Listesi (1099-1146)

EK 3: İlhanlı Hanlarının Listesi (1256-1336)

Harita 1: VII. Haçlı Seferi (1248-1252)

Harita 2: Haçlı Seferleri Arifesinde Müslüman Doğu (1090 Dolayları)

Harita 3: Haçlı Devletleri

Resim 1: Kutsal Mezar Kilisesi

Resim2: Fransa Kralı IX. Louis'nin Memlûk ordusu tarafından esir alınışı

Resim 3: Akka'nın Fethi Sırasında Müslümanlar ve Haçlılar Arasında Surlarda Savaş

ÖNSÖZ

Ortaçağ tarihinin en dikkate değer olaylarından biri olan Haçlı Seferlerinin ortaya çıkmasındaki en önemli etken Bizans'ın, Anadolu'ya yerleşen ve sürekli sınırlarının küçülmesine sebep olan Selçuklu Türkmenlerine karşı tek başına mukavemet edebilecek güçte olmamasıdır. Bizans, bu sebepten Papalıktan paralı asker talep etmiştir. Fakat Papa II. Urbanus, 1054'de Katolik ve Ortodoks kiliselerinin ayrılması olarak adlandırılan “*schisma*”ya son vermek ve Katolik kilisesinin bu ayrılıktan en güçlü olarak ayrılmasıyla Ortodoks kilisesinin kendilerine bağlı hale gelmesi için bu isteği fırsat olarak değerlendirmiştir. Böylece Papa, paralı asker yerine Kudüs'ü kurtarmak üzere kalabalık bir ordu göndermiştir.

1096 yılında başlayan bu seferlerin 1270'de son bulduğu genel kabul gören görüş ise de biz bu çalışmamızda Haçlı Seferlerinin 1270'den sonra da devam ettiği görüşünü savunduk. Öyle ki İngiltere Kralı Arslan Yürekli Richard 1191'de Kıbrıs'ı ele geçirmesinden sonra burasını Kudüs Kralı Guy de Lusignan'a satarak Kıbrıs'ta yeni bir Haçlı Devleti'nin teşekkül etmesine zemin hazırlamıştır. Aynı şekilde 1291'de Akka'da bulunan son Haçlı kalesi düştüğünde, buradan ayrılan Haçlıların Rodos'a yerleşmesi de Haçlılar için yeni bir üsün teşekkül etmesini sağladı. Mısır ve Suriye, Kıbrıs ve Rodos'un saldırılarına ek olarak Venedik, Ceneviz ve Portekiz gibi denizlerde ciddi bir güç haline gelen devletlerle de mücadele etmek zorunda kaldı. Bu saldırıların muhatabı ise Memlûkler oldu. Kuruluşundan yıkılışına kadar olan süreçte sürekli Haçlılar ile mücadele eden Memlûklerin Haçlılar ile ilişkilerini incelemeye çalıştık.

Çalışmamızın ilk bölümünde Haçlı Seferlerinin ortaya çıkışı, sebep ve sonuçları hakkında bilgi verdik. Daha sonra “Doğunun Haçlıları Ya da Batının Hacıları” Başlığını verdiğimiz ve Haçlı Seferine çıkanların torunlarının ya da diğer bir deyişle Hıristiyan tarihçilerin, Haçlı Seferlerini nasıl yorumladıklarını inceledik. Bu tarihçilerin çalışmalarından birebir alıntılar alarak ve değerlendirme yapmak suretiyle onların gözüyle Haçlı Seferlerini aktarmaya çalıştık.

İkinci bölümde Eyyubî Devleti'nin yıkılışı ve Memlûk Devletinin siyasi teşekkülü hakkında bilgi verdik. Bu bölümde Bahrî Memlûkleri zamanında meydana gelen Memlûk-Haçlı ilişkilerini, üçüncü bölümde ise Burcî Memlûkleri dönemi Haçlı ilişkilerini incelemeye çalıştık.

Tez konusunun belirlenmesinden yazma aşamasına kadar desteklerini esirgemeyen, sadece mesai saatlerinde değil mesai saatleri dışında da bana zaman ayıran değerli tez danışmanım Doç. Dr. Fatma AKKUŞ YİĞİT başta olmak üzere, lisans eğitimimden yüksek lisans eğitimime kadar olan süreçte bana rehberlik eden Lisans Tezi danışmanım Doç. Dr. Altay Tayfun ÖZCAN'a teşekkürü bir borç bilirim. Tez yazım sürecinde beni yalnız bırakmayan, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme, Arapça çevrilerde yardımlarını gördüğüm arkadaşım Songül AKYURT'a, tezimin düzenlenmesi aşamasında desteklerini gördüğüm Ar. Gör. Aslan Kılıç ve Okan ÇEKİL'e de ayrıca teşekkür ederim.

KAYNAKLARA DAİR

1. ARAPÇA KAYNAKLAR

İbn Kalânîsî, Şam Tarihine Zeyl, I. Ve II. Haçlı Seferleri Dönemi (ö. 1160)

Dımaşk'ta doğan İbn Kalânîsî'nin, 1073-1082 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir. Hem yazı hem de şiirde dikkat çeken bir isim olmuştur. İbnü'l-Kalanîsî, 29 Kasım 1049'da Dımaşk valiliği görevine başlamış ve 1056 yılına kadar bu görevine devam etmiştir. Dımaşk valiliği yaptığı sırada “Zeylü't-Târihi'd-Dımaşk” adlı eserini yazmaya başlamıştır. Bu eserin ilk bölümünde daha çok valiler hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde 1066 yılından 1160'a kadar olan genel bir tarih yazılmıştır. İbnü'l-Kalanîsî, Kudüs'ün Haçlı hâkimiyetine geçişinden sonra Haçlılar hakkında bilgi vermeye başlamıştır. 1104 yılından itibaren Haçlılar hakkında verdiği bilgiler önemlidir¹. Biz bu eseri Türkiye Selçukluları ile Haçlıların mücadelesi ve 1101 Haçlı Seferi hakkında bilgi vermek suretiyle çalışmamızda kullandık.

Usâme İbn Munkız, Kitâbü'l-İ'tibâr (ö. 1188)

4 Temmuz 1095 yılında Şeyzer'de doğan İbn Munkız, iyi bir asker, idareci ve ediptir. Henüz dört yaşında iken Kudüs, Haçlı hâkimiyetine geçmiştir. Böylece çocukluk döneminden itibaren Haçlılar ile yapılan savaşları takip etme imkânı bulmuştur. 1130'da Dımaşk'a giden İbn Munkız, Haçlılar'la mücadele etmiş ve Musul Atabegi Zengî'nin hizmetine girmiştir. 1138-39 yılındaki Şeyzer kuşatmalarında, Haçlı ve Bizans kuvvetlerine karşı savaşmıştır. Uzun bir hayat yaşayan müellif, 1188'de Dımaşk'ta ölmüştür. Kitâbü'l-İ'tibâr, yazarın biyografisidir. Bölgenin o zamanki kültürel, siyasî, içtimaî ve iktisadî hayatı hakkında bilgi de vermektedir². Biz bu eseri Urfa'nın yeniden Müslüman hâkimiyetine alınmasından bahsetmek suretiyle çalışmamızda kullandık.

¹ Abdülkerim Özaydın, “İbn Kalânîsî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 21, İstanbul 2000, s. 99-100.

² Ali Sevim, “İbn Munkız”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 20, İstanbul 1999, s. 221-222.

İbn Şeddad, Bahaaddin Eb'ü-l Mahasin Yusuf bin Rafi' bin Temim, en-Nevadir'üs-Sultaniyye ve el-Mahasin'ül-Yusüfiyye (ö. 1235)

1145'de Musul'da doğan müellif, hadis, fıkıh, tefsir, kıraat ve edebiyat dersleri aldı. Bağdat'ta bulunan Nizamiye Medresesi'nde eğitimine devam etti. Buradaki eğitimini tamamladıktan sonra yeniden Musul'a dönen İbn Şeddad, Musul Atabek'i tarafından önemli devlet işlerinde ve elçiliklerde görevlendirildi³. Bu elçilik görevleri esnasında Selahaddin Eyyubî ile tanışma şansı buldu. Kısa süre sonra Selahaddin Eyyubî'nin izzet ve ikramına mazhar oldu ve hizmetine girdi. Selahaddin Eyyubî'nin ölümüne kadar ona hizmet ettikten sonra yeniden memleketi Musul'a döndü. 93 yıl gibi uzun bir ömür süren İbn Şeddad'ın "En-Nevadir'üs-Sultaniyye ve el-Mahasin'ül-Yusüfiyye" adlı eserinin, Mehmet Selim Bilge tarafından yapılan tercümesini, Selahaddin Eyyubî ve Haçlılar arasındaki ilişkiler hakkında bilgi vermek suretiyle çalışmamızda kullandık.

Baybars el-Mansûrî, et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye fi'd-Devleti't-Turkiyye (ö. 1325)

1247'de doğan müellifin tam adı Rükneddin Baybars el-Mansûrî el-Hatâ-î el-Devâdar'dır. Memlûk Sultanı Kalavun'un Memlûk emirlerinden biridir. Sultan Kalavun ile birçok savaşa katılan Baybars el-Mansûrî, 1281'de Kerek naibliği görevine getirildi. Kalavun'un oğlu en-Nasır Muhammed ilk saltanatında binler kumandanlığına yükseldi ve üçüncü kez en-Nasır Muhammed Memlûk tahtına oturduğunda, Saltanat Naibi oldu. Bir süre sonra bu görevden azledilerek İskanderiye'ye hapsedilen Baybars el-Mansûrî, serbest bırakılmasından kısa bir süre sonra 1325'de öldü⁴. Biz Baybars el-Mansûrî'nin, kısmen manzum olarak yazmış olduğu, Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye Fi'd-Devleti't-Turkiyye adlı eserinden faydalandık. Bu eser 1250 yılıyla başlayıp 1311 yılına kadar gelmektedir⁵. Abdülhamid Salih tarafından Kahire'de neşredilen bu eser Hüseyin Polat tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu eser bir Memlûk tarihçisi tarafından yazılmış olması bakımından hali hazırda bir önem arzederken Memlûklerin kuruluşu ile başlayan ve içerik bakımından zengin bilgiler ihtiva etmesi bu eseri daha da önemli kılmaktadır. Biz bu eseri Memlûkler ile çağdaşları arasında gerçekleşen mücadeleler hakkında bilgi vermek suretiyle çalışmamızda kullandık⁶.

³ Bahaaddin Bin-Şeddad, *En-Nevadir'üs-Sultaniyye ve El-Mahasin'ül-Yusüfiyye*, (çev. Mehmet Selim Bilge), Şingal yay., Diyarbakır 2015, s. 17.

⁴ Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İSAR yay., İstanbul 1998, s. 176.

⁵ Şeşen, *a.g.e.*, s. 177.

⁶ Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye Fi'd-Devleti't-Turkiyye*, Türk Devleti Konusunda Sultanlara Armağan (1252-1312), (çev. Hüseyin Polat), TTK yay., Ankara 2016.

en-Nuveyrî, Muhammed b. Kâsım, Kitâb el-İlmâm fi mâ Ceret Bihi el-Ahkâm vel-Umûr el-Makziyye fi Vaka'at el-İskenderiyye (ö. 1333)

En-Nüveyrî, yukarı Mısır'ın Nuveyre köyünde doğduğu için en-Nuveyrî nisbesiyle anılmaktadır. 1337'de İskenderiye'ye gelmiş bu tarihten itibaren de burada kalmıştır. En-Nuveyrî, İskenderiye'nin Haçlılar tarafından işgaline şahit olmuştur⁷. Eserini Haçlıların şehirde yaptıkları tahribatı, sonraki nesillerin öğrenmesi için yazdığını dile getirmiştir. “Kitâb el-İlmâm fi mâ Ceret Bihi el-Ahkâm vel-Umûr el-Makziyye fi Vaka'at el-İskenderiyye” adını verdiği bu eser⁸ 1365'de İskenderiye'deki Haçlı saldırısı hakkında ilgi veren en önemli kaynaktır. Müellifin Sultan Baybars'tan çağdaşı Sultan Şaban'a kadar verdiği bilgiler önemlidir. Biz bu eseri Eşref Şa'ban zamanında meydana gelen İskenderiye Baskını hakkında bilgi vermek suretiyle çalışmamızda kullandık.

el-Makrizî, Takıyyüddin Ahmed b. Ali, es-Sülûk fi Marifeti Düvel el-Mülûk (ö. 1441)

1365 yılında Kahire'de doğan Makrizî, iyi bir eğitim aldı. Hatta eğitim gördüğü hocalarının sayısının 600'e ulaşması ile övüldüğü bilinmektedir. Fıkıh, Hadis ve tarih sahalarına hâkim olan müellif, vaizlik, müderrislik ve muhtesiplik görevlerinde bulunmuştur. 1441'de Kahire'de ölmüştür⁹. Biz Makrizî'nin es-Sülûk fi Marifeti Düvel el-Mülûk adlı eserini kullandık. 1171'den başlamak suretiyle 1441'e kadar gelen bu eser, Mısır tarihi hakkında önemli bilgiler barındırmaktadır. M. Mustafa Ziyade eseri edisyon kritikli neşrine başlamış ve ilk cildini 1934'de ikincisini ise 1958 yılında yayınlamıştır. Daha sonra Said Abdülfettah Âşûr 1970-1973 yıllarında üçüncü ve dördüncü ciltlerini neşretmiştir. Neşredilen bu ciltler Kahire'de basılmıştır¹⁰. Biz bu eseri Memlûklerin kuruluş aşamasından itibaren devlet içinde yaşanan iç meseleler ve bu süreçte meydana gelen Haçlı mücadeleleri hakkında bilgi vermek üzere kullandık.

İbni Tagrıberdi, en-Nücûmu'z-Zâhire fi Mülûk-i Mısır ve'l-Kahire (ö. 1470)

1409-1410 yılında doğan İbni Tagrıberdi, Türk asıllıdır. Tasavvuf, astronomi, tıp, matematik ve mûsikiyle ilgilenmesine rağmen tarih ilmine meylecti. Memlûk döneminin

⁷ Mustafa Öz, “Nüveyri, Muhammed b. Kasım”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul 2007, s. 306-307.

⁸ Muhammed b. Kâsım b. Muhammed en-Nuveyrî el-İskenderânî, *Kitâb el-İlmâm Fî mâ Ceret Bihi el-Ahkâm ve el-Umûr el-Makziyye fi Vaka't el-İskenderiyye*, (tah. Azîz Sûryâl Atîyya / Etinne Combe), Cilt II, Haydarabat, 1969.

⁹ Şeşen, *a.g.e.*, s. 208; Eymen Fuâd Seyyid, “Makrizî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 27, İstanbul 2001, s. 448.

¹⁰ Şeşen, *a.g.e.*, s. 208-210; Seyyid, *a.g.m.*, s. 450-451.

meşhur tarihçilerinden Makrîzî'nin öğrencisidir. Babasının bir memlûk olması dolayısıyla evlâdü'n-nâs sınıfına mensuptu. Aynı zamanda iyi bir asker olarak da yetiştirildiği için hem ilmî hem de askerî alanda dikkat çekti. Tagrıberdi, yaşlandığında önemli devlet adamlarıyla akrabalık ilişkileri kurdu. Ve olağan durumunu bu şekilde daha da güçlendirdi. En-Nücûmü'z-Zâhire fî Mülûki Mısır ve'l-Kahire adlı eseri, Mısır'ın fethi ile başlayıp yaklaşık sekiz buçuk asırlık dönemi içine almaktadır¹¹. İbn Tağrıberdî bu eseri el-Melikü'z-Zâhir Çakmak'ın oğlu Emîr Muhammed'in teşvikiyle yazmıştır. Tagrıberdi, eserini Emir Muhammed'in zamanında bitirerek ona takdim etmek istemişse de Emîr Muhammed'in genç yaşta ölümü ile bu istek gerçekleşmemiştir. Biz, Memlûk Tarihi ana kaynaklarından olan bu eseri Memlûklerin kuruluşundan yıkılışına kadar olan süreçte bilgi vermesi sebebiyle çalışmamızın büyük bir kısmında Ahsen Batur tarafından yapılan çevirini kullandık¹².

İbn İyas, Bedâ'î'ü'z-Zühûr fî Vekayi'i'd-Duhûr (ö. 1524)

1448'de Kahire'de doğan müellif, Sultan Berkuk'un memlûklerindedir. Sultan Ferec zamanında ikinci devâdâr rütbesine yükselmiştir. Bedâ'î'ü'z-Zühûr Fî Veķā'i'i'd-Duhûr eseri dışında onun hakkında bilgi sahibi değiliz. 1524 yılında öldüğü tahmin edilen İbn İyas, Memlûklerin, Osmanlı Hâkimiyetine geçişi hakkında önemli bilgiler veren eseriyle hem Memlûkler hem de Osmanlı Devleti alanında çalışanlar için önemli bir yer teşkil etmektedir. Bedâ'î'ü'z-Zühûr Fî Veķā'i'i'd-Duhûr adlı eseri ile Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethi ve Halifelik makamının Osmanlı'ya geçişi hakkında bilgi veren şüphesiz en önemli kaynaktır. Bu eserin tahkikli neşri Muhammed Mustafa tarafından yapılmıştır¹³. Ramazan Şeşen tarafından da Türkçe'ye çevrilmiştir. Biz bu eseri Yavuz Sultan Selim'in Merc-i Dabık ve Ridaniye Savaşları ile Memlûklerin Osmanlı hâkimiyetine geçişi hakkında bilgi vermek suretiyle çalışmamızda kullandık¹⁴.

¹¹ Mustafa Çuhadar, İsmail Yiğit, "İbn Tağrıberdî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 20, İstanbul 1999, s. 385-388.

¹² İbni Tagrıberdi, *En-Nücûm'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar)*, Selenge yay., İstanbul 2013.

¹³ Muhammed Razûk, "İbn İyas", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, s. 97-98; Şeşen, *a.g.e.*, s. 231.

¹⁴ İbn İyas, *Yavuz'un Mısır'ı Fethi ve Mısır'da Osmanlı İdaresi (Bedâ'î'ü'z-Zühûr Fî Vekayi'i'd-Duhûr)*, (çev. Ramazan Şeşen), Yeditepe yay., İstanbul 2016.

2. Bizans Kaynakları

Anna Kommena, Alexiad

Anna Kommena, 1083'de Bizans İmparatoru Alexios Komnenos ve Eirene Kommena'nın ilk çocuğudur. Sekiz yaşına geldiğinde, Anna'yı, İmparatoriçe Maria'nın oğlu Konstantinos Doukas ile nişanladılar. Alexios, damat adayı Konstantinos'u veliaht olarak atayınca Konstantinos-Anna çiftinin imparator ve imparatoriçe olması bekleniyordu. Fakat nişan bozuldu. Bunun üzerine Alexios, veliahtlığa büyük oğlu Ioannes'i atadı. Anna, 1097'de, ana babasının isteği üzerine, bir diğer Rum soylusu, Nikephoros Bryennios ile evlendi. Alexios'un ölümü sırasında ve onu izleyen günlerde, Anna, İmparatoriçe Eirene ile birlikte tahta Nikephoros'un geçmesi için uğraştı fakat başaramadı. Ioannes'in öldürülmesi için tertip edilen bir komploya karıştı. Bunun üzerine Ioannes, Anna'yı, sürgüne gönderdi. Anna, 1118'de babasının, 1123'de annesinin ve 1137'de eşinin ölümünü gördü. Tüm bu kayıplar ile içine kapanan müellif, kendini okumaya, araştırmaya ve yazmaya verdi. Alexiad da bu dönemde ortaya çıktı¹⁵. Biz bu eseri, I.Haçlı Seferi ve Haçlı-Bizans ilişkilerine değinmek suretiyle çalışmamızda kullandık.

Georgios Akropolites, Vekayinâme

Akropolites 1217 yılında doğmuştur. İyi bir tahsil gören müverrih, İznik Rum İmparatorluğu'nda görev yapmasının yanında İstanbul'u yeniden Bizans hâkimiyetine alan VIII. Mikhael Palaiologos'u desteklemiştir. Grekçe kaleme alınan bu eser Bilge Umar tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir¹⁶. Biz bu kroniği Haçlı Seferleri başlığı altında bahsetmiş olduğumuz, IV. Haçlı Seferi hakkında bilgi vermek amacıyla çalışmamızda kullandık.

Ioannes Kinnamos, Historia 1118-1176

Bizans tahtının sahipleri Komnenos hanedanlığının iki hükümdarı II. Johannes (1118-1143) ve I. Manuel (1143-1180) zamanlarını kaleme alan Kinnamos, henüz gençlik döneminde Bizans'ın hizmetine girmişti. Manuel'in zamanında Türklere, Macarlara ve Sırlara karşı yapılan savaşlara da katılmıştır. Johannes zamanını özet olarak ele alan yazar,

¹⁵ Anna Kommena, *Alexiad (Malazgirt'in Sonrası)*, (çev. Bilge Umar), İnkılap yay., İstanbul 1996, s. 5-6.

¹⁶ Georgios Akropolites, *Vekayinâme*, (çev. Bilge Umar), Arkeoloji ve Sanat yay., İstanbul 2008.

Manuel döneminin birebir şahidi olması dolayısıyla daha tafsilatlı aktarmıştır¹⁷. Biz bu eseri II. Haçlı Seferi'nden bahsetmek suretiyle çalışmamızda kullandık.

¹⁷ Ioannes Kinnamos, *Historia 1118-1176*, (çev. Işın Demirkent), TTK yay., Ankara 2001, s. XXI-XXII.

3. Ermeni Kaynakları

Korykoslu Hayton, Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı

Kilikya Ermeni Kralı Hetum'un kardeşi Oşin'in oğlu olduğu bilinen Hayton'un doğum yılı bilinmemektedir. Hayton, 1280 yılında Korykos kentine idareci olarak atanmıştır. Hayton, bizzat şahit olduğu olayları kaleme almıştır. Eserinde Moğollar, Ermeniler, Haçlılar, Türkiye Selçukluları, Gürcüler ve Memlûkler hakkında bilgi vermektedir. Latince kaleme alınan bu eser Altay Tayfun Özcan tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir¹⁸. Biz bu eseri Haçlılar ve Memlûkler hakkında bilgi vermek suretiyle çalışmamızda kullandık.

Urfalı Mateos, Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)

Esas itibariyle bir Ermeni Tarihi olarak kaleme alınan bu eser, XI. ve XVII. yüzyıl Türk Tarihi hakkında bilgi vermesi bakımından önem teşkil etmektedir. Bu eser Hrant D. Andreasyan tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir¹⁹. Eserin notlandırmaları Edouard Dulaurer ve M. Halil Yınanç tarafından yapılmıştır. Müellif hakkında Dulaurer; eseri içerisinde kendisi hakkında pek fazla bilgi olmayan Mateos'un her ne kadar doğum tarihi bilinmese de Urfa'da doğduğunu ve eserini burada Manastır Başrahibi iken yazdığını ifade etmektedir²⁰. Eserin sonunda Papaz Grigor'un zeyli bulunmaktadır. Biz bu eseri I. Haçlı Seferinden bahsetmek suretiyle çalışmamızda kullandık.

¹⁸ Korykoslu Hayton, *Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı*, (çev. Altay Tayfun Özcan), Selenge yay., İstanbul 2015.

¹⁹ Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, (çev. Hrant D. Andreasyan), TTK yay., Ankara 2019.

²⁰ Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. XVIII; Hrant D. Andreasyan, "Türk Tarihine Ait Ermeni Kaynakları", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat fakültesi Dergisi*, C.1, S. 1, İstanbul 1949, s. 102-108.

4. Farsça Kaynaklar

Alaaddin Ata Melik Cüveynî, Tarih-i Cihan Güşa

1266 yılında doğan müellif, iyi bir tahsil gördükten sonra henüz on yedi on sekiz yaşlarında iken İran, Horasan, Irak ve Azerbaycan'ın Moğol valisi Argun'un özel kâtibi oldu. Hülegü'nün 1256'da İran'a gelmesinden sonra Hülegü'nün hizmetine girdi. Cüveynî, İsmaililer'in Alamut'u ve Abbasi Hilafeti'nin Bağdat'ı kaybettiği mücadelelere birebir şahit oldu. Şahit olduğu olayları 1252 veya 1253 yılında yazmaya başlayan Cüveynî, 1260 yılında eserini tamamladı. Tarih-i Cihan Güşa adını verdiği bu eser, 1912-1937 yılları arasında Mirza Muhammed Kazvini tarafından üç cilt halinde Leiden'de neşredilmiştir. Üslup olarak da içerik bakımından da zengin bilgiler içeren Cihangüşa, Moğol tarihinin en önemli kaynaklarından biri olmuştur²¹. Biz bu eserin, Mürsel Öztürk tarafından yapılan çevirisini Memlûk-Moğol ilişkileri hakkında bilgi vermek suretiyle kullandık²².

el-Hüseyin B. Muhammed B. Ali El-Ca'feri Er-Rugadi İbn Bibi, El-Avâmirü'l-Alâ'iyye Fî'l-Umuri'l-Alâ'iyye, Selçuknâme

Farsça kaleme alınan bu eser Türkiye Selçukluları hakkında bilgi veren en önemli kaynaklardan biridir. İbn Bibi, bu eseri Alaaddin Ata Melik Cüveynî'nin isteği üzere yazmaya başlamıştır. Eser 1192 yılından başlayarak 1281 yılına kadar gelmektedir²³. Mürsel Öztürk tarafından 2014'de iki cilt halinde yapılan çevirisini kullandığımız bu eseri, Türkiye Selçukluları'nın Haçlılar ile temasına ve Memlûklerle ilişkilerine değinmek suretiyle çalışmamızda kullandık.

İbnü'l-Azîmî, Azîmî Tarihi

1090-91'de Halep'te doğan müellif, Haçlılarla mücadele eden İlgazi, Aksungur el-Porsuki, Seyfeddin Savar gibi Selçuklu emirleri için methiyeler yazmıştır. Azîmî Tarihi, onun mevcut olan yegâne eseridir. Eser Musul Atabeği İmadüddin Zengi'ye yazılmıştır. Bu eser içerik itibariyle Türkler'in Haçlılar ve Bizans ile mücadelesi ve buna ek olarak Bizans ile Peçenek ve Bulgar ilişkilerine dair orijinal kayıtlar bulunmaktadır²⁴. Biz, Ali Sevim tarafından

²¹ Orhan Bilgin, "Cüveynî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.8, s. 140-141.

²² Alaaddin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, (çev. Mürsel Öztürk), TTK yay., Ankara 2013.

²³ Abdülkerim Özyayın, "İbn Bîbî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, C. 19, s. 380.

²⁴ Ali Sevim, "Azîmî" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1991, s. 330-331.

tercüme edilen bu eseri, Bizans'ın Papa'dan yardım istemeden önceki durumu ve I. Haçlı Seferi hakkında bilgi vermek suretiyle çalışmamızda kullandık.

Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, Mûsâmeretül-Ahbâr

Bu eser Türkiye Selçukluları hakkında bilgi vermektedir. Eserin yazımından müellifin iyi bir tahsil aldığı açıkça görülmektedir. Türkiye Selçukluları hakkında yazılmış en önemli kaynaklardan biri olan Mûsâmeretül-Ahbâr adlı eseri dört bölümden oluşmaktadır. İlhanlıların Anadolu valisi Timurtaş'a ithaf edilen bu eserin ilk bölümünde rümi, hicri, Yezdicerd ve Celali takvimlerinden, İkinci bölüm Hz. Peygamber, Hülefa-i Raşidin, Emeviler ve Abbasiler'den, üçüncü bölümde Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşu ve yıkılışından II. Gıyaseddin Keyhüsrev'e kadar olan olaylardan ve son bölümde ise kendi zamanının olaylarından bahseder²⁵. Biz bu eseri Türkiye Selçukluları ile Memlûk veyahut Haçlılar ile temaslarına değinmek suretiyle kullandık.

Reşidüddin Fazlullah, Câmiu't-Tevârih

1240 yılında Hamedan'da doğan Reşidüddin, İlhanlı vezirlerinden biridir. Abaka zamanından itibaren devlet İlhanlı hizmetinde bulunan müellif, Olcaytu Han'ın ölümünden sonra İlhanlı tahtına geçen Ebû Said zamanında, olağan nüfuzunu kaybetmiş ve Olcaytu Han'ın zehirlenmesi olayına karıştığı iddiası ile önce görevden alınmış ardından da 1318'de idam edilmiştir²⁶. Bir dünya tarihi niteliği taşıyan bu eser, Moğol Tarihinin en önemli kaynaklarından biridir. Bu eserin Selçuklular ile ilgili olan kısmı Erkan Göksu ve H. Hüseyin Güneş tarafından²⁷, İlhanlılar kısmı ise İsmail Aka, Mehmet Ersan ve Ahmad Hesamipour Khelejani tarafından²⁸ Türkçe'ye çevrilmiştir. Biz bu eserin hem Selçuklular kısmının hem de İlhanlılar kısmının çevirisini çalışmamızda kullandık.

²⁵ İsmail Aka, "Aksarayî Kerimüddin", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul 1989, s. 293.

²⁶ Osman Gazi Özgüdenli, "Reşidüddin Fazlullâh-ı Hamedânî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 35, İstanbul 2008, s. 19.

²⁷ Reşidüddin Fazlullah, *Câmi'ü't-Tevârih (Zikr-i Târîh-i Âl-i Selçûk)*, (çev. Erkan Göksu, H. Hüseyin Güneş), Bilge Kültür Sanat yay., İstanbul 2004.

²⁸ Reşidüddin Fazlullah, *Câmi'ü't-Tevârih*, (çev. İsmail Aka, Mehmet Ersan, Ahmad Heamipour Khelejani), TTK yay., Ankara 2013.

5. Latin Kaynakları

Anonim Haçlı Tarihi (*Gesta Francorum Et Aliorum Hierosolymitanorum*)

Haçlı Seferlerinin ilk kaynaklarından biri olma özelliği taşıyan bu eserin yazarı bilinmemektedir. Fakat eserden anlaşılacağı üzere yazar, I. Haçlı Seferinin görgü tanıklarından biridir. Gesta, Kasım 1095'de Clermont Konseyi ile başlar ve Ağustos 1099 Askalan Savaşı'yla sona erer. 39 fasıldan oluşan bu eserin 29 faslı yazar henüz Antakya'da iken yazmıştır. Diğer on fasıl ise 1101 yılı başlarında yazılmıştır²⁹. Biz bu eserin Ergin Ayan tarafından yapılan çevirisini, I. Haçlı Seferinden bahsettiğimiz bölümde kullandık.

Geoffroi De Villehardoin, Henri De Valenciennes, IV. Haçlı Seferi Kronikleri

Geoffroi De Villehardoin, Henri De Valenciennes kronikleri, İstanbul'un Latin hâkimiyetine geçişi ile son bulan IV. Haçlı Seferi hakkında bilgi veren Latin kronikleridir. Villehardoin'in Champagne Mareşali olması dolayısıyla sefer hakkında askeri bilgiler vermesi bu eseri daha da kıymetli yapmaktadır. Villehardoin, eserinde 1198 yılından 1027 yılına kadar olan olaylar hakkında bilgi vermektedir. Valenciennes'de Villehardoin gibi IV. Haçlı Seferi hakkında bilgi veren bir kroniktir. Bu iki eser, Ali Berktaş tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Biz, IV. Haçlı Seferinden bahsetmek suretiyle çalışmamızda bu çeviriyi kullandık³⁰.

Fulcherius Carnetensis, Kutsal Toprakları Kurtarmak, Kudüs Seferi

I. Boudouin'in rahibi olan Fulcherius, Papa II. Urbanus'un 1095'de yaptığı Haçlı çağrısı ile I. Haçlı Seferine katılmıştır. Onun sefere katılması neticesinde birebir şahit olduğu olayları kaleme almıştır. Fulcherius'un eseri I. Haçlı Seferinden bahseden Latin kaynaklarından biridir. Boudouin'in rahibi olması dolayısıyla Urfa'nın Haçlı hâkimiyetine geçişi hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. 1100-1127 seneleri arasında Kudüs'te bulunduğu bilinen yazar bu tarihten sonra ortadan kaybolmuştur. Biz bu eseri I. Haçlı Seferinden bahsetmek suretiyle çalışmamızda kullandık³¹.

²⁹ Anonim Haçlı Tarihi (*Gesta Francorum Et Aliorum Hierosolymitanorum*), (çev. Ergin Ayan), Selenge yay., İstanbul 2013, s. 15.

³⁰ Geoffroi De Villehardouin, Henri De Valenciennes, *IV. Haçlı Seferi Kronikleri*, (çev. Ali Berktaş), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2016.

³¹ Fulcherius Carnotensis, *Kutsal Toprakları Kurtarmak, Kudüs Seferi*, (çev. İlcan Bihter Barlas), IQ Kültür Sanat yay., İstanbul 2009, s. 17.

Jean de Joinville, Bir Haçlının Hatıraları

VII. Haçlı Seferi (1248-1252) hakkında bilgi veren bir Haçlı kroniğidir. Joinville, bu sefere katılan Haçlılardan biridir. Sefere şahit olmasının yanısıra sefer sonunda esir alınması ve yaklaşık altı sene Mısır'da bulunması ve bu sürenin belirli bir kısmının esir olarak geçmesi solayısıyla, onun verdiği bilgileri daha da önemli kılmaktadır. Öyle ki savaş sonunda Eyyubî Devleti'nin yıkılışı ve Memlûk Devleti'nin kuruluşuna birebir şahit olmuştur. Son Eyyubî hükümdarı Turanşah'ın öldürülmesi ile ilgili verdiği bilgiler bazı Memlûk kaynaklarında bulunmayan ayrıntılar ile aktarılmıştır³². Joinville, serbest bırakıldıktan sonra Fransa'ya dönmüş ve Kral IX. Louis'nin VIII. Haçlı Seferine hazırlıklandığını öğrenmiştir. Joinville her ne kadar VIII. Haçlı Seferine katılmamışsa da Louis'nin sefer hazırlıkları ve gerçekleşen bu sefer hakkında bilgiler vermektedir. Biz bu eseri, VII. Haçlı Seferi ve Memlûk Devletinin kuruluşu hakkında bilgi vermek suretiyle, Cüneyt Kanat tarafından yapılan tercümesini çalışmamızda kullandık.

Willermus Tyrensis, Başlangıçtan Kudüs'ün Zaptına Kadar

Willermus Tyrensis, 1130'da Kudüs'te doğmuş ve 1185'de ise ölmüştür. Latin kaynaklarından biri olan Tyrensis'in eseri, I. Haçlı Seferi öncesindeki dönemden kısaca bahsederek başlar. Sonrasında 1095-1184 yılları arasında gerçekleşen mücadeleler hakkında bilgi verir³³. Haçlı Seferleri ve Latin Doğu hakkında bilgi veren bu eseri biz, I. Haçlı Seferinden bahsetmek suretiyle çalışmamızda kullandık.

³² Jean de Joinville, *Bir Haçlının Hatıraları*, (çev. Cüneyt Kanat), Yeditepe yay., İstanbul 2016, s. 13-14.

³³ Ebru Altan, "Latin Doğulu Tarih Yazarı Willermus Tyrensis'in (1130-1185) Historiası ve Zeyilleri", *Şarkiyat Mecmuası*, S. 27, 2015, s. 85-94.

6. Seyahatnameler

Bertrandon De La Broquiére, Denizaşırı Seyahat

Denizaşırı Seyahat adını taşıyan bu seyahatname, Ortaçağ'da Fransız Krallığının dışında bulunan Bourgogne Dükalığında bir savaşı olan Bertrandon De La Broquiére tarafından kaleme alınmıştır. İyi bir savaşı ve diplomat olan Bertrandon, iyi bir edip değildir. Bu sebeple eseinden onun iyi bir gözlemci olduğunu söylemek mümkündür³⁴. Seyyah, Bourgogne Dukası Philippe Le Bon (1396-1467)'un emri ile Doğu'da gizli bir seyahat yapmak üzere yola çıkmıştır. Seyehatine Kudüs ile başlayan Broquiére, Anadolu ve Bizans topraklarını da gezdikten sonra ülkesine dönmüştür. Bu seyahatin amacı, Dük Philippe Le Bon'un yapmayı tasarladığı Haçlı Seferi için Türklerin durumu hakkında bilgi toplamaktır³⁵. Biz bu eseri çalışmamızın Memlûk-Kıbrıs ilişkilerinde hakkında bilgi vermek suretiyle kullandık.

Ruysbroeckli Willem, Mengü Han'ın Sarayına Yolculuk 1253-1255

Fransisken rahibi olan Rubruck, misyonerlik faaliyetleri için Kuzey Fransa'dan yola çıkmıştır. Onun bu yolculuğa başlamasında Fransa Kralı IX. Louis'nin isteği önemli bir etkidir. Louis'nin emriyle Moğolları dinine davet etmek üzere Moğolistan'a doğru yola çıkan Rubruck'un ilk durağı, Sartak'ın karargâhı oldu. Sartak, onun Altın-Orda hükümdarı Batu'ya gitmesi gerektiğini bildirdi. Bunun üzerine Batu'nun karargâhına doğru yola çıktı. Batu, din değiştirmeyi reddetmesine rağmen Rubruck'u, Moğol Hanı Möngke'ye gönderdi. Rubruck, ülkesine döndüğünde 1253-1255 yıllarındaki bu seyahatini bir rapor halinde Kral Louis'ye sundu. Moğollar hakkında bilgi veren bu rapor, Orta Asya'nın ilk bilimsel tasviri niteliği taşımaktadır. Bu seyahatname Ergin Ayan³⁶ ve Zülal Kılıç³⁷ tarafından Türkçe'ye çevrildi ve biz adı geçen iki çeviriye de çalışmamızda yer verdik. Biz bu seyahatnameyi, Moğollar ile Haçlılar arasındaki temalara değinmek suretiyle çalışmamızda kullandık.

³⁴ Bertrandon De La Broquiére, *Denizaşırı Seyehat*, (çev. İlhan Arda), Eren yay., İstanbul 2000, s. 7.

³⁵ Semavi Eyice, "Bertrandon De La Broquiére ve Seyahatnâmesi (1432-1433)", *İslâm Tetkikleri Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay., C. VI, İstanbul 1975, s. 87.

³⁶ Wilhelm Von Rubruk, *Moğolların Büyük Hanına Seyehat*, (çev. Ergin Ayan), Ayışığı Kitapları yay., İstanbul 2012.

³⁷ Ruysbroeckli Willem, *Mengü Han'ın Sarayına Yolculuk 1253-1255*, (çev. Zülal Kılıç), Kitap yay., İstanbul 2010.

Simon de Saint Quentin, Bir Keşişin Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248

Simon de Saint Quentin, 1245’de Papalık tarafından Moğol Hanına gönderilen bir keşîştir. Bu keşîşin gönderilme amacı Papanın, Moğolların gerçekleştirdiği katliamlara son vermesi isteğini iletmeektir. Bir süre Anadolu’da kalan keşîş, eserinde birebir gözlemlerini aktarmıştır. Latince kaleme alınan bu eser 1245-1248 yılları Anadolu hakkında bilgi vermesi bakımından önem arz etmektedir. Eser Erendiz Özbayoğlu tarafından Türkçe’ye çevrilmiştir³⁸. Biz bu eseri III. Haçlı seferi hakkında bilgi vermesi sebebiyle çalışmamızda kullandık.

³⁸ Simon de Saint Quentin, *Bir Keşîşin Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248*, (çev. Erendiz Özbayoğlu), Orkun Ozan yay., Antalya 2006.

7. Süryani Kaynakları

I ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi

Bu eser, adı bilinmeyen bir müverrih tarafından kaleme alınmıştır. Yazar hakkında tek bilgi onun Süryani olduğudur. Eser, her ne kadar diğer kronikler kadar hacimli değil ve ayrıntı vermemiş olsa da Haçlılar hakkında bilgi vermesi bakımından önem arz etmektedir³⁹. Biz bu eserin, ilk bölümümüzde, I. ve II. Haçlı seferleri hakkında bilgi vermek suretiyle, Vedii İlmen tarafından yapılan çevirisini kullandık.

Anonim Süryani Vekayinamesi

İlhan Aslan tarafından tercümesi yapılan bu eserin müverrihi bilinmemektedir⁴⁰. Müellif, eserinde I. ve II. Haçlı Seferleri hakkında bilgiler vermektedir. Eserde teferruatlı bilgiler mevcut değilse de ihtiva ettiği bilgiler, Abu'l-Farac ve Süryani Mihael'in bilgileri ile paralellik göstermektedir. Müellifin, hem Haçlı Seferlerine birebir şahit olduğu hem de adı geçen Süryani müelliflerin eserlerini gördüğü anlaşılmaktadır⁴¹. Haçlılar ile mücadele eden Türkiye Selçukluları, Zengiler, Artuklular ve Danişmentliler gibi devletler hakkında bilgi veren bu eseri, I. ve II. Haçlı Seferlerinden bahsetmek suretiyle çalışmamızda kullandık.

Ebû'l-Ferec İbn'ül-İbrî, Abu'l-Farac Tarihi, Târîhu Muhtasari'd-Düvel

Müellif, 1225'de Malatya'da doğmuştur. Aslen yahudi olmasından dolayı İbnü l-İbri (İbrani'nin oğlu) lakabıyla tanınır. Ebû'l-Ferec, İbranice, Süryanice, Grekçe ve Arapça bilmektedir. 1286 yılında İslamiyete girdiği rivayet edilmektedir. Abu'l-Farac Tarihi adlı eseri Süryanice yazılmış Ömer Rıza Doğrul tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Biz bu çevirinin ikinci cildini çalışmamızda kullandık. Müverrih hayatının son dönemlerinde kaleme aldığı eseri Târîhu Muhtasari'd-Düvel adlı eserini kaleme almıştır⁴². Arapça kaleme alınan bu eser dünya tarihi özeti şeklindedir. Biz çalışmamızda Şerafettin Yaltkaya tarafından yapılan çevirisini kullandık.

³⁹ I. Ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi, (çev. Vedii İlmen), Yaba yay., İstanbul 2005, s. 7.

⁴⁰ Anonim Süryani Kroniği (I. Ve II. Haçlı Seferleri), (çev. İlhan Aslan), Post yay., İstanbul 2019.

⁴¹ Anonim Süryani Kroniği, s. 9-10.

⁴² Abdülkerim Özaydın, "İbnü'l-İbrî", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2000, s. 92-94.

Süryani Mihail, Süryani Patrik Mihail'in Vekayinâmesi (II. Kısım 1042-1195)

Malatya Süryani-Patriği Mihael (1126/1199) tarafından kaleme alınan bu eser, yaratılıştan başlayıp 1195 yılına kadar gelmektedir. Eserde tarihi olayların yanı sıra jeolojik ve meteorolojik olaylardan da bahsedilmektedir. 1166'da patrik seçilen Mihail, Kudüs Kralı IV. Boudin ve Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan ile yakın ilişkiler kurmuştur. Haçlı Seferleri ve Türkiye Selçukluları hakkında bilgi veren bu eserin Hrant D. Andreasyan tarafından yapılan Türkçe tercümesini Haçlı Seferlerinden bahsetmek suretiyle çalışmamızda kullandık⁴³.

⁴³ Süryani Mihail, *Süryani Patrikk Mihail'in Vakainamesi II. Kısım (1042-1195)*, (çev. Hrant D. Andreasyan), İstanbul 1944.

GİRİŞ

Haçlı Seferleri “*Kutsal Toprakları Kurtarmak*” düşüncesiyle 1096 yılında Papa II. Urbanus tarafından başlatılan askeri bir harekâttir. Bu harekâtın büyük bir çoğunluğunun Müslümanlar üzerine yapılması ve Papalığın desteklemesi, Müslümanlar üzerine düzenlenen bütün seferlerin “Haçlı Seferi” olarak anılmasına zemin hazırlamıştır. Seferlerin ortaya çıkışında “*din*” bir unsuru ön plana çıkartılmak istenmişse de bu düşüncenin alt yapısında destekleyen ekonomik, siyasi ve sosyal sebepler bulunmaktadır.

Haçlı Seferleri düşüncesinin ortaya çıkmasındaki en önemli faktör, 1071 Malazgirt Savaşı’nda⁴⁴ Türklerin elde ettiği başarıya müteakip Anadolu’ya yerleşmeye başlamasına karşı, Bizans İmparatoru VII. Mihail (1071-1078)’in, zayıflayan askeri gücünü, eski parlak günlerine döndürmek amacıyla, Avrupa’dan paralı asker talep etmesiydi⁴⁵. Bizans İmparatorluğu’nun, Sasanilerle mücadele etmesi⁴⁶ ardından Emeviler ve Abbasilerle gerçekleşen mücadeleler sırasında askeri olarak yıpranması, onları bu yardım talebine mecbur bırakmıştı. Bu mücadelelere ek olarak Karadeniz’in kuzeyinde bulunan Türk kavimlerinin, Bizans topraklarına sürekli tacizleri, İmparatorluğun askeri gücünün neredeyse büyük bir kısmını tüketmesine sebep oldu. IX. yüzyılda Fatımiler ve Abbasiler arasında yaşanan Şii-

⁴⁴ 26 Ağustos 1071’de Malazgirt’te Selçuklular ve Bizans arasında gerçekleşen bu savaş, Bizans’ın ağır hezimetini neticelenirken, bu tarihten itibaren Türklerin sistemli bir şekilde Anadolu coğrafyasına girmelerine ve burada yurt tutmaya başlamalarına sebep oldu. Türkler, Malazgirt Savaşı’ndan sonra henüz on yıl geçmeden, Ege ve Marmara kıyılarına kadar ilerlemişler ve İznik merkez olmak üzere yeni bir devlet de vücuda getirmişlerdi. Malazgirt Savaşı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Alican, *Malazgirt 1071 Kıyametin İlk Günü*, Kronik yay., İstanbul 2017, s. 20-22, 47; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C.I., (çev. Fikret Işıltan), TTK yay., Ankara 2008, s. 48-49; Jean Paul Roux, *Dinlerin Çarpışması*, (çev. Lale Arslan Özcan), Kabalcı yay., İstanbul 2014, s. 176-177; Peter Malcolm Holt, *Haçlılar Çağı 11. Yüzyıldan 1517’ye Yakınoğu*, (çev. Özden Arıkan), Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul 2003, s. 11-17; Osman Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Ötüken yay., İstanbul 2017, s. 208,217-218, 178-188; Colin McEvedy, *Ortaçağ Tarih Atlası*, (çev. Ayşen Anadol), Sabancı Üniversitesi yay., İstanbul 2004, s. 60; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 140-144.

⁴⁵ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya yay., İstanbul 1997, s. 2; Aydın Usta, *Müslüman-Haçlı İttifakları, Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, Yeditepe yay., İstanbul 2008, s. 17; Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, TTK yay., Ankara 2014, s. 91; Muammer Gül, *Ortaçağ Avrupa Tarihi*, Bilge Kültür Sanat yay., İstanbul 2016, s. 185; Güray Kırpık, *Doğunun ve Batının Gözünden Haçlılar*, Selenge yay., İstanbul 2009, s. 41; Jonathan Riley-Smith, *Haçlılar Kimlerdi?*, (çev. Berna Kılınçer), Bileşim yay., İstanbul 2005, s. 105; Işın Demirkent, “Haçlı Seferleri ve Türkler”, *Türkler*, C.6, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002, s. 1133-1134; Ebru Altan, *Antakya Haçlı Prinkepsliği Tarihi Kuruluş Devri (1098-1112)*, TTK yay., Ankara 2018, s. 23.

⁴⁶ Ayönü, *a.g.e.*, s. 1; Usta, *a.g.e.*, s. 28; Server Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası İnsanlık Tarihine Giriş*, C. II., Say yay., İstanbul 1986, s. 72-80.

Sünnî çatışmaları, Bizans İmparatorluğu'nun bir süre rahat nefes almasını sağladı⁴⁷. Fakat mezhepler arasındaki çatışmalardan Selçukluların desteği ile Abbasi Hilafetinin galip olarak ayrılması, Türklerin bölgede ve daha sonra da Anadolu'da etkin bir güç haline gelmesinin de önünü açtı⁴⁸.

Bizans İmparatorluğu, Anadolu'ya yapılan Türkmen akınlarını engellemeye çalışmışsa da muvaffak olamamıştı. İmparatorluk, bu akınları durdurmak için önce 1048'de Pasinler'de ardından da 1071'de Malazgirt'te mücadele etti. Fakat Bizans İmparatorluğu aldığı mağlubiyet ile Türklerin yayılmasını mevcut askeri durumu ile engelleyemeyeceğini anladı⁴⁹. Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'da kayda değer bir güç haline gelmeye başlayan Türkmenler, İmparatorluğun içinde bulunduğu taht kavgaları dönemini en iyi şekilde değerlendirerek, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde beylikler kurmaya muvaffak oldular. Bu karışıklıklardan faydalanan Selçuklu ailesinden Süleyman Şah, Bizans İmparatorluğu'nun başkenti yakınlarındaki İznik'i ele geçirerek burasını Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti yaptı (1078)⁵⁰.

Bizans İmparatorluğu'nda taht kavgaları 1081'de I. Aleksios lehine sonlandığında imparatorluk; Normanlar, Çaka Beyliği ve Peçenekler ile mücadele halindeydi. Böylesi zor bir durum I.Aleksios'u askeri bakımdan taze kan arayışına itti⁵¹. İçinde bulunulan bu nazik

⁴⁷ Carole Hillenbrand, *Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri*, (çev., Nureddin Hüseyini), Alfa Tarih yay., İstanbul 2015, s. 45; Ayönü, *a.g.e.*, s. 2; Usta, *a.g.e.*, s. 29.

⁴⁸ Selçuklu Türkmenlerinin daha önce Anadolu'ya düzensiz akınları olmuşsa da bu akınlar XI. yüzyıldan itibaren belirli bir düzen içinde devam etmeye başlamıştı. Selçuklu Türkmenleri, Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşu sırasında Gazneli ve Karahanlı baskılarının bir neticesi olarak yeni yurt arayışına girdi. Bu sebeple Tuğrul Bey'in kardeşi Çağrı Bey, Anadolu'ya keşif seferi yapma görevini üstlendi. Bu husus, Türkmenlerin Malazgirt Savaşı'ndan önce Anadolu'ya ilerlemekte olduklarını ve yayılma sahasının Anadolu olduğunu açıkça göstermektedir. Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK yay., Ankara 2014, s. 33-35; Ayönü, *a.g.e.*, s.7-10; Holt, *a.g.e.*, s. 10; Reşîdü'd-dîn, *Câmi'ü't-Tevârih (Zikr-i Târih-i Âl-i Selçûk)*, s. 71-76; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Boğaziçi yay., İstanbul 1980, s. 119-121.

⁴⁹ Pasinler Savaşı ve ardından yapılan barış anlaşması için bk. Sevim, *a.g.e.*, s. 46-49; Ali Sevim, *Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri*, TTK yay., Ankara 1983, s. 15; Ayönü, *a.g.e.*, s. 16-21. Aleksios, imparatorluğun bir politikası olan paralı asker ile yeniden güç haline gelmeyi ve meydana getirilecek ordu ile birkaç büyük askeri harekât yapmak suretiyle Türkleri Anadolu'dan atmayı en kötü ihtimalle de gücünü kırmayı hedefliyordu. Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, TTK yay., Ankara 2014, s. 25.; Gül, *a.g.e.*, s. 186; Turan, *a.g.e.*, s. 121-123.

⁵⁰ Anonim *Haçlı Tarihi*, s. 30; Mehmet Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, TTK yay., Ankara 2007, s. 111; Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Bilge Kültür Sanat yay., İstanbul 2015, s. 102-104; Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, TTK yay., Ankara 2017, s. 111; Mehmet Ersan, Mustafa Alican, *Sorularla Selçuklular Tarihi, Osmanlı'dan Önce Onlar Vardı, Türkiye Selçukluları*, Timaş yay., İstanbul 2016, s. 31-32; Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 47; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 3; Usta, *a.g.e.*, s. 32; Alican, *a.g.e.*, s. 21, 47; Holt, *a.g.e.*, s. 11; İbnü'l-Azîmî, *Azîmî Tarihi, Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler, (H.430-538=1038/39-1143-44)*, (çev. Ali Sevim), TTK yay., Ankara 2006, s. 24; Serdar Çavuşdere, *Ortaçağ'da Venedik, Papalık ve Türkler, 1243-1353*, Yeditepe yay., İstanbul 2017, s. 21-22; Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, s. 285.

⁵¹ Claude Cahen, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, (çev., Mustafa Daş), Yeditepe yay., İstanbul 2016, s. 22; Runciman, *a.g.e.*, C.I., s. 51; Kırpkık, *a.g.e.*, s. 47; Norman-Bizans mücadelesi için bk. Aleksander Aleksandroviç Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (çev. Tevabil Alkaç), Alfa Tarih yay., İstanbul 2017, s.

durum, VII. Mihail'in zamanında yapılan paralı asker teklifinin, I. Aleksios döneminde yeniden gündeme gelmesine zemin hazırladı⁵². VII. Mihail'in paralı asker talebi Papa VII. Gregorius(1073-1085)'a ulaştığında bu istek olumlu karşılanmış fakat bu dönemde herhangi bir askeri yardım sağlanamamıştı. I. Aleksios'un isteği bu sırada papalık görevini icra eden II. Urbanus'a ulaştığında o, Bizans İmparatorundan gelen bu teklifi bir zamanlar selefinin yaptığı gibi oldukça sıcak bir şekilde karşıladı⁵³. VII. Gregorius gibi Papa II. Urbanus da esasen bu isteği Katolik kilisesinin tek egemen güç olması için bir fırsat olarak görüyordu⁵⁴.

1089 yılında İtalya'da düzenlenen Melfi Konsil'inde I. Aleksios'un elçileri, kralın papa ile düşmana karşı işbirliğine hazır olduğunu bildirdi. Ardından 1095'de Piecenza Konsili'ne katılan Bizans elçileri papaya, I. Aleksios'un paralı asker talebini bildiren bir mektup getirdi. Papa II. Urbanus bu mektubu, Haçlı Seferi için yeni bir fırsat olarak nitelendirmiş olmalı ki vakit kaybetmeden Haçlı Seferi çağrısı yapılmaya başlandı⁵⁵. Böylece Haçlı Seferleri fikrinin VII. Gregorius'un zamanında alt yapısı oluşturuldu ve hayata geçirilmesi on beş sene sonra halefi II. Urbanus (1088-1099)'un zamanına tekabül etti⁵⁶.

II. Urbanus'un çağrısı, 27 Kasım 1095'de toplanan Clermont Konsili'nde yapıldı⁵⁷. Papa, Haçlı Seferlerini belli bir hedefe yönlendirmek ve halk ile yöneticilerin bu sefere iştirak etmesi için ortak bir payda bulmak zorundaydı. Böylece Papa, en güçlü silahı “din” i kullanmak suretiyle “*Kutsal toprakları kurtarmak*” fikrini ortaya attı⁵⁸. Çağrı “*İsa aşkına, din*

435-438; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. Fikret Işıltan), TTK yay., Ankara 2017, s. 330-332; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 3; Ayönü, *a.g.e.*, s. 33-38; Usta, *a.g.e.*, s. 34. Peçenek-Bizans mücadelesi için bk. Akdes Nimet Kurat, *Peçenekler*, (haz. Ahsen Batur), TTK yay., Ankara 2016, s. 171-215; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 332-334; Bizans-Çaka Beyliği mücadelesi için bk. Kurat, *a.g.e.*, s. 235-238; Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, TTK yay., Ankara 2000, s. 179; Vasiliev, *a.g.e.*, s. 438-445.

⁵² Ayönü, *a.g.e.*, s. 91-92; Usta *a.g.e.*, s. 35; Cahen, *a.g.e.*, s. 91; Kırpık, *a.g.e.*, s. 51; Altan, *a.g.e.*, s. 23; Judith Herrin, *Bizans Bir Ortaçağ İmparatorluğunun Şaşırtıcı Yaşamı*, (çev. Uygur Kocabaşoğlu), İletişim yay., İstanbul 2016, s. 321; Joseph François Michaut, *Haçlı Seferlerinin İlginç Olayları*, (çev. Güray Kırpık), Lotus yay., Ankara 2011, s. 77.

⁵³ Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 48; Riley-Smith, *a.g.e.*, s. 28.

⁵⁴ Kiliseler arasındaki schizma ve mezhepler için bk. Kırpık, *a.g.e.*, s. 27, 68-71; Xénia Celnarova, “Türklerin Akdeniz Kültürel Bölgesine Entegrasyonu” *Türkler*, C.7, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002, s. 1138.

⁵⁵ Anonim *Gesta Francorum*, s. 31; Runciman, *a.g.e.*, C.I., s. 80-81; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 3-4; Kırpık, *a.g.e.*, s. 51-52; Usta, *a.g.e.*, s. 40; Riley-Smith, *a.g.e.*, s. 27; Erer, *a.g.e.*, s. 35; Robert Irwin, “İslami Dünya Sisteminin Doğuşu 1000-1500”, *Cambridge Resimli İslam Ülkeleri Tarihi*, (çev. Zülal Kılıç), İstanbul 2005, s. 82; Fatih Yahya Ayaz, *Memlük-Kıbrıs İlişkileri, Kıbrıs'ta İlk Türk Hakimiyeti*, TTK yay., Ankara 2016, s. 36.

⁵⁶ Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, s. 10; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 5; Usta, *a.g.e.*, s. 17.

⁵⁷ Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 48; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 5; Cüneyt Kanat-Devrim Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*, Yeditepe yay., İstanbul 2015, s. 24-30; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 51; Sevim, *a.g.e.*, s. 10; Usta, *a.g.e.*, s. 41; Gül, *a.g.e.*, s. 187; Holt, *a.g.e.*, s. 16; Demirkent, *a.g.m.*, s. 1137; Altan, *a.g.e.*, s. 24; Michaut, *a.g.e.*, s. 88,99; McEvedy, *a.g.e.*, s. 62.

⁵⁸ Runciman, *a.g.e.*, C.I., s. 84; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 1; Usta, *a.g.e.*, s. 17; Tanilli, *a.g.e.*, s. 320; Kudüs Müslümanlar ile Bizans İmparatoru Heraklius arasında 636 yılında cereyan eden savaş sonunda Müslüman

uğruna” ekseninde etrafında şekillendi. II. Urbanus yaptığı çağrıda bu seferlerin bir hac vazifesi olduğunu, sefere katılanların günahlarının affedileceğini ve hacca gidenlerin mallarının kilise tarafından korunduğu gibi sefere katılanların da bu güvenceden yararlanacağını bildirdi. Fakat bu hac vazifesine genç ve sağlıklı kişilerin katılımı bekleniyor ve haçı kabul edenler Kudüs’ü dinsizlerden kurtarmayı kabul etmiş oluyordu⁵⁹.

Papa II. Urbanus, fikirleri ile bağlantılı olduğu Cluny Tarikatı tarafından büyük destek gördü. Bu tarikatın üyeleri sefer fikrinin, halka ulaşmasında önemli rol üstlendi⁶⁰. XI. yüzyılda Avrupa’nın içinde bulunduğu siyasal, sosyal ve ekonomik durum göz önüne alındığında açlık, yoksulluk ile topraksızlığın meydana getirdiği sefalet ve fakirlik, bu seferlerin daha geniş kitlelere yayılmasına ve büyük ordular kurulmasına zemin hazırladı. XI. yüzyıl Avrupası’ndaki bu durum, dini unsurun yanı sıra seferlere azımsanmayacak kadar büyük bir katkı sağlandı. Ayrıca Papalık, Batı’nın otorite tanımayan şövalyelerini, aç ve sefalet içindeki halkını, topraksız köylülerini, zenginlik ve toprak sahibi olma düşüncesi ile doğuya sevk etmenin, Avrupa için oldukça faydalı olacağını düşünüyordu⁶¹. Sefere katılacak olan herkesin, bu seferden dini duygular da dâhil olmak üzere macera arayışı, öğ alma isteği, ganimet ve toprak elde etmek düşüncesi gibi farklı istekleri vardı⁶².

hakimiyetine geçti. Kudüs bu tarihten Haçlıların şehri yeniden ele geçirmesine kadar olan 457 boyunca İslam toprağı olarak kalmıştır. *Anonim Gesta Francorum*, s. 26; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 1.

⁵⁹ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 4-5; Hristiyanları, Haçlı yapan unsur edilen yemindi. Yapılan Haçlı Seferi çağrısına olumlu cevap verenler giysilerinin üzerine haç dikecek ve Haçı kabul ettiğini bu şekilde gösterecekti. *Anonim Gesta Francorum*, s. 50; Runcıman, *a.g.e.*, C.I., s. 85; Gül, *a.g.e.*, s. 178; Kırpık, *a.g.e.*, s. 26; Demirkent, *a.g.m.*, s. 1134.

⁶⁰ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 6; Gül, *a.g.e.*, s. 185; Kırpık, *a.g.e.*, s. 26.

⁶¹ Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 24-30; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 25; Kırpık, *a.g.e.*, s. 100; Gül *a.g.e.*, s. 185; Raşit Erer, *Türklere Karşı Haçlı Seferleri*, Bilgi yay., Ankara 1993, s. 25-30.

⁶² Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 6; Usta, *a.g.e.*, s. 40; Şaban Ali Düzgün, “İki Dünyanın Karşılaşması: Müslüman ve Latin Batı Dünyası arasında Haçlı Seferleri Dönemindeki İlişkiler”, *Türkler*, C.6, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002, s. 1163. I.Haçlı Seferine katılan liderlerden Toulouse Kontu Raymond St. Gilles ve Normandiya Dükü Robert de Flandre dini duygularla; Aşağı Lorraine Dükü Godefroi de Boillon dini duyguların yanı sıra akrabalık ilişkileri ve sınırlarına yapılan saldırılardan dolayı haçı kabul etmişti. Godefroi’nin kardeşi Boudouin de Bougne, Güney İtalya Norman lideri Bohemond ve yeğeni Tankred ise Haçlı seferinin başarıya ulaşması neticesinde elde edilmesi muhtemel fırsatlar için bu sefere katılma kararı almıştı. Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 21-27; Sevim, *a.g.e.*, s. 11; Usta, *a.g.e.*, s. 42; Kırpık, *a.g.e.*, s. 60, 116.

I.BÖLÜM

1.1 Haçlı Seferleri

Clermont Konsili'nde yapılan çağrıdan sonra liderlerin haçı kabul etmeye başlamasıyla birlikte belli bir kitleye ulaşan Papa II. Urbanus, Meryem'in göğe uçuş gününü sefer tarihi olarak belirledi⁶³. Clermont Konsili'nde II. Urbanus'un Haçlı çağrısını halka ulaştıran vaizlerden biri olan Pierre L'Ermite etrafında, sayıları 20.000'i bulan bir kalabalık toplandı⁶⁴. Fakat birkaç bin kişilik Fransız grubu belirlenen tarihten önce Meteliksiz Gautier'in komutasında harekete geçti. Ardından da Pierre L'Ermite yola çıktı. Meteliksiz Gautier'in ordusu henüz Macaristan topraklarından geçerken, Semlin'de Haçlılar ile halk arasındaki ihtilaf 4000 Macar'ın öldürülmesine ve şehrin yağmalanmasına sebep oldu⁶⁵. Gautier'in ordusu Temmuz'da, Pierre L'Ermite'in ordusu ise Ağustos'ta İstanbul'a ulaştı. Fakat sayıları 20.000'i bulan bu ordunun taşkınlıkları ve yağma faaliyetleri Haçlıların 7.000 kişi olarak İstanbul'a ulaşmalarına sebep olmuştu⁶⁶.

İstanbul'a ulaşan Haçlılar, Bizans İmparatoru tarafından Kibotos (Civetot)'a yerleştirildi. Ordunun liderliğini yapan Pierre L'Ermite kısa süre sonra Haçlı ordusu üzerindeki etkisini kaybetti. Böylece Alman, İtalyan ve Fransızlar, Reinald'ın etrafında birleşti. Aynı zamanda gruplar arasında da ayrılık ve kıskançlık ortaya çıktı. İznik etrafının yağmalanmasında Fransızların elde ettiği başarıyı kıskanan Reinald ve mahiyetindekiler, Kserigordon'a saldırmak suretiyle kaleyi ele geçirdi. Bu kalenin yiyecek stoklarının bolluğunu gören Haçlılar, burayı çevreye yapılacak olan akınlar için bir üs olarak kullanma

⁶³ 15 Ağustos 1096. Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 9; Kırpık, *a.g.e.*, s. 52. Fulcherius Cornetensis, *a.g.e.*, s. 56.

⁶⁴ Pierre L'Ermite etrafında toplananlar arasında köylüler, şehirliler ve asil ailelerin çocuklarının yanı sıra eşkıya, hırsız hatta katillerde bulunuyordu. Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 12; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 26.

⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 12; Usta, *a.g.e.*, s. 44; Aydın Usta, *Haçlı Hikayeleri*, Yeditepe yay., İstanbul 2017, s. 16-17; Michaut, *a.g.e.*, s. 105-120.

⁶⁶ Anna Kommena, *Alexiad*, s. 300; Meteliksiz Gautier ve Pierre L'Ermite'in takip etmiş olduğu güzergâh ve yol boyunca meydana gelen olaylar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Runcıman, *a.g.e.*, C.I., s. 95-100; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.12-14; Usta, *Müslüman-Haçlı İttifakları, Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, s. 43-44; Holt, *a.g.e.*, s. 19-20.

kararı aldı⁶⁷. Kalenin ele geçirilmesinden kısa bir süre sonra Selçuklu ordusu, 29 Eylül'de Kserigordon'u kuşattı. Kalenin su ihtiyacını dışarıdan karşılamasını bir fırsata çeviren Selçuklular, sekiz günlük kuşatma sonunda kaleyi yeniden hâkimiyetleri altına aldılar⁶⁸.

Kibotos'da bulunan Alman Haçlılar, Reinald komutasındaki Haçlıların Kserigordon'u ele geçirdiği haberini aldıklarında, Selçuklu Sultanı I.Kılıçarslan kaleyi yeniden ele geçirmişti⁶⁹. Sultan durumu lehine çevirmek amacıyla casusları vasıtasıyla, Haçlı karargâhına Kserigordon'un ele geçirildiğini hatta Haçlıların İznik'e kadar ilerleyip burayı da zapt ettikleri haberini yaydı. Haberi alan Haçlılar, derhal İznik ganimetinden pay elde edebilmek için harekete geçti. Fakat tam bu sırada haberin asılsız olduğunu ve I.Kılıçarslan'ın Kibotos üzerine harekete geçtiği haberini aldılar⁷⁰. Bu haberin üzerine Haçlılar, Türk ordusu ile karşılaşmak üzere İznik'e giden en kısa yol olan Drakon Vadisi'nden geçerken pusuya düştü. Burada Haçlıların büyük bir kısmı imha edilirken, Kibotos'a kaçmaya çalışanları takiben Türk ordusu karargâhtakileri de imha etti (21 Ekim 1096)⁷¹. “*Muharebe katliama dönüştü. Haçlı Seferi'ne girişmiş 20.000 zavallının hepsi o günün sonunda ya ölmüş ya da köle pazarını boylamıştı*”⁷².

Genel olarak halkın katılımı ile gerçekleştiği için “*Halkın Seferi*” olarak adlandırılan bu askeri harekât, Selçuklu ordusunun Drakon zaferi ile son buldu. Amin Maalouf, I.Kılıçarslan'ın Drakon zaferi ile ilgili olarak “*Yine de tarihte çok az zafer onu kazananlara bu kadar pahalıya patlamıştır*” demektedir⁷³. Halkın Haçlı Seferi'nin başarısı I. Kılıçarslan'ın gelmekte olan asıl Haçlı ordusunun Pierre'in ordusu gibi askeri bakımdan zayıf olarak kabul etmesine sebep oldu. Öyle ki yeni ordunun gelişi Sultan'ı tedirgin etmemiştir. I. Kılıçarslan bu zaferinin diyetini, başkenti İznik'in kaybı ve Dorylaeion Savaşı'nda (1 Temmuz 1097) aldığı mağlubiyet ile ödeyecektir.

⁶⁷ Runcıman, *a.g.e.*, C.I., s. 101; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 16; Usta, *a.g.e.*, s. 45; Kırpık, *a.g.e.*, s. 77; Michaut, *a.g.e.*, s. 126-127.

⁶⁸ Anonim *Gesta Francorum*, s. 53; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 16; Usta, *a.g.e.*, s. 45.

⁶⁹ Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 26, 27.

⁷⁰ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 17; Usta, *a.g.e.*, s. 45.

⁷¹ Anna Kommena, *Alexiad*, s. 306-308; Anonim *Gesta Francorum*, s. 29; Runcıman, *a.g.e.*, C.I., s. 102-103; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 18; Usta, *a.g.e.*, s. 45; Kırpık, *a.g.e.*, s. 77-78. Drakon Savaşı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 17-18; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 27, 28; Haşim Şahin, *Orta Zamanın Türkleri, Ortaçağ İslam ve Türk Tarihine Dair Yazılar*, Yeditepe yay., İstanbul 2011, s. 117; Riley-Smith, *a.g.e.*, s. 54; Roux, *a.g.e.*, s. 184-185; Willermus Tyrensis, *Başlangıçtan Kudüs'ün Zaptına Kadar*, (çev. Ergin Ayan), Ötüken yay., İstanbul 2016, s. 58-69; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 335; Demirkent, *a.g.m.*, s.1138-1139; Erer, *a.g.e.*, s. 36-38; Herrin, *a.g.e.*, s. 343.

⁷² McEvedy, *a.g.e.*, s. 62.

⁷³ Amin Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, (çev. Ali Berktaş), YKY yay., İstanbul 2015, s. 24.

Avrupa’da hazırlıkları tamamlayarak yola çıkan soyluların komuta ettiği Haçlı ordusu, 1096 Ağustos’undan itibaren İstanbul’a ulaşmaya başladı⁷⁴. Sayıları yüzbinlerle ifade edilen bu ordunun gelişi I. Aleksios’u tedirgin etmiş olmalıdır⁷⁵. Bizans İmparatorunu korkutan bu büyük ordunun haberi I. Kılıçarslan’a ulaştığında, Sultan, Haçlıların İznik’e kadar ilerleyemeyeceğini düşünmüştü. Haçlı sorununu çok ciddiye almadığı gibi kendisi de bizzat ordusunun başında Ermeni Gabriel’in elinde bulunan Malatya’yı kuşatma ve doğudaki topraklarını genişletme düşüncesindeydi. Haçlıların gelişinden kısa bir süre sonra onların sayıca çok olduğu ve ilk ordudan daha güçlü bir orduyla İznik’i kuşattıkları haberi Malatya’ya ulaşınca I. Kılıçarslan, Malatya kuşatmasını kaldırarak derhal İznik’e döndü⁷⁶.

Sultan, İznik’e ulaştığında, başkentini Haçlılar tarafından kuşatılmış olarak buldu. Taraflar arasındaki mücadelede, Haçlılar ağır kayıplar vermesine rağmen sayıca çok oluşları I.Kılıçarslan’ın kuşatmayı yarmasını engelledi. Beklediğinden daha güçlü bir ordu ile karşılaşan Sultan, saldırılarının netice vermemesi sebebiyle, İznik’i kaderine terk etmeye karar verdi ve ordusunu daha fazla yıpratmadan dağlara çekilmek suretiyle fırsat beklemeyi uygun buldu⁷⁷. Şehir, Haçlıların deniz gücünden mahrum olmasından dolayı kuşatmaya uzun süre direndi. Fakat Haçlıların, Bizans İmparatorundan yardım talebi ve İmparatorun küçük ve hafif gemileri ile kuşatmaya katılmasıyla hem karadan hem de denizden kuşatılan İznik, altı hafta sonunda daha fazla direnemedi ve İznik garnizonu, görüşmeler sonunda şehri Bizans İmparatorluğu’na teslim etti (18 Haziran 1097)⁷⁸.

⁷⁴ Bizans İmparatoru I. Alaksios, İstanbul’a ulaşan Haçlı liderlerinden yemin alarak Bizans topraklarının geri alınması halinde toprakların imparatora teslim edilmesinin taahhüdünü aldı. Bu taahhüt karşılığında da Haçlıların sefer sırasında ihtiyaç duyacağı erzak ve askeri yardım konusunda anlaşma sağlanmıştı. Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. *Anonim Gesta Francorum*, s. 63-65; Runcıman, *a.g.e.*, C.I., s. 117, 131; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 21-27; Usta, *a.g.e.*, s. 47; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 29-30, Kırpık, *a.g.e.*, s. 82; Cahen, *a.g.e.*, s. 89; Holt, *a.g.e.*, s. 21; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi*, s. 10; Altan, *a.g.e.*, s. 33-39; Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 39.

⁷⁵ Usta, *a.g.e.*, s. 132; Kırpık, *a.g.e.*, s. 131.

⁷⁶ El-Hüseyin b. Muhammed b. Ali El-Ca’feri Er-Rugadi İbn Bibi, *El-Avâmirü'l-Alâ'iyye Fi'l-Umuri'l-Alâ'iyye, Selçuknâme*, C.II., (çev. Mürsel Öztürk), TTK yay., Ankara 2014, s. 13; Runcıman, *a.g.e.*, C.I., s. 135-136; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.29, 30; Jean Paul Roux, *Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl*, (çev. Aykut Kazancıgil, Lale Arslan-Özcan), Kabalcı yay., İstanbul 2015, s. 222; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 28, 29; Ramazan Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, İsar yay., İstanbul 2012, s. 354; Haçlı Seferine katılmayı kabul eden liderler ve mahiyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 21-27; Sevim, *a.g.e.*, s. 11; Usta, *a.g.e.*, s. 42; Ersan, *a.g.e.*, s. 74; Kırpık, *a.g.e.*, s. 60, Holt, *a.g.e.*, s. 20; İbn Kalânîsî, *Şam Tarihine Zeyl, I. ve II. Haçlı Seferleri Dönemi*, (çev. Onur Özatağ), Türkiye İş Bankası yay., İstanbul 2015, s. 1; Turan, *a.g.e.*, s. 291; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 187.

⁷⁷ *Anonim Gesta Francorum*, s. 35, 67-68; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 32; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s.29-31; Usta, *a.g.e.*, s. 49.

⁷⁸ Anna Kommena, *Alexiad*, s. 325-331; İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 13; *Anonim Gesta Francorum*, s. 35, 69; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi*, s. 10; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 181; Runcıman, *a.g.e.*, C.I., s. 138; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 33; Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 49; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 76-78; Kırpık, *a.g.e.*, s. 83; Roux, *Dinlerin Çarpışması*, s. 186; Holt, *a.g.e.*, s. 21; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 117-128; İbn

İznik'in ele geçirilmesinden sonra Haçlılar, 26 Haziran'da Anadolu içlerine doğru yürüyüşe geçti. Ordunun büyük olması ve bu sebeple de Haçlıların seri hareket edememeleri, orduyu iki kısma ayırarak yol almalarına sebep oldu. Bu sırada durumun vahametini anlayan I.Kılıçarslan, Danişmentli Gümüştekin ve Kayseri Selçuklu Beyi Hasan'ı yardıma çağırdı⁷⁹. Haçlıların Eskişehir'e doğru ilerleyiş haberi Sultana ulaşınca derhal emrindeki birlikler ile Eskişehir'in kuzeybatısındaki Sarısu ovasında konuşlandılar. İkiye ayrılan Haçlı ordusunun ilk grubunun liderliğini yapan Bohemond'a saldırdılar. Fakat ikinci ordunun yardıma gelmesi ile I.Kılıçarslan ve müttetikleri yeniden çekilmek zorunda kaldı⁸⁰. Bu zaferin ardından Haçlılar, Anadolu'da ilerlemeye devam etti. I. Kılıçarslan her ne kadar onların geçecekleri bölgedeki su kaynaklarını kullanılmaz hale getirmiş ve erzak sıkıntısı çekmelerini sağlamışsa da Haçlıların Kudüs'e ilerleyişini durduramadı. Haçlılar, henüz Kudüs'e ulaşmadan Urfa'da⁸¹ ve Antakya'da⁸² kontluk kurmayı başardı. En nihayetinde de Kudüs'e ulaştıktan sonra burada bir Haçlı Krallığı kurmaya muvaffak oldular⁸³. 1101 Haçlı seferinden sonra ise bölgedeki

Kalânîsî, *a.g.e.*, s. 2-3; Turan, *a.g.e.*, s. 291; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 189-190; *Anonim Süryani Kroniği*, s. 16. I.Kılıçarslan, İznik'in Haçlı hakimiyetine geçmesi üzerine başkentini Konya'ya taşıdı. Pierre L'Ermite'in ordusunu imha etmesine rağmen ardından Anadolu'ya ulaşan asıl Haçlı ordusuna karşı kesin bir zafer elde edemeyince Danişmentliler ile birlikte çete savaşlarına girdi. Bu sayede Haçlılara ağır kayıplar verdirdiler. İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 13; Erer, *a.g.e.*, s. 40; Aydın Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, Yeditepe yay., İstanbul 2015, s. 64-77; Altan, *a.g.e.*, s. 39-41; Herrin, *a.g.e.*, s. 321, 344; Michaut, *a.g.e.*, s. 167-169; McEvedy, *a.g.e.*, s. 62; Fulcherius Cornetensis, *a.g.e.*, s. 63-65.

⁷⁹ I. Kılıçarslan bu sırada Halep Selçuklu Meliki Rıdvan ve Dımaşk Atabeyi Tuğtekin'den de yardım istemiş olmalıdır. Fakat bu kuvvetler yardıma gelmeden Haçlılar ile savaş başlamıştır. Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 34.

⁸⁰ Doryliaion Savaşı (1 Temmuz 1097). Bu savaş hakkında ayrıntılı bilgi için bk. *Anonim Gesta Francorum*, s. 35,71-73; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 131-133; Runcıman, *a.g.e.*, C.I., s. 141-143; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 34-36; Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 82; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 80-82; Usta, *a.g.e.*, s. 48, 49; Kırpık, *a.g.e.*, s. 84; Roux, *a.g.e.*, s. 186; Altan, *a.g.e.*, s. 41-44; Michaut, *a.g.e.*, s. 172-176.

⁸¹ Urfa'nın Haçlı hakimiyetine geçişi (10 Mart 1098) hakkında ayrıntılı bilgi için bk. *Anonim Gesta Francorum*, s. 35-37; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 155-160; Fulcherius Cornetensis, *a.g.e.*, s. 72-76; Runcıman, *a.g.e.*, C.I., s. 158-159; Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, C.I., TTK yay., Ankara 2013, s. 32-44; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 37-38; Ersan, *a.g.e.*, s. 53-55; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 182; Cahen, *a.g.e.*, s. 110-114; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 84-86; Kırpık, *a.g.e.*, s. 85-86; Holt, *a.g.e.*, s. 21; Sevim, *Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri*, s. 26; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi*, s. 10-11; Demirkent, *a.g.m.*, s. 1141; Birsal Küçüksipahioğlu, "Haçlı Devletleri", *Türkler*, C.6, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002, s. 1197-1201; Erer, *a.g.e.*, s. 43; Altan, *a.g.e.*, s. 44-46; Michaut, *a.g.e.*, s. 194-201; Vasiliev, *a.g.e.*, s. 465; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 202-204; *Anonim Süryani Kroniği*, s. 16-18; Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 40.

⁸² Antakya'nın Haçlı hâkimiyetine geçişi (3 Haziran 1098) ve kutsal mızrak hikayesi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. *Anonim Gesta Francorum*, s. 37-40, 102-131; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 161-190, 228; Anna Kommena, *Alexiad*, s. 331-336; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, s. 4; Fulcherius Cornetensis, *a.g.e.*, s. 82-85; Köymen, *a.g.e.*, s. 300-301; Runcıman, *a.g.e.*, C.I., s. 166-194; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 38-47; Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 84-85; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 86-93; Sevim, *a.g.e.*, s. 26; Usta, *a.g.e.*, s. 51-57; Maalouf, *a.g.e.*, s. 34-47; Cahen, *a.g.e.*, s. 111-114; Kırpık, *a.g.e.*, s. 88-92; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 182; Roux, *a.g.e.*, s.187; Holt, *a.g.e.*, s. 22; Hayton, *a.g.e.*, s. 65; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi*, s. 12-13; Demirkent, *a.g.m.*, s. 1141-1142; Düzgün, *a.g.m.*, s. 1167; Küçüksipahioğlu, *a.g.m.*, s. 1201-1204; Erer, *a.g.e.*, s. 44-49, 52; Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 77-95; Altan, *a.g.e.*, s. 49-82; Herrin, *a.g.e.*, s. 345; Michaut, *a.g.e.*, s.202-213, 250-251; Azimî, *a.g.e.*, s. 37; Vasiliev, *a.g.e.*, s. 466; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 204-205; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 190-196; *Anonim Süryani Kroniği*, s. 18-19; Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 41.

⁸³ Kudüs'ün Haçlı Hakimiyetine geçişi (15 Temmuz 1099) hakkında ayrıntılı bilgi için bk. *Anonim Gesta Francorum*, s. 41-42, 151-155, 159; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 335-362; Runcıman, *a.g.e.*, C.I., s. 215-221;

Trablusşam'ın Haçlı hâkimiyetine geçmesiyle birlikte bölgede dört Haçlı Kontluğu hüküm sürmeye başladı⁸⁴. Aldığı mağlubiyetlere rağmen I. Kılıçarslan ile ilgili olarak Minhâc-i Sirâc el-Cüzcânî, “*Frenk kâfirleri ondan çok sıkıntı çekiler. Bütün Rum (Anadolu) sultanları onunla aynı soydan geldikleri için iftihar ederler*” demek suretiyle I. Kılıçarslan'ın şecaatle mücadelesinin halefleri için övülmeye değer olduğunun ve Haçlıları durduramamasına rağmen başarı elde ettiğinin altını çizmektedir⁸⁵.

Haçlılar, kurulan kontlukların bölgede tutunabilmesi, sınırlarını korumakla birlikte aynı zamanda genişleyebilmeleri için gerekli olan insan gücü takviyesi, Kudüs Kralı I.Boudoin'in papalıktan yardım talep etmesinin önünü açtı. Bu durum yeni bir Haçlı seferinin gündeme gelmesi ve kısa süre sonra da gerçekleşmesiyle neticelendi⁸⁶. 1101 yılı Haçlı Seferi olarak adlandırılan bu sefer, üç büyük ordunun⁸⁷ yola çıkmasıyla fiilen başladı. İlk ordu, 1100 yılındaki sefer ile Danişmentli Gümüştekin'e esir düşen Bohemond'un bulunduğu Niksar'a doğru hareket etmişse de bir netice elde edemedi⁸⁸. Üç büyük Haçlı ordusunun Anadolu'ya geçmesini takiben Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan, Danişmentli Gümüştekin, Artuklulardan Belek, Harran Hâkimi Karaca'nın ittifakı ve Halep Selçuklu Meliki Rıdvan'ın askeri yardımı

Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 94-99; Usta, *a.g.e.*, s. 67; Sevim, *a.g.e.*, s. 182-183; Kırpık, *a.g.e.*, s. 93-94; Holt, *a.g.e.*, s. 22-23; Anna Kommena, *Alexiad*, s. 339-343; Fulcherius Cornetensis, *a.g.e.*, s. 102-105. Haçlıların Kudüs'te yaptıkları katliam için bk. *Anonim Gesta Francorum*, s. 155-159; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi*, s. 13-14; Demirkent, *a.g.m.*, s. 1142-1143; Erer, *a.g.e.*, s. 56-60; Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 103-116; Herrin, *a.g.e.*, s. 346; Azîmî, *a.g.e.*, s. 37; Vasiliev, *a.g.e.*, s. 466; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 205-206; Tanilli, *a.g.e.*, s. 320; Işın Demirkent, “Haçlılar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 14, İstanbul 1996, s. 526; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 198-200; *Anonim Süryani Kroniği*, s. 20-21.

⁸⁴ Trablusşam 1106 yılından itibaren Raymond St. Gilles tarafından kuşatılmaktaydı. Şehir beklenen yardımları alamaması sonucunda 1109'da teslim olmak zorunda kaldı. Saint Gilles tarafından uzun süre kuşatılan bu şehir onun ölümü sebebiyle oğlu Bertrand'a teslim oldu. (12 Temmuz 1109) Ayrıntılı bilgi için bk. Fulcherius Cornetensis, *a.g.e.*, s. 175-176; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C.II., (çev. Fikret Işıltan), TTK yay., Ankara 2008, s. 50-57; Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 96-97; Cahen, *a.g.e.*, s. 114; Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu (1118-1146)*, C.II., TTK yay., Ankara 1994, s. 2; Holt, *a.g.e.*, s. 25-26; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, s. 10, 32-35; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 405; Demirkent, *a.g.m.*, s. 1143; Küçüksipahioğlu, *a.g.m.*, s. 1204-1207; Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 127-131; Altan, *a.g.e.*, s. 156-161; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 206-207; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 237.

⁸⁵ Minhâc-i Sirâc el-Cüzcânî, *Tabakât-ı Nâsirî*, (*Gazneliler, Selçuklular, Atabeglikler ve Hârezmşâhlar*), (çev. Erkan Göksu), TTK yay., Ankara 2015, s. 100.

⁸⁶ Steven Runciman, C.II., s. 15; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 105; Usta, *a.g.e.*, s. 71-72.

⁸⁷ I. Ordu Milano başpiskoposu Anselm De Buis komutasındaki Lombartlar, Etienne De Blois idaresindeki Fransızlar ve Konrad komutasındaki Almanlardan müteşekkildi. II. Ordu ise Nevers Kontu olan Guillaume idaresinde bulunan Fransızlardan ve III. Ordu da Aquitania Dükü Guillaume komutasındaki Fransızlar ile IV. Welf idaresindeki Almanlardan oluşuyordu. Usta, *a.g.e.*, s. 72; Runciman, *a.g.e.*, C.II., s. 15-17.

⁸⁸ İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, s. 6-7; Köymen, *a.g.e.*, s. 299; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)* C.I., s. 66-68; Usta, *a.g.e.*, s. 73; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi*, s. 14-15; Altan, *a.g.e.*, s. 102-103. Urfa Kontu II. Boudoin 100.000 Bizans altını ödemek suretiyle Bohemond'u Danişmentli esaretinden kurtardı. Runciman, *a.g.e.*, C.II., s. 31; Usta, *a.g.e.*, s. 83; Roux, *a.g.e.*, s.187; Holt, *a.g.e.*, s. 25; Demirkent, *a.g.m.*, s. 1143-1144; Erer, *a.g.e.*, s. 63-70; Altan, *a.g.e.*, s. 111-120; Azîmî, *a.g.e.*, s. 39; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 211-218.

ile bu ordu imha edildi⁸⁹. I. Haçlı Seferi'nden sonra kurulan Haçlı kontluklarının varlıklarını devam ettirmesi için gerçekleştirilen bu sefer, düşmanlarını tanıyan Müslümanların ittifakı neticesinde son buldu.

I.Haçlı Seferinden II. Haçlı Seferine kadar geçen yaklaşık elli yıllık süreçte Atabeg Nureddin Zengi'nin bölgede kayda değer bir güç haline gelmesi, daha önce düşman olup karşı saflarda savaşan Artuklu Emiri Kara Aslan ile Urfa Kontu II. Joscelin'i aynı düşmana karşı işbirliğine itti. Yapılan ittifak neticesinde Nureddin Zengi'nin herhangi bir saldırıda bulunması durumunda müttelikler birbirlerine askeri yardım sağlayacaktı. Tamamen taraflar lehine olan bu ittifakın haberi Nureddin Zengi'ye ulaşınca, Nureddin Zengi Artuklu emirinin idaresinde bulunan Diyarbakır'a asker sevk etti. II. Joscelin yapılan ittifak dâhilinde az bir askeri gücü Urfa'da bırakmak suretiyle Artuklular'a yardım için harekete geçti. Bunun üzerine Zengi asıl ordusu ile Urfa'yı kuşattı. II. Joscelin, Zengi tarafından kurulan tuzağı fark ettiğinde çok geç kalmıştı. Antakya Kontluğu'ndan herhangi bir yardım gelmemesiyle birlikte şehir uzun süre direnemedi ve dört hafta süren kuşatma sonunda 24 Aralık 1144'de Nureddin Zengi hâkimiyetine geçti⁹⁰.

Urfa'nın Nureddin Zengi tarafından fethi Antakya'nın olası bir saldırıya açık hale gelmesine sebep oldu. Bu durum, Avrupa'da yeni bir Haçlı Seferi çağrısı yapılmasının da önünü açtı. Yapılan çağrı ile Alman imparatoru III. Konrad ile Fransa Kralı VII. Louis haçı kabul etti⁹¹. 1147-48 yıllarında gerçekleşen bu seferde, İstanbul'a Fransa kralından önce

⁸⁹ İbn Kalânisî, *a.g.e.*, s. 7-10; Runcıman, *a.g.e.*, C.II., s. 24; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 38-50; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 105-106; Usta, *a.g.e.*, s. 73-75; Ayönü, *a.g.e.*, s. 99; Maalouf, *a.g.e.*, s. 73.

⁹⁰ İbn Kalânisî, *a.g.e.*, s. 153-155; Runcıman, *a.g.e.*, C.II., s. 193-195; Demirkent, *a.g.m.*, s. 531; Halil İbrahim Gök, *Musul Atabeyliği Zengiler (Musul Kolu 1146-1283)*, TTK yay., Ankara 2013, s. 50; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)*, C.II., 141-149; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 116; Merçil, *a.g.e.*, s. 196; Usta, *a.g.e.*, s. 144-145; Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 50, 139-143; Şahin, *a.g.e.*, s. 127-129; Riley-Smith, *a.g.e.*, s. 44; Roux, *a.g.e.*, s. 215; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 408; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi*, s. 51-59; Usame İbn Munkız, *Kitabü'l-İ'tibâr, İbretler Kitabı*, (çev. Ziya Cömert), Kitabevi yay., İstanbul 2018, s. 30-37; Gülay Ögün Bezer, "Zengiler", *Türkler*, C.4, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002, s. 1302. Urfa şehri daha önce, 1106'da Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan, 1110, 1111, 1112 yıllarında Musul Emiri Mevdud, 1114'de Aksungur el-Porsukî ve 1138'de Belek tarafından kuşatılmıştı. Ayrıntılı bilgi için bk. Ersan, *a.g.e.*, s. 59-65. Urfa'nın ele geçirilmesi kontluğu tamamen ortadan kaldırmamıştı. Fırat'ın batısında bulunan bazı kale ve şehirler hâlâ Urfa Kontu Joscelin'in hâkimiyetindeydi. Zengi'nin 1146'da ölümü ile Joscelin yeniden Urfa'yı ele geçirmiş fakat Zengi'nin halefi Nureddin Mahmud aynı yıl içinde şehri yeniden fethetti. Runcıman, *a.g.e.*, C.II., s. 197-198; Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)*, C. II., s. 153-154; Gök, *a.g.e.*, s. 51, 63-66; Holt, *a.g.e.*, s. 43; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi*, s. 69; Ögün Bezer, *a.g.m.*, s. 1303-1304; Erer, *a.g.e.*, s. 71; Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 187; Altan, *a.g.e.*, s. 162-167; Bosworth, *a.g.e.*, s. 264; McEvedy, *a.g.e.*, s. 66; Tanilli, *a.g.e.*, s. 322; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 297; *Anonim Süryani Kroniği*, s. 70-73.

⁹¹ II.Haçlı Seferi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. İbn Kalânisî, *a.g.e.*, s. 163-169; Runcıman, *a.g.e.*, C.II., s. 211-236; Usta, *a.g.e.*, s. 146-150; Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 51, 238; Gök, *a.g.e.*, s. 68-71; Holt, *a.g.e.*, s. 44-45; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 353-354; Şeşen, *a.g.e.*, s. 408-409; Demirkent, *a.g.m.*, s. 1144-1146; Ögün Bezer, *a.g.m.*, s. 1304; Fazıl Bayat, "İmaduddin Zengî ve Musul Atabeyliği", *Türkler*, C.4, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal

ulaşan III. Konrad, Bizans kılavuzunun önerdiği yolu kullanmayarak Anadolu Selçuklu topraklarından ilerlemeye başladı. Haçlılar, Selçuklu Sultanı I. Mesud tarafından kesin bir mağlubiyete uğratılan Alman Haçlıların artıkları İstanbul'a henüz ulaşan Fransa Kralı VII. Louis'ye katıldı. VII. Louis komutasındaki ordu her ne kadar Bizans topraklarından ilerlemişse de Selçuklu saldırılarından kaçmayı başaramadı. Antalya'ya ulaşan VII. Louis, mahiyeti ile denizden, ordusu ise karadan yola devam etmek zorunda kaldı⁹². Kudüs'e ulaşan birlikler ile Kudüs Kralı III. Boudouin, seferin Dımaşk üzerine yapılması hususunda karar aldılar. Taraflar arasında yapılan görüşmeler sonunda Banyas'ın Haçlılara verilmesi karşılığında, Haçlıların dört gün süren Dımaşk kuşatması kaldırıldı⁹³.

II. Haçlı seferinden sonra otuz dokuz yıl boyunca yeni bir Haçlı seferi çağrısı yapılmadı. Bu süreç içerisinde tarih sahnesine çıkan Selahaddin Eyyubî, selefi Zengi gibi Haçlılar ile mücadeleye devam etti. Haçlıları meydan savaşına zorlamak isteyen Eyyubî, Raymond'un eşi Eschiva'nın bulunduğu Taberiye'yi kuşattı. Şehre yardıma gelen Templier reisi Gerard, Kudüs Kralı Guy de Lusignan ile Selahaddin Eyyubî'nin orduları Hittin'de karşı karşıya geldi. Gerçekleşen mücadele Müslüman zaferiyle son buldu⁹⁴. Hittin zaferinden sonra Haçlıların elinde bulunan Taberiye, Akka, Nablus, Beyrut ve Askalan ile birlikte pek çok şehir ve kale Müslüman hâkimiyetine geçti⁹⁵. Hittin Savaşı ve ardından devam eden Müslüman zaferleriyle Selahaddin Eyyubî nihayet Kudüs'e yöneldi. 1099 yılından itibaren Haçlı hâkimiyetinde bulunan şehir, Balain d'İbelin tarafından korunmaktaydı. Şehir, kuşatıldığı andan itibaren Balain d'İbelin ile başlayan görüşmeler neticesinde kılıç hükmünde aman ile teslim alındı⁹⁶.

Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002, s. 1317; Erer, *a.g.e.*, s. 71-84; Vasiliev, *a.g.e.*, s. 478-479; Ioannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 54-68; Demirkent, *a.g.m.*, s. 533-534.

⁹² Şeşen, *a.g.e.*, s. 354; Runciman, *a.g.e.*, C.II., s. 227; Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 51; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 121-125; Usta, *a.g.e.*, s. 150.

⁹³ Runciman, *a.g.e.*, C.II., s. 235-236; Gök, *a.g.e.*, s. 71; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 125; Usâme İbn Munkız, *İbn Munkız Haçlılara Karşı (Kitâbü'l-İ'tibâr)*, (çev. Selahaddin Hacıoğlu), Bordo Siyah yay., İstanbul 2004, s. 139-140.

⁹⁴ 4 Temmuz 1187 Hittin Savaşı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Bahaddin bin-Şeddat, *En-Nevadir'üs-Sultaniyye ve el-Mahasin'ül-Yusüfiyye*, (çev. Mehmet Selim Bilge), Şingal yay., Diyarbakır, 2015, s. 122-127; Ramazan Şeşen, *Kudüs Fatihisi Selâhaddin Eyyübî*, Yeditepe yay., İstanbul 2016, s. 94-97; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 419-422; Ramazan Şeşen, *Eyyübîler (1169-1260)*, İSAM yay., İstanbul 2012, s. 53-59; Ayşe Dudu Kuşçu, *Eyyübî Devleti Teşkilâtı*, TTK yay., Ankara 2013, s. 105-110; Runciman, *a.g.e.*, C.II., s. 409-413; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 134-135; Usta, *a.g.e.*, s. 198-199; Cahen, *a.g.e.*, s. 223; Holt, *a.g.e.*, s. 58-59; Bosworth, *a.g.e.*, s. 119; Irwin, *a.g.m.*, s. 84; McEvedy, *a.g.e.*, s. 68; Tanilli, *a.g.e.*, s. 322.

⁹⁵ İbn Şeddat, *En-Nevadir'üs-Sultaniyye*, s. 137-147; Kuşçu, *a.g.e.*, s. 107-110; Usta, *a.g.e.*, s. 200; Gök, *a.g.e.*, s. 295; Roux, *a.g.e.*, s. 222.

⁹⁶ 2 Ekim 1187 Kudüs'ün Müslüman hakimiyetine geçişi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. İbn Şeddat, *En-Nevadir'üs-Sultaniyye*, s. 129-131; Şeşen, *Kudüs Fatihisi Selâhaddin Eyyübî*, s. 99-102; Cahen, *a.g.e.*, s. 223; Şeşen, *Eyyübîler (1169-1260)*, s. 53-59; Kuşçu, *a.g.e.*, s. 110-122; Usta, *a.g.e.*, s. 200-201; Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 52; Gök, *a.g.e.*, s. 295; Muammer Gül, "Önasya'da Bir Türk Devleti: Eyyübîler (1175-1250)". *Türkler*, C.5, (ed.

Kudüs'ün düşmesi Avrupa'da büyük bir sarsıntıya sebep olmakla birlikte yeni bir Haçlı seferi çağrısı da yapıldı⁹⁷. Yapılan Haçlı çağrısı ile Alman Kralı Frederich Barbarossa, Fransa Kralı Philippe ve İngiltere Kralı Arslan Yürekli Richard haçı kabul etti⁹⁸. Gerçekleşen bu sefer neticesinde Kudüs Müslümanlara bırakılırken, daha sonra ikinci krallık olarak anılacak olan Akka'nın 12 Temmuz 1191'de fethiyle III. Haçlı Seferi son buldu⁹⁹.

Haçlı seferlerinin başladığı tarihten itibaren Papalık ve Doğu Roma arasındaki çekişme nihayet IV. Haçlı seferi sırasında, Haçlıların İstanbul'u zapt etmeleri ile neticelendi. Montferrat markizi Boniface, Thibaut ve Flandre kontu IX. Boudouin liderliğinde düzenlenen bu yeni seferde daha önce karadan düzenlenen seferlerin tehlikeli ve kayıplara neden olması sebebiyle deniz yolunu kullanarak Kutsal topraklara ulaşmayı hedeflediler¹⁰⁰. Bunun için de 1201'den itibaren Venedik Docu Enrico Dandolo ile görüşmeler başladı¹⁰¹. Venedik ile yapılan anlaşmaya göre Haçlılar 85.000 gümüş mark ödemek suretiyle kutsal topraklara ulaşacaklar ve bir yıllık erzak ihtiyaçları Venedik tarafından karşılanacaktı¹⁰². Haçlı liderlerinden Thibaut, meblağın bir kısmını ödemişse de 36.000 mark eksikti. Bu paranın temin edilememesi ile birlikte Venedik, Macar hâkimiyetindeki Zara'nın ele geçirilmesinde yardım etmelerini ve yağma yapıldığında borçlarını ödeyebileceklerini bildirdi. Başka bir çıkış yolu olmayan Haçlılar, teklifi kabul etti ve 1202'de Zara ele geçirildi¹⁰³. Haçlılar henüz Zara'da iken Bizans'ın devrik hükümdarı İsaakios'un oğlu Aleksios ve eniştesi Philippe Von

Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002, s. 132-133; Ramazan Şeşen, "Eyyübiler", *Türkler*, C.5, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002, s. 106; Demirkent, a.g.m., s. 536-538.

⁹⁷ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C.III., (çev. Fikret Işıltan), TTK yay., Ankara 2008, s. 3; Usta, a.g.e., s. 202; Gül, a.g.e., s. 187.

⁹⁸ Hillenbrand, a.g.e., s. 52; Kuşçu, a.g.e., s. 125; Simon de Saint Quentin, a.g.e., s. 49.

⁹⁹ III.Haçlı Seferi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ostrogorsky, a.g.e., s. 376-377; Şeşen, *Eyyübiler (1169-1260)*, s. 63-69; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 411-413, 422-424; Şeşen, *Kudüs Fatihî Selâhaddin Eyyübî*, s. 150-167; Runciman, a.g.e., C.III., s. 21-44; Kuşçu, a.g.e., s. 125-142; Usta, a.g.e., s. 202-217; Kanat-Burçak, a.g.e., s. 137-143; Ayönü, a.g.e., s. 185-187; Gök, a.g.e., s. 297-298; Roux, a.g.e., s. 223-224; Holt, a.g.e., s. 59-60; Demirkent, a.g.m., s. 11461148; Gül, a.g.m., s. 134; Şeşen, a.g.m., s. 112; Erer, a.g.e., s. 85-92. Akka Kuşatması hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 154-173; Cüveynî, a.g.e., s. 544-545; Vasiliev, a.g.e., s. 503-506; Nuri Çevikel, *Kıbrıs, Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası (1570-1878)*, 47 Numara yay., İstanbul 2006, s. 36-37.

¹⁰⁰ IV.Haçlı seferine katılan liderler ve mahiyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Kanat-Burçak, a.g.e., s. 149; *Geoffroi De Villehardoin, Henri De Valenciennes, IV. Haçlı Seferi Kronikleri*, (çev. Ali Berktaş), Türkiye İş Bankası yay., İstanbul 2008, *Geoffroi De Villehardoin*, s. 3-6; *Henri De Valenciennes*, s. 159-161.

¹⁰¹ *Geoffroi De Villehardoin*, s. 3-6; *Henri De Valenciennes*, s. 159-161.

¹⁰² Clari, a.g.e., s. 3-4; *Geoffroi De Villehardoin*, s. 7-8; Runciman, a.g.e., C.III., s. 100-101; Kanat-Burçak, a.g.e., s. 151; Usta, a.g.e., s. 228.

¹⁰³ *Geoffroi De Villehardoin*, s. 17-19, 24-25; Clari, a.g.e., s.7-9; Şeşen, *Eyyübiler (1169-1260)*, s. 99; Runciman, a.g.e., C.III., s. 103. Yeni bir Haçlı seferinin varlığından haberdar olan Eyyübî Sultanı el-Adîl, Enrico Dandolo ile görüşmüş ve seferinin Mısır üzerine yapılmaması karşılığında Venedik'e Mısır'da geniş imtiyazlar tanıyacağını taahhüt etmişti. Bu sebeple Venedik'in Zara bölgesini ele geçirmek istemesinde bölgenin stratejik konumunun yanı sıra Mısır'da elde ettiği imtiyazları kaybetmek istememesinin de payı büyüktür. Kanat-Burçak, a.g.e., s. 152; Usta, a.g.e., s. 228-230.

Schwaben Haçlılar ile temasa geçti¹⁰⁴. Haçlıların para ve asker eksikliğini tamamlama vaadiyle birlikte Bizans tahtı için yardım isteyen Aleksios'un teklifi Haçlılar tarafından kabul edildi ve 1203 Haziranında Haçlı orduları İstanbul'a ulaştı. Askeri ve ekonomik olarak kendilerine direnecek gücü olmayan III. Aleksios'un kaçmasıyla birlikte Haçlılar tarafından tahta İsakios ve oğlu Aleksios geçirildi. Fakat Haçlılara vaat edilen maddi ve askeri yardımın yapılamaması 12 Nisan 1204'de Haçlıların İstanbul'u ele geçirmesi ve burada Latin Devleti kurmaları ile neticelendi¹⁰⁵.

İstanbul'da yeni bir Latin krallığı kurulmasından sekiz sene sonra Fransa'da Etienne ve Almanya'da Nikolaus adındaki çocukların liderliğinde, sayıları binleri bulan ve henüz on iki yaşını bile doldurmamış olan çocuklar Haçlı seferi için yola çıktı. Bu seferin ortaya çıkmasında adı geçen bu çocukların İsa'yı rüyasında görmesinin ve Kudüs'e gitmeleri gerektiğini söylemelerinin etkisi büyüktü. Önceleri ehemmiyet verilmeyen bu girişim nihayet 1212'de çocukların sefer için yola çıkmasıyla neticelendi. Fakat bu çocuklar hakkında 1230'a kadar haber alınamadı. Bu tarihte Fransa'ya gelen bir papaz bu çocukların esir pazarlarında satıldığı haberini getirdi¹⁰⁶.

Akka Kralı Jean de Brienne, 1212'de el-Adil ile beş yıl geçerli olacak bir barış anlaşması imzalamıştı. Anlaşmanın yapılmasından bir süre sonra Jean de Brienne, papaya haber göndererek anlaşma tarihi bitmeden yeni bir Haçlı Seferi yapılması gerektiğini bildirdi¹⁰⁷. Bu sefer talebi üzerine 1215'de Roma'da toplanan Lateran Konsili'nde yeni bir Haçlı Seferi çağrısı yapıldı. Çağrının yapılmasından sonra Avusturya Dükü V.Leopold, Macar

¹⁰⁴ Bizans Devleti'nde 1180'de Manuel Komnenoğlu'nun ölümünden sonra ortaya çıkan taht kavgaları ile Isakios Angelos ve oğlu Aleksios hapse atılmıştı. Hapisten kaçmayı başaran Aleksios, eniştesi Philippe Von Schwaben aracılığıyla Haçlılardan tahtı ele geçirmek hususunda yardım istedi. Tahtın ele geçirilmesi karşılığında Haçlılara 200.000 gümüş mark ile askeri destek sağlayacağı vaadinde bulundu. *Geoffroi De Villehardoin*, s. 21, 27; Clari, *a.g.e.*, s. 10-12; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 150, 152; Usta, *a.g.e.*, s. 230.

¹⁰⁵ Akropolites, *a.g.e.*, s. 18-22; *Geoffroi De Villehardoin*, s. 36-56, 61-76; *Henri De Valenciennes*, s. 153-211; Clari, *a.g.e.*, s. 14-23; Cahen, *a.g.e.*, s. 269; Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 53; Şeşen, *Eyyübiler(1169-1260)*, s. 99; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 390-392; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 390-416; Ayönü, *a.g.e.*, s. 205-206; Gül, *a.g.e.*, s. 187; Roux, *a.g.e.*, s. 228-229. Vaat edilen yardımı yapacak maddi ve askeri gücü olmayan Aleksios, Haçlıları oyalamaya çalışıp vakit kazanmak istemişti. Bu sırada halk da Aleksios'un Haçlıları kendi eliyle İstanbul'a getirdiği için nefret duyuyordu. Bu nefret halkın ayaklanmasına ve Aleksios'un öldürülmesine sebep oldu. Aleksios'un ölümüyle tahta AleksiosMurztzuplos geçti. Durumun Haçlılar aleyhine başlamış olması Haçlıların İstanbul'a saldırmasına sebep oldu. Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 104-110; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 153-154; Usta, *a.g.e.*, s. 231-232; Holt, *a.g.e.*, s. 64; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 430; Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, (çev. A.Gökçe Bozkurt), İlgü Kültür Sanat yay., İstanbul 2010, s.126- 130; Demirkent, *a.g.m.*, s. 1148-1149; Şeşen, *a.g.m.*, s. 112; Düzgün, *a.g.m.*, s. 1164; Celnarova, *a.g.m.*, s. 1138; Erer, *a.g.e.*, s. 93-111; Vasiliev, *a.g.e.*, s. 510-571; Çavuşdere, *a.g.e.*, s. 36-38; Giacomo E. Carretto, *Akdeniz'de Türkler*, (çev. Durdu Kundakçı, Gülbende Kuray), TTK yay., Ankara 2000, s. 6; Tanilli, *a.g.e.*, s. 322; Demirkent, *a.g.m.*, s. 538-539.

¹⁰⁶ Çocuk Haçlı Seferi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Runciman, *a.g.e.*, C.III., s.123-127; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 160-162; Şeşen, *a.g.e.*, s. 101; Roux, *a.g.e.*, s. 230; Erer, *a.g.e.*, s. 113-114.

¹⁰⁷ Şeşen, *Eyyübiler* (1169-1260), s. 101; Usta, *a.g.e.*, s. 233.

Kralı II. Andreas ve Alman İmparatoru II. Frederich haçı kabul etti¹⁰⁸. Avusturya Dükü ve Macar Kralı, seferin Mısır üzerine yapılması kararını aldılar. Liderler 1217’de, Avrupa’dan gelmekte olan ordular da 1218’de Akka’ya ulaştınca, sefer Dimyat kuşatması ile fiilen başladı. Haçlılar, el-Kamil’in ordusunda meydana gelen salgın hastalıklar sebebiyle bir yıllık kuşatma sonunda Dimyat’ı ele geçirdi. Fakat Haçlıların, Nil’in taşma zamanında sefere devam etmekte ısrar edişleri, taşkınlarda ağır kayıplar vermelerine sebep oldu. Alınan hezimetin bir sonucu olarak yapılan sekiz yıllık barış anlaşmasıyla Dimyat Müslümanlara teslim edildi ve sefer herhangi bir Haçlı kazanımı olmaksızın 1221’de son buldu¹⁰⁹.

1217’de başlayan ve Dimyat’ın ele geçirilmesiyle ilerlemeye devam eden Haçlılar II. Frederich’in kuvvetleri ile yardıma geleceğini düşünmüştü. Fakat Frederich’in bu sefere katılmaması ve seferin başarısızlık ile son bulması onu birinci derece suçlu yaptı. Bu durum karşısında II. Frederich, 15 Ağustos 1227’de sefere çıkacağını ilan etti. Belirlenen tarihte ordusunun bir kısmı yola çıkmışsa da Frederich’in yola çıkması 28 Haziran 1228’e tekabül etti¹¹⁰. Frederich’in haçlı yeminini yerine getirmek için harekete geçmesinde; Eyyubî Sultanı el-Kamil ile kardeşi el-Muazzam arasındaki anlaşmazlık yatıyordu. El-Kamil, Frederich’den kardeşine karşı mücadelede yardım etmesi talebinde bulundu ve bu yardım karşılığında da kendisine Kudüs’ü teslim edeceği sözünü verdi¹¹¹. Fakat el-Muazzam’ın ölümüyle taraflar arasındaki anlaşmanın bir önemi kalmadı. Frederich, el-Kamil’i anlaşmaya zorlamak ve gözdağı vermek amacıyla güneye inerek civardaki bölgelerde yağma faaliyetlerinde bulundu. Bu sıralarda el-Kamil, en-Nasır Davud’a karşı Dimaşk için mücadele halindeydi ve Dimaşk’ı ele geçirmeyi başaramamıştı. Aynı zamanda Celalettin Mengüberti’nin Suriye’nin kuzeyine yönelmesi Eyyubîler için tehlike unsuru haline gelmesine sebep oldu. Bu nazik durum el-Kamil’in Frederich ile yeniden müzakerelere girişmesine sebep oldu¹¹². 18 Şubat 1229’da imzalanan on yıllık anlaşmayla, Haçlılar surları yıkılmış Kudüs’ü geri almakla birlikte

¹⁰⁸ II.Frederich haçı kabul etmesine rağmen bu sefere iştirak etmedi. Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 165.

¹⁰⁹ V.Haçlı Seferi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 136-149; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 165-169; Şeşen, *a.g.e.*, s. 101-109; Usta, *a.g.e.*, s. 233-248; Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 54; Roux, *a.g.e.*, s.230-231; Holt, *a.g.e.*, s. 64-65; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 430-431; Demirkent, a.g.m., s. 1149-1150; Şeşen, a.g.m., s. 112-113; Erer, *a.g.e.*, s. 115-122; Demirkent, a.g.m., s. 539-540.

¹¹⁰ Belirlenen tarihte ordusunun bir kısmı yola çıkmasına rağmen bu kez de hastalığını bahane ederek seferi erteleme kararı alınca Frederich, Papa IX. Gregorius tarafından afroz edildi. Durumun ciddiyetini anlayan Frederich, 28 Haziran 1228’de yola çıktı. Haçlı seferini ilk defa afrozlu bir lider komuta ediyordu. Kanat--Burçak, *a.g.e.*, s. 171-174; Usta, *a.g.e.*, s. 242; Şeşen, *Eyyübîler (1169-1260)*, s.128-129.

¹¹¹ Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 175.

¹¹² Gök, *a.g.e.*, s. 401-402; Usta, *a.g.e.*, s. 243.

Beytullahim ve Nasıra şehirleri ile birlikte Celile ile Sayda bölgesindeki bazı toprakları da ele geçirmeyi başardılar¹¹³.

Eyyubî hükümdarı Necmeddin Eyyub'un, 1244'te Kudüs'ü yeniden Müslüman hâkimiyetine almasıyla birlikte Avrupa'da yeni bir Haçlı seferi daha gündeme geldi. 1245'de Lyon'da toplanan konsilde Papa IV. Innocentius'un sefer çağrısı Fransa Kralı IX. Louis'den karşılık buldu¹¹⁴. Mısır'a yapılması kararlaştırılan bu sefer için IX. Louis Mısır Eyyübilerinin düşmanı olan Moğollar ile ittifak girişiminde bulunmuşsa da sonuç alamadı¹¹⁵. Fransa Kralı IX. Louis komutasındaki Haçlı birlikleri Mısır'a yürüyerek, 1249'da Dimyat'ı ele geçirdi¹¹⁶. Bu sırada hasta olan Necmeddin Eyyub ordusuyla Mansura'ya hareket etmişse de bir süre sonra burada öldü (23 Kasım 1249)¹¹⁷. Necmeddin Eyyub'un ölüm haberinin Haçlılara ulaşmasıyla IX. Louis, Mansura'ya ilerledi (1249). Mansura ve ardından Farskur yakınlarında meydana gelen mücadeleler Memlûk galibiyeti ve IX. Louis'nin esir alınmasıyla son buldu¹¹⁸.

Fransa Kralı IX. Louis serbest bırakıldıktan sonra Fransa'ya dönmeye rağmen Geoffrey de Sargines komutasında ordusunun küçük bir kısmını Akka'da bıraktı. Bu birlik için her yıl bir miktar para göndermek suretiyle ihtiyaçlarını karşılamayı da ihmal etmedi. IX. Louis 1267'de hastalandı ve iyileşmesi halinde yeniden Haçlı seferine çıkma kararı aldı¹¹⁹. Mısır'a düzenlenmesi tasarlanan seferin yönü kardeşi Charles d'Anjou'nun isteğiyle Tunus'a çevrildi¹²⁰. 18 Temmuz'da Kartaca'ya ulaşan Haçlı birliklerinin pek çoğu salgın hastalıklar ve kavurucu sıcaklar sebebiyle telef oldu ve ölenler arasında IX. Louis'de vardı. Charles d'Anjou 25 Ağustos 1270'de Tunus'a geldiğinde kardeşinin ölüm haberini aldı. Tunus Emiri Charles d'Anjou'ya geri dönmesi şartıyla bir miktar para ödeyerek VIII. Haçlı Seferinin son bulmasını sağladı¹²¹.

¹¹³ VI.Haçlı seferi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 157-167; ; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 171-176; Şeşen, *a.g.e.*, s. 128-130; Usta, *a.g.e.*, s. 241-248; Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 54; Roux, *a.g.e.*, s.232-233; Holt, *a.g.e.*, s. 65-66; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 431-432; Demirkent, *a.g.m.*, s. 1150-1151; Şeşen, *a.g.m.*, s. 113; Erer, *a.g.e.*, s. 123-126; Demirkent, *a.g.m.*, s. 540-541.

¹¹⁴ Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 218; Usta, *a.g.e.*, s. 256.

¹¹⁵ Usta, *a.g.e.*, s. 256; Maalouf, *a.g.e.*, s. 218.

¹¹⁶ Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 224; Şeşen, *Eyyübiler* (1169-1260), s. 150; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 184.

¹¹⁷ Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 229; Şeşen, *a.g.e.*, s. 151; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 185.

¹¹⁸ Joinville, *a.g.e.*, s. 90-208; Demirkent, *a.g.m.*, a. 541-542; Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 230; Şeşen, *a.g.e.*, s. 153; Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 55; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 185; Demirkent, *a.g.m.*, s. 1151-1153; Şeşen, *a.g.m.*, s. 114-115; Erer, *a.g.e.*, s. 127-128. VII. Haçlı Seferi II. Bölümde ayrıntılı şekilde yeniden ele alınacaktır.

¹¹⁹ Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 247.

¹²⁰ VIII.Haçlı Seferine katılan liderler için bk. Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 249.

¹²¹ VIII.Haçlı Seferi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Joinville, *a.g.e.*, s. 295; Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 247-249; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 195-196; Roux, *a.g.e.*, s. 241-242; Demirkent, *a.g.m.*, s. 1152-1153; Erer, *a.g.e.*, s. 130; Demirkent, *a.g.m.*, s. 542.

1.2 Doğunun Haçlıları ya da Batının Hacıları

Haçlı Seferleri, hilal ile haçın olduğu kadar doğu ile batının da mücadelesidir. Bu seferlerin Papalık tarafından desteklenmesi, doğuda bulunan Hristiyanlara yardım amacıyla propaganda yapılması ve en önemlisi de Müslümanlara yönelik bir hareket olması sebebiyle her ne kadar “*dini*” bir merkeze yerleştirilmişse de din unsuru bu seferlerin sadece itici bir gücü olmuştur. Türkçe literatür, Haçlı Seferleri için en çok bu ve benzeri tanımları kullanmaktadır¹²².

Hristiyanlar için “*Hac*” kelimesi Fransızca ve İngilizcedeki “*Croisare*” sözcüğünün karşılığı olmakla birlikte, Doğu’ya yani Kudüs üzerine yapılan seferler Hac vazifesi olarak değerlendirilmiştir. Bu seferler; “*Hac*”, “*Kutsal Savaş*”, “*Geçiş ya da Genel Geçiş*”, “*Haç Seferi*” ya da “*İsa’nın İşi*” olarak isimlendirilmiş olmakla birlikte, Haçlı seferlerine çıkanlara da “*Crucasiognati*” denilmiştir. Anlam olarak bu sözcük “*Haçla İşaretlenmiş*” demektir¹²³. Haçlıların bu ismi alması, Papa II. Urbanus’un Haçlı kabul eden kimselerin, giysilerinin üzerine haç dikmelerini istemesinin bir neticesiydi.

Haçlı Seferlerini diğer savaşıardan ayıran en belirgin özellik, bu seferleri bir kral ya da imparatorun değil “*İsa adına hareket ettiğini iddia eden Papa’nın*” başlatmış olmasıdır¹²⁴. Genel olarak ifade etmek gerekirse Hristiyanlar, yapılan bu seferleri dinin bir gereği olarak kabul etmişler ve sefere katılanlara da hacı demişlerdi. Bahsi geçen bu hacı adaylarının, kendilerine “*Tanrının ordusu*” demelerinde ise II. Urbanus’un onları “*İsa’nın ordusu*” olarak selamlamış olma ihtimalinin beklenen bir sonucu olduğu düşünülebilir¹²⁵. Haçlı ordusunda bulunmak, aynı zamanda hacı olmak sadece inanışları uğruna harekete geçenlerin değil aynı zamanda da “*silahlı hacı topluluğuna aidiyetin*”¹²⁶ de simgesiydi.

¹²² Türkiye’de akademik anlamda Haçlılar hakkında atılan en büyük adım kuşkusuz Fikret İşıltan’ın Steven Runciman’ın Haçlı Seferleri Tarihi’ni çevirmesi oldu. İşıltan, çevirisinin önsözünde Haçlı Seferlerinin gerekçeleri olarak Avrupa’daki siyasal, sosyal ve ekonomik durumlara değinmek suretiyle din unsurunun sadece itici bir güç olduğunu da not düşmüştür. Ardından Işın Demirkent, çeviri hareketine devam ettiği gibi Haçlı Seferleri hakkında eserler de kaleme aldı. Demirkent de, selefi İşıltan gibi Haçlı seferleri için dinin itici bir unsur olduğu üzerinde yoğunlaşarak aynı kanaate sahip olduğunu ortaya koydu. Demirkent’ten sonra halefleri Ebru Altan, Birsal Küçüksipahioğlu, Melek Delilbaşı, Cüneyt Kanat ve Aydın Usta gibi bir çok akademisyen bu tabiri kullanmaya devam etmiştir.

¹²³ Cécile Morrison, *Haçlılar*, (çev. Nermin Acar), Dost yay., Ankara 2005, s. 7; Riley-Smith, *a.g.e.*, s. 16.

¹²⁴ Riley-Smith, *a.g.e.*, s. 42.

¹²⁵ Riley-Smith, *a.g.e.*, s. 40.

¹²⁶ Morrison, *a.g.e.*, s. 24.

“Papa II. Urbanus’un “adi ve rezil Türk... lanetli bir ırk” ve “paganizmin kirliliği” şeklindeki iğrenç ifadeleri üzerine”¹²⁷ sefere katılmayı kabul edenler, haça sarılarak Kudüs’ü kurtarmak için yola çıkmayı kabul ettiler. Haçı kabul eden Haçlılara endüljans da bağışlandı. Bu kavram onların daha önce işlemiş oldukları tüm günahları için bir bağışlanma olarak karşımıza çıkmaktadır¹²⁸. Eğer bağışlanma dindar olarak kabul edilen hacılar için ilk öncülü oluşturuyorsa Tanrı’ya asker olarak hizmette bulunmak, kilise ve dinleri için savaşmak ya da Doğu Hristiyanlarını Müslüman zulmünden kurtarmak onların ikinci öncülünü teşkil ettiğini söyleyebiliriz¹²⁹.

Hac vazifesini yerine getirmek isteyen her hacı adayını, bunu tam teçhizatlı ve zırhlı olarak değil sade bir hacı olarak tamamlamalıydı¹³⁰. “İnsanlar, bazen parlak cübbelerini ve diğer takılarını çıkarıp, kaba çadır bezinden bir giysi giyinmiş, ayakkabısız ve şapkasız, ellerindeki asâ dışında hiçbir şey bulunmadan kutsal ülkeyi ve denizi İsa’nın orada yattığına inanılan türbeye kadar gezmişlerdir”¹³¹. Buradan da anlaşılacağı üzere Hac, Hristiyanlar için günahlardan arınmak amacıyla yapılan bir yolculuktu. Peki, bu yolculuğu nasıl silahlarla tamamlayacaklardı? Bunun için de Papalığın bir çözümü vardı. Kudüs’ün Müslümanlar tarafından ele geçirilmesinden sonra Süleyman Tapınağı’nın yerine Hz. Ömer Camii’nin yapılması, “zavallı” Hristiyanlara kısıtlı bir çerçevede dinlerini yaşama hakkı verilmesi ve dinleri sebebiyle zulme uğramaları gibi sebepler, Doğu Hristiyanlarının yaşadığı zorluklar hakkında bilgi veriyordu. “Kardeşlere” yardım edilmesi, verilen vaazlarda zaten kutsiyet kazandırılan bir olgu haline gelmişti. Hac vazifesini yerine getirmek isteyen Hacılar, Müslümanlara haraç ödemelerine rağmen, onların kötü muamele görmeleri ve soyulmaları onların büyük acılar çekmesine sebep oluyordu¹³². Kardeşlere yardım edilmesi hususunda meydana getirilen büyük ordulardan Doğu Hristiyanlarının haberi yoktu ve herhangi bir yardım talepleri de olmamıştı. Aynı şekilde Selçukluların, Anadolu coğrafyasında yayılması Haçlı Seferleri için gerekli bir zorunluluk değildi. Çünkü hacılar, Anadolu topraklarına

¹²⁷ Herrin, *a.g.e.*, s. 341.

¹²⁸ Riley-Smith, *a.g.e.*, s. 17.

¹²⁹ Riley-Smith, *a.g.e.*, s. 75.

¹³⁰ Riley-Smith, *a.g.e.*, s. 21.

¹³¹ Güray Kırpık, *a.g.e.*, s. 122. Kırpık, eserinde Batının Gözüyle Haçlılar olarak isimlendirdiği ikinci bölüm için, Nellie Bartlett Mead’in, *Story of The First Crusade*, adlı kitabının çevirisini kullanmış ve bu eserin Haçlı Seferlerini Batılılar gözüyle anlamak için örnek teşkil edeceği notunu düşmüştür. Nellie Bartlett Mead, *Story of The First Crusade*, F.A. Owen Publishing Company, Dansville/New York, 1911.

¹³² Kırpık, *a.g.e.*, s. 123.

girmeden deniz yolunu kullanarak da Kudüs'e ulaşabiliyor ve hac farizasını yerine getirebiliyorlardı. Aslına bakılırsa “Suriye Hristiyanları “kurtuluş” istemiyorlardı”¹³³.”

“Haçlı Seferleri, Rumların tüm Avrupa’da yankılanan korku ve umutsuzluk dolu çılgınlıklarına verilmiş bir cevap, İslam ilerleyişine karşı bir saldırıydı”¹³⁴. Hristiyanların yaşamış olduğu zulümlere Fatımî Halifesi Hakîm Biemrillâh’ın (996-1021)¹³⁵ uygulamaya koyduğu bazı yasaklar, zaten dini vecibelerini yerine getirmekte zorlanan Hristiyanlar için daha ağır bir külfet oldu. Fatımî halifesi Hakîm Biemrillâh, ilk olarak 1002 yılında Divanda bulunan bütün Hristiyan kâtiplerin hapse atılmasını emretti. Hristiyan doktorunun araya girmesi ile bu kâtipler bağışlanarak görevlerine iade edildi. Bu olayın devamında 1007-1008 yıllarında Hristiyan kâtipler, yeniden tutuklandı ve bu kez onlara eziyet etmek suretiyle çoğu öldürüldü. Bu eziyete maruz kalan Hristiyan kâtiplerin bir kısmı, Müslüman olmak suretiyle halifenin gazabından kurtuldu¹³⁶.

Hâkim Biemrillah, Hristiyanlara ve Yahudilere karşı bir hareket başlattı. 1009’da Halife, Hristiyan ve Yahudilerin, Müslümanlardan ayrılması için *ğıyar* giymeleri ve *zunnâr* kuşanmaları ve bu emre uymayanların da cezalandırılacağını bildiren bir emirnâme yayınladı. Ayrıca Hristiyanların Haç, Vaftiz ve Şehit Bayramlarının kutlanmasını yasakladı.¹³⁷ Hristiyanlara, Müslüman köle satışı, Müslümanlar ile Hristiyanların aynı hamama girmelerini ve Hristiyanların ata veyahut gemiye binmesini yasakladı¹³⁸. Peş peşe gelen yasaklara bir yenisi daha 1103’de eklendi. Yeni emirnâme ile Hristiyanların 5 rıtl ağırlığında üzerinde Hakîm Biemrillah’ın mührünün olduğu haç takmalarını ve Yahudilerinde aynı şekilde ve ağırlıkta ahşap bir kolye takmalarını emretti¹³⁹. Tüm bu uygulamalara ek olarak birçok kilise ya imha edildi ya da camiye çevrildi. Kudüs’teki İsa’nın çarmıha gerildiği yerde bulunan el-Kumâme (*el-Kıyâme*) kilisesinin, içindeki mukaddes eserlerle birlikte yakılması

¹³³ Morrison, *a.g.e.*, s. 22-23.

¹³⁴ Roux, *a.g.e.*, s. 181.

¹³⁵ Henüz 11 yaşında iken Fatımî tahtına geçen El-Hakîm Biemrillâh iktidarı devraldıktan sonra birbiri ardına beklenmeyen ve daha önce benzeri görülmemiş fermanlar çıkarmaya başladı. Bu fermanlar Hristiyanlar, Yahudiler ve çok sık görülmesi de Sünnilere karşı ağır şartlar içeriyordu. Onun alışılmamış bu davranışları dönemin müverrihleri tarafından farklı şekillerde yorumlandı. Bu yorumlar genel itibari ile Halifenin psikolojik olarak sağlıklı olmadığı yönünde iken bir kısmı da onun deha seviyesinde akıllı olmasından kaynaklı olduğu yönündedir.

¹³⁶ Aydın Çelik, *Fâtımîler Tarihi (909-1171)*, TTK yay., Ankara 2018, s. 265.

¹³⁷ Çelik *a.g.e.*, s. 266; Mustafa Öz, “Hâkim Biemrillâh”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 15, İstanbul 1997, s. 199.

¹³⁸ Clifford Edmund Bosworth, *Doğuştan Günümüze İslam Devletleri, Devletler, Prenslükler, Hanedanlıklar, Kronolojik Soykütüğü*, (çev. Hande Canlı), Kaknüs yay., İstanbul 2005, s. 110; Çelik *a.g.e.*, s. 267; Öz, *a.g.m.*, s. 199.

¹³⁹ Çelik *a.g.e.*, s. 267; Öz, *a.g.m.*, s. 199.

ise bardağı taşıran son damla oldu¹⁴⁰. Hâkim Biemrillah'tan sonra Hilafet Makamına geçen halefi Melik Tahir her ne kadar Kıyamet Kilisesinin yeniden inşasına izin vermiş ve tamiri için özel hazinesinden maddi yardım yapmışsa da onun bu yardımları Hâkim Biemrillah'ın zulümlere kadar dikkat çekmemiştir.¹⁴¹

Tarihçi Joseph François Michaut; Hâkim Biemrillah'ın hristiyanlara uyguladığı zulümler ile ilgili olarak “*Mısır ülkesinin tüm şehir ve kasabalarında Hristiyan kanı seller gibi çağlamıştır.*”¹⁴² demektedir. Kudüs'ün tahrip edilmesi artık gerçekleşmesi muhtemel savaşı kaçınılmaz hale getirmişti. Bu savaş bir saldırı değil öncelikle savunma savaşıydı ve bu “hayırlı” bir işti¹⁴³.

I.Haçlı Seferinin görgü tanıklarından ve kronik yazarlarından biri olan Willermus Tyrensis, Halife El-Hakîm Biemrillâh ile ilgili olarak; “*O, tanrısızlık ve kötülük konularında o kadar eşsizdi ki, Tanrıya ve insanlara duyduğu nefret dolu yaşamını yazmak için bir kitap gerekir*”¹⁴⁴ demektedir. Bu şekilde de Hristiyanların Müslümanlardan nefret etmesinde en büyük sebebin, Fatımî Halifesi Hakîm Biemrillah olduğuna işaret etmektedir.

Meydana gelen olaylar ve Doğu Hristiyanlarına karşı oluşmaya başlayan acıma hissi, gerçekleştirilmek istenen bu düşüncenin zeminine “*Haklı Savaş Teorisi*” oturtulmasının da önünü açtı. “*Mülkü geri almak ya da saldırıyı püskürtmek amacıyla yapılan savaş haklı ve yasaldır*”¹⁴⁵. Ana zemin bu şekilde sağlamlık kazandıktan sonra bile Papalık, Haçlıların yapabileceklerinin sınırını kestirememiş olmalı ki gereğinden fazla güç kullanılmamasını bildirmiştir¹⁴⁶. Kilise Tarihçisi olarak isim yapmış olan Jonathan Riley-Smith bu durumu, “*Genelde şiddetin özde kötü olmadığı kabul ediliyordu. Ancak ahlaki açıdan gri bir alandı. Onu siyah ya da beyaz yapan uygulayanın amacıydı. Bu nedenle teoride “iyi şiddeti” hatta “haklı zulmü” bile düşünmek mümkündü*”¹⁴⁷ şeklinde açıklamaktadır.

Haklı savaş teorisi zeminine yerleştirilen bu seferlerin binlerce insanı harekete geçirecek kadar güçlü olması için kutsal bir sebeple pekiştirilmesi kaçınılmazdı. Bunun için

¹⁴⁰ Morrison, *a.g.e.*, s. 15; Cahen, *a.g.e.*, s. 36, 69-70; Hillenbrand, *a.g.e.*, s.45; El-Hakîm Biemrillâh'ın iktidara geldikten sonra yayınladığı garip fermanlar için bk. Vasiliev, *a.g.e.*, s. 448; Öz, *a.g.m.*, s. 199; Hakîm Biemrillâh'ın Kudüs'ün yakılması emrini vermesi hakkında Hristiyanların hikayeleri için bk. Kırpık, *a.g.e.*, s. 124; Çelik, *a.g.e.*, s. 266.

¹⁴¹ Michaut, *a.g.e.*, s. 47; Vasiliev, *a.g.e.*, s. 449.

¹⁴² Michaut, *a.g.e.*, s. 44.

¹⁴³ Morrison, *a.g.e.*, s. 117.

¹⁴⁴ Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 31.

¹⁴⁵ Riley-Smith, *a.g.e.*, s. 20

¹⁴⁶ Riley-Smith, *a.g.e.*, s. 20.

¹⁴⁷ Riley-Smith, *a.g.e.*, s. 21.

Papalık insanları kurtuluşa çağırırdı. “*Babalara, oğullara, kardeşlere, yeğenlere sesleniyorum. Eğer bir yabancı size vuracak olsa, akrabanızın intikamını almaz mısınız?*” diyerek; Doğu Hristiyanlarını Müslüman zulmünden kurtarmayı, “*Topraklarından atılan, çarمیha gerilen, üzülen babanızın, kardeşinizin, Tanrı’nızın intikamını almanız daha da gerekli değil mi?*” demek suretiyle de; İsa’nın mezarını dinsizlerin elinden kurtarılması gerektiği hususunda çağrıda bulundu¹⁴⁸. Hristiyanlardan “*Deus Volt!*” (Bunu Tanrı emretti!) çığlıkları yükseldi. Savaş için seçilen bu slogan II. Urbanus tarafından da uygun görüldü ve hac işareti yaparak yükselen bu çığlıkları tasdikledi¹⁴⁹.

Michaut; “*Hristiyan dininde fetihlere meyletmek, galibiyet şanını kazanmak ve bu uğurda her türlü tehlikeye bütün gücüyle koşmak, adeta günahın sayıldığı halde, defalarca ilahi rızaya uygun olduğu ilan edildi*¹⁵⁰” diyerek, II. Urbanus’un sefer ilanının Hristiyanlığa uygun olmadığını bildirmiştir. Fakat çoğu Hristiyan tarihçi gibi o da bu seferlerin başlıca sebebi olarak din unsurunu ön plana çıkarmaktadır¹⁵¹.

Bu çağrının yanı sıra Müslümanlarda olduğu gibi Hristiyanlarda da “*şehitlik*” kavramının bulunduğu ve bunun etkisinin azımsanmayacak kadar güçlü olduğu üzerinde durulmalıdır¹⁵². Bağışlanmak için sefere çıkanların canlarını dinleri uğruna vererek şehit olması, Hacıların bağışlanmasını sağlıyordu. Bağışlanma ise cennetin kapısını sonuna kadar açıyordu. “*Savaşçılara cennet ödülleri vaat edilerek haklı savaştan kutsal savaşa gidilecekti*¹⁵³” Anonim Haçlı Tarihi’nin yazarı Kserigordon’u ele geçirmek üzere Türklerin saldırması ve gerçekleşen mücadeleler sırasında ölen Haçlılar için “*Bunlar Rabbimiz adına mukaddes şehitlik acısını vermiş olan ilk adamlardır*¹⁵⁴” demektir.

“Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri” adlı eseri ile olabildiğince objektif olmaya gayret eden Hillenbrand; bazı Müslüman ve Arap tarihçilerinin Haçlı seferlerini, “*sömürgecilik*”, “*İsrail Devleti’nin kuruluşu*”, “*Arap milliyetçiliği*” ve “*İslam köktenciliği*” gibi değişik şekillerde yorumlamalarından bahseder ve bunun en belirgin şekilde Araplar

¹⁴⁸ Riley-Smith, *a.g.e.*, s. 59, 28.

¹⁴⁹ Kırpık, *a.g.e.*, s. 128. Haçlı kabul eden soylular ve zenginler ellerinde bulunan mal varlıklarını satarken, toprağı olmayan köylüler ise bahara kadar beklemeden yola çıkma kararı aldı. Erken yola çıkanlar için bu sefer hoş bir gezi olarak görülüyordu. Yol boyunca meydana gelen yağma faaliyetleri, açlık ve hastalılar nedeniyle İstanbul’a az sayıda kişi ulaştı. Kırpık, *a.g.e.*, s. 129.

¹⁵⁰ Michaut, *a.g.e.*, s. 94.

¹⁵¹ Michaut, *a.g.e.*, s. 96.

¹⁵² Hristiyanlıkta şehitlik (martyr) için bk. Riley-Smith, *a.g.e.*, s. 82-83; Runciman, *a.g.e.*, C.I., s. 65.

¹⁵³ Morrison, *a.g.e.*, s. 15.

¹⁵⁴ Anonim *Gesta Francorum*, s. 54.

tarafından yapılmış olmasının da şaşırtıcı olmadığını ileri sürer¹⁵⁵. Bu hususun başlıca sebebi ise Haçlı seferlerinin ağırlık olarak Arap ve İslam toprakları üzerine gerçekleştirilmiş olmasıdır. Buna ek olarak Hillenbrand, “*Haçlı seferleri kavramı, Batı kaynaklıdır. Müslüman tarihçiler için olay düpedüz düşmana girilen bir savaştan ibarettir*”¹⁵⁶ demektedir.

Her ne kadar bu seferlerde Haçlılar tarafından gerçekleştirilen katliamlar bilinse de Haçlı Seferleri kavramı, Hristiyan kesim için uzun bir süre heyecan uyandırmaya devam etmiştir. “*Haçlıların Asya’ya doğru yürüyüşlerini hayal edebiliyor musunuz? Rivayete göre Haçlılar, yüz binin üzerinde süvari ve çok sayıda piyade askerden oluşmaktaydı. Haçlıların silahları, doğu güneşinin parlak ışığıyla nasıl parlamış ve omuzlarındaki kırmızı haçlar nasıl ışıldamıştır. Birçoğunun yüzü yüksek ve soylu düşüncelerinden dolayı seyredilecek kadar güzeldi*”¹⁵⁷. “Hac” ve “Haçlılar” Hristiyanlar için ne kadar kutsal ise bu seferleri komuta eden liderler de bir o kadar kutsal addedilmişti¹⁵⁸. Sefere katılan liderler hakkında verilen bilgilere bakılacak olursa onlar hakkında kötü bir kayda rastlamanın oldukça güç olduğu görülecektir.

Haçlı Seferlerinin Kudüs’ü ve Doğu Hristiyanlarını kâfirlerin zulmünden kurtarmak amacıyla yapılıyor olması bu seferleri kutsal yapan ilk husustu. Fakat IV. Haçlı Seferi her ne kadar Mısır üzerine yapılmak istenmişse de sefer, İstanbul’un Latin egemenliğine geçmesiyle son bulmuştu. Giacomo E. Carretto, “... *başlangıçtaki dini amaç saptırılmış ve bunun yerine ekonomik ve ticari çıkarlar almıştır*.”¹⁵⁹ diyerek maddi kazanımın manevi kazanımın önüne geçtiğini ifade etmiştir. Cahen de; “*İstanbul’un Kudüs olmadığı*”¹⁶⁰’nı kaleme almıştır. Bu çerçeveden bakıldığında Doğu Roma’nın da Hristiyan olması bu seferi kutsal olmaktan çıkarmıştır. Fakat bu konuyla ilgili olarak, Riley-Smith; “*Burada Haçlı seferinin Hristiyanlığın savaş ölçütlerine uyduğuna dair açık bir ifade vardı. Dikkat edilirse, savlardan biri Konstantinopolis’teki politik olayların bir Haçlı seferi ile cezalandırılacak bir günah olduğudur. Diğer sav, Bizans’ın hizipçilik yaptığı ve bunun kiliseye karşı isyan ettiği yönündeydi*”¹⁶¹ diyerek yönü kendi dindaşlarına çevrilen bu seferi haklı savaş teorisi zeminine yerleştirdiği söylenebilir. Buna ek olarak Riley-Smith’in “*Haklı bir savaş, haksız zararı engellemek ve günahları cezalandırmak için de başlatılabilirdi. Bu yüzden de papa putperest bir yöneticiye karşı Haçlı Seferi ilan edebilirdi. Bunun nedeni onun putperest olması değil,*

¹⁵⁵ Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 32.

¹⁵⁶ Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 36.

¹⁵⁷ Kırpık, *a.g.e.*, s. 132.

¹⁵⁸ Kırpık, *a.g.e.*, s. 130.

¹⁵⁹ Carretto, *a.g.e.*, s. 6.

¹⁶⁰ Cahen, *a.g.e.*, s. 94.

¹⁶¹ Riley-Smith, *a.g.e.*, s. 34.

*Hristiyanlığa karşı bir tehdit olmasıydı*¹⁶² ifadesinden de anlaşılacağı üzere Doğu Roma'nın başlangıçtan itibaren Haçlılara, Papalığa ve Hristiyanlığa karşı bir tehdit unsuru olduğu dile getirilmiştir. Genel olarak ifade etmek gerekirse, Haçlı Seferi kavramı istenen şekilde yeniden yorumlanabilecek kadar esnektir denebilir.

Haçlı seferlerinin ortaya çıkışında en güçlü sebep olarak, Kudüs'ün kaybı ve Türklerin Anadolu'da yurt tutmaları ön plana çıkmaktadır. Fakat Kudüs'ün 638 yılında kaybedildiğini ve Türklerin, Anadolu'ya ilk yerleşmelerinin tarihinin de 1071 olduğu bilindiğine göre, Haçlı Seferlerinin geç kalmış bir sefer olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu hususta çoğu Avrupalı tarihçiler sessiz kalmayı yeğlemiştir. Fakat geç kalınmış bir sefer olduğunu kaleme alan tarihçiler de mevcuttur. Bunlardan biri Jean Paul Roux'dır. Roux "*Bizanslıların yenilgisi 1071'deydi. Selçuklular aynı sene Kudüs'ü de almışlardı. İznik 1081, Antakya ise 1085'te düşmüştü. Kutsal mezar uzun bir süreden beri Hristiyanlara ait değildi*"¹⁶³ diyerek savaş için ortaya atılan sebeplerin gerçekliğinden çok büyük kitleleri harekete geçirecek olan din unsurunun kullanıldığını dile getirmektedir.

Kardeşlerini Müslüman zulmünden kurtarmak için yola çıkan Hristiyan Hacılar, onların çektikleri acıları dinleyerek Kudüs'e ulaştılar ve burada büyük bir katliama sebep oldular. "*Haçlıların Kudüs'e diktiği bayrak kanla lekelenmişti*"¹⁶⁴. Şehirde hiçbir Müslüman, sağ bırakmadan buranın yeni sahibi oldular. Bu katliam için Roux, "*Haçlılar Kudüs'e 15 Temmuz 1099'da girmişler ve insan olmanın ne demek olduğunu göstermişlerdir. Haçlılar Kudüs'e Tanrı sevgisiyle gelmişlerdi. İnançları için (en azından söyledikleri buydu ve pek çoğu için bu doğrudu) zaten Kudüs'te inançları ne gerektiriyorsa onu yapmışlardı. Ancak önce vahşi hayvanlar gibi davranmışlardı*"¹⁶⁵ demiştir. Dikkat edilecek olursa yazar, pek çok Haçlının inançlarında samimi olduğuna inanıyor ve gerçekleşen katliamı sadece küçük bir pürüz gibi değerlendiriyor. Bu konuyla ilgili olarak Cécile Morrison ise "*El-Hâkim'in zulümlerinden çok daha şiddetli eylemlerle Kudüs'ün alınması, İslamiyet için Hristiyan hoşgörüsüzlüğünün simgesi olacaktır*"¹⁶⁶ demektedir.

Haçlı seferleri ne kadar kutsalsa bu sefere katılanlarında o kadar kutsiyet kazandığını ve yaşadığımız yüzyılda bile bunun aynı şekilde Hristiyanlar için heyecan uyandırdığını unutmamak gerekiyor. Cahen'in de ifade ettiği gibi "*Haçlı seferleri yaşanmıştı ve başka*

¹⁶² Riley-Smith, *a.g.e.*, s. 26.

¹⁶³ Roux, *a.g.e.*, s. 181-182.

¹⁶⁴ McEvedy, *a.g.e.*, s. 62.

¹⁶⁵ Roux, *a.g.e.*, s. 188.

¹⁶⁶ Morrison, *a.g.e.*, s. 38.

*maceralar peşinde koşanlar da dâhil; çok sayıda insanı ona katılmaya götüren inançların samimiyetine ve coşkunluğuna itiraz edilmemelidir*¹⁶⁷”. Bu hususta Riley-Smith’in “*Haçlılar kimlerdi?*” adlı kitabında her ne kadar Haçlıların haklı savaşı manifestosunu yazmış olsa da her Haçlının saf ve dini amaçlar doğrultusunda yola çıktığı düşüncesinin de bir *saçmalık* olduğunu dile getirmesi önemlidir¹⁶⁸.

Riley-Smith, Haçlıların ilk yola çıktıkları zamanda Levant’ta elde ettikleri başarıyı bölgedeki karışıklıklara bağlamıştır. Bu başarıyı “*Haçlılar bir bakıma menteşelerinden çıkmış bir kapiya saldırıyorlardı*” şeklinde açıklarken, Herrin ise; “*...bölünmüşlük sayesinde Birinci Haçlı Seferi şaşkırtıcı ölçüde başarılı oldu*” diyerek Riley-Smith’in görüşünü desteklemektedir¹⁶⁹. I.Haçlı Seferi ile elde edilen başarının, sefere katılan Haçlılar nezdinde “*Tanrı’nın müdahalesi*” ile gerçekleştiği inancına sahip olduklarının da altını çizmektedir¹⁷⁰. Aslına bakılırsa bilerek ya da bilmeyerek I. Haçlı Seferi için kesinlikle doğru bir zaman tercih edilmişti. Bu durum çok sık olarak kullandığımız “iyi olursa Allah’tan kötü olursa kuldan bilinir” atasözünü doğrular niteliktedir. Her nasıl Haçlılar ilk seferin başarısını Tanrıya atfetmişse, IX. Louis’nin liderliğinde başlayan VII. Haçlı Seferinin başarısızlığını da “*Aziz*” unvanı bağışlanan Louis’ye atfetmişlerdi. Hatta Haçlı seferlerinin gerçekten Tanrı’nın isteği olup olmadığı bile tartışılmıştı.

Tanrı’ya hizmet etmek ve affedilme düşüncesiyle yola çıkan Haçlılar için en önemli unsur, Hristiyan tarihçiler nezdinde, öncelik her ne kadar manevi kazanım olsa da manevi kazanımın yanında maddi kazanım da elde etmekten geçiyordu. Fakat gerçekleşen ilk sefer ve devamında teşekkür eden kontluklar, (Kudüs Krallığı dışında) manevi değil düpedüz maddi bir kazanımdı. Bizans tarihçisi Aleksander Aleksandroviç Vasiliev, “*... I.Haçlı Seferinde bile seküler ve dünyevi amaçların varlığı aşikârdı*¹⁷¹” demektedir. Vasiliev, maddi kazanım idealinin, başlangıçtan itibaren var olduğunu dile getirmişse de Cécile Morrison, “*Tanrısal ödül, gerçekte maddi yararları ortadan kaldırmaz.*¹⁷²” demek suretiyle din temelli maddi kazanımı öne çıkarmaktadır. Genel itibariyle değerlendirecek olursak, Hristiyanlar için bu seferlere katılanlar, inançları uğruna ölümü göze almış kimseler olduğu ve seferlerin de Tanrı adına yapıldığı için kutsal kabul edildiği düşüncesinden ileri gidemeyeceği gibi, Müslümanlar için de bu seferler katliam olarak değerlendirilmekten daha ileri gitmeyecektir.

¹⁶⁷ Cahen, *a.g.e.*, s. 318.

¹⁶⁸ Riley-Smith, *a.g.e.*, s. 22.

¹⁶⁹ Herrin, *a.g.e.*, s. 346.

¹⁷⁰ Riley-Smith, *a.g.e.*, s. 29.

¹⁷¹ Vasiliev, *a.g.e.*, s. 445.

¹⁷² Morrison, *a.g.e.*, s. 26.

II. BÖLÜM

2.1.Memlûkler

XIII. yüzyılın ortalarından XVI. yüzyılın başlarına kadar Mısır başta olmak üzere Filistin, Suriye Arap Yarımadası'nın önemli bir kısmı ile Habeşistan'a hükmeden Memlûkler hiç kuşku yok ki Türk ve dünya tarihinin önemli bir parçasıdır. Devletin kurucu unsurları olan askeri teşkilatın para karşılığı satın alınmış kölelerden oluşmaları sebebiyle modern yazarlar, devleti “*Kölemen Devleti*” olarak anmışlardır. Memlûk kaynaklarında devletin ismi umumiyetle “*ed-Devletü't- Türkiyye*” ya da “*Devlet et-Türk*” olarak geçmekteydi. Bunun sebebi Memlûkler olarak anılan bu askerlerin Türkçe ad kullanmaları, Türkçe konuşmaları, Arapçadan Türkçeye eser tercümelemleri ve çeşitli Türk adetlerini yaşatmalarından ileri geliyordu.

Devletin ismini almış olduğu Memlûk kelimesinin lügatteki karşılığı; tasarruf edilen, sahip olunan hizmetçi ve beyaz köledir¹⁷³. Zamanla bu kelime harplerde esir düşen ya da satın alınan beyaz köleler ve bunların kurduğu devlet anlamında da kullanılmıştır. İslam tarihinde memlûk alımını ilk olarak Abbasi Hilafetinde görmekteyiz. Abbasi Halifesi el-Me'mûn (813-833) döneminde giderek güçlenen İran nüfuzu için denge unsuru Türkler olmuştur. Satın alınan bu Memlûkler asker olarak kullanıldığı gibi zamanla bürokrasi içinde de yerini almıştır¹⁷⁴. Halife el-Me'mûn'dan sonra hilafeti devralan el-Mûtasım zamanında da köle alımı

¹⁷³ Kazım Yaşar Koprıman, “Mısır Memlûkleri (1250-1517)”, *Türkler*, C. 5, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002, s. 166; Roux, *a.g.e.*, s. 182; İsmail Yiğit, *Memlûkler 648-923/ 1250-1517*, Kayıhan yay., İstanbul 2015, s. 9; Bosworth, *a.g.e.*, s. 124; Süleyman Kızıltoprak, “Memlûk”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 29, İstanbul 2004, s. 88; Kâzım Yaşar Koprıman, *Mısır Memlûkleri Tarihi, Sultan Al-Malik Al-Mu'ayyad Şeyh Al-Mahmûdî Devri (1412-1241)*, Kültür bakanlığı yay., Ankara 1989, s. 1; Fatih Yahya Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, İSAM yay., İstanbul 2015, s. 19; Muhammet Fatih Zengin, *Ortaçağ İslâm Devletlerinde Türk Memlûkleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, s. 1.

¹⁷⁴ Kıpçak Türklerinin Abbasi Ordusuna dahil edilmesi ve Abbasiler zamanındaki siyasi faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mahmut Karapınar, “Abbâsiler Dönemi Türklerin Siyasî Faaliyetleri”, *Türkler*, C.4, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002, s. 627-650; Yiğit, *a.g.e.*, s. 11; Zekeriya Kitapçı, *Selçuklular ve Osmanlılardan Önce Orta Doğu'da Türkler, Orta Doğu Türk Misyonunun Tarihi Temelleri*, Yedikubbe yay., Konya 2016, s. 111-112.; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 14; İsmail Yiğit, “Memlûkler”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 29, İstanbul 2004, s. 90; M.C. Şehabeddin Tekindağ, “Memlûk

devam ettiği gibi alınan veya esir olarak elde edilen Memlûklerin asıllarını kaybetmemesi için satın alınan Türk kızlarla evlendiriliyordu¹⁷⁵. Memlûklerin savaşta yararlılık göstermesi diğer İslam devletleri tarafından da bu memlûk sisteminin kullanılmasına zemin hazırladı.

Dışarıdan köle alımına yabancı olmayan Eyyubiler, savaş ganimeti olarak köle elde edildiği gibi Orta Asya ve Kafkasya'dan da köle satın alınabiliyordu. Köle pazarından satın alınan gençler Tibâklar'da din, dil ve askeri eğitim görüp reşit yaşa ulaştıklarında azat ediliyorlar ve aldıkları eğitim sonunda azat edildikleri takdirde orduda üst görevlere terfi edebiliyorlardı¹⁷⁶. Eyyûbiler zamanında Mısır'da kurulan bu sistem bir süre sonra onların teşkilatlanmalarına ve sonrasında Eyyûbi idaresini yıkarak Memlûk Devleti olarak anılacak idarelerini kurmalarını sağlayacaktı.

Mısır'a getirilen Memlûkler ilk zamanlarda sayıca az olmasına rağmen Selahaddin Eyyubi'nin ölümünden sonra (1193), Mısır ve Suriye'de artış göstermiştir¹⁷⁷. Bunun başlıca sebebi Selahaddin Eyyubi'nin varislerinin geniş bir coğrafyayı aralarında paylaşmalarından dolayı Mısır, Dimaşk, Halep, Hama, Hims, Ba'albek, Kerek gibi şehirlerde çok parçalı bir Eyyubî idaresinin ortaya çıkması ve birbirine rakip varislerin hâkimiyetlerini sağlamlaştırmak amacıyla dışarıdan asker alımına devam etmeleri¹⁷⁸.

Memlûklerin Mısır'da güç haline gelmeleri XIII. yüzyılın ilk yarısına tesadüf etmektedir. Eyyûbi Sultanı Necmeddin Eyyûb (1240-1249), kardeşi II. Adil ile taht mücadelesi sırasında Kürt asıllı askerlerin saf değiştirerek rakibi II. Adil'in tarafına geçmeleri ile Türk Memlûklere güven beslenmeye başladı. Bu güven, Memlûklerin Mısır'daki etkinliklerini daha da arttıracak neticeler verecekti. Türk asıllı Memlûklerin sadakati, Necmeddin Eyyûb'un iktidarı tamamen ele geçirmesinden sonra Memlûk sayısının artırılmasıyla karşılık buldu¹⁷⁹. Eyyubi hükümdarı el-Melik es-Salih Necmeddin Eyyûb'un Deşt-i Kıpçak ve Kafkasya'dan getirttiği Memlûkleri, Nil Nehri üzerinde bulunan Ravza adasında inşa ettirdiği kalelere yerleştirmesi, Türk Memlûklerinin sayılarındaki artışın bir

Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış", *Tarih Dergisi*, S. 25'den ayrı basım, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay., İstanbul 1971, s. 2; Koprman, *a.g.e.*, s. 1; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 21, Zengin, *a.g.t.*, s. 5; Koprman, *a.g.m.*, s. 166; Samira Kortantamer, *Bahrî Memlûklar'da Üst Yönetim Mensupları ve Aralaarındaki İlişkiler*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay., İzmir 1993, s. 14.

¹⁷⁵ Koprman, *a.g.e.*, s. 1; Roux, *a.g.e.*, s. 185; Koprman, *a.g.m.*, s. 166.

¹⁷⁶ Roux, *a.g.e.*, s. 183, 187-189; Kızıltoprak, "Memlûk", s. 89; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 22; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 26.

¹⁷⁷ Roux, *a.g.e.*, s. 181; Yiğit, *a.g.e.*, s. 14; Kızıltoprak, "Memlûk", s. 88; Zengin, *a.g.t.*, s. 7-8.

¹⁷⁸ Koprman, *a.g.m.*, s. 167-168; Yiğit, *a.g.e.*, s. 14; Koprman, *a.g.e.*, s. 2; Kızıltoprak, "Memlûk", s. 88; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 5.

¹⁷⁹ Tekindağ, *a.g.m.*, s. 5; Zengin, *a.g.t.*, s. 134; Efe Durmuş, *Siyasî, İktisadî ve Kültürel Açından İlhanlı-Memlûk Münasebetleri*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa 2005, s. 12.

neticesidir¹⁸⁰. Bu kalelere atıf verilerek onlara “*el-Memalikü'l Bahriyye*” denilmiş olduğu gibi doğrudan Türklüklerine atıf yapılarak “*el-Etrâk el Kıpçakiyye*” adı da verilmiştir¹⁸¹.

Selahaddin Eyyubî'nin ölümünden sonra Eyyubî şehzadeleri, aralarındaki iktidar mücadelesini devam ettirmek ve olağan askeri ve siyasi durumlarını güçlendirmek amacıyla nasıl Kıpçak Türklerini, Eyyubî'ler içerisine yerleştirmiş ve sonrasında iktidarı Bahrî Memlûklerine kaptırmışsa aynı durum Bahrî Memlûklerinde de tekerrür etmişti. İktidarı kendi soyundan devam ettirmek isteyen Memlûk Sultanı Kalavun, Kıpçak Memlûk alımıyla birlikte, yine Karadeniz'in kuzeyinde bulunan bir diğer Türk boyu Çerkeslerden köle almaya başladı. Kıpçak Memlûk fiyatlarının yükselmesi ve Kalavun'un, Kıpçaklara karşı bir güç oluşturmak istemesinin bir sonucu olarak ordudaki ve bürokrasideki Çerkes Memlûk sayısında artış oldu. Ve bu artışın bir neticesi olarak henüz bir asır bile geçmeden Çerkes Memlûkleri, Bahrî hükümdarı Kalavun'un hanedanlığına son vermek suretiyle Memlûk tahtını ele geçirdi. Çerkes Memlûklerin, satın alındıktan sonra kale burçlarına yerleştirilmesi sebebiyle onlara “*el-Memalikü'l Burciyye*” ya da “*Burcî Memlûkleri*” denmiştir¹⁸².

¹⁸⁰ Koprman, a.g.m., s. 168; Tekindağ, a.g.m., s. 5; Zengin, a.g.t., s. 28, 46; Ramazan Şeşen, Sultan Kalavun ve Oğlu El-Melikü'l-Eşref Devri (1279-1293), Yeditepe yay., İstanbul 2018, s. 11; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, TTK yay., Ankara 1988, s. 293.

¹⁸¹ Koprman, a.g.m., s. 168; Yiğit, a.g.e., s. 15; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 14; Kâzım Yaşar Koprman, “Bahriyye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1991, s. 512; Koprman, a.g.e., s. 4; Tekindağ, a.g.m., s. 6; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 25-26.

¹⁸² Kâzım Yaşar Koprman, “Burciyye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul 1992, s. 419-420; Koprman, a.g.e., s. 8, 14; Uzunçarşılı, a.g.e., s. 293.

2.2.Eyyubî Devleti'nin Yıkılışı ve VII. Haçlı Seferi

Kudüs'ün 1244'te Eyyubî hükümdarı es-Salih Necmeddin Eyyub tarafından yeniden İslâm hâkimiyetine alınması, Batı Avrupa'da büyük bir yankıya sebep oldu. Bu yankı daha önce de olduğu gibi yeni bir Haçlı seferi çağrısı yapılmasına zemin hazırladı. Avrupa'nın içinde bulunduğu durum sefer için elverişli olmamakla birlikte, dindarlığı ile tanınan Fransa Kralı IX. Louis, VII. Haçlı Seferi olarak anılacak olan bu seferin liderliğini üstlenerek Haçlı kabul etti¹⁸³. VII. Haçlı Seferinin görgü tanığı ve kronik yazarı olan Jean de Joinville “*Louis hastalanmış ve bu hastalık sürecinde dili tutulmuştu ve konuşamıyordu. Konuşabilecek duruma gelir gelmez kendisine haç vermelerini istedi ve isteği hemen yerine getirildi*”¹⁸⁴ diyerek IX. Louis'nin haçlı kabul etmesinde 1244 yılında malaryaya yakalanması ve hastalıktan kurtulması durumunda Haçlı seferine çıkacağı hususunda yemin etmiş olmasının etkili olduğunu belirtmektedir¹⁸⁵. Cahen, IX. Louis'nin liderliğini üstlendiği bu sefer için; “...bu sefer o dönemde henüz gün yüzüne çıkmaya başlamış olan misyoner zihniyete bürünse de sebebi ilk Haçlılarınkiyle mukayese edilebilecek bir dindarlıktır” demektir¹⁸⁶.

IX. Louis, sağlık durumu düzelir düzelmez haçlı kabul etti ve sefer hazırlıklarına başladı¹⁸⁷. Seferi ciddiye alan Fransa Kralının hazırlıkları üç sene boyunca devam etti. Nihayet 12 Ağustos 1248'de yola çıkan Kral ve mahiyeti¹⁸⁸ 17 Eylül 1248'de Kıbrıs'ın Limasol limanına ulaştı. IX. Louis, Kıbrıs'ta bulunduğu sıralarda Mısır'ı ele geçirmek için müttefik olarak bölgede etkin bir güç haline gelen Moğollar ile irtibat kurmuştu¹⁸⁹. Moğol Hanı'nın gönderdiği elçiler “*güzel ve nazik vaadler*” ile Kıbrıs'a ulaştı. Moğol Han'ı, Kudüs'ün Müslümanlardan alınması hususunda IX. Louis'ye yardım edeceğini bildiriyordu¹⁹⁰. Taraflar arasındaki elçi teatileri IX. Louis'nin gönderdiği ve yaklaşık iki sene Moğol ülkesinde kalacak iki elçisi¹⁹¹ tarafından devam ettirildi¹⁹².

¹⁸³ Joinville, *a.g.e.*, s. 89, 90; Kuşçu, *a.g.e.*, s. 177; Yiğit, *a.g.e.*, s. 16; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s.326.

¹⁸⁴ Joinville, *a.g.e.*, s. 90.

¹⁸⁵ Joinville, *a.g.e.*, s. 90; Ruysbroeckli Willem, *a.g.e.*, s. 48.

¹⁸⁶ Cahen, *a.g.e.*, s. 281-282.

¹⁸⁷ Ruysbroeckli Willem, *a.g.e.*, s. 48; Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 218.

¹⁸⁸ Joinville, *a.g.e.*, s. 95-96; Roux, *a.g.e.*, s. 233; IX.Louis'nin mahiyetindeki asilzadeler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 220.

¹⁸⁹ Joinville, *a.g.e.*, s. 97; Ayaz, *a.g.e.*, s. 38; Rubruk, *a.g.e.*, s. 7.

¹⁹⁰ Joinville, *a.g.e.*, s. 97.

¹⁹¹ Papalık tarafından Müslümanlara karşı ittifak kurmak amacıyla Moğollara, Ruysbroeckli Willem, Plano Carpini ve Ascelin gönderilmiştir. Moğol Hanı'na gönderilen elçiler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Rubruk, *a.g.e.*, s. 18-55.

¹⁹² Joinville, *a.g.e.*, s. 97. Moğol Hanı Mönke'nin, Louis'nin ittifak girişimlerine karşı gönderdiği mektup için bk. Rubruk, *a.g.e.*, s. 127-128.

Kıbrıs Kralı Henry tarafından karşılanan IX. Louis'nin gelmesinden kısa bir süre sonra Templier ve Hospitalier Şövalyeleri ile birlikte Suriye Baronu da adaya geldi. Kıbrıs'ta düzenlenen toplantıda Louis, seferin İskenderiye'ye mi yoksa Mısır üzerine mi yapılmasının daha uygun olacağı hususunda şövalyelerin fikrini aldı. Orduda bulunan Baronların büyük çoğunluğu seferin İskenderiye üzerine yapılmasının daha uygun olacağını bildirmişti. Eğer bu liman ele geçirilirse erzak ikmal gemilerle sağlanabilirdi. Fakat Kralın kardeşi Robert de Artois, Mısır'ı ele geçirmek istiyorlarsa önce yılanın başının ezilmesi gerektiğini öne sürerek, Kahire'ye yönelmenin daha uygun olacağını savundu. Robert de Artois'in, seferin Mısır üzerine yapılmasındaki ısrarı ve aksi takdirde sefere katılmayacağını bildirmesi üzerine IX. Louis, Baronların fikrini terk ederek seferin yönünü Mısır'a çevirdi¹⁹³.

Seferin yönü Mısır olarak tayin olunduktan sonra, IX. Louis, Eyyubî Sultanı es-Salih'e Mısır'ı ele geçirmekte kararlı olduğunu bildiren bir haber gönderdi. Bu sıralarda ağır hasta olan es-Salih, Fransa Kralı IX. Louis'den gelen bu haberin üzerine, Dimaşk'tan hareketle seferin gerçekleşeceği bölgeye yakın olmak için Eşmûm-Tannah'a getirildi. Sultan buraya gelmesinden bir süre sonra naibi Hüsâmeddin b. Ebî Ali'ye, savaş gemilerinin Dimyat'a gönderilmesi ve Veziri Fahreddin'e de Eyyubî ordusuyla Dimyat karşısında mevzi almaları emrini verdi¹⁹⁴.

Kıbrıs ve Akka'da hazırlıkların tamamlanmasından sonra IX. Louis, 21 Mayıs 1249'da yaklaşık 1800 tane irili ufaklı gemi ile Kıbrıs'tan hareket ederek Dimyat'a doğru yol aldı¹⁹⁵. 5 Haziran sabahı Haçlılar Eyyubî Veziri Fahreddin ve komutasındaki askerlerin mevzilenmiş olduğu Nil Nehrinin batısına çıkarma yapmaya başladılar. Müslümanlar, Haçlı saldırılarına her ne kadar karşı koymuşsa da Haçlıların karaya çıkmasını engelleyemediler. Vezir Fahreddin, gece olunca daha fazla zayıat vermemek için ordusuyla birlikte Nil nehrinin doğusuna geçerek Sultanın bulunduğu Eşmûm-Tannah'a çekildi¹⁹⁶.

Vezir Fahreddin çekilmeden önce Nil Nehri'nin doğusuna geçmelerini sağlayan gemi köprüünün Benû Kinaye kabilesi tarafından imhasını emretmesine rağmen verilen bu emrin yerine getirilmemesi ile Haçlıların Dimyat'a geçişi kolaylaştı¹⁹⁷. Haçlıların karaya çıkması Dimyat hakkında korku ve panik yarattı. Böylesi bir durumda halk şehri terk etti ve şehrin savunmasız kaldığını fark eden Haçlılar, 7 Haziran 1249'da Dimyat şehrine girdi.

¹⁹³ Joinville, *a.g.e.*, s. 113.

¹⁹⁴ Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 440; Kuşçu, *a.g.e.*, s. 177.

¹⁹⁵ Joinville, *a.g.e.*, s. 102; Yiğit, *a.g.e.*, s. 16.

¹⁹⁶ Şeşen, *Eyyübîler* (1169-1260), s. 149; Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 223-224; Koprıman, *a.g.m.*, s. 168.

¹⁹⁷ Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 224; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 440; Joinville, *a.g.e.*, s. 107.

Müslümanlardan kalan erzak ve mühimmatlara el konuldu¹⁹⁸. Jean de Joinville, Dimyat'ın boşaltılmasını “*Müslümanlar posta güvercini vasıtasıyla Sultana üç kez Kralın karaya çıktığı haberini gönderdiler. Ancak ondan hiçbir cevap gelmedi. Çünkü çok hastaydı. Bu yüzden onlar Sultanın öldüğünü düşündüler ve Dimyat'ı terk ettiler*”¹⁹⁹ şeklinde aktarmıştır. Dimyat'ı boşaltılması sırasında Vezir Fahreddin, geçişi sağlayan gemi-köprü'nün tahrip edilmesini emretmişse de bu emir sonuçsuz kalmıştı. Böylece Haçlılar herhangi bir sorun ile karşılaşmadan gemi-köprü aracılığıyla karşıya geçtiler²⁰⁰. Joinville, Dimyat'ın ele geçirilmesi ve şehrin fethinin Haçlılar açısından önemini “*Tanrı, Dimyat'ı bize vererek büyük bir lütufta bulundu, çünkü aksi takdirde önceden de bilindiği üzere bizler Kral John zamanında (1219'da) babalarımızın yaşadığı kıtlığı yaşayacaktık*” diye kaleme almıştır²⁰¹.

Dimyat'ın el değiştirmesiyle, daha güvenli bir bölgede bulunmak isteyen es-Salih karargâhını Mansura'ya taşımak durumunda kaldı. Bedevilerden oluşan askerler ise civar bölgelere sevk edilerek, Dimyat surlarına kadar ilerleyerek gerilla savaşlarını sürdürdüler. Bu saldırılar neticesinde IX. Louis, karargâhını korumak için hendekler kazdırmak ve setler yaptırmak zorunda kaldı²⁰². Bu sürede durumu daha da ağırlaşan es-Salih, Dimyat'a karşılık Kudüs'ün tesliminin daha önce babası tarafından teklif edildiğini ve bu teklifin Haçlılarca kabul edildiğini bildiğinden, Haçlılara aynı teklifte bulundu. Fakat bu teklif IX. Louis tarafından reddedildi.

V.Haçlı Seferi sırasında Nil'in taşma zamanının dikkate alınmayarak, seferin hızlandırılması savaşın kaderini belirlemiş ve bu sefer başarısız bir sefer olarak son bulmuştu. Aynı durumun tekrarlanmaması, seferin başarıya ulaşması için şüphesiz önemli bir adım olmuştur. Taşkınların sona ermesini beklemek her ne kadar seferin bir süre kesintiye uğramasına sebep olmuşsa da Nil'in sularının, Ekim sonlarına doğru çekilmeye başladığı sıralarda, IX. Louis'nin kardeşi Alfons de Paitoi'nin takviye birlikleri ile bölgeye ulaşmasıyla birlikte sefer yeniden hız kazanmıştır²⁰³.

Mısır'ı ele geçirmek düşüncesiyle başlayan bu sefer için Suriye Baronları öncelikle İskenderiye'nin ele geçirilmesi fikrini yeniden dile getirdiler. Fakat IX. Louis'nin kardeşi Robert de Artois, bu plana karşı çıkararak seferin Mansura üzerine devam edilmesi gerektiğini

¹⁹⁸ Dimyat'ın Haçlı hâkimiyetine geçmesine dair bk. Joinville, *a.g.e.*, s. 89; Kuşçu, *a.g.e.*, s. 177; Şeşen, *Eyyübiler* (1169-1260), s. 150; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 184; Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 224; Roux, *a.g.e.*, s. 234; Roux, *Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 yıl*, s. 294; Ruysbroeckli Willem, *a.g.e.*, s., s. 22, 51.

¹⁹⁹ Joinville, *a.g.e.*, s. 107.

²⁰⁰ Joinville, *a.g.e.*, s. 107.

²⁰¹ Joinville, *a.g.e.*, s. 107.

²⁰² Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 225.

²⁰³ Joinville, *a.g.e.*, s. 112; Şeşen, *a.g.e.*, s. 151; Kuşçu, *a.g.e.*, s. 178; Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 225.

söyledi. Neticede seferin lideri olan IX. Louis, ikinci kez kardeşinin önerisini kabul ederek es-Salih'in de bulunduğu Mansura karargâhını yeni hedef olarak belirledi. Haçlı birlikleri 20 Kasım'da Dimyat'tan yola çıkarak Mansura'ya doğru hareket etti²⁰⁴. Haçlıların yola çıkmasından çok kısa bir süre sonra zaten hasta olan es-Salih, Mansura'da öldü (23 Kasım 1249)²⁰⁵.

Necmeddin Eyyub'un ölümü üzerine dul kalan eşi Şecerü'd-dûr, Vezir Fahreddin ve Bahrî Memlûklerin komutanı Tavâşî Cemaledin Muhsin'e durum hakkında bilgi verdi. Sultanın ölümünün, oğlu Turanşah'ın gelişine kadar gizlenmesi kararını aldılar ve bu süre zarfında Şecerü'd-dûr idareyi ele aldı²⁰⁶. Necmeddin Eyyub'un ölüm haberi kısa süre sonra Haçlı karargâhına ulaştınca Haçlılar, 2 Aralık'ta Farskûr'dan hareket etmek suretiyle Nil'in kanallarını birbiri ardına geçtiler. Vezir Fahreddin asıl ordu ile Bagressagîr Kanalının Mansura tarafında mevzilenmişti. Haçlıları Müslüman karargâhından uzak tutmak için süvariler ile saldırılara devam ediyordu. Henüz kanaldan geçmek için uygun yer bulamayan Haçlılar, altı hafta beklemek zorunda kaldı. IX. Louis kanalı geçmek için set inşa edilmesini emretmişse de Müslümanların atışlarıyla bu girişim sonuçsuz kaldı²⁰⁷.

Kanalın karşısına geçmek zorunda olan Haçlılar için en büyük şans, yerli bir Hristiyan (kopt)'ın, Kralın karargâhına gelerek kanalın sığ geçidin yerini gösterebileceğini ve bunun karşılığında da kendisine 500 Bizans altını verilmesini talep etmesi oldu²⁰⁸. Fırsatı değerlendiren Haçlılar, nihayet 8 Şubat 1250'de koptun gösterdiği sığ geçitten geçtiler²⁰⁹. Kanalı ilk IX. Louis'nin kardeşi Robert de Artois, Templier Şövalyeleri ve İngiliz savaş birliği geçti. Bu birliğin komutası Robert de Artois'deydi ve Kraldan bütün ordu karşıya geçmeden herhangi bir saldırı yapılmaması emrini almıştı. Fakat Robert de Artois ani bir şekilde saldırılmazsa bunun bir baskın olmayacağı kanaatindeydi. İngiliz savaş birliğinin komutanı, ordunun geri kalanının beklenmesi gerektiğini bildirdiğinde, Robert d'Artois tarafından korkaklıkla suçlandı. Artois'in fikrinin değişmeyeceğini anlayan komutan,

²⁰⁴ Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 225-226; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 26.

²⁰⁵ Cahen, *a.g.e.*, s. 281; Şeşen, *a.g.e.*, s. 151; Kuşçu, *a.g.e.*, s. 178; Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 226; Holt, *a.g.e.*, s. 68; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 440; Koprman, *a.g.m.*, s.169; Yiğit, *a.g.e.*, s. 17; Cengiz Tomar, "Şecerüddür", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 38, İstanbul 2010, s. 404; Yiğit, "Memlûkler", s. 90; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 6; Koprman, *a.g.e.*, s. 4; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, 12; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 27; Durmuş, *a.g.t.*, s. 12.

²⁰⁶ Necmeddin Eyyub'un ölümünün gizlenmesi hakkında geniş bilgi için bk. Joinville, *a.g.e.*, s. 125; Şeşen, *Eyyûbîler (1169-1260)*, s. 151; Kuşçu, *a.g.e.*, s. 178; Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 226; Holt, *a.g.e.*, s. 84; Koprman, *a.g.m.*, s. 169; Yiğit, *a.g.e.*, s. 17; Tomar, "Şecerüddür", s. 404; Durmuş, *a.g.t.*, s. 12-13; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 19.

²⁰⁷ Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 227; Haçlıların set inşası hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Joinville, *a.g.e.*, s. 116-118, 123.

²⁰⁸ Joinville, *a.g.e.*, s. 123.

²⁰⁹ Joinville, *a.g.e.*, s. 124.

istemeyerek de olsa Eyyubî karargâhına saldırma kararını aldı. Henüz günlük hayatın başlamamış olduğu bir zamanda saldırıya geçen Haçlılar, Müslümanlara ağır zayıat verdi ve Vezir Fahreddin de bu saldırı sırasında öldürülenler arasındaydı²¹⁰.

Saldırının Haçlı galibiyeti ile sonlanması bir diğer deyişle de zafer sarhoşluğu ile Robert de Artois, Mansura'yı ele geçirmeyi ve Mısır ordusunun imhasını gerçekleştirmek için kaçan Mısır ordusunu takibe koyuldu. Böylece, Sultanın sarayına kadar ilerlediler²¹¹. Durumu haber alan Şecerü'd-dûr ve aralarında daha sonra Memlûk Sultanı olacak olan Baybars'ın da bulunduğu Bahrî Memlûkleri, şehir içindeki kilit noktalara Memlûkleri yerleştirerek, şehrin kapılarını açtı. Artois komutasındaki Haçlılar, açık kapılardan şehre girdi ve ara sokaklarda pusuya yatan Memlûklerin saldırısına uğradılar. Sayıları 280 olan Haçlılardan yalnızca beş kişi kurtulabildi. Bu saldırıda öldürülenler arasında IX. Louis'nin kardeşi Robert de Artois de bulunuyordu²¹². Çatışmadan sağ kurtulan Britanyalı Kont Peter, yaralı bir şekilde Haçlı karargâhına ulaştığında “Tanrı aşkına sizler hiç böyle ayak takımı gördünüz mü?” diye sitem etti²¹³. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere Haçlılar, Memlûklerin bu denli askeri kabiliyete sahip olduklarını ve şecaatle savaşıacaklarını kestirememiş olacakları gibi, sefere çıkmadan önce onlar hakkında fazla bilgi sahibi olmadıklarını, aynı zamanda da tanımadıkları düşmanlarını küçümsemenin, Haçlılara pahalıya mâl olduğunu söyleyebiliriz.

Robert de Artois ile mahiyetinin öldürüldüğü sırada Haçlıların büyük çoğunluğu Bagressagir'i geçmişti. Karşıya geçiş sırasında yeni bir Müslüman saldırısı gerçekleşmişse de bu saldırı Haçlılar tarafından püskürtüldü. 11 Şubat'ta Mısır ordusu yeni bir saldırıda bulundu. Fakat Haçlılar düzeni korumayı başardı. Mansura mücadelesinden sonra 28 Şubat'ta es-Salih'in oğlu Turanşah el-Mansura'ya geldi²¹⁴. IX. Louis bu sırada neredeyse sekiz hafta boyunca Mansura'da bulunan karargâhında bekledi. İktidar değişikliği sırasında herhangi bir problem yaşanması, Haçlılar için büyük bir fırsat olurdu. Fakat iktidarın Turanşah'a geçişinde bir problem yaşanmadığı gibi yeni Sultan, güçlü bir şekilde Haçlı saldırılarını püskürtmek için

²¹⁰ Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 441; Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 227; Roux, *a.g.e.*, s. 234; Holt, *a.g.e.*, s. 84; Durmuş, *a.g.t.*, s. 13.

²¹¹ Joinville, *a.g.e.*, s. 125; Kuşçu, *a.g.e.*, s. 178; Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 227.

²¹² Joinville, *a.g.e.*, s. 125, 134; Ruysbroeckli Willem, *a.g.e.*, s. 51; Şeşen, *Eyyübiler* (1169-1260), s. 152; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 184; Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 228; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 441; Yiğit, *a.g.e.*, s. 17; Ayaz, *a.g.e.*, s. 40; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 12.

²¹³ Joinville, *a.g.e.*, s. 131.

²¹⁴ Joinville, *a.g.e.*, s. 118,148; Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye Fi'd-Devleti't-Turkiyye*, Türk Devleti Konusunda Sultanlara Armağan (1252-1312), (çev. Hüseyin Polat), TTK yay., Ankara 2016, s. 17; Koprıman, *a.g.m.*, s. 169; Yiğit, *a.g.e.*, s. 18; Koprıman, *a.g.e.*, s. 4; Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 229.

harekete geçti²¹⁵. Turanşah, Haçlı tehlikesine karşı koymak üzere ilk iş olarak, Nil Nehri'nin aşağısında hafif gemilerden meydana gelen bir donanma inşa ettirdi. Yapılan gemiler ile Dimyat'tan Haçlılara yardım için gönderilen gemiler yakalanıyordu. Bu girişim sayesinde neredeyse seksen tane Haçlı gemisine el konuldu. 16 Mart'ta ise 32 gemiden oluşan Haçlı konvoyunun ele geçirilmesiyle, Haçlı karargâhında açlık ve salgın hastalıklar vuku buldu²¹⁶.

Haçlıların bu saldırılar neticesinde ağır kayıplar vereceğini anlayan IX. Louis'nin ve Turanşah'ın elçileri anlaşma yapmak üzere gün belirlediler. Haçlılar, Dimyat'a karşılık Kudüs'ün teslimini, Dimyat'ta bulunan hasta ve yaralı Haçlıların can güvenliğinin sağlanmasını ve Kral, şehirde bulunan savaş aletlerini alıncaya kadar saldırılmaması talebinde bulundu. Fakat Müslümanlar, bu isteklerin yerine getirilmesi için Kral'ın rehin verilmesini isteyince Sarginesli Lord Geoffry, Kralı rehin vermek gibi bir yüz karası ile yaşamaktansa ölmeyi tercih edeceğini bildirdi²¹⁷. Böylece taraflar arasında anlaşma sağlanamadı.

Haçlılardan gelen barış talebinin Müslümanlarca reddedilmesi üzerine IX. Louis, geri çekilmek hususunda subayları ile bir görüşme yaptı. Bu görüşme kararınca, hasta askerler denizden, sağlıklı askerler ise karadan yola çıkarak ülkelerine dönecekti. 5 Nisan 1250'de Haçlılar kuşatma aletlerini de yakarak geri çekilmeye başladı²¹⁸. Ancak geçiş yolundaki gemi-köprünün tahrip edilmemesi daha önce Müslümanların takibine sebep olmuşken şimdide Haçlıların takip edilmesine sebep oldu²¹⁹. Bu sıralarda hasta olan IX. Louis, Şerimşah'ın kuzeyinde bulunan Munyet Ebû Abdullah köyünde bulunan bir kulübeye yerleştirildi²²⁰. Bu nazik durum devam ederken Philippe de Montfort, Kral Louis'nin yanına gelerek anlaşma şartlarını görüşmek isteyen Müslüman bir emirle karşılaştığını ve Turanşah ile yeni bir müzakere yapılması için izin istedi. Kralın onayı ile Philippe de Montfort, Mısır karargâhına gitti. Dimyat'ın teslim edilmesi karşılığında Haçlı ordusunun serbest bir şekilde ülkelerine dönmelerine izin verilmesi hususunda neredeyse anlaşma sağlanmıştı²²¹.

Anlaşma için görüşmeler sürerken, Mısırlılar tarafından muhtemelen para ile taraf değiştiren Marcel adında bir asker Haçlılar arasına girerek, "*Şövalyeler, Kralın emri gereği*

²¹⁵ Joinville, *a.g.e.*, s. 149; Şeşen, *a.g.e.*, s. 441; Kuşçu, *a.g.e.*, s. 179; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 185; Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 229; Yiğit, *a.g.e.*, s. 18.

²¹⁶ Joinville, *a.g.e.*, s. 149; Şeşen, *a.g.e.*, s. 441; Kuşçu, *a.g.e.*, s. 179; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 185; Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 229; Yiğit, *a.g.e.*, s. 18.

²¹⁷ Joinville, *a.g.e.*, s. 153.

²¹⁸ Joinville, *a.g.e.*, s. 154.

²¹⁹ Joinville, *a.g.e.*, s. 154; Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 230.

²²⁰ Joinville, *a.g.e.*, s. 155; Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 230.

²²¹ Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 230.

*teslim olun ve onun ölümüne sebep olmayın*²²² diyerek Kral adına herkesi kayıtsız şartsız teslim olmaya çağırdı. IX. Louis'nin haberinin olmadığı bu teslimiyet emri ile bütün ordu esir alındığı gibi gemilerle yola çıkan hasta Haçlıların da kuşatılıp esir alındığı öğrenildi²²³. Bu sırada hasta olarak kulübeye yerleştirilen Louis'nin de zincire vurulmasıyla VII. Haçlı Seferi, Müslüman galibiyetiyle son buldu²²⁴. Taraflar arasında yapılan müzakereler ile Haçlıların Dimyat'ı boşaltması karşılığında Kral IX. Louis, bir milyon Bizans altını ödemek suretiyle de ordusunun serbest bırakılması kararlaştırıldı²²⁵. Şartları iki tarafında kabul etmesine müteakip Kral Louis ve Baronlar Dimyat'a gönderildi. Kral ve mahiyetinin Dimyat'a ulaşmasından iki gün sonra şehrin boşaltılması kararı alınmıştı²²⁶.

Baybars el-Mansûrî, VII. Haçlı Seferinin liderliğini üstlenen Fransa Kralı IX. Louis'ye ithafen aşağıdaki şiiri kaleme almıştır.

*O Fransız'a söyle! Burası için geldiyse
Sana öğüt dolu dosdoğru açık sözüm var
Mısır'a sahip olurum diye geldiyse
Ve mutluluk çanlarının uzun süreceğini sandıysan
İşte gördüğün gibi zaman sizi karanlığa itiverdi
Rakibine geniş olurken dar oldu her taraf sana
Özenle seçip getirdiğin bütün arkadaşlarına da
Mezar oldu buralar
Elli bin kişiden göremezsin hiçbirini
Ya ölmemiş ya da esir olmamış, yaralanmamış
De ki onlara, şayet geçiriyorsanız içinizden geri dönmeyi
Öç almak ya da iyi niyet için*

²²² Joinville, *a.g.e.*, s. 156.

²²³ Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 230; Koprıman, *a.g.m.*, s. 169.

²²⁴ Joinville, *a.g.e.*, s. 140; Usta, *a.g.e.*, s. 55; Ramazan Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, Yeditepe yay., İstanbul 2016, s. 14-15; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 185; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 441; Şeşen, *Eyyûbiler (1169-1260)*, s. 153; Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 231; Roux, *a.g.e.*, s. 235; Holt, *a.g.e.*, s. 84; Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 17; Hayton, *a.g.e.*, s. 205; Rubruk, *a.g.e.*, s. 19; Tomar, "Şecerüddür", s. 404; Yiğit, "Memlûkler", s. 90; Zengin, *a.g.t.*, s. 47; Durmuş, *a.g.t.*, s. 13.

²²⁵ Joinville, *a.g.e.*, s. 166; Ruysbroeckli Willem, *a.g.e.*, s. 22, 51; Şeşen, *a.g.e.*, s. 153; Kuşçu, *a.g.e.*, s. 179; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 185.

²²⁶ Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 231; Holt, *a.g.e.*, s. 85.

*Lokman 'in evi yine eskisi gibi her yerde
Kelepçeler bakidir, hezimet sabaha kadar²²⁷.*

²²⁷ Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 18.

2.3.VII. Haçlı Seferi Sonrası Mısır'da Durum

Haçlı cephesinde Dimyat'ın boşaltılması ve esirler ile ilgili konular gündemdeyken Müslümanlar tarafında durum daha ciddiye. Daha önce satın alınmak suretiyle asker olarak Eyyubî ordusuna yerleştirilen Bahrî Memlûkleri, Mısır üzerine gerçekleşen bu seferin imha edilmesinde ciddi bir başarı göstermişti. Fakat yeni Sultan Turanşah, onların bu başarısından dolayı hak ettikleri değeri ve lütfu göstermemiş ve bununla da yetinmeyip devletin üst mevkilerine Hısn-ı Keyfa'dan getirdiği devlet adamlarını atamıştı. Bu husus üst kademelerde görev almaktan başka yükselme şansı olmayan Memlûkler için oldukça onur kırıcı bir durumdu. Turanşah, Memlûkleri kendine rakip görmekle birlikte, köle olarak satın alınan ve daha sonra Necmeddin Eyyûb'un karısı olan Şecerü'd-Dür'ü de babasının hazinesini saklamakla itham etti. Bu da onun hem devlet ricali ile hem de Şecerü'd-Dür ile arasının açılmasına sebep oldu²²⁸.

Hem Memlûklerin hem de es-Salih'in ölümü sırasında sükûneti koruyarak seferin başarıya ulaşması için çaba sarf eden Şecer'üd-Dür'ün düşmanlığını kazanan Turanşah'ın izlemiş olduğu yanlış politika 1250'de onun ölümüne sebep oldu²²⁹. Onun öldürülmesiyle, kimin sultan olacağı tartışma yarattı. Neticede Turanşah suikastında rol oynayan Baybars el-Bundukdarî, Kalavun es-Salihî, Aktay el-Camedar ve Aybek et-Türkmanî gibi emirler Necmeddin Eyyub'un dul eşi Şecerü'd-Dür'u sultan ilan etti²³⁰. Şecerü'd-Dür, ilk olarak Haçlı tehlikesinden kurtulmak için daha önce esir alınan IX. Louis'yi kurtuluş akçesi ile serbest bıraktı ve ayrıca Haçlıların Dimyat'ın tahliye etmesini sağladı. 7 Mayıs günü Dimyat kayıtsız şartsız Müslümanlara teslim edildi. Serbest bırakılan Kral IX. Louis Akka'ya gitti ve 1254 yılına kadar da orada kaldı²³¹.

²²⁸ Kuşçu, *a.g.e.*, s. 179; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 15; Yiğit, *a.g.e.*, s. 18; Tomar, "Şecerüddür", s. 404; Yiğit, "Memlûkler", s. 90.

²²⁹ Turanşah'ın katledilmesi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. El-Makrizî, Takıyyüddin Ahmed b. Ali, *El-Sülûk Fî Marifeti Düvel El-Mülûk*, C. I., Kısım II., Kahire 1972, s. 368; Joinville, *a.g.e.*, s. 168-170; Şeşen, *Eyyûbiler (1169-1260)*, s. 153; Kortantamer, *a.g.e.*, s. 6; Joinville, *a.g.e.*, s. 127, 142; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 186; Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 232; Holt, *a.g.e.*, s. 85; Koprıman, *a.g.m.*, s. 169-170; Irwin, *a.g.m.*, s. 90; Tomar, "Şecerüddür", s. 404; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 5-6; Koprıman, *a.g.e.*, s. 4; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 27; Zengin, *a.g.t.*, s. 51, 139; Durmuş, *a.g.t.*, s. 13; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 21-22.

²³⁰ Joinville, *a.g.e.*, s. 139, 149, 168; Şeşen, *a.g.e.*, s. 153; Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 232; Holt, *a.g.e.*, s. 86; Koprıman, *a.g.m.*, s. 170; Yiğit, *a.g.e.*, s. 19.; Yiğit, "Memlûkler", s. 90; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 8; Koprıman, *a.g.e.*, s. 4; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 27; Zengin, *a.g.t.*, s. 139; Durmuş, *a.g.t.*, s. 13.

²³¹ IX Louis'in serbest bırakılması ve Dimyat'ın tahliye edilmesi hakkında bk. Joinville, *a.g.e.*, s. 178-180, 207-208; Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 233; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 16; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 441; Koprıman, *a.g.m.*, s. 170; Yiğit, *a.g.e.*, s. 19; Yiğit, "Memlûkler", s. 90; Koprıman, *a.g.e.*, s. 4.

2.4.Memlûk Devleti'nin Kuruluşu

Şecerü'd-Dür'ün es-Salih'in ölümünden Turanşah'ın gelişine kadar olan sürede durumu kontrol etmesi ve ardından da Haçlılar ile yapılan anlaşmanın tamamlanarak Dimyat'ın teslim alınması hususlarında göstermiş olduğu başarı onu tahtta tutamadı. İslam toplumlarında bir kadının hüküm sürmesi alışılmış bir durum değildi. Bu sebeple Şecerü'd-Dür'ün, sultan ilan edilmesine ilk tepki, Abbasi Hilafetinden geldi. Halife Mus'tasım'ın emirlere gönderdiği mektupta: “Eğer sizde erkekler tükendi ve başınıza geçireceğiniz bir adam dahi kalmadıysa, bize haber verin bir adam gönderelim” diyordu. İslam halifesinden gelen bu mektup neticesinde Memlûk Emirleri, Şecerü'd-Dür'a, Aybek et-Türkmanî ile evlenerek sultanlığı ona devretmesini önerdi. Gerçekleşen bu evlilik ile Şecerü'd-Dür tahtı Aybek et-Türkmanî'ye bıraktı (3 Temmuz 1250)²³².

Aybek et-Türkmanî'nin tahta geçişi ve ardından Mısır'a hâkim olması Suriye ve Filistin'de bulunan Eyyubî emirlerini rahatsız etti. Aybek et-Türkmanî karşıtı olan Eyyubî emirleri, Halep Hâkimi el-Melik II. En-Nasır Selahaddin Yusuf etrafında birleşti ve onu sultan ilan ettiler. En-Nasır Yusuf ve Eyyubî Melikleri ile Memlûkler 30 Eylül 1251'de Kahire'nin doğusunda bulunan “*el-Abbase*” mevkiinde karşı karşıya geldi. Gerçekleşen mücadeleyle Memlûkler, Şeria Nehrine kadar Filistin'i geri aldı. Fakat taraflar arasındaki gerginlik bu savaş ile son bulacağı benzemiyordu. Bunun üzerinde Abbasi Halifesi el-Mus'tasım araya girmek suretiyle tarafları barıştırdı ve kesin sınırlar belirlenmiş oldu. Varılan anlaşmaya göre Şeria nehri ile Nablus'a kadarki Filistin toprakları Memlûklere, Suriye ve el-Cezire toprakları da Eyyubîlere bırakıldı²³³.

²³² Makrizî, *Kitâb es-Sulûk*, s. 368; Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 18-19; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 442; Kortantamer, *a.g.e.*, s.22; Şeşen, *Eyyübîler (1169-1260)*, s. 156; Kuşçu, *a.g.e.*, s. 179-180; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 187; Holt, *a.g.e.*, s. 86; Koprıman, *a.g.m.*, s. 171; Ayşe Dudu Kuşçu Erdem, “İlhanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Memlûklerle İlk Teması”, *Türkler*, C.8, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002, s. 622; Yiğit, *a.g.e.*, s. 20; Hayton, *a.g.e.*, s. 206; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 337; Bosworth, *a.g.e.*, s. 120; Tomar, “Şecerüddür”, s. 404; Yiğit, “Memlûkler”, s. 90; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 8; Koprıman, *a.g.e.*, s. 5; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 27; Zengin, *a.g.t.*, s. 140; Durmuş, *a.g.t.*, s. 14; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 24-28.

²³³ Abbase Savaşı ve ardından gerçekleşen çatışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 21-25, 28; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 17; Kuşçu, *a.g.e.*, s. 180; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 442; Holt, *a.g.e.*, s. 87; Şeşen, *Eyyübîler (1169-1260)*, s. 156-159; Yiğit, *a.g.e.*, s. 24-25; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 8; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 31; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 26-27.

2.5.Aybek et-Türkmanî Dönemi (1250-1257) Memlûk-Haçlı İlişkileri

VII. Haçlı Seferinin tam anlamıyla bir hezimetle sonuçlanmasına rağmen Kral Louis, henüz Mısır'dan ve kutsal topraklardan vazgeçmiş değildi. Mısır ordusunun bertaraf edilmesi için güçlü bir müttefike ihtiyaç duyması onu Moğollar ile dost olmaya itiyordu. Bunun için 1253 yılının başlarında iki Fransisken rahip Guillaume de Rubruck ve Bartholome de Cremona'yı Batu'nun oğlu Sartak'a, Altınorda Devleti'ne gönderdi. Hristiyan kardeşleri için yardım talebinde bulundu²³⁴. Fakat Sartak böyle bir yardım için ittifak anlaşması imzalayacak yetkiye sahip değildi. Bunun üzerine adı geçen bu iki rahip, Büyük Moğol Hanı'nın huzuruna çıkmak için Asya'ya doğru yola çıktı. Louis de bu sırada Akka'dan ayrılarak Fransa'ya döndü²³⁵.

Ülkesinde iç problemleri ile meşgul olmak isteyen Memlûk Sultanı Aybek, büyük bir savaşla karşı karşıya kalmamak için Haçlılar ile anlaşma yolunu tercih etti. Bu hususta ilk olarak 1255'de taraflar arasında saldırmazlık anlaşması imzalandı. Fakat Filistin için liman olarak kullanılmasını uygun gördüğü Yafa, bu anlaşmanın dışında bırakıldı. Bu sayede ileride burayı ele geçirebileceğini ve anlaşmayı da ihlal etmemiş olacağını düşünüyordu. 1256'nın Ocak ayında Geoffrey de Sargines ile Yafa Hâkimi Jean, çok büyük bir Müslüman kervanını ele geçirdi. Bunun üzerine Kudüs valisi haydutları cezalandırmak için Haçlılar üzerine birlik gönderdi. Fakat Haçlıları mağlup edemedi. Anlaşılacağı üzere, her ne kadar Haçlılar ile saldırmazlık anlaşması imzalanmışsa da taraflar ganimet elde etmek için akınlarına devam ediyordu²³⁶.

Aybek, iktidarı devraldıktan bir süre sonra komutanlarından Baybars ile arası açıldı. Olası bir problemle karşılaşmamak için Abbasi Hilafetinden, En-Nasır Yusuf ile yeni bir anlaşma yapmak için aracı olmasını talep etti. Yapılan anlaşma ile Filistin yeniden En-Nasır Yusuf'a bırakılırken her iki taraf da Haçlılarla olan anlaşmaları yeniledi. On yıllık olarak imzalanan anlaşmaya daha önce dâhil edilmeyen Yafa da eklendi²³⁷. Mısır'da hâkimiyetinin tanınmasından sonra Aybek et-Türkmanî, devlet içerisinde etkin bir güç haline gelen Emir Aktay'ı öldürttü²³⁸. Aktay'ın ölümünden sonra diğer Emirler üzerinde nüfuz kurmak amacıyla

²³⁴ René Grousset, *Bozkır İmparatorluğu, Attila, Cengiz Han, Timur*, (çev. Mehmet Reşat Uzmen), Ötüken yay., İstanbul 2014, s. 312-318; Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 238-239; Roux, *a.g.e.*, s. 235; Jean Paul Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, (çev. Aykut Kazancıgil, Ayşe Bereket), Kabcacı yay., İstanbul 2001, s.325-326; Rubruk, *a.g.e.*, s. 22.

²³⁵ Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 238-239; Roux, *a.g.e.*, s. 235; Jean Paul Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, (çev. Aykut Kazancıgil, Ayşe Bereket), Kabcacı yay., İstanbul 2001, s.325-326; Rubruk, *a.g.e.*, s. 18.

²³⁶ Runciman, *a.g.e.*, C.III., s.240.

²³⁷ Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 240.

²³⁸ Holt, *a.g.e.*, s. 87; Durmuş, *a.g.t.*, s. 15.

Musul Emiri Bedreddin Lü'lü'nün kızı ile nişanlandı. Durumunu güçlendirmek için attığı bu adımlar Aybek et-Türkmanî'nin sonunu hazırladı ve 12 Nisan 1257'de²³⁹ Aybek ile evlenerek ona saltanatını devreden Şecerüd'Dür'ün emri ile öldürülmesinden sonra 15 yaşındaki oğlu Nureddin Ali sultan, Kutuz ise saltanat naibi ilan edildi(1257)²⁴⁰.

²³⁹ Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 25, 29; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 442; Şeşen, *Eyyübiler (1169-1260)*, s. 159; Holt, *a.g.e.*, s. 87; Yiğit, *a.g.e.*, s. 27; Tomar, “Şecerüddür”, s. 405; Yiğit, “Memlükler”, s. 90; Koprıman, *a.g.e.*, s. 5; Ayaz, *Memlükler (1250-1517)*, s. 32.

²⁴⁰ Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 29-30; Kortantamer, *a.g.e.*, s.23; Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 264; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 18. Kutuz'un Nureddin Ali'nin adına devleti yönetmesine dair bk. Holt, *a.g.e.*, s. 107; Yiğit, *a.g.e.*, s. 28-29; İsmail Yiğit, “Kutuz”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 26, İstanbul 2002, s. 501; Yiğit, “Memlükler”, s. 90; Koprıman, *a.g.e.*, s. 5; Ayaz, *Memlükler (1250-1517)*, s. 32; Durmuş, *a.g.t.*, s. 15; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 28.

2.6.Seyfeddin Kutuz Dönemi (1259-1260) Memlûk-Haçlı İlişkileri

Memlûk cephesinde iktidar değişikliği yaşanırken, Moğollar ise Bağdat'ı ele geçirmişti (7 Şubat 1258)²⁴¹. Halifeliğin düşmesi ve ardından kısa sürede Moğolların Suriye sınırlarına dayanmaları, Kutuz ve diğer Emirler için bütün dengeleri bir anda değiştirdi. Kutuz, bu yeni durum karşısında Emirleri toplayarak Nureddin Ali'nin böylesi bir dönemde devleti idare edemeyeceğini, başa kudretli bir sultanın geçmesi gerektiğini ifade edince Emirler Kutuz'a sultanlık teklifinde bulundu. Kutuz'un teklifi kabul etmesi ile Memlûk tahtı Kutuz'a geçti (Kasım 1259)²⁴².

Kutuz'un sultan ilan edildiği sıralarda Moğollar Suriye'ye girmişti. Bu sıralarda Hülegü'nün elçileri Kutuz'a gelerek boyun eğmelerini, şıhne istemelerini ve vergi göndermelerini bildiren bir mektupla geldiler²⁴³. Aybek zamanında emirlerden Aktay'ın öldürülmesinden sonra sıranın kendilerine geleceğini düşünen ve bu sebeple de Suriye'ye kaçan Emirlerin, Memlûk ordusuna katılmasıyla birlikte²⁴⁴ savaş kararı alındı. Mısır'da savaş hazırlıkları devam ederken Hülegü, Möngke Han'ın ölümü (1259) üzerine ordusunun büyük bir bölümüyle Karakorum'a gitmek zorunda kaldı²⁴⁵. Bununla birlikte Hülegü, komutanlarından Ketboga'yı 10.000 kişilik bir orduyla Suriye'de bıraktı²⁴⁶.

2.6.1. Haçlılarla Anlaşma

Kutuz Filistin sahilinden kuzeye doğru devam ederek ilerlerse Moğolların ikmalini keseceğini düşünüyordu. Bu sebeple Akka'da bulunan Haçlılara elçi göndererek, Moğollarla savaşmak üzere topraklarından geçmek için izin istedi. Bu izne ek olarak askerlere iâşe yardımı ve gerektiğinde askeri yardımda bulunulmasını istedi. Haçlılar geçiş izni ve iâşe

²⁴¹ Kortantamer, *a.g.e.*, s. 69; Cahen, *a.g.e.*, s. 300; Cüveynî, *a.g.e.*, s. 592-602; Joinville, *a.g.e.*, s. 210, 211. Holt, *a.g.e.*, s. 108; Şeşen, *Eyyübîler (1169-1260)*, s. 161; Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 257-259, Hayton, *a.g.e.*, s. 108; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 331-334; Irwin, *a.g.m.*, s. 88; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 29-31.

²⁴² Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 33-34; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 470; Kortantamer, *a.g.e.*, s.23; Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 264; Holt, *a.g.e.*, s. 90; Kuşçu Erdem, *a.g.m.*, s. 622; Yiğit, *a.g.e.*, s. 31-32; Yiğit, "Kutuz", s. 501; Yiğit, "Memlûkler", s. 90; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 8-9; Koprıman, *a.g.e.*, s. 6; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 32; Durmuş, *a.g.t.*, s. 15; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 32-33.

²⁴³ Moğol elçilerinin getirdiği mektup hakkında bk. Reşidüddin *Câmiu't-Tevârih*, s. 55-56.

²⁴⁴ Baybars El-Bundukdarî, Seyfeddin Kalavun ve Camedar. Daha detaylı bilgi için bk. Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 20-21; Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 264; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 12.

²⁴⁵ Hülegü'nün Moğolistan'a dönmeye dair bk. Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 21; Holt, *a.g.e.*, s. 108; Şeşen, *Eyyübîler (1169-1260)*, s. 164; Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 263; Hayton, *a.g.e.*, s. 113; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 358; Durmuş, *a.g.t.*, s. 18.

²⁴⁶ Reşidüddin, *a.g.e.*, s. 57.

yardımları konusunda destek vereceklerini fakat askeri bir yardım yapılmayacağını bildirdi²⁴⁷. Görüşmeler sırasında Kutuz, yapılan anlaşmayı bozmaları durumunda Moğollar ile yapılacak savaşı bırakıp önce Haçlılara saldırmaya yemin ediyordu. Anlaşmayı takiben Haçlı topraklarından geçen Kutuz, Filistin’de Beysan ile Nablus arasında bulunan Ayn Calud’ta, Gavr mevkiinde Baybars’ın birlikleri ile birleşti²⁴⁸.

Memlûk ve Moğol kuvvetleri arasında gerçekleşen bu mücadeleden Memlûkler galip olarak ayrıldı²⁴⁹. Ayn Calud Savaşı, İslam dünyası için olduğu kadar kendi varlıklarını meşrulaştırmak isteyen Memlûkler için de önemli bir yer teşkil eder. Memlûkler, Ayn Calud Muharebesi’nin ardından hızla Suriye’ye doğru ilerleyerek bu bölgeyi de kendilerine bağladılar. Böylelikle Memlûkler, Ayn Calud’ta kazandıkları tarihi zaferle bir yandan Moğolları durdurmuş, öte yandan da sınırlarını Antakya’ya kadar genişletmişlerdir²⁵⁰. Roux, Haçlıların bu savaşta tarafsız kalması ile ilgili olarak “İslam büyük ölçüde Hristiyanlar sayesinde kurtulmuştu.”²⁵¹ demektedir.

²⁴⁷ Makrizî, *Kitâb es-Sulûk*, s. 425-426; Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 35; Şeşen, *Eyyübîler (1169-1260)*, s. 165; Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 265; Roux, *a.g.e.*, s. 239; Şahin, *a.g.e.*, s. 186; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 22; Roux, *Türklerin Tarihi Pasifik’ten Akdeniz’e 2000 yıl*, s. 294; Morrison, *a.g.e.*, s. 81; Yiğit, *a.g.e.*, s. 36; Durmuş, *a.g.t.*, s. 19.

²⁴⁸ Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 265; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 9.

²⁴⁹ Ayn Calud Savaşı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Şeşen, *Eyyübîler (1169-1260)*, s. 164-166; Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 55-57; Holt, *a.g.e.*, s. 90-91; Şahin, *a.g.e.*, s. 176, 183, 189; Maalouf, *a.g.e.*, s. 226; Ersan, *a.g.e.*, s. 195; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 23-24; Hayton, *a.g.e.*, s. 119; Ebü’l-Ferec İbn’ül-İbrî, *Târîhu Muhtasari’d-Düvel*, (çev. Şerafeddin Yaltkaya), TTK yay., Ankara 2011, s. 43-44; Süleyman Özbek, “Yakın Doğu Türk-İslâm Tarihinin Akışı Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud”, *Türkler*, C.5, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002, s.217-225; Koprıman, *a.g.m.*, s. 173-174; Hayton, *a.g.e.*, s. 206-207; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 354-357; Bosworth, *a.g.e.*, s. 126, 331; Giacomo E. Carretto, *a.g.e.*, s. 7; Grousset, *a.g.e.*, s. 401-403; McEvedy, *a.g.e.*, s. 76; Abdülkerim Özyayın, “Aynicalût Savaşı”, *TDV Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1991, s. 275-276; Yiğit, “Kutuz”, s. 501; Yiğit, “Memlûkler”, s. 90; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 8; Koprıman, *a.g.e.*, s. 6; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 13; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 33; Durmuş, *a.g.t.*, s. 19; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s.34-38.

²⁵⁰ Gregory Abû’l-Farac, *Abû’l-Farac Tarihi*, C. II, (çev. Ömer Rıza Doğrul), TTK yay., Ankara 1999, s. 578; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 423; Kuşçu Erdem, *a.g.m.*, s. 627-630; Yiğit, *a.g.e.*, s. 36-39; Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 239.

²⁵¹ Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 356.

2.7.El-Melik Ez-Zahir Rükneddin Baybars el-Bundukdarî Dönemi (1260–1277)

Memlûk-Haçlı İlişkileri

Ayn Calud Savaşı'ndan önce kazanmanın zaruriyetinin farkına varan Kutuz, Memlûk Emirlerinden Baybars el-Bundukdarî'ye galibiyet elde edilmesi halinde Halep Valiliğini vermeyi vaat etmişti. Fakat vaadin gerçekleşmemesi Kutuz'a karşı zaten var olan muhalefeti daha da arttırdı. Neticede Kutuz, Baybars'ın başını çektiği muhalifler tarafından Salihyye civarındaki Kusayr'da öldürüldü (24 Ekim 1260)²⁵². Kutuz'un öldürülmesiyle, Salihyye'de kurulan saltanat otağına dönen Baybars ve yanındaki Emirler, Atabek Farisüddin Aktay el-Musta'rib tarafından karşılandı. Baybars yanındaki Emirleri ile birlikte Kahire'ye geldi ve Memlûk tahtına oturdu (27 Ekim 1260)²⁵³.

Baybars döneminde Memlûk toprakları; kuzeyde Ermeni Krallığı, Suriye sahilleri boyunca uzanan Haçlı Prenslükleri, doğuda İlhanlı Devleti, batıda Berberiler ve yakın bölgelerde Nûbeliler tarafından adeta kuşatılmış halde bulunuyordu²⁵⁴. Baybars, dış tehlikelere karşı denge siyasetini kullanmak suretiyle İlhanlılara karşı Altın Orda Hanlığı ile²⁵⁵ diplomatik ilişkilerini geliştirmeye karar verdi²⁵⁶. Suriye'de bulunan Haçlılara karşı ise Doğu Roma İmparatorluğu ile anlaştı. Öte yandan Baybars, 1258'de Moğollar tarafından ortadan kaldırılan Abbasi Halifeliğini²⁵⁷ 1261'de yeniden tesis etti²⁵⁸.

²⁵² Kutuz'un öldürülmesine dair bk. Reşidüddin, *a.g.e.*, s. 59; Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 37; Holt, *a.g.e.*, s. 108; Abu'l Farac, *a.g.e.*, s. 578; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 471; Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 239; Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 267; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 25-26; Koprıman, *a.g.m.*, s. 174-175; Yiğit, *a.g.e.*, s. 39-41; Yiğit, "Kutuz", s. 501; Yiğit, "Memlûkler", s. 90; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 9; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 13; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 3; Durmuş, *a.g.t.*, s.20.

²⁵³ Ersan, *a.g.e.*, s. 198; Yuvalı, *a.g.e.*, s. 177; Roux, *Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 yıl*, s. 295; Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 239; Yiğit, "Memlûkler", s. 90; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 9; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 34; Durmuş, *a.g.t.*, s. 20; Fatma Akkuş Yiğit, "İktidar ve İzdivaç: Memlûk-Altın-Orda-İlhanlı Üçgeninde Siyasi Evlilikler", *Karadeniz Araştırmaları*, S.49, 2016, s. 105; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 43.

²⁵⁴ Baybars Dönemi Memlûk Devletinin siyasi durumu hakkında bk. Koprıman, *a.g.m.*, s. 176; Yiğit, "Memlûkler", s. 91; Koprıman, *a.g.e.*, s. 6.

²⁵⁵ Altın Orda-İlhanlı mücadelesi hakkında geniş bilgi için bk. Yakubovsky, *a.g.e.*, s. 40-41; Bertold Spuler, *İran Moğolları*, çev. (Cemal Köprülü), TTK yay., Ankara 1987, s. 73, 74; İlyas Kamalov, *Moğolların Kafkasya Politikası*, Kaknüs yay., İstanbul 2003, s. 40-42; Abdülkadir Yuvalı, "İlhanlılar", *Türkler*, C.8, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002, s. 612; Mustafa Kafalı, *Çağatay Hanlığı (1227-1345)*, Berikan yay., Ankara 2005, s. 112; Yakubovsky, *a.g.e.*, s. 40.

²⁵⁶ Altın Orda-Memlûk ilişkileri için bk. A. Yu. Yakubovsky, *Altın Ordu ve Çöküşü*, TTK yay., Ankara 2000, s. 40-42; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 473; Yuvalı, *a.g.e.*, s. 200; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 41-42; , s. 200-202; Roux, *a.g.e.*, s. 298; Akkuş Yiğit, *a.g.m.*, s. 105-107. Altın Orda-İlhanlı anlaşmazlığı için bk., Yuvalı, *a.g.e.*, s. 178, 193-204; Yakubovsky, *a.g.e.*, s. 40-41; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 359; Bosworth, *a.g.e.*, s. 332; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 40-41; Koprıman, *a.g.e.*, s. 7.

²⁵⁷ Abbasi Hilafetinin Moğol hâkimiyetine geçişi için bk. Joinville, *a.g.e.*, s. 247-248; Ebü'l-Ferec İbn'ül-İbrî, *a.g.e.*, s. 32-35; Vasiliy Vladimiroviç Barthold, *İslam'da İktidarın Serüveni Halife ve Sultan*, (çev. İlyas Kamalov), Yeditepe yay., İstanbul 2012, s. 66; Kuşçu Erdem, *a.g.m.*, s. 621; Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretül-Ahbâr*, (çev. Mürsel Öztürk), TTK yay., Ankara 2000, s.39; Giacomo E. Carretto, *a.g.e.*, s. 6; Grousset, *a.g.e.*, s. 392-394.

Memlûk-İlhanlı ilişkileri Ayn Calud Savaşı'ndan itibaren belli dönemlerde barış ve sükûnet sağlanmışsa da genel itibariyle çatışmalarla devam etti. Bire²⁵⁹ ve ardından da Elbistan'da²⁶⁰ İlhanlılar ile mücadele edildi. Fakat İslâm dininin koruyuculuğunu üstlenen Baybars'ın çalışmamız kapsamında en dikkate değer mücadelesi Haçlılar ile olanlardı. Memlûklerin Haçlılar ile ilk çatışması, Necmeddin Eyyûb zamanında başlayarak Mansura'da Farskur yakınlarında gerçekleşen mücadeleydi. Bu mücadele, Haçlı ordusunun neredeyse tamamının imha edilmesi ve IX. Louis'nin de esir edilmesiyle sonuçlanmıştı. Henüz Memlûk Devleti'nin kuruluşuyla başlayan Memlûk-Haçlı mücadeleleri, Baybars döneminde de devam etti²⁶¹.

Sultan Baybars, Kral IX. Louis'nin VIII. Haçlı Seferi için yeniden Mısır'a saldırma olasılığına karşı 1270 yılını herhangi bir mücadele olmaksızın sakin geçirdi. Seferin, Tunus üzerine gerçekleşmesi ile rahat bir nefes alan Sultan, 1271'de Suriye'ye girmek suretiyle bu sırada Haçlı hâkimiyetinde bulunan Safita, Krak des Chevaliers ve Montfort kalelerini ele geçirdi²⁶². Haçlılar ile gerçekleşen bu mücadelelerden sonra Baybars, İlhanlılar ile 1264 yılında gerçekleşen Bire savaşından sonra yönünü yeniden Haçlılara çevirdi.

²⁵⁸ 1258'de Moğolların Bağdat'ı istilasından kurtulan Abbasi Halifelerinden Zahir (622-623/1225-1226)'in oğlu Ahmet, Dimaşk'a geldiği sırada Baybars tarafından Mısır'a çağrıldı. Kahire'ye gelen Ahmet'e, el-Mustansır unvanı verildi. Hilafet merkezi Bağdat'a gitmekte olan Halife, Hît civarında Moğolların saldırısına uğradı ve Halife de dâhil olmak üzere pek çok kişi öldürüldü. Halife'nin ölümü üzerine Baybars Abbasi ailesinden Müstersid'in soyundan gelenlerden Ahmed'i Mısır'a davet ederek, onu, el-Hakîm unvanı ile Halife ilan etti. Bu makam 1517'ye kadar Halife Hâkim'in soyundan gelenlerce devam ettirildi. Abbasi Halifeliğinin yeniden tesisi hakkında bk. Makrizî, *Kitâb es-Sulûk*, s. 449, 525-526; Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 40-43; Cahen, *a.g.e.*, s. 311; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 472; Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 269; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 33-36; Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 240; Abu'l Farac, *a.g.e.*, s. 582, Turan, *a.g.e.*, s. 302; Roux, *Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 yıl*, s. 295; Barthold, *a.g.e.*, s. 68-69; Yiğit, *a.g.e.*, s. 42-44; Bosworth, *a.g.e.*, s. 42; Irwin, *a.g.m.*, s. 91; Yiğit, "Memlûkler", s. 91; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 10; Koprıman, *a.g.e.*, s. 6; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 35; Kortantamer, *a.g.e.*, s. 69; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 46-49.

²⁵⁹ Moğolların Bire Kuşatması hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Kanat, *a.g.m.*, s. 33-40; Yiğit, *a.g.m.*, s. 45-46; Şeşen, *a.g.e.*, s. 63-65; Abu'l Farac, *a.g.e.*, s. 585-591; Yiğit, *a.g.e.*, s. 44-48, 51-52.

²⁶⁰ Elbistan Savaşı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Reşidüddin, *a.g.e.*, s. 112-114; Kanat, *a.g.m.*, s. 44; Yuvalı, *a.g.e.*, s. 232-614; Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l Ahbâr*, çev., Mürsel Öztürk, TTK yay., Ankara 2000, s. 87, 88; Ebü'l-Ferec İbnü'l İbrî, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, (çev. Şerafettin Yaltkaya), TTK yay., Ankara 2011, s. 50; Şeşen, *a.g.e.*, s. 132-133; Yuvalı, *a.g.e.*, s. 234-237; Jean Paul Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, Kabalcı yay., İstanbul 2001, s. 376; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 356-473; Koprıman, *a.g.m.*, s. 176; Yuvalı, *a.g.m.*, s. 614; Hayton, *a.g.e.*, s. 126-129; Yiğit, *a.g.e.*, s. 48, 53-54; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 376; Cüveynî, *a.g.e.*, s. 26; Aksarayî, *a.g.e.*, s. 77-80, 87-89; Grousset, *a.g.e.*, s. 408-409; Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 295; Ersan, Alican, *a.g.e.*, s. 179-181; Mehmet Ersan, Mustafa Alican, *Türklerin Kayıp Yüzyılı Beylikler Devri Türkiye Tarihi*, Timaş yay., İstanbul 2017, s. 49; Durmuş, *a.g.t.*, s. 22-30.

²⁶¹ Koprıman, *a.g.m.*, s. 105. Baybars dönemi Memlûk-Ermeni ilişkileri için bk. Fatma Akkuş Yiğit, "Memlûk-Ermeni Münâsebetleri" *Akademik Bakış*, C. 8, S. 16, 2015, s. 174-183.

²⁶² Demirkent, *a.g.m.*, s. 1153; Yiğit, *a.g.e.*, s. 50-51; Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 57,560; Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 284.

2.7.1. Akka ile İlişkiler

1261'de Tabor Dağı'nda karargâh kurmuş olan Baybars'ın huzuruna, Yafa Kontu Jean de Ibelin çıktı. Burada yapılan görüşme ile Jean esir mübadelesi hususunda Baybars ile anlaşmaya çalıştı. Memlûklerin elinde bulunan Haçlı esirlerinin geri verilmesi hususunda yapılan görüşmede daha önce Aybek zamanında Haçlılara vaad edilen, Celile'de bulunan Zirin'in de teslimi istendi. Teslim edilmeyecekse burası için tazminat ödemesi konusunda Jean teklifte bulundu. Fakat bu teklif Baybars tarafından reddedildi²⁶³. Böylece taraflar arasında anlaşma sağlanamadı. Bu görüşmeden 2 sene sonra Jean yeniden Baybars ile esir mübadelesi hususunda anlaşmaya gitti. Fakat bu kez anlaşma Templier ve Hospitalier Şövalyeleri tarafından reddedildi²⁶⁴. Anlaşmanın bozulmasına kızan Sultan, Nezareth'i yağmaladı ve Azize Bakire Kilisesini tahrip etti. Hemen akabinde Akka topraklarına saldırdı²⁶⁵. Seferin uzaması ile Haçlılar barış talebinde bulundular. Taraflar arasında 10 yıl, 10 ay, 10 gün ve 10 saat geçerli olmak üzere anlaşma yapıldı²⁶⁶.

Baybars ile Haçlılar arasında her ne kadar antlaşma yapılmışsa da taraflar arasında kesin olarak saldırmazlık sağlanamamıştı. Antlaşmanın üzerinden henüz bir sene geçmişken Baybars, Haçlı topraklarına saldırıya geçti. Kayseriye ve Arsuf'un Memlûk hâkimiyetine geçişinden sonra Sultan Baybars yönünü yeniden Akka'ya çevirdi. 1266'da iki ayrı Memlûk ordusu Akka'ya gitmek üzere yola çıktı. Haziran başında Akka'ya ulaşan ilk ordu VII. Haçlı Seferinden sonra Akka'da belli bir kuvvet bulduran IX. Louis'nin garnizonu ile karşılaştı. Bu garnizona kısa bir süre önce Fransa'dan asker takviyesi yapılmıştı. Memlûk ordusunun Kahire'den yola çıkan ikinci ordusu henüz Akka'ya ulaşmadan Baybars, şehrin savunmasının güçlü olması neticesinde zaiyat vermemek adına kuşatmayı kaldırdı²⁶⁷. Bu sırada Alman Şövalyelerinin hâkimiyetinde bulunan Montfort'a doğru yöneldi. Fakat ciddi bir saldırı olmadı. Hemen akabinde Sultan yönünü Safed'e çevirdi²⁶⁸.

Safed'in Memlûk hâkimiyetine geçmesinden sonra Baybars yeniden Akka üzerine sefer düzenledi. Daha önceki seferlerde Templier ve Hospitalier Şövalyelerinden ganimet olarak ele geçirdikleri şövalye bayraklarını ordunun önüne ekleyerek ilerlemeye devam ettiler. Yapılan bu savaş hilesi ile kaleye olabildiğince yaklaşmayı başardılar. Kale dibine ulaşmalarının

²⁶³ Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 269; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 44.

²⁶⁴ Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 45; Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 270.

²⁶⁵ Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 270; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 45-46.

²⁶⁶ Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 270.

²⁶⁷ Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 272.

²⁶⁸ Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 218; Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 272.

akabinde kale muhasaraya alındı. Fakat bu saldırı Haçlılar tarafından püskürtüldü. Netice olarak Baybars civardaki arazinin tahrip edilmesinden başka hiçbir şey elde edemedi kuşatma son buldu²⁶⁹.

2.7.2. *Kayseriyye'nin Fethi (5 Mart 1265)*

Sultan Baybars'ın Haçlıların Suriye'de bulunan topraklarından Kayseriyye'ye 1265'te saldırdı. Haçlıların, Kayseriyye'yi ele geçirmesinden sonra, kale Selahaddin Eyyûbî tarafından yeniden Müslüman hâkimiyetine alınmıştı. Fakat Selahaddin Eyyûbînin ölümünden sonra yeniden Haçlı hâkimiyetine geçti. Kaleyi yeniden kaybetmek istemeyen Haçlılar, 1228'de bölgeye gelen Alman Haçlıları ve 1251'de IX. Louis'nin katkılarıyla kaleyi daha güçlü surlarla donattıkları gibi onarma faaliyetlerini de tamamladılar²⁷⁰. IX. Louis'nin bizzat kontrolünde yürütülen yenileme çalışmaları ile kalenin hem dış hem de iç kalesi güçlendirildi. Granitten yapılan surların taşları yatay olarak yerleştirilince lağımçıların temel kazarak kaleye girmeleri en zor duruma getirilmiş ve kalenin korunması için kazılan hendeğin denizden beslenerek su ile doldurulması da nakkabların işini son derece zorlaştırmıştı²⁷¹.

Baybars, Kayseriyye'nin ciddi bir tahkimattan geçtiğini bildiğinden, Haçlıları gafil avlamak için Arsuf ormanlarında av bahanesiyle, saldıracağı ana kadar bu düşüncesini gizli tuttu. Bu süre zarfında da mancınıklar ve merdivenler inşa edildi. Hazırlıklarını tamamlayan Sultan, 27 Şubat günü aniden ordusu ile kale önünde belirdi²⁷². Gerçekleşen ani saldırıda askerlerin bir kısmı merdivenler ile kaleye tırmanırken diğer askerler de kapıları yakarak şehre girmeyi başardılar. Fakat şehirdekiler, deniz yoluyla "*Yeşil Kale*" diye adlandırdıkları iç kaleye çekildiler. Her ihtimale karşı bütün saldırı tedbirlerini alan Sultan, nakkabların burada işlevsiz kalmasıyla, Arsuf ormanlarında inşa ettirdiği mancınıklarını kullanarak kısa sürede iç kaleye hasar vermeyi başardı. Sultan da bizzat savaşa katıldı²⁷³.

Memlûk saldırılarının şiddetlenmesi, kaledekileri oldukça çaresiz bırakmasının yanında dışarıdan herhangi bir yardım sağlanamaması durumu daha da güçleştirmişti. Nitekim böylesi bir nazik durumda Haçlılar, kaleyi teslim etmekten başka çare bulamadılar. Şehir 5

²⁶⁹ Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 275.

²⁷⁰ Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 210.

²⁷¹ Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 210.

²⁷² Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 66; Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 210.

²⁷³ Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 211; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 67-68.

Mart 1265’de Memlûk hâkimiyetine geçti²⁷⁴. Her ne kadar karada Memlûk ordusu ciddi bir gücü ifade ediyorsa da denizlerde üstünlük Haçlılarda idi. Baybars, Haçlılar üzerinde denizlerde de üstünlük kurmak amacıyla donanma kurulması emrini verdi fakat hâlâ donanma gücü yeterli değildi. Elinde ciddi bir donanması bulunmayan Baybars, denize kıyısı olan bir şehri müdafaa etmenin ele geçirmekten daha zor olduğunu biliyordu. Bu sebepten de şehir ele geçirildikten sonra tahkimatları yıkıldı. Aynı uygulama Kayseriyye’nin ele geçirilişinden kısa bir süre sonra Hayfa’nın ele geçirilmesinden sonra da gerçekleştirildi²⁷⁵.

2.7.3. *Arsuf’un Fethi (29 Nisan 1265)*

Sultan Baybars, Kayseriyye’nin fethi ile Haçlılara yeni bir darbe indirmişken henüz bir ay bile olmadan Arsuf’a sefere çıkma kararı aldı. Arsuf, III. Haçlı Seferi sırasında Haçlı hâkimiyetine geçmiş ve 1240’da tamirat yapılarak güçlendirilmişti. Daha sonra bu kale İbelinler tarafından Hospitalier şövalyelerine kiralandı. Şövalyeler kiraladıkları bu kalenin dışında kalan bölgeleri sur ile çevirerek hem iç hem de dış surları hendek ile korumaya almışlardı²⁷⁶. Her ne kadar hendekler doldurulmamışsa da kaleye ulaşımı ve kuşatmayı zorlayacak bir unsur olması da önemlidir. Kalenin ele geçirilmesi için gerekli olan askeri güce sahip olan Sultan, daha önce yapılan anlaşma da kaleye yeni tahkimatların eklenmemesi kabul edildiğinden yapılan tahkimatlar neticesinde, kaleyi ele geçirmek için bahanesini de bulmuş oldu²⁷⁷.

Baybars ve ordusu 21 Mart’ta şehir surlarının önüne geldi. Arsuf’un kuzey doğusunda bulunan hendeklerin arasındaki mesafenin kısa olması ile ağırlıklar bu bölgeye çekildi. Kuşatma aletlerinin şehre daha fazla yaklaşabilmesi için iki hendek arasına iki ayrı siper kazdırdı. Bu siperler dikkat çekmemesi için çalılar ile gizlendi. Memlûk cephesinde bu çalışmalar devam ederken Haçlı cephesi de kazdıkları bir tünel ile Müslüman siperlerine saldırarak ateşe vermişlerdi²⁷⁸. Siperlerin başarısızlığa uğraması ile Baybars, dış hendeğin deniz tarafına siper kazılması emrini verdi. Siperleri kazmakla görevli olan askerleri korumak

²⁷⁴ Makrizî, *Kitâb es-Sulûk*, s. 572; Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 44; Kopruman, *a.g.m.*, s. 176; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 472; Holt, *a.g.e.*, s. 109; Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 212; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 194; Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 270; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 11; Fatma Akkuş Yiğit, “İskenderiye’de Venedik Ticareti, Konsolosları ve Fondaco’su”, *Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, C.2, S. 2, 2015, s. 23.

²⁷⁵ Makrizî, *Kitâb es-Sulûk*, s. 289-300; Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 45; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 67-68; Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 213; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 194; Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 270-271.

²⁷⁶ Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 68; Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 214.

²⁷⁷ Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 214.

²⁷⁸ Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 214.

amacıyla kaleye yoğun bir ok atışı başlatıldı. Bu sırada da siperlerden çıkarılan topraklar hendeklere dolduruluyordu²⁷⁹.

Siperlerin başarılı bir şekilde tamamlanması ve Dımaşk'ta yapılarak parçalara ayrılmış mancınıkların yeniden toparlanmasından sonra sefer yeni bir döneme girdi ve kaledekiler ağır bir bombardımana maruz kaldılar. Yine Kayseriye kuşatmasında olduğu gibi dışarıdan yardım gelmeyince müdafiler iç kaleye çekilmek zorunda kaldı. Dış kalenin ele geçirilmesi ve sükûnetin sağlanmasından sonra bu kez mancınıklar iç kaleyi hedef aldı. Haçlıların şecet ile direnmesine rağmen iç kalenin kapılarının naft ile yakılmasından sonra Memlûkler, kaleye girmeyi başardı. Şövalyeler sultandan aldıkları aman ile şehri terk etti. Kalenin denize kıyısının olması Arsuf surlarının da yıkılmasına sebep oldu²⁸⁰.

2.7.4. Safed'in Fethi (24 Temmuz 1266)

Safed, Taberiye Gölü üzerinde kayalık bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Selahaddin Eyyübî tarafından Müslüman hâkimiyetine geçmesine rağmen²⁸¹ 1240'da yeniden Haçlılar, kaleye hâkim olmuştu. Templier Şövalyelerine ait olan bu kale 1.100.000 dirhem harcamak suretiyle tahkimatlandırıldı. Daha önce su sıkıntısı çeken bu kale daha sonra eski bir kaynağın bulunması ile bu sıkıntıdan da kurtuldu. Güçlü bir şekilde yiyecek takviyesi yapılan kale içeride de üretime devam edilmesi ile daha da güçlendirilmiş ve dışarıya bağımlılığı en aza düşürülmüştü²⁸².

Böylesi zor bir kalenin ele geçirmek isteyen Sultan Baybars, öncelikle bölgeye asker sevk ederek yağma akınları yapılması emrini verdi. Bu akınlarla Safed'in dışarıdan yardım alma ihtimali engellenmiş oldu. Böylece ilk başarısını elde eden Sultan, ordusunun bizzat başına geçerek, Safed üzerine yürüme kararı aldı. 13 Haziran'da Safed'e ulaşan Memlûkler, yaklaşık iki hafta sonra Dımaşk'tan beklenen mancınıkların bölgeye ulaşmasıyla saldırıya geçme şansı buldu. Memlûk ordusu tam teçhizatlı ve güçlü bir şekilde kale önlerine gelmişse de kalenin güçlü tahkimatları seferin uzamasına ve askerinin moralinin düşmesine sebep olmaya başladı. 7 Temmuz'da gerçekleştirilen saldırı başarısızlık ile sonuçlanırken Sultan, "*kaleden*

²⁷⁹ Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 69; Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 214-215.

²⁸⁰ Makrizî, *Kitâb es-Sulûk*, s. 551-555; Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 45-46; Kopruman, *a.g.m.*, s. 176; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 472; Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s.216; Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 271; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 70; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 11; Akkuş Yiğit, *a.g.m.*, s. 23.

²⁸¹ İbn Şeddad, *En-Nevadîr 'üs-Sultaniyye*, s. 146.

²⁸² Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 217.

taş sökene 100 altın” verme vaadinde bulundu²⁸³. Bu vaad, seferin ne denli sıcak geçtiğini, Memlûk ordusunun teçhizatlanmış ve güçlü bir şekilde kale önüne gelmesine rağmen başarısızlık ihtimalinin de olduğunu açıkça göstermektedir.

Safed üzerine düzenlenen saldırılar her ne kadar başarısızlık ile sonuçlanmışsa da kaleyi fethetmeye niyetli olan Baybars, geleneksel yöntemi olan lağım kazma tekniğinin kullanılması emrini verdi. Kalenin farklı noktalarından devam eden lağım çalışmaları müdafiler tarafından imha ediliyordu²⁸⁴. Seferin uzamaya başlaması Memlûk ordusunda çözümlere sebep olmaya başladı. Seferin yoğunluğu ile askerlerin dinlenmesini isteyen bazı emirler, askerlerini kuşatmadan çekti. Durumu öğrenen Sultan, askerlere derhal kuşatmaya katılma emri verirken, dinlenmek için askerlerini çeken yaklaşık 40 Emiri de hapsedti. Askerin çözülmesinin engellenmesi için kösler vuruldu. Saldırının eski ritmine ulaşmasından sonra tutuklanan emirler serbest bırakıldı²⁸⁵.

Kısa bir dağılma ve uzun süren bir kuşatma sonunda Memlûk ordusu, dış kaleyi ele geçirmeyi başardı. Fakat bu kadar ilerleme bile ağır kayıplar vermesine sebep olmuştu. Bu sebeple daha fazla kayıp vermeden kaleyi teslim almak için kaledeki müdafiler arasında ikilik çıkarma yoluna gitti. Müdaniler, teslim olunması halinde hiçbir Hristiyana dokunulmayacağı haberini yaydılar. En az Müslümanlar kadar seferin uzamasından bunalan Haçlıların bir kısmı teslim olunması gerektiğini bir kısmı ise direnmenin daha uygun olduğunu savundu. Böylece Baybars’ın planı ilk meyvesini vermiş oldu. Kısa bir süre sonra da kaleden Sultan’ın huzuruna iki elçi gelerek aman istedi. Her ne kadar 24 Temmuz’da Haçlılara aman verilmiş ve teslim olanlara zarar verilmeyeceği taahhüt edilmişse de, kuşatma sırasında verilen asker zaiyatı ile buna ek olarak kuşatmanın uzaması, Baybars’ın sinirlenmesine sebep olmuştur. Böylece Sultandan, aman istemek üzere huzura çıkan elçilerden başka hiçkimse Baybars’ın gazabından kurtulamamıştır²⁸⁶.

²⁸³ Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 74; Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 218.

²⁸⁴ Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 218.

²⁸⁵ Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 219.

²⁸⁶ Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 48-49; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 472; Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 220; Kopruman, *a.g.m.*, s. 176; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 74-75. Safed kuşatmasında canı bağışlanan iki kişi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 220-221; Yiğit, *a.g.e.*, s. 48-49; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 194; Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 273-274; Ersan, *a.g.e.*, s. 201; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 11; Akkuş Yiğit, *a.g.m.*, s. 23; Ersin Gülsoy, “Safed”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 35, İstanbul 2008, s. 446.

2.7.5. Şakif Arnun (Beaufort)'un Fethi (15 Nisan1268)

Şakif Arnun da Safed gibi 1240'da Haçlı hâkimiyetine geçmişti. Templier Şövalyeleri tarafından korunan kale, Litani Nehri'ne bakan kayalıklar üzerindeydi. Kaleye Templier şövalyeleri küçük bir kale daha ekledi. Kale konumu itibariyle yalnızca batıdan kuşatılmaya elverişli haldeydi²⁸⁷. Sultan birliklerini daha önce buraya sevk etmişse de kendisi ise Yafa üzerine yürümüştü. Yafa'nın²⁸⁸ savaşız teslim alınmasından sonra emrindeki birlikler ile yola çıkarak 3 Nisan'da Şakif Arnun kuşatmasına bizzat iştirak etti. Sultanın beraberinde getirdiği askerler ve 26 büyük mancınık ile kuşatma daha da şiddetlendi²⁸⁹.

Kuşatılanlar kurtuluş çaresi olarak Akka ile iletişim kurma ve yardım isteme arayışına gittiler. Yardım talep eden mektuplar Baybars'ın eline geçti. Bu durumu fırsata çevirmek için Sultan, kalede savunmada bulunan komutanlara ayrı ayrı mektup yazarak onları teslim etmeye çalıştı²⁹⁰. Müdafilerde meydana gelen ikilik ve Memlûklerin saldırıları neticesinde Tapınak Şövalyelerinin asıl kaleye ek olarak yapmış olduğu küçük kale savunması zayıfladı ve Haçlılar kaleyi 11 Nisan'da terk etti. Haçlıların savunma amaçlı yaptıkları bu hareket Memlûklerin asıl kaleye daha da yaklaşmasına sebep oldu. Seferin daha da şiddetlenmesi ile kaledekiler Sultan'dan aman isteyerek teslim olmak zorunda kaldı. Böylece Şakif Arnun 15 Nisan'da Memlûk hâkimiyetine geçti²⁹¹. Şakif Arnun'un fethinden sonra Akka'ya yönelen Baybars, Haçlılardan gelen barış isteği üzerine anlaşma yoluna gitti. Yapılan barış anlaşmasına göre; Şakif Arnun'un surlarının yıkılması, Sayda'nın taraflar arasında taksim edilmesi, Müslüman esirlerin serbest bırakılması ve öldürülen Müslüman askerler için diyet ödenmesi isteniyordu. Şartların Haçlılar tarafından kabul edilmesi ile anlaşma 10 yıllık olarak imzalandı²⁹². Fakat anlaşmanın bozulması ile Baybars yeniden harekete geçti ve bu kez hedef Antakya Prinkepsliği idi.

²⁸⁷ Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 222.

²⁸⁸ Yafa'nın Memlûk hâkimiyetine geçişi hakkında bk. Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 53; Koprman, *a.g.m.*, s. 176; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 472; Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 222; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 194; Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 275; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 84; Ebru Altan, "Yafa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul 2013, s. 173.

²⁸⁹ Usta, *Haçlı Hikâyeleri*, s. 133; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 85; Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 223.

²⁹⁰ Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 85; Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 223; Usta, *Haçlı Hikâyeleri*, s. 133.

²⁹¹ Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 53; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 86; Koprman, *a.g.m.*, s.177; Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 223; Yiğit, *a.g.e.*, s. 49; Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 276; Usta, *Haçlı Hikâyeleri*, s. 133-134; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 11.

²⁹² Yiğit, *a.g.e.*, s. 49.

2.7.6. Antakya Prinkepsliği'nin Fethi (18 Mayıs 1268)

Seferlere hız kesmeden devam eden Sultan Baybars, meydana getirmeye çalıştığı donanma için ihtiyaç duyulan kereste ve demirlerin Memlûklere ulaşmasında en büyük engeli teşkil eden Ermeniler ve Antakya Kontluđunu cezalandırmak istiyordu²⁹³. Ermenileri cezalandırmak üzere Emirlerinden İzzettin Aydemir'i Sis'e gönderdi. Antakya kralı VI. Bohemond'un Moğollar ve Ermeniler ile olan yakınlığı sebebiyle zaten hedef unsuru idi. 1261 ve 1262 yıllarında iki kez Antakya'ya ordu gönderilmişti. Fakat 1262'deki Memlûk saldırısı Ermeni Kralının Moğollardan aldığı yardım ile birlikte bölgeye gelmesi Memlûklerin çekilmesine sebep olmuştu²⁹⁴.

14 Mayıs'ta Memlûk ordusu Antakya önlerine ulaştı. Bu sırada Antakya Kontu Bohemond, Trablus'ta²⁹⁵ bulunduğu için karısı bu saldırıya karşı koymaya karar verdi. Antakya surları her ne kadar saldırılara karşı koyabilecek güçte ise de kale içindeki garnizon sayısı olarak yeterli değildi. Konnetabl Simon Marsel, kuşatmayı yarmak için kaleden huruç hareketi yaptı. Fakat bu hareket sırasında esir edildi. Memlûkler Marsel'e kalenin teslim edilmesini emrettiler. Marsel'in teslim olma emri, Kontes tarafından reddedildi. Bunun üzerine genel taarruz başlatıldı. Bu hareket Haçlılar tarafından püskürtülünce, taraflar aralarında yeniden anlaşma teşebbüsleri başladı fakat sonuç alınamadı²⁹⁶. Memlûk ordusunun saldırısının geri püskürtülmesi ve ardından anlaşma sağlanamaması ile 18 Mayıs'ta Memlûkler Antakya üzerine genel taarruza başladılar. Şiddetli hücumlar neticesinde surda gedik açmayı başardılar ve Memlûkler şehre girdi²⁹⁷.

Antakya'dan önce Haçlılar üzerine yapılan seferler, her ne kadar Haçlıların toprak ve güç kaybetmesine sebep olmuşsa da asıl büyük darbe 18 Mayıs 1268'de Antakya'nın fethiyle ile vuruldu²⁹⁸. Antakya, hem siyasi hem de ekonomik bakımdan önem arz etmektedir. Elde

²⁹³ Ersan, *a.g.e.*, s. 199; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 11.

²⁹⁴ Baybars'ın Sis Seferi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ersan, *a.g.e.*, s. 200; Hayton, *a.g.e.*, s. 124-126.

²⁹⁵ Trablus Kontu III. Raymond'un 1187'de varis bırakmadan ölümü üzerine Trablus Kontluğu'nun toprakları Antakya Prinkepsliği tarafından idare edilmeye başlandı. Usta, *Haçlı Hikâyeleri*, s. 134.

²⁹⁶ Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 54; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 88; Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 276.

²⁹⁷ Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 54-55; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 89; Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 277; McEvedy, *a.g.e.*, s. 76. Kuşatma sırasında Antakya'da bulunmayan Bohemond'a Baybars'ın gönderdiği mektup için bk. Usta, *Haçlı Hikâyeleri*, s. 134-136; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 11; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 35; Akkuş Yiğit, *a.g.m.*, s. 23.

²⁹⁸ Ebü'l-Ferec İbnü'l İbrî, *a.g.e.*, s. 49; Yiğit, *a.g.e.*, s. 49; Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 57; Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 241; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 194; Yiğit, "Memlûkler", s. 91.

edilen zenginlik, “*parayı taslarla bölüştüler*”²⁹⁹ cümlesinden anlaşılacağı üzere oldukça fazladır.

Haçlıları bölgeden temizlemeye kararlı olan Baybars, 1271’de Trablus Prenslığı’ne saldırarak ve Safitâ, 7 Nisan 1271’de Hısnu’l Ekrad ve Hısn-ı Akkar kalelerini ele geçirdi³⁰⁰. Akka’nın kuzeydoğusunda Töton Şövalyelerinin elinde bulunan Hısnu’l Karîn kalesini de ele geçirdi³⁰¹. Süryani müellif Ebü’l-Ferec İbn’ül-İbrî, Baybars’ın Haçlılar üzerine yaptığı seferler ile ilgili olarak “*Güç ve kuvveti çoğalan bu padişah deniz kıyısında Frenklerin ellerinde ne kadar şehir ve kaleler var ise hepsini aldı*” demektedir. Müellifimiz her ne kadar bütün Haçlı kale ve şehirlerinin Baybars tarafından fethedildiğini söylemişse de henüz Sahyun, Lazkiye, Trablus, Akka, Sur, Hayfa ve Beyrut Haçlı hâkimiyetinde bulunmaktadır. Adı geçen kale ve limanların fethi halefleri Kalavun ve el-Eşref Halil tarafından tamamlanacaktır.

2.7.7. *Kıbrıs Seferi (1271)*

Kıbrıslıların Doğu Akdeniz’de bulunan Memlûk gemilerine saldırmasıyla 1270’de Kıbrıs Adası’nı fetih amaçlı donanma gönderilmiş fakat olumsuz hava şartları ve fırtına sebebiyle sefer başarısız olmuştur³⁰². IX. Louis’nin liderliğinde başlayan VIII. Haçlı Seferinin Tunus üzerine gerçekleştirilmesiyle Mısır, bu Haçlı Seferi’nin hedefi olmaktan çıktı. Haçlılardan herhangi bir tehlikeye maruz kalmayacağını bilen Sultan Baybars, yönünü yeniden Kıbrıs’a çevirdi³⁰³. Sultan’ın bu seferi yapmasındaki asıl maksat Kıbrıs gemilerinin Memlûk gemilerine ya da limanlarına sürekli saldırıda bulunmasıydı. Bu hususta öncelikle Suriye’de bulunan Haçlı liderlerine Kıbrıs’ın bu saldırıları durdurması için görüşme yapmışsa da sonuç alamamıştı³⁰⁴. Taraflar arasındaki gerginliğin son bulmaması ile savaş kaçınılmaz hale geldi. Memlûkler yeteri kadar güçlü bir donanmaya sahip olmasa da 17 kadırgadan oluşan bir donanma ile Kıbrıs üzerine sefere çıkıldı. Memlûkler kadırgalarını, Haçlı gemilerinde olduğu

²⁹⁹ Şeşen, *a.g.e.*, s. 88; Abu’l Farac, *a.g.e.*, s. 589; Holt, *a.g.e.*, s. 110; Koprman, *a.g.m.*, s. 176-177; Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 277.

³⁰⁰ Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 197; Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 283-284; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 104-105.

³⁰¹ Usta, *Haçlı Hikâyeleri*, s. 132.

³⁰² Şeşen, *a.g.e.*, s. 472.

³⁰³ Makrizî, *Kitâb es-Sulûk*, s. 486; Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 63; Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 599; David Ayalon, “Memlûkler ve Deniz Kuvvetleri, İslâm Âlemi ile Hristiyan Avrupa Arasındaki Mücadelenin Bir Safhası”, (çev. Salih Özbaran), *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 25, İstanbul 1971, s. 43; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 11.

³⁰⁴ Albrecht Fuess, “Rotting Ships And Rozed Harbours; The Noval Policy Of The Mamluks”, *Mamlûk Studies Review*, V. 5., Chicago 2001, s. 50; Ayaz, *a.g.e.*, s. 55.

gibi siyaha boyayarak üzerinde haç olan bayraklarla donattılar³⁰⁵. Bu sayede Haçlı gemilerinin aralarından rahat bir şekilde geçeceklerini umuyorlardı. Fakat bu girişim şiddetli bir rüzgârla gemilerin Limasol Limanında karaya oturması ile neticelendi. Yaklaşık 1800 tayfa ve askerden oluşan Memlûk ordusu esir edildi³⁰⁶.

1271 Kıbrıs Seferinin başarısızlık ile sonuçlanmasından sonra Kıbrıs Kralı, Baybars'a mektup gönderdi. Kral, mektubunda “*Mısır gemileri bize geldi ve üzerimize saldırdı. Ancak dağdan esen fırtınalar onları darmadağın etti. Bizde gemileri ve içlerinde bulunanları ele geçirdik*³⁰⁷” diyerek Memlûk donanmasının mağlubiyet haberini Sultana ulaştırdı. Baybars, Kıbrıs Kralından gelen bu mektuba cevap olarak; “*Size göre sizin atlı kuvvetleriniz donanmanız, bize göre de bizim donanmamız süvarimizdir*” demiştir³⁰⁸. Baybars, bu mektuba ek olarak, seferde ele geçirdikleri gemilerin sağlam bir şekilde teslim edilmesini, gemilerin teslim edilmemesi halinde Kıbrıs arazi ve köylerinin istilaya uğrayacağını bildirdi³⁰⁹.

Baybars esir edilen askerleri kurtarmak için fidye ödemek hususunda görüşme yapmak üzere bazı emirlerin Akka'ya gönderildiğini öğrendi. Sultan, esirler için fidye ödenmeyeceği ya da esir değişimine gidilmeyeceğini ve bunu yapmaya çalışanlarında cezalandırılacağını bildirdi. Kıbrıs Kralına gönderdiği mektupta “*İleri gelen komutanları kurtarmak için bir çare düşüneceğim*”³¹⁰ diyen Baybars, bu sıralarda bazı askerlerin kendi imkânları ile kurtulduğunu öğrendi. Baybars, esareti devam eden askerler için her ne kadar fidye ödenmesini kabul etmemişse de askerlerini kurtarmak için Safed naibini görevlendirdi. Naib, Akkalı bir Hristiyana bin dinar verme vaadi ile hapsedilen Memlûk askerleri için Haçlı kıyafeti temin ederek askerleri kurtarmayı başardı³¹¹.

³⁰⁵ Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 107; Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 599; Ayaz, *a.g.e.*, s. 57-58.

³⁰⁶ Makrizî, *Kitâb es-Sulûk*, s. 486; Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 63; Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 599; Ayaz, *a.g.e.*, s. 57-58; Ayalon, *a.g.m.*, s. 43; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 11.

³⁰⁷ Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 63.

³⁰⁸ Ayalon, *a.g.m.*, s. 44.

³⁰⁹ Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 63.

³¹⁰ Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 63.

³¹¹ Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 108; Ayaz, *a.g.e.*, s. 57.

2.8.el-Melik el-Mansûr Seyfeddin Kalavun el-Elfî Dönemi (1280-1290) Memlûk-Haçlı İlişkileri

Kalavun, Moğolların 1244'te Deşt-i Kıpçak'ı istila ettiği sırada esir düşmüş ve bir köle tüccarı tarafından Mısır'a getirilerek, Alâeddin Aksungur as-Sakî tarafından 1000 dinara satın alındı. Bu sebeple bin dinara satın alındığını gösteren *el-Elfî* takma adını kullanmıştır³¹². Aksungur tarafından satın alınan Kalavun, daha sonra Necmeddin Eyyûb'a satıldı³¹³. 1249'da Necmeddin Eyyûb tarafından azat edilmesiyle birlikte Ravza adasına yerleştirilerek Bahrî Memlûklerine dâhil edildi³¹⁴. 1259'da Kutuz'un Sultan ilan edildiği sıralarda Moğolların Suriye'ye girmesiyle, bir süre sonra Moğol kuvvetlerinin Memluk sınırlarına dayanacağını bilen Kutuz, Suriye'deki Memluk emirlerini kendi safına davet etti. Kalavun bu davete iştirak eden emirlerdendi³¹⁵.

Kalavun, Kutuz'un öldürülüp yerine Baybars'ın geçmesinden sonra Memluk siyasi tarihinde önemli bir isim haline gelmeye başladı. Kalavun'un konumu, kızını Baybars'ın oğlu Nasıreddin Berke ile evlendirmesiyle daha da sağlamlaştı³¹⁶. 1277'deki ölümünden önce Baybars tarafından, kendine bağlı Memlûk Emirlerinin de desteği ile henüz 4 yaşında iken veliaht ilan edilen Berke'nin³¹⁷ iktidarının başlangıcı kuşkusuz ki Seyfeddin'in etkinliğinin daha da artması ile neticelendi. Nitekim Nasıreddin Berke'nin yaşlı ve tecrübeli Emirleri azlederek yerine genç ve tecrübesiz Emirleri tayin etmesi ile başlayan huzursuzlukta ortaya çıkan muhalif gurubun başını Kalavun çekti³¹⁸. Nasıreddin Berke'ye emirler bir muhtıra gönderdiler ve eş zamanlı olarak Sultan, ikamet ettiği Kalatu'l Cebel'de kuşatma altına alındı³¹⁹. Ortaya çıkan bu durum karşısında Nasıreddin Berke, duruma hâkim olamayacağını görerek kendisine Kerek Emirliği'nin verilmesi şartıyla tahttan feragat ettiğini açıkladı³²⁰.

Bu ilan ile birlikte muhalif gurup büyük bir zafer kazandığı gibi, Seyfeddin de bu gurubun önde gelenlerinden birisi olması hasebiyle büyük bir saygınlık kazandı. Berke'nin Kerek'e gönderilmesinden kısa bir süre sonra Memlûk Emirleri Kalavun'a Sultan olmasını

³¹² Holt, *a.g.e.*, s. 111; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 474; Ali Aktan, Sultan Kalavun ve Hânedanı, "*Bellekten*" C. LIX, S. 226, TTK yay., Ankara 1995, s. 608; Zengin, *a.g.t.*, s. 18.

³¹³ İsmail Yiğit, "Kalavun", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 15, İstanbul 1997, s. 227.

³¹⁴ Yiğit, "İslam Tarihinde Memlûk Sisteminin Ortaya Çıkışı", s.227; Yiğit, "Kalavun", s. 227.

³¹⁵ Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 12; Yiğit, "Memlûkler", s. 90.

³¹⁶ Yiğit, "Kalavun", s.227; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 14.

³¹⁷ Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 77; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 474; Yiğit, *a.g.e.*, s. 57; Yiğit, "Memlûkler", s. 91; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 12; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 356; Akkuş Yiğit, *a.g.m.*, s. 107-108; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s.57-60.

³¹⁸ Kopruman, *a.g.m.*, s. 106; Yiğit, "Kalavun", s. 227; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 16-18.

³¹⁹ Yiğit, *a.g.m.*, s. 57.

³²⁰ Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 81; Yiğit, *a.g.e.*, s. 57; Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 329; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s.17.

teklif ettiler. Bununla birlikte o, “*Saltanatın el-Melik ez-Zahir Baybars’ın zürriyetinden çıkması daha iyidir*” diyerek teklifi reddetti. Bu sözler, esasen ordunun çoğunlukta Baybars’ın “*Zahîriyye*” adıyla anılan Memlûklerinden oluşması ve saltanat teklifini kabul ederse bunların kendine karşı bir isyan hareketine girişecek olmasını düşünmesiyle ilgiliydi³²¹. Kalavun’un teklifi reddetmesi ile Emirler, Baybars’ın henüz 7 yaşında olan oğlu Sülemiş’i *el-Melik el-Adil* unvanıyla Sultan, Seyfeddin Kalavun’u ise ona *Atabek* tayin ettiler³²². Kalavun, Bedreddin Sülemiş’in küçük yaşta olmasından istifade ederek durumu sağlamlaştırmaya başlayarak sonunda idareyi eline aldı³²³.

Kalavun’un tahta çıktığında Dimaşk’ta isyan eden Emir Sungur el-Aşkar ile mücadele etmek zorunda kaldı³²⁴. Sungur, bölgede bulunan Bedeviler ve Baybars’ın oğulları ile işbirliği yaparak Şam’da el-Melik el-Kâmil unvanıyla sultan ilan edildi³²⁵. Bu durum karşısında Kalavun’un, üzerine bir ordu sevk etmesi üzerine Sungur, bölgede tutunamayacağını anlayarak İlhanlılara sığınmaya karar verdi³²⁶. 1280’e gelindiğinde İlhanlılar, Kilikya’nın şiddetli Memlûk saldırılarına uğraması³²⁷ ve 1277’de Baybars’ın Anadolu’ya girmesi sırasında yaşananların tekrar edilmesi ihtimali karşısında Memluk sınırına daha tedbirli gözlerle bakıyorlardı³²⁸. Bu gerekçelerle Abaka 1280’de bir ordu teşkil ederek yeni bir sefer kararı aldı³²⁹.

Sungur el-Aşkar’ın destek vereceği haberi üzerine Abaka, 1280 sonbaharında bir keşif akını niteliğinde olan ve Halep’in ele geçirilmesi ardından da tahrip edilmesine sebebiyet verecek olan seferi başlattı. Bu keşif hareketi neticesinde Moğollar; Halep, Bagras, Ayn Tab ve Derbsak’ı istila ettiler³³⁰. Daha önce Moğolları bu sefere teşvik eden ve yardım edeceğini

³²¹ Yiğit, “Kalavun”, s. 227.

³²² Baybars el-Mansûri, *a.g.e.*, s. 81; Hayton, *a.g.e.*, s. 133; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 474; Yiğit, *a.g.e.*, s. 58; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 12; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 18-20; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 36.

³²³ Yiğit, *a.g.m.*, s. 58; Yiğit, “Memlûkler”, s. 91; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 21; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 36; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 61-62.

³²⁴ Ebü’l-Ferec İbnü’l-İbrî, *a.g.e.*, s. 51; Yiğit, *a.g.m.*, s. 59; Yiğit, “Kalavun”, s. 227; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 24-26; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 63.

³²⁵ Yiğit, *a.g.m.*, s. 59.

³²⁶ Yiğit, *a.g.m.*, s. 59; Yiğit, *a.g.e.*, s. 59.

³²⁷ Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 375.

³²⁸ Abdullah Mesut Ağır, “Sultan Kalavun Devri Memlûk-İlhanlı Münasebetleri II. Humus Savaşı H. 679/M. 1281”, *“Akademik Bakış”*, S. 15. Kırgızistan 2008, s. 3; Akkuş Yiğit, *a.g.m.*, s. 12.

³²⁹ Reşidüddin, *a.g.e.*, s. 125; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 27-33; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 67-68.

³³⁰ Sungur el-Aşkar’ın Abaka’ya teşviki için bk. Mehmet Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu’da Ermeniler*, TTK yay., Ankara 2007, s. 210, 211; Moğolların Halep, Bagras, Ayn Tab ve Derbsak’ı istila etmesiyle ilgili geniş bilgi için bk. Roux, *a.g.e.*, s. 377.

bildiren Sungur el-Aşkar'ın kendileriyle ortak hareket etmemesi üzerine Moğollar elde ettikleri ganimetlerle ülkelerine geri döndüler³³¹.

Memlûk ordusunun Gazze'ye ulaştığı haberi üzerine Halep'ten ayrılan Moğollar, Memlûklere karşı ittifak arayışına giriştiler. İlk olarak Akka'ya Moğollardan bir elçilik heyeti gönderildi. Bu elçilik heyeti ilkbaharda Abaka'nın 100 bin kişilik bir orduyu Suriye'ye göndereceğini ve onlardan bu mücadelede müttefik olarak destek vermesi talebinde bulundu. Hospitalier Şövalyeleri bu talebi İngiltere Kralı Edward'a bildirdilerse de bir sonuç alınamadı³³². Memlûklerin 1268'de Antakya'yı ele geçirmesinden sonra Abaka yeniden Avrupa ile yeniden ittifak arayışına girdi. Papalık ve Aragon Kralı Jaques'a elçi göndererek Memlûklere karşı ittifak teklifinde bulundu. Fakat bir sonuç alınamadı³³³. Moğolların müttefik arayışları devam ederken Memlûk cephesi Sungur el-Aşkar ile barışı sağladı³³⁴.

Seyfeddin Kalavun döneminin Memlûk-İlhanlı ilişkilerinin ilk safhasını oluşturan 1280 keşif seferinin ardından Abaka, 1281'de büyük bir sefer hazırlığına başladı. Ordu İlhanlı, Gürcü, Rum, Frank ve III. Leon komutasındaki Ermenilerden³³⁵ oluşuyor ve sayıları 80.000'i buluyordu³³⁶. Memlûkler ile İlhanlılar arasında gerçekleşen ve II. Humus savaşı olarak adlandırılan bu mücadele, Müslüman zaferiyle son buldu. İlhanlı tahtına Argun'un geçmesi taraflar arasındaki ilişkileri yeniden hısımlığa çevirdi³³⁷. Abaka Memlûkler ile mücadelede ittifak addetmek amacıyla Avrupa'daki hükümdarlar ve Papalık ile ittifak arayışına girdi³³⁸. Moğollar'ın Haçlılar ile iyi ilişkileri geliştirme teşebbüsleri aynı dini paylaşan Memlûkler ile Altın-Orda'yı birbirine daha da yakınlaştırdı. Kalavun, sakin geçen

³³¹ Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 475; Ağır, a.g.m., s. 4; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 27-33.

³³² Ağır, a.g.m., s. 5; Yuvalı, a.g.e., s. 239; Tekindağ, a.g.m., s. 12.

³³³ Yuvalı, a.g.e., s. 239. Abaka Han döneminde Haçlılar ile gerçekleştirilmek istenen ittifak teşebbüsleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yuvalı, a.g.e., s. 239-240; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 372; Grousset, a.g.e., s. 409; Tekindağ, a.g.m., s. 12.

³³⁴ Abu'l Farac, a.g.e., s. 607; Yiğit, a.g.e., s. 60.

³³⁵ Ermenilerin her fırsatta Moğollar ve Haçlılarla ittifak halinde bulunması ile Kalavun da, daha önce Baybars zamanında olduğu gibi Ermenileri cezalandırma yoluna gidecektir. Kalavun dönemi Memlûk-Ermeni ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Fatma Akkuş Yiğit, "Memlûk Sultanı Kalavun Zamanında Ermeniler", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 3, 2012, s. 14-16.

³³⁶ A.G. Galstyan, *Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar*, Yeditepe yay., İstanbul 2005, s. 33; Hayton, a.g.e., s. 133. Memlûk ordusu; Hama Naibi el-Mansur Nasıreddin Muhammed, Emir Bedreddin Beysarı, Emir Toybars, Emir İzzeddin Aybek el-Efram, Emir Alaeddin Güçdoğdu, eş-Şemsî, Emir Şerefeddin İsa b. Muhenna gibi nüfuzlu emirler ve birliklerinden oluşuyordu. Ağır, a.g.m., s. 7. II. Hıms Savaşı (1281) hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Akkuş Yiğit, a.g.m., s. 13-14; Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, a.g.e., s. 52; Galstyan, a.g.e., s. 54; Holt, a.g.e., s. 111; Ersan, a.g.e., s. 211; Roux, a.g.e., s. 377; Reşidüddin, a.g.e., s. 124-126; Roux, *Türklerin Tarihi, Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl*, s. 298; Hayton, a.g.e., s. 133-136; Yiğit, a.g.e., s. 60-61; Cüveynî, a.g.e., s. 35; Grousset, a.g.e., s. 409-410; Kanat-Burçak, a.g.e., s. 199; Runciman, a.g.e., C.III., s. 322-333; Yiğit, "Kalavun", s. 227; Yiğit, "Memlûkler", s. 91; Tekindağ, a.g.m., s. 12; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 36.

³³⁷ Yiğit, a.g.e., s. 61; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 377.

³³⁸ Argun Han döneminde Haçlılar ile gerçekleşen ittifak teşebbüsleri hakkında bk. Yiğit, a.g.e., s. 61; Yuvalı, a.g.e., s. 247-248; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 401; Ersan, a.g.e., s. 216.

zamanlarda Moğollara karşı ittifak arayışını sürdürdü. Bu hususta Altın-Orda'yı kazanmış olan Kalavun, Doğu Roma, Fransa, Cenova ve Almanya Habsburg ile anlaşmalar yaptı³³⁹.

Haçlılar ile Baybars zamanında yapılan anlaşmaların sona ermesiyle birlikte Kalavun döneminde taraflar arasında anlaşmalar yenilendi. 1281'de Akka Kralı³⁴⁰, Trablus Kontu VII. Bohemond ve Templier Reisi Guillaume de Beaujouk ile 10 yıl 10 ay, 10 gün ve 10 saat geçerli olmak üzere anlaşma yapıldı³⁴¹. Her ne kadar Haçlılar ile anlaşma sağlanmışsa da bu anlaşma, Memlûklerin bir süre nefes alması ve uzun süredir savaş durumunda olmaları hasebiyle toparlanıp, güçlenmesi için zaman kazanma olarak değerlendirilmelidir. Öyle ki her fırsatta İlhanlılara destek veren Haçlılar da Kalavun'un hiddetinden nasibini alacaktır.

2.8.1. Merkap Kalesinin Fethi (25 Mayıs 1285)

Seyfeddin Kalavun, Abaka'nın ölümünden sonra İlhanlı tahtına geçen Ahmet Teküdar'ın Memluk politikasını dostluk zeminine çekme politikası karşısında Suriye sınırının artık emniyet altına alınmış olduğunu görüyordu. İşte böylesi bir ortam içerisinde o, Moğolların bölgedeki varlığını askerî bir destek olarak gören ve kimi zaman kalelerinden çıkarak çevreye dehşet saçan Haçlılarla mücadele edebilecek uygun bir ortama sahip oldu³⁴².

Baybars öldüğünde Haçlılar, Suriye sahil bölgelerinin çoğunu ellerinde bulunduruyorlardı³⁴³. Her ne kadar Ortadoğu'daki Haçlı kalelerinin askerî durumu, bölge için bir tehdit değilse de onlar belirli bir alanı kontrol edebiliyorlardı. Öte yandan bunlar ortaya çıkabilecek bir Haçlı seferi sırasında Haçlı ordusunun bölgeye rahat bir şekilde tutunması açısından da önem taşıyorlardı. Onları bölge için tehdit haline getiren bir diğer nokta, Moğol saldırılarının olduğu sıralarda Memluk ordusunun bölgede bulunmamasından da faydalanarak etraflarındaki bölgelere saldırılar düzenleyebilme ihtimaliydi. İşte böyle bir hâl, Moğolların 1280'de Suriye'ye düzenlediği sefer sırasında Merkap Kalesindeki Hospitalier Şövalyeleri tarafından gerçeğe dönüştürüldü. Bukey'a saldıran Haçlılar, sonunda başarılı bir seferin ardından bol ganimetlerle kalelerine geri döndüler ve hatta onları durdurmak üzere gönderilen Memlûk ordusunu da bozguna uğrattılar³⁴⁴.

³³⁹ Yiğit, *a.g.e.*, s. 61.

³⁴⁰ Akka ile yapılan anlaşma hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 36-38.

³⁴¹ Yapılan anlaşma hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 36; Makrizî, *Kitâb es-Sulûk*, s. 729-730.

³⁴² Maalouf, *a.g.e.*, s. 232; Aktan, *a.g.m.*, s. 427; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 51.

³⁴³ Ali Aktan, "Memlûk-Haçlı Münasebetleri", *Belleten*, C. LXIII, S. 237, TTK yay., Ankara 1999, s.423; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 51.

³⁴⁴ Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 87; Aktan, *a.g.m.*, s. 423; Runciman, *a.g.e.*, C.III., s. 331.

Bu maksatla Kalavun ilk olarak Merkap kalesini gözüne kestirdi. Onun buraya düzenlediği saldırı her ne kadar bir Müslüman kervanının Merkap Kalesindeki şövalyeler tarafından yağmalanması bahanesi ile başlamışsa da esas itibari ile kaleye düzenlenen seferin ana nedeni Merkap'ın stratejik öneminden ileri geliyordu. Hısnü'l-Ekrâd naibi Seyfeddin Balaban et-Tabbâhî, Kalavun'dan aldığı izin ile Merkap Kalesi'ne saldırı düzenledi. Bununla birlikte bu kuvvet Haçlılar tarafından yenilgiye uğratıldı³⁴⁵. Seyfeddin Balaban et-Tabbâhî'nin yenilgisini hazmedemeyen Kalavun, 1281'de oğlu Ali'yi yerine veliaht tayin ederek sefere bizzat katıldı³⁴⁶.

Sultan, sefer için kuşatma aletleri ve mancınıkların hazırlanması emrini verdi. Kuşatma hazırlıklarını da bizzat teftiş etti. Hazırlıkların tamamlanması ile ordu 9 Nisan'da Dımaşk'tan yola çıktı ve 18 Nisan'da Merkap önlerine ulaştılar³⁴⁷. Hemen akabinde üç Frenk, üç Karaboğa ve dört büyük şeytani mancınıkla şehir bombalanmaya başladı. Eş zamanlı olarak lağımçılar da kale surlarında gedik açmak için çalışıyordu. Nihayet kalenin kuzeyinde bulunan Ümit Kulesi'nde gedik açıldı ve 22 Haziran'da buradaki burç ele geçirildi³⁴⁸. Oldukça yüksek sur duvarlarına ve dayanıklı istihkâmlara sahip olsa da Merkap kalesi şiddetli Memluk saldırıları karşısında ancak 38 gün direnebildi (25 Mayıs 1285)³⁴⁹. Merkap halkı *“orada yok olmadan önce kurtuluşun can güvenliği istemedi olduğunu anladılar”*³⁵⁰ ve elçiler aracılığı ile barış talebinde bulundular³⁵¹. Merkab'ın ele geçirilmesinden sonra Emirler kalenin savunmasının zor olacağını ve bu sebeple de surların yıkılmasının gerekli olduğunu Sultan'a bildirdi. Fakat Sultan kaleyi yıkmak yerine surları güçlendirmenin daha iyi olacağı kanaatine vararak, 1.000.000 dirhem tahsilât ayırmak üzere kalenin güçlendirilmesi emrini verdi. Savunma için asker ve mancınık bırakan Sultan, aynı zamanda kaleye bir de naip atadı³⁵². Merkab'ın Memlûk hâkimiyetine geçmesinden kısa bir süre sonra Sur'un hâkimi Prenses Marguarete ile Kalavun arasında gemiler, su ve acem ateşi hakkında anlaşma yapıldı.

³⁴⁵ Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 336; Aktan, *a.g.m.*, s. 423.

³⁴⁶ Aktan, *a.g.m.*, s. 428; Maalouf, *a.g.e.*, s. 232; Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 560-561; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 199; Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 336.

³⁴⁷ Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s.51-52.

³⁴⁸ Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 52.

³⁴⁹ Aktan, *a.g.m.*, s. 428; Maalouf, *a.g.e.*, s. 232; Yiğit, *a.g.e.*, s. 61; Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 560-561; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 199; Runcıman, *a.g.e.*, C.III., s. 336; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 52; Akkuş Yiğit, *a.g.m.*, s. 23.

³⁵⁰ Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 106.

³⁵¹ Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 87, 106-107; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 475; Aktan, *a.g.m.*, s. 423; Morrisson, *a.g.e.*, s. 84; Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 57; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 52; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 69.

³⁵² Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 53.

Daha önce Baybars zamanında olduğu gibi taraflar arasında anlaşma yapılarak ilişkiler barış zeminine oturtuldu³⁵³.

2.8.2. *Trablus'un Fethi (27 Nisan 1289)*

Seferlerine süratle devam eden Sultan Kalavun, 1287'de Sahyun ve hemen ardından Lâzkiye'yi ele geçirdi³⁵⁴. Seferlere hız kesmeden devam eden Kalavun, daha önce Akka ile yapılan 10 yıllık barış Anlaşmasının henüz sona ermemiş olmasına rağmen VII. Bohemond'un ölümünden sonra Trablus'ta bir türlü düzenin sağlanamaması, hedefin Trablus olarak belirlenmesine zemin hazırladı. Ordunun sefer için hazırlanması için cihad çağrısı yapıldı. Kısa bir süre sonra yola çıkan ordu, 25 Mart 1289'da Trablus önlerine geldi³⁵⁵. Sultanın Emirlerinden Bektaş el-Fahrî, her ne kadar Memlûklerin fetih için hazırlık yaptığını ve yola çıktıkları haberini Haçlılara ulaştırmış ve hazırlık yapmaları hususunda onları uyarılmışsa da Haçlıların Memlûk ordusuna karşı koyabilecek durumları yoktu³⁵⁶.

Memlûk ordusu Trablus'a ulaştıklarında kaledeki parti ve gruplar arasında mücadele ve ayrıklık devam ediyordu. Sultanın güçlü bir ordu ile Trablus surları önünde görünmesinden sonra Haçlılar durumun ciddiyetinin farkına vardı. Memlûk ordusuna karşı ilk olarak Geoffrei de Vendac komutasında Templier Şövalyeleri şehre destek kuvvet olarak geldi. Ardından Jean de Grailly komutasında Fransızlar, Akka'dan yola çıktı. Trablus Limanında bu sırada dört Ceneviz ve iki Venedik galerisi bulunuyordu. Bunlara ek olarak Pisalıların küçük gemileri de buradaydı. Kıbrıs Kralı Henry, kardeşi Amoury komutasında bir şövalye grubunu dört galeri ile Trablus'a gönderdi³⁵⁷. Her ne kadar Haçlılar deniz kuvveti bakımından güçlü ise de Memlûklerin sayısal üstünlüğü ve güçlü kuşatma aletlerine karşı koyabilecek güçte değillerdi.

Kalavun, halefi Baybars'ın başlatmış olduğu Haçlı kalelerinin fethedilmesi konusundaki çabasını devam ettirmek adına her ihtimali göz önünde bulundurarak kuşatma için 19 büyük mancınıkla birlikte çok sayıda küçük mancınık getirdi. Memlûk kuvvetleri kuşatmaya Psikopos kulesi ve kule ile deniz arasında bulunan Hospitalier kulesini 6 Frenk, 13 Karaboğa ve 19 büyük mancınık ile döverek başladılar³⁵⁸. Askeri bakımdan güçlü olan Memlûk ordusu çok geçmeden, önce Piskopos kulesi ardından da Hospitalier kulesinde gedik

³⁵³ Sur hâkimi Prenses Marguarete ile Kalavun arasında imzalanan 10 yıllık barış anlaşması hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 55-57.

³⁵⁴ Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 475; Aktan, a.g.m., s. 429; Koprıman, a.g.m., s.107; Demirkent, a.g.m., s. 1154; Hillenbrand, a.g.e., s. 497.

³⁵⁵ Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 67; Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 225.

³⁵⁶ Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s.224; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 475; Koprıman, a.g.m., s.107; Demirkent, a.g.m., s. 1154; Runcıman, a.g.e., C.III., s. 344.

³⁵⁷ Runcıman, a.g.e., C.III., s. 344-345; Ayaz, a.g.e., s. 60. Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 67.

³⁵⁸ Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 67.

açmayı başardı³⁵⁹. Bu sıralarda nakkabların da etkisiyle kalede savunma en aza indirildi. Şehre yardıma gelen Venedik ve Cenevizliler durumun vahametini anlayarak şehri kaderine terk ettiler³⁶⁰. Cenevizlilerin gidişinden sonra Kalavun genel taarruza başladı ve güneydoğu surlarından şehre girmeyi başardılar³⁶¹. Haçlılar, kuşatmaya uzun süre direnemediler ve şehir 27 Nisan'da düştü³⁶². Şehrin yeniden Haçlı hâkimiyetine geçmesini engellemek için bütün şehir yerle bir edildi³⁶³.

Şehrin düşeceğini anlayan halkın büyük çoğunluğu limana yakın olan bir adaya sığınmışsa da kısa bir süre sonra burası da fethedildi³⁶⁴. Neticede Lazkiye'nin ele geçirilmesinden³⁶⁵ iki sene sonra Kalavun, Raymond Saint Gilles tarafından kuşatılan ve onun ölümü üzerine oğlu Bertrand'a 12 Temmuz 1109'da teslim olan Trablus, bir aylık kuşatma sonunda 27 Nisan 1289'da yeniden İslâm hâkimiyetine girdi³⁶⁶. Trablus'un ele geçirilmesinin zor olduğu kadar elde tutulması ve savunulmasının da zor olduğunu bilen Sultan, kalenin güçlendirilmesi için gerekli asker, eşya ve para bırakma suretiyle Kahire'ye döndü³⁶⁷. Bu kentin ele geçirilmesi o kadar büyük bir tesire neden oldu ki Haçlılar, Beyrut ve Cabala kentlerini boşaltmak mecburiyetinde kaldılar. Kalavun, hiçbir mukavemetle karşılaşmadan Beyrut ve Cabala kentlerini ele geçirdikten sonra Cübeyl şehrini de Memlûk topraklarına kattı³⁶⁸.

2.8.3. Akka Üzerine Kuşatma Hazırlıkları

Moğolların yeni bir sefer hazırlığında bulunduğu dair gelen haberler üzerine Kalavun, Haçlılardan gelen barış teklifini kabul etti. Baybars zamanında Hospitalier Şövalyeleri ile yaptığı anlaşma yenilendi. 3 Mayıs 1281 tarihinden itibaren 10 yıl, 10 ay, 10 gün olmak üzere anlaşma imzalandı. 16 Temmuz 1281'de Trablus Kontu VII. Bohemond ile de benzer bir anlaşma yapıldı³⁶⁹. Moğolların 1281 baharında yeniden Suriye'ye yaklaştıkları

³⁵⁹ Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 475; Koprıman, a.g.m., s.107; Demirkent, a.g.m., s. 1154; Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 225; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 67.

³⁶⁰ Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 225.

³⁶¹ Runcıman, a.g.e., C.III., s. 345; Yiğit, "Kalavun", s. 228; McEvedy, a.g.e., s. 76.

³⁶² Baybars el-Mansûrî, a.g.e., s. 111; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 475; Koprıman, a.g.m., s.107; Demirkent, a.g.m., s. 1154; Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 224; Yiğit, a.g.e., s. 62; Hillenbrand, a.g.e., s. 57; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 67-68; Akkuş Yiğit, a.g.m., s. 23.

³⁶³ Runcıman, a.g.e., C.III., s. 346.

³⁶⁴ Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 475; Morrisson, a.g.e., s. 84.

³⁶⁵ Lazkiye'nin Memlûk hakimiyetine geçişi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Runcıman, a.g.e., C.III., s. 343.

³⁶⁶ Baybars el-Mansûrî, a.g.e., s. 111; Maalouf, a.g.e., s. 233; Koprıman, a.g.m., s.107; Demirkent, a.g.m., s. 1154; Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 225; Kanat-Burçak, a.g.e., s. 199; Akkuş Yiğit, a.g.m., s. 23.

³⁶⁷ Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 68.

³⁶⁸ Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 475; Koprıman, a.g.m., s.107.

³⁶⁹ Aktan, a.g.m., s. 424.

haberi üzerine Kalavun, olası bir Moğol-Haçlı ittifakını önlemek amacıyla Akka ile süresi biten anlaşma 3 Temmuz 1283'ten itibaren 10 yıl, 10 ay, 10 gün olmak üzere yenilendi³⁷⁰.

Suriye Sahillerinde bulunan Haçlı Kontluklarını ortadan kaldırmaya niyetli olan Kalavun, Akka ile 3 Temmuz 1283'te imzaladığı barış anlaşmasını 10 senelik anlaşma ile yeniledi. Sultan bu anlaşmaya sadık kalacağını taahhüt etmişse de durumun vahametini ve sıranın Akka'ya geldiğini anlayan Henry, Jean de Grailly'yi yardım istemek üzere Avrupa'ya gönderdi³⁷¹. İstenen yardıma İngiltere dışında tepki veren olmadı. Papa, her ne kadar Haçlı Seferi için çağrıda bulunmuşsa da herhangi bir sonuç alınamadı. Fakat Akka'daki ticari menfaatlerini korumak isteyen Venedik, 20 galeriden oluşan bir filo ve Aragon Kralı Jacob da 5 galeri gönderdi³⁷². Gelen yardımlar neticesinde Akka topraklarına gelen Haçlılar, Krallığı ayakta tutmaktan çok yıkılması sağladılar. İtalya'dan gelen Haçlı grubu Akka'ya gelişlerinden kısa bir süre sonra bölgedeki Müslüman ve tüccarlara saldırdı. Bu saldırıları haber alan Sultan Kalavun, Akka'da meydana gelen olayların sorumlusu olan Haçlıların tarafına teslim edilmesini ve onları cezalandıracağını bildiren bir elçilik heyetini Henry'ye gönderdi³⁷³.

Akka'ya gönderilen elçilik heyetinin olumsuz bir yanıtla Mısır'a dönmesi üzerine Sultan Kalavun, savaş için hazırlık emrini vermeden önce, seferin gerçekleşeceğini ve çok küçük bir kıvılcımın bile savaşa sebep olacağını bildiğinden, sefer öncesi veya sırasında Haçlıların dışarıdan yardım almalarını engellemek için Ceneviz ile anlaşma imzalandı³⁷⁴. Bunun akabinde Suriye'de bulunan Emirlerine, Akka üzerine savaş hazırlığı yapılması talimatını verdi³⁷⁵. Memlûk ordusunu, Emir Şemseddin Sungur el-Messâh komuta ediyordu. Ordunun Leccûn'a ulaştığı sırada Akkalı Şövalyeler, Memlûkler ile mücadele için kale dışına çıkmıştı. Tarafların birbiriyle mücadelesi günlerce devam etti. Mücadelenin devam ettiği fakat henüz bir sonuç alınmadığını haber alan Kalavun, Akka kuşatmasını bizzat devralmak için yola çıktıktan altı gün sonra 10 Kasım 1290'da öldü³⁷⁶.

³⁷⁰ Aktan, a.g.m., s. 425; Haçlılar ile yapılan barış anlaşmalarına dair bk. Holt, a.g.e., s. 111, 112.

³⁷¹ Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 76-77; Maalouf, a.g.e., s. 235.

³⁷² Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 77.

³⁷³ Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 77-78; Maalouf, a.g.e., s. 235; Kanat-Burçak, a.g.e., s. 200-201.

³⁷⁴ Cahen, a.g.e., s. 309; Memlûkler ile Ceneviz arasında 13 Mayıs 1290 tarihinde imzalanan barış anlaşması için bk. Cahen, a.g.e., s. 380-381; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 73-75.

³⁷⁵ Kopruman, a.g.m., s.107; Holt, a.g.e., s. 112; Aktan, a.g.m., s. 433; Demirkent, a.g.m., s. 1154; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 78.

³⁷⁶ Makrizî, *Kitâb es-Sulûk*, s. 754; Baybars el-Mansûrî, a.g.e., s. 113; Holt, a.g.e., s. 112; Aktan, a.g.m., s. 433; Galstyan, a.g.e., s. 187; Maalouf, a.g.e., s. 237; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 475; Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 226; Hayton, a.g.e., s. 208; Yiğit, a.g.e., s. 62; Yiğit, "Kalavun", s. 228; Yiğit, "Memlûkler", s. 91; Tekindağ, a.g.m., s. 12; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 36; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 78-79; Akkuş Yiğit, a.g.m., s. 23; İbni Tagrıberdi, a.g.e., s. 70.

2.9.El-Melik El-Eşref Selahaddin Halil b. Kalavun Dönemi (1290–1293) Memlûk-Haçlı İlişkileri

Kalavun, öldükten sonra yerine oğlu Ali'nin tahtı devralmasını istemiş olmakla birlikte Ali'nin 1288'de ölmesiyle, diğer oğlu Halil'in veliahtlık taklîdini yazmış ve Halil'e, el-Eşref unvanı verilmişti³⁷⁷. Kalavun'un ölümünden sonra Halil, İnşâ Divanının başkanı Kadı Muhyiddin İbn Abdizzahir'den veliahtlık beratını istedi. Muhyiddin İbn Abdizzahir'in getirdiği beratın Kalavun tarafından imzalanmadığını görünce, "*Sultan'ın bana vermek istemediğini Allah verdi*" dedi³⁷⁸. Yeni Sultan Memlûk Emirlerinden biat alarak Memlûk tahtına oturdu³⁷⁹.

Eşref Halil'in, tahta oturmasını her yeni sultanda meydana gelen Büyük Emirlerin isyanı takip etti. İlk isyan, Eşref Halil ile henüz veliaht iken arası iyi olmayan Toruntay'ın teşebbüsüydü. Eşref Halil, tahta geçtiğinde Toruntay'a yeniden naiplik görevini vererek arayı düzeltmeyi çalışmışsa da başarılı olamadı. Büyük Emirlerden Ketboga, Toruntay'ı önlem alması yönünde uyarılmış olmasına rağmen, Eşref Halil'in, Toruntay'a ikramlarda bulunması ve asker ve devlet ile ilgili işlerde ona danışması sebebiyle, Toruntay, Eşref Halil'den kendine zarar gelmeyeceğini düşünüyordu³⁸⁰. Eşref Halil'in, Toruntay'a karşı olan bu sıcak tutumu bir süre daha devam etti. Kısa süre sonra Eşref Halil, Emirlerine Toruntay'ın tutuklanması için plan yapılması emrini verdi. Bu olaydan kısa süre sonra Toruntay'ı sultan huzuruna çağırıldı. Eşref Halil, Toruntay'ın huzuruna gelmesiyle birlikte Toruntay'ın, Sultanın kendi aleyhinde yaptıklarını saymaya başladı ve bu konuşmayı takiben Toruntay Emirlerler tarafından tutuklandı ve iki gün sonra da öldürüldü³⁸¹. Toruntay'dan boşalan naiplik makamına Emir Bedreddin Baydara getirildi.³⁸²

³⁷⁷ Koprman, a.g.m., s.107; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 37.

³⁷⁸ Abdülkerim Özaydın, "Halil b. Kalavun", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 15, İstanbul 1997, s. 319;

³⁷⁹ Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 116; Koprman, a.g.m., s.107; Özaydın, "*Halil b. Kalavun*", s. 319; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 71; Maalouf, *a.g.e.*, s. 237; Yiğit, *a.g.e.*, s. 64; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 71.

³⁸⁰ Mustafa Kılıç, "Memlûk Sultanı Eşref Halil ve Siyasi faaliyetleri", *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIV/1, Sivas 2010, s.138,139.

³⁸¹ Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 81; Özaydın, "*Halil b. Kalavun*", s. 319; Kılıç, a.g.m., s. 139.

³⁸² Özaydın, "*Halil b. Kalavun*", s. 319; Kılıç, a.g.m., s. 139.

2.9.1. Akka'nın Fethi (1291)

1103 senesinde Haçlıların işgal ettiği Akka, Selahattin Eyyubi tarafından 1187'de Eyyubi topraklarına katıldı. Ancak Selahaddin Eyyubi'nin bu zaferi uzun sürmedi. Haçlılar Akka 1191'de yeniden Haçlı hâkimiyetine geçti³⁸³. Kalavun'un, 1290 Haziranında Haçlılarla yapmış olduğu 10 yıllık anlaşma uzun sürmemiş ve Akkalılar Müslümanlara zarar vermeye ve Müslüman tüccarların mallarını yağmalamaya başlamıştı. Gelişen olayları haber alan Kalavun, Haçlıların verdikleri zararı karşılaması istenmiş fakat Haçlılar özür dilemekle yetince Kalavun, Akka seferi için hazırlık emrini vermişti³⁸⁴. Kalavun'un, Akka fethi için Mısır'dan ayrılacağı sırada veliaht olarak oğlu Eşref Halil'i bıraktı. Akka fethi için hazırlıkları tamamlayan Kalavun, Mescid-u Tibr'de konakladı ve burada şiddetli bir hastalığa yakalandı. Durumu ciddileşen Kalavun, oğlu Halil'i yanına çağırarak ona devletle ilgili bazı tavsiyelerde bulunarak Akka Seferinin devamı için Eşref Halil'den söz aldı³⁸⁵.

Kalavun'un ölümü sebebiyle sefer ilkbahara ertelendi. Haçlılar bu yeni durumdan faydalanmak ve taraflar arası barışı sağlamak amacıyla Eşref Halil'e, Philippe Mainboeul başkanlığında bir heyet gönderdi. Haçlı heyeti, Memlûk Sultanı tarafından kabul edilmediği gibi elçiler de esir edildi³⁸⁶. Sultanın bu tavrı Akka seferinin devam ettirileceğini açıkça ortaya koydu. Sultan, Şam bölgesindeki valilere savaş için hazır bulunmalarını ve mancınık gibi savaş aletlerinin de hazırlanması emrini verdi. Eşref Halil'in savaş çağrısıyla Trablus, Hısnu'l-Ekrad, Hısnu'l-Akkar ve Hıms kuvvetleri 1291'de Dımaşk'a ulaştılar bir süre sonra da Akka'ya doğru harekete geçtiler. Memlûk ordusu altmış bin süvari ve yüz atmış bin yaya askerden müteşekkildi ve ordu kuşatma aletleri ile güçlendirilmişti. Eşref Halil ordusu ile birlikte Kahire'den yola çıkarak 5 Nisan 1291'de Akka'ya ulaştı³⁸⁷.

Akkalılar, Memlûk tehlikesine karşı askeri tedbirleri almışsa da bunları yeterli görmeyerek Avrupa'dan ve diğer Haçlılardan, Akdeniz sahil şeridinde Akka'dan başka sığınacak yerleri kalmadığını bildirerek yardım talep ettiler. Bu yardım talebi, İsviçreli Otto

³⁸³ Kılıç, a.g.m., s. 142.

³⁸⁴ Kılıç, a.g.m., s. 143.

³⁸⁵ Makrizî, *Kitâb es-Sulûk*, s. 754; Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 117; Özaydın, "*Halil b. Kalavun*", s. 319; Kılıç, a.g.m., s. 135; Demirkent, a.g.m., s. 1154; Kopruman, a.g.m., s. 179; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 72.

³⁸⁶ Kılıç, a.g.m., s. 144; Özaydın, "*Halil b. Kalavun*", s. 319; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 83.

³⁸⁷ Kılıç, a.g.m., s.145; Demirkent, a.g.m., s. 1154; Kopruman, a.g.m., s. 180; Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 228; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 476; Özaydın, "*Halil b. Kalavun*", s. 319; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 82-83.

Von Grandson, İngiltere Kralı I. Edward ve Kıbrıs Kralı Henry'nin yardımıyla sınırlı kaldı³⁸⁸. Gelen yardımlarla on iki burç inşa edildi³⁸⁹. Suriye'ye gönderilen asker takviyesi ile Akka, otuz-kırk bin dolaylarında bir orduyla müdafaaya hazırlandı³⁹⁰.

Haçlılar, son müdafa kaleleri olan Akka'yı savunmak için ciddi bir yardım arayışına girmişler ve belli bir miktar yardım almayı da başarmışlardı. Gelen bu maddi ve askeri yardımlarla Akka, savunmaya hazırlanmıştı. Memlûk cephesinde ise son Haçlı kalesinin ele geçirilmesi için ciddi bir hazırlık yapılmıştı. Zaten Kalavun'un Akka için hazırladığı ordu ve kuşatma aletleri mevcuttu. Bunlar Eşref Halil tarafından daha da güçlendirilmiş olmalıdır. Kuşatma için Memlûk ordusunda, 92 tane mancınığın bulunduğunu ve ordunun sayısının 100.000'e ulaştığını bilmekteyiz³⁹¹. Ordunun mevcudu ve mancınık sayısı, Memlûklerin bu kuşatmaya verdiği ehemmiyeti açık bir şekilde gösterdiği gibi Haçlıların, kuşatmanın başladığı zamanlarda kapıların açık bir şekilde savaşılmaması da Haçlıların moral ve motivasyon sağlamak amacı güttüğü de görülmektedir³⁹².

5 Nisan'da Akka önlerine gelen Memlûkler, hiç vakit kaybetmeden hemen ertesi gün şiddetli bir muhasaraya başladılar. Mancınıkların kurulumunun tamamlanmasının akabinde dört büyük mancınık, Sultanın emriyle Pisalıların, Templier Şövalyeleri ve Hospitalier Şövalyelerinin koruduğu kulelerin önünde mevzilenirken son büyük mancınık da "Lanetli Kule" adı verilen kuleyi hedef almıştı³⁹³. Ağır bir bombardıman ile şiddetlenen kuşatma, Memlûk askerlerinin savaş kuleleri ile surlara yaklaşmasına sebep oluyordu. Hendeğe rağmen ordu kulelere yaklaşmayı başardı. Nakkabların kale surlarını aşmak üzere başlattığı kazı çalışmaları ile Kontes de Blois Kulesi tahrip edildi. Kalenin savunmasında bulunan Haçlılar daha fazla dayanamayarak Lanetli Kule'ye çekilmek zorunda kaldı³⁹⁴.

Karada üstünlüğün Müslümanlarda olması Haçlıların karadan yaptıkları bütün saldırıların hezimetle sonuçlanmasına sebep oluyordu. Durumun hassasiyetinin farkına varan Kıbrıs Kralı Henry, 4 Mayıs 1291'de bizzat komuta ettiği 100 süvari, 2000 yayadan oluşan

³⁸⁸ Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 83; Kılıç, a.g.m., s.145, 146. Kıbrıs Kralı Henry 100 süvari ve 4000 yaya ile Akka'ya ulaşmıştı. Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 227; Ayaz, a.g.e., s. 61; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 85.

³⁸⁹ Kılıç, a.g.m., s.145, 146. Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 227; Ayaz, a.g.e., s. 61.

³⁹⁰ Makrizî, *Kitâb es-Sulûk*, s. 756-760; Baybars el-Mansûrî, a.g.e., s. 118; Kopruman, a.g.m., s. 180; Morrisson, a.g.e., s. 84.

³⁹¹ Yiğit, a.g.e., s. 64; İbni Tagrıberdi, a.g.e., s. 72; Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 227;.

³⁹² Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 228.

³⁹³ Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 228

³⁹⁴ Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 229.

ordusu ve kırk parça gemi ile yardım amacıyla Akka'ya geldi³⁹⁵. Akka'nın kurtuluş çaresi olarak görülen Henry, genel komutayı devralarak Eşref Halil'e iki elçi gönderdi. Bu elçiler anlaşmaya varılması için makul şartlarla yola çıkmış olmalarına rağmen, elçiler henüz Memlûk Sultanının huzuruna çıkar çıkmaz, Sultan, şehrin anahtarının yanlarında olup olmadığını sordu ve anlaşma yapılmayacağını fakat Akka teslim olursa halka aman verileceğini söyledi. Elçilerin kaleye geri dönmesiyle durumun ciddiyetini ve yaklaşan felaketin farkına varan Henry, şehri terk etti³⁹⁶.

Henry'nin dönüşünü takiben Akka'da inşa edilen burçlar Müslümanlar tarafından yıkılmaya başladı. Haçlı kuvvetleri çözüme emareleri göstermeye başladı. Nihayet 18 Mayıs 1291'de Memlûk askerleri kaleye girmeyi başardı. Fakat Hopitalier Şövalyeleri ve Ermeniler iç kalede bulunan dört burca sığınarak savunmaya devam ettiler³⁹⁷. Ermeniler aman isteyerek burçları terk etmişse de Şövalyeler 28 Mayıs'a kadar direndi. 29 Mayıs 1291'de son burç da ele geçirildi³⁹⁸.

Sultan Eşref Halil, Akka zaferiyle Dimaşk'a geri döndü. Sultanın bu zaferini 14 Temmuz'da Sur, Sayda, Tartus, 31 Temmuz'da Beyrut, 14 Ağustos'ta Aslis, Hayfa ve Cübeyl fetihleri takip etti. Böylece Suriye Sahilleri, Haçlılardan temizlendi³⁹⁹. Haçlıların Suriye Sahillerinden atılması Haçlı Seferlerinin son bulduğu algısına sebep oluyorsa da bu yanıltıcı bir düşüncedir. Cahen bu durumla ilgili olarak "*Suriye'deki son Frenk şehrinin düştüğü tarih olan bu yıl Franklar için bile bir kopma değildir zira onlar üç yüz yıl daha Kıbrıs'ta kalmışlardır*"⁴⁰⁰ demektedir.

Haçlılara karşı önemli başarılar elde etmiş olan Sultan Eşref Halil'in devlet ricaline karşı takındığı tutum onun ölümüne sebep oldu. Sis fethinden sonra, Mısır'a dönen Sultan,

³⁹⁵ Özaydın, a.g.m., s. 319; Kılıç, a.g.m., s.146, 147; Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 231; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 476.

³⁹⁶ Kılıç, a.g.m., s.147; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 476; Ayaz, a.g.e., s. 61; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 86.

³⁹⁷ Kılıç, a.g.m., s.148.

³⁹⁸ Baybars el-Mansûrî, a.g.e., s. 118; Kılıç, a.g.m., s.150; Maalouf, a.g.e., s. 237; Demirkent, a.g.m., s. 1154; Koprman, a.g.m., s. 180; Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 232; Hayton, a.g.e., s. 208; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 476; Çavuşdere a.g.e., s. 45; Hillenbrand, a.g.e., s. 57,238; Kanat-Burçak, a.g.e., s. 201; Irwin, a.g.m., s. 84; Yiğit, a.g.e., s. 64; Çavuşdere, a.g.e., s. 173; Ersan, a.g.e., s. 214; Özaydın, "*Halil b. Kalavun*", s. 319; McEvedy, a.g.e., s. 76; Yiğit, "*Memlükler*", s. 91; Tekindağ, a.g.m., s. 14; Howayda Al-Harity, "*The Patronage Of Al-Nâsir Muhammed İbn Qalâvûn, 1310-1341*", *Mamlûk Studies Review*, Chicago 2000, V. IV., s. 222; Ayaz, *Memlükler (1250-1517)*, s. 37; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 86; Akkuş Yiğit, a.g.m., s. 23; İbni Tagrıberdi, a.g.e., s. 73; İbni Tagrıberdi, a.g.e., s. 72.

³⁹⁹ Galstyan, a.g.e., s. 187; Özaydın, "*Halil b. Kalavun*", s. 319; Kılıç, a.g.m., s.150-156; Holt, a.g.e., s. 112; Maalouf, a.g.e., s. 237; Demirkent, a.g.m., s. 1154; Koprman, a.g.m., s. 180; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 476; Morrisson, a.g.e., s. 84; Hillenbrand, a.g.e., s. 57; Kanat-Burçak, a.g.e., s. 201; Ayaz, a.g.e., s. 61; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 87-88; İbni Tagrıberdi, a.g.e., s. 73-74.

⁴⁰⁰ Cahen, a.g.e., s. 299.

avlanmak için gittiği Hammamat'da Saltanat Naibi Baydara ve Emirler tarafından pusuya düşürüldü. İlk darbe Baydara'dan geldi. Emir Hüsameddin Lâçin, “*Baydara! Bu darbe Mısır ve Şam tahtını isteyen kişinin darbesidir*” diyerek Eşref Halil'e bir kılıç darbesi daha vurdu. Emirler da sırayla kılıçlarını vurmak suretiyle Sultanı öldürdü (13 Aralık 1293)⁴⁰¹.

⁴⁰¹ Makrizî, *Kitâb es-Sulûk*, s. 906-918; Aktan, a.g.m., s. 439; Yiğit, “Memlükler”, s. 91; Ayaz, *Memlükler (1250-1517)*, s. 38; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 93-95; İbni Tagrıberdi, a.g.e., s. 75.

2.10. El-Melik En-Nâsır Nâsireddin Muhammed b. Kalavun Dönemi (1293-1341)

Memlûk-Haçlı İlişkileri

Kalavun'un en küçük oğlu olan Nâsireddin Muhammed, aralıklarla üç kez⁴⁰² Memlûk tahtına oturmuş ve Memlûk tahtında en uzun süre iktidarda kalan hükümdarlardan biri olmuştur. Eşref Halil'in ölümünden iki gün sonra Memlûk tahtına oturan ve henüz dokuz yaşında olan Nâsireddin Muhammed, yaşının küçüklüğü sebebiyle ilk saltanat döneminde ismen hükümdarlık yaptı⁴⁰³. Nâsireddin Muhammed'in Sultan ilan edilmesini takiben Alemüddin Sencer eş-Şuca, vezirlik görevine devam ederken, Emir Zeyneddin Ketboga, Saltanat Naibi ilan edildi⁴⁰⁴. Buna paralel olarak devlet yönetimi bu sürede Ketboga ve Şuca gibi iki büyük emirin elindeydi⁴⁰⁵. Emir Zeyneddin Ketboga ve Alemüddin Sencer eş-Şuca arasındaki iktidar mücadelesinden Ketboga galip olarak ayrıldı. Böylece Memluk Sultanlığı siyasetinde etkin olan Ketboga, Halife, Kadılar ve Emirleri bir araya toplayıp Sultan Nâsireddin Muhammed'in yaşının küçük olmasından ötürü onun yerine askere ve reayaya sözü geçecek, güçlü ve yetişkin birinin geçmesinin daha uygun olduğunu bildirdi. Neticede Ketboga'nın tahta çıkması yönünde fikir birliği sağlandı ve Nâsireddin Muhammed'in, ilk saltanatı 1 yıl 3 ayın ardından sona erdi. Ketboga 2 Aralık 1294'te Sultan ilan edildi⁴⁰⁶.⁴⁰⁷

Ketboga zamanda iki önemli olay vuku buldu. İlki Mısır'da ve Mısır civarında meydana gelen pahalılık ve kıtlık bunu takiben de ölümlerin artmasıdır. Ketboga döneminin bir diğer önemli hadisesi ise İlhanlı hükümdarı Gazan Han zamanında Memlûk Devleti'ne iltica eden Uyratlar idi⁴⁰⁸. Uyratlar, Baydu-Gazan mücadelesinde ilkinin tarafında yer almasına müteakip Gazan hükümdar olunca, hayatta kalmak amacıyla Suriye'ye doğru ilerlemeye başladılar. Bu haberin Mısır'a ulaşmasından sonra Zeyneddin Ketboga, emirleri

⁴⁰² Nâsireddin Muhammed, (1293–1294), (1299–1309), (1310–1341) olmak üzere üç kez Memlûk tahtına oturmuştur. Ayrıntılı bilgi için bk. Koprıman, a.g.m., s.108-110.

⁴⁰³ Hayton, a.g.e., s. 208; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 476; Kâsım Abduh, Kasım, "Muhammed b. Kalavun", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 30, İstanbul 2005, s. 547; Yiğit, "Memlûkler", s. 91; Tekindağ, a.g.m., s. 14; Al-Harity, a.g.m., s. 220; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 38; Akkuş Yiğit, a.g.m., s. 110.

⁴⁰⁴ Kasım, "Muhammed b. Kalavun", s. 547; Koprıman, a.g.e., s. 8; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 95; İbni Tagrıberdi, a.g.e., s. 78-79.

⁴⁰⁵ Koprıman, a.g.m., s.108; Yiğit, a.g.e., s. 66; İbni Tagrıberdi, a.g.e., s. 78.

⁴⁰⁶

⁴⁰⁷ Kasım, a.g.m., s. 547; Yiğit, "Memlûkler", s. 91; Al-Harity, a.g.m., s. 220; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 38-39; İbni Tagrıberdi, a.g.e., s. 82; Baybars el-Mansûri, a.g.e., s. 134; Hayton, a.g.e., s. 209; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 476; Yiğit, a.g.e., s. 66; Tekindağ, a.g.m., s. 14; Koprıman, a.g.e., s. 8; Al-Harity, a.g.m., s. 220; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 39; İbni Tagrıberdi, a.g.e., s. 83.

⁴⁰⁸ Baybars el-Mansûri, a.g.e., s. 136-137; Cüneyt Kanat, "Gazan Han Zamanında Memlûk Devletine İltica Eden Uyratlar", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. XV. İzmir 2000, s. 106; Hayton, a.g.e., s. 209-210; Yiğit, a.g.e., s. 67-68; Kasım, a.g.m., s. 547; Tekindağ, a.g.m., s. 14; İbni Tagrıberdi, a.g.e., s. 84-85.

toplayıp durumu değerlendirdi ve neticede Uyrat büyüklerinin Mısır'a çağırılması, diğerlerinin ise Suriye'ye yerleştirilmesine karar verdi⁴⁰⁹.

Memlûk topraklarına yerleşmelerinden kısa süre sonra orduda görev alan ve Sultandan aldıkları destek ile güçlenen Uyratlar, devlet işlerinde hâkim unsur haline geldiler. Bir süre sonra Memlûk Emirleri ile Uyratlar arasındaki çekişmeler zamanla husumet halini aldı⁴¹⁰. Uyratların güçlenmesi ve kıtlık Ketboga'ya karşı nefret uyanmasına ve nihayetinde de Ketboga'nın tahttan indirilmesine sebep oldu⁴¹¹. Bu huzursuzluk o kadar yüksek bir konuma tırmandı ki sonunda Ketboga tahttan indirildi ve bunu adet olduğu üzere Sultan'ı tahttan indiren Lâçin'in Sultan ilan edilmesi takip etti (16 Kasım 1296)⁴¹².

Hüsameddin Lâçin de tahta çıkan diğer Memlûk Sultanları gibi emirlere hilat giydirdi, yeni atamalar ve aziller gerçekleştirdi. Bunlardan en önemlisi saltanat naibi Kara Sungur el-Mansuri'nin tutuklanarak hapsedilmesi ve yerine Mengü Temür'ü saltanat naibi olarak atamasıydı. Bu durum diğer büyük emirlerin memnuniyetsiz bir tavır takınmasına sebep olacaktır. Sultan Lâçin'in iktidarına son verecek bir diğer olay ise Memlûk topraklarında vergi miktarını belirlemek amacıyla "*er-ravk el-Hüsami*" diye bilinen tahrir çalışmalarını başlatması olacaktı⁴¹³. Yaklaşık sekiz ay süren bu tahrir çalışmaları neticesinde Emirlere ikta senetleri dağıtıldı. Meydana gelen memnuniyetsizlik sebebiyle Sultan Hüsameddin Lâçin iktaları arttırmayı düşünmüşse de Mengü Temür onu ikna ederek iktaların aynı kalmasını sağlamıştı. Durumdan memnun olmayanların iktalarından razı olmadıklarını açıklamaları ve iktaların iadesi için Mengü Temür'e gelmeleri sebebiyle Mengü Temür çok sinirlendi ve gelenler dövüldükten sonra hapsedildi. Araya giren Emirlerin de kırbaçlanması ve cezalandırılması sonucunda Emirler isyan etme fikriyle geri döndüler. Nitekim Memlûk tahtında iki yıl üç ay hüküm süren Hüsameddin Lâçin, Mengü Temür'ün yönlendirmesiyle ortaya çıkan karışıklıklar sonucunda öldürüldü ve bunu Mengü Temür'ün öldürülmesi takip etti⁴¹⁴.

⁴⁰⁹ Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 138; Kanat, *a.g.m.*, s. 111; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s.427.

⁴¹⁰ Kanat, *a.g.m.*, s. 114.

⁴¹¹ Yiğit, "Memlûkler", s. 91; Kanat, *a.g.m.*, s. 117; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 39.

⁴¹² Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 139; Asri Çubukçu, "Laçin", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara, 2003, s. 39; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 477; Yiğit, *a.g.e.*, s. 68; Kasım, *a.g.m.*, s. 547; Yiğit, "Memlûkler", s. 91; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 14; Al-Harity, *a.g.m.*, s. 220; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 39; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 86.

⁴¹³ İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 90-91; Kopruman, *a.g.m.*, s. 109.

⁴¹⁴ Hüsameddin Lâçin satranç oynamaya daldığı bir akşam Emir Kürcî, Sultan'ın huzuruna çıktı. Sultanın yanında bulunan mumu düzeltmek istiyormuş gibi eğilince zaten satranç oynamaya dalmış olan Sultanın hançerini aldı. Sultan yatsı namazına durunca Kürcî Hüsameddin Lâçin'in omzuna bir kılıç darbesi indirdi. Durumun vahametini anlayan Sultan, Kürcî'yi yakaladı fakat hançerinin olmaması sebebiyle Emir Silahtar Noyan'ın son darbesiyle kanlar içinde yere yığıldı. Emirler, Sultanın öldürülmesinden sonra Kalatü'l Cebel'deki

Lâçin ve Mengü Temür suikastinde rol oynayan Emirler, yeni sultanın kim olacağı hususunda fikir ayrılığına düştüler. Lâçin'in katlini gerçekleştiren Kürcî; “*Ey Emirler! Sultanı ben öldürdüm. Efendimin öcünü ben aldım. En-Nasır'ın yaşı küçük olduğu için onun sultan olması doğru olmaz*” diyerek, Kürcî, Emir Seyfeddin Tuğci'yi şu sözler ile tahta aday gösterdi; “*Bu sultan olsun, ben de onun Naibi olayım*”⁴¹⁵. Fakat Emirler arasında yaşanan tartışmalar, herhangi birinin Sultan olması hususunda fikir birliğini sağlayamadı. Bunun üzerine Memlûk Emirleri, Nasıreddin Muhammed'in yeniden Memlûk tahtına çıkmasına ve Tuğci'nin de saltanat naibi olmasına karar verdiler⁴¹⁶.

Nasıreddin Muhammed 1293-1294'te Memlûk tahtına ilk kez oturduğunda yaşının küçüklüğünden ötürü yönetimde söz sahibi olamayarak saltanatını Ketboga'ya kaptırdı. Yeni Sultan, iktidarı ele geçirmesinin ardından Nasıreddin Muhammed ve annesini Kalat'ül Cebel'e hapsedirmiş ve bir süre sonra iktidarı Lâçin'e kaptırmıştı. Lâçin'in öldürülmesinin ardından Memlûk tahtına yeniden Nasıreddin Muhammed geçti. Nasıreddin Muhammed tahta ikinci kez oturduğunda yaklaşık 14 yaşlarındaydı. Diğer Sultanlar gibi tahta geçişini Emirlere hilat giydirerek yeni atamalar yaptı⁴¹⁷. Nasıreddin Muhammed, Emir Seyfeddin Sâlâr'ı Saltanat Naibi, Baybars el-Çaşnigir'i de Üstadâr olarak tayin etti⁴¹⁸.

Nasıreddin Muhammed, tahta yeni çıktığı sırada Gazan Han, Lâçin'in saltanatı sırasında kendisine sığınan Seyfeddin Kıpçak, Silahtar Bektemür, Elbegi ve Baygar gibi Emirlerin teşviki ile Suriye Seferini başlatmış bulunuyordu⁴¹⁹. Hemen ardından Gazan Han Anadolu ve Diyarbakır'dan elçilerin Memlûklerin, Anadolu ve Diyarbakır hudutlarına kadar geldikleri ve bu bölgede yağma yaptıklarını ve özellikle de Mardin'de yaşananların ciddi bir

Daru'n Niyabe'de bulunan Mengü Temür'ün evine yöneldiler. Kürcî, Mengü Temür'ün kapısını çalarak Sultan Hüsameddin Lâçin'in kendisini huzuruna çağırdığını söyledi. Muhtemelen daha önce böyle bir durumla karşılaşmamış olan Mengü Temür, “Sultanı öldürdünüz mü?” diye sordu. Kürcî evet cevabını vererek sıranın kendisine geldiğini söyledi. Bunun üzerine Mengü Temür, “Ben size teslim olmam eğer Seyfeddin Tuğci gelirse teslim olurum.” dedi. Seyfeddin Tuğci, Mengü Temür'ün kapısına gelerek ona zarar vermeyeceğini başkasının da zarar vermesine müsaade etmeyeceğini söylemesi üzerine, Mengü Temür kapıyı açtı ve Emirler tarafından tutuklanarak Cübb'e hapsedtiler. Tuğci'nin evine dönmelerinin ardından Kürcî ve diğer Emirler bu fırsatı değerlendirerek Mengü Temür'ü hapsedildiği yerin kapısında boğazladılar. Mengü Temür'ün evi ve malları yağmalandı. Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 477; Yiğit, *a.g.e.*, s. 70; Kasım, *a.g.m.*, s. 547; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 39; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 93-95.

⁴¹⁵ Koprman, *a.g.m.*, s. 109.

⁴¹⁶ Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 144-146; Hayton, *a.g.e.*, s. 210-211; Yiğit, “Memlûkler”, s. 91; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 15; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 97.

⁴¹⁷ Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 477; Yiğit, *a.g.e.*, s. 70; Kasım, *a.g.m.*, s. 547; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 15; Al-Harity, *a.g.m.*, s. 220; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 39; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 97.

⁴¹⁸ Koprman, *a.g.m.*, s. 109; Yiğit, *a.g.e.*, s. 70; Kasım, “Muhammed b. Kalavun”, s. 547. Üstadâr; Memlûklerde Sultanın hususi mallarına bakan ve onarı gelirlerini toplayan ve harcayan Emirdir. Yiğit, *a.g.m.*, s. 70.

⁴¹⁹ Gazan Han'ın Suriye Seferi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yiğit, *a.g.m.*, s. 71; Reşidüddin, *a.g.e.*, s. 274-277; Ersan, *a.g.e.*, s. 219, 220-221; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 97-99.

boyuta ulaştığını bildirmesi üzerine 16 Ekim 1299'da Şam'a sefer düzenlemek amacıyla Tebriz'den hareket etti⁴²⁰. Taraflar arasında gerçekleşen 1299 Vâdî el-Hazindâr Savaşı olarak literatürde yerini alan bu mücadele, Memlûk ordusu teçhizat, ganimet ve ağırlıklarını bölgede bırakmak suretiyle savaş meydanından çekilmesi ile son bulurken Moğolların savaş sonunda kaçan Memlûk askerlerini takip etmemesi, Memlûk ordusunun tamamen imha edilmesini engelledi. Nitekim Memlûkler savaşta kaybettiği toprakları 1301'de yeniden hâkimiyetlerine almış ve bunun bir neticesi olarak da Moğol kuvvetlerinin tamamı Suriye'den çekilmesini sağlamışlardı⁴²¹.

2.10.1. Rodos'un Fethi (1302/1303)

Moğollar ile dostluk ilişkileri için adımların atılması için elçi teatileri tamamlandıktan sonra Sis Tekfurunun isyan ettiği ve İlhanlı safına katıldığı haberi Mısır'a ulaştı. Bu haber üzerine Nasireddin Muhammed, bu isyanın bastırılması için birkaç Emire birlik verdi ve bu birlik Hama'ya doğru yola çıktı. Hama Naibi Ketbuga el-Mansurî'nin de katılımıyla Memlûk kuvvetleri Sis üzerine ilerledi. Çok geçmeden kale düştü⁴²². Bu Emirler Antakya üzerinden Mısır'a gitmek için yola çıktılar. Bu Emirler henüz Kahire'ye ulaşmadan, Ervad (Rodos) adasında Frankların kale kurduğu, kurulan kalelerin silahlarla donatıldığı ve denizlerde korsanlık faaliyetlerinde buldukları haberi Sultana ulaştı. Bu haber üzerine Memlûk Sultanı Ağustos/Eylül 1302'de dört kadirge yapılmasını ve bu kadirgelerin 15 Ağustos 1309'da Haçlı hâkimiyetine geçen⁴²³ Ervad (Rodos) üzerine gönderilmesini emretti. Bu ada, Templier Şövalyelerinin elinde bulunan bu adanın ele geçirilmesinden sonra sahil şeridinde fetihler tamamlanmış oldu⁴²⁴.

Nasireddin Muhammed döneminde Rodos'un fethinden sonra da Haçlılar ile ilişkiler devam etti. Bu hususta, İspanya'da bulunan Aragon ve Kastilya krallarına elçiler ve mektuplar gönderildi. Aragon Kralı II. Jaime ile iki devlet arasında ticari ilişkileri geliştirmek adına adımlar atıldı. II. Jaime, Sultandan ticari ilişkilerde güvenlik ve Hristiyan hacılar için hac farızasını gerçekleştirmesi hususunda kolaylık sağlanması talebinde bulundu. Bu teklif,

⁴²⁰ Reşidüddin, a.g.e., s. 277-279; Uyar, a.g.m., s. 4; Ayaz, a.g.m., s. 10; Yiğit, a.g.e., s. 72.

⁴²¹ Ersan, a.g.e., s. 220; Yiğit, a.g.e., s. 72; Kasım, a.g.m., s. 547.

⁴²² Ersan, a.g.e., s. 220; Yiğit, a.g.e., s. 72; Kasım, a.g.m., s. 547.

⁴²³ Rodos'un Haçlı hakimiyetine geçişi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Zeki Çelikkol, *Rodos'taki Türk Eserleri ve Tarihçe*, TTK yay., Ankara 1992, s. 5; İbni Tagrıberdi, a.g.e., s. 108.

⁴²⁴ Yiğit, a.g.e., s. 74; Yiğit, "İslam Tarihinde Memlûk Sisteminin Ortaya Çıkışı", s. 74; Kasım, a.g.m., s. 547; Fuess, a.g.m., s. 51; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 96.

İspanya’da bulunan Müslümanlar üzerindeki maddi ve manevi baskının azaltılması şartı ile Sultan tarafından kabul edildi.

Memlûk Devleti Vâdî el-Hazindâr savaşıdan sonra iç işleriyle meşgul olurken, İlhanlılar, Altın Orda Hanlığı ile ilişkilerini nispeten düzeltmişti. Bunu Gazan’ın Memlûkler üzerine yeniden bir sefer hazırlığı yapması takip etti⁴²⁵. Daha öncede çok sık karşılaştığı üzere Gazan Han da diğer İlhanlı hükümdarları gibi Memlûklere karşı ittifak arayışında bulunmuş ve bu hususta Papalık, İngiltere ve Fransa krallarına mektup göndermiştir. Fakat bu mektupların sonuçları hakkında bir malumatımız yoktur.⁴²⁶ Bu haberler kısa süre içinde Mısır’a ulaşınca, Sultan, bölgeye bir ordu sevk etti⁴²⁷. Memlûk ordusu. Mercisuffer yakınlarında Şakhab mevkiinde üç gün devam eden mücadele sonunda İlhanlı ordusunu bozguna uğrattı (22 Nisan 1303)⁴²⁸.

Gazan Han’ın ölümünden sonra İlhanlı tahtına Olcaytu geçti. Olcaytu tahta geçmesini takiben Memlûk hükümdarına barış talebinde bulundu⁴²⁹. Bu barış talebin Memlûkleri oyalama politikası olduğu söylenebilir. Çünkü bu talebin Nasıreddin Muhammed’e ulaştırmasından kısa bir süre sonra Moğollar, Papa’ya, İngiltere’ye ve Fransa’ya elçiler gönderilerek Suriye ve Mısır seferlerinde Moğollara yardım etmeleri talebinde bulundular. Fakat bu talep, ülke içindeki karışıklıklar ve Haçlı Prenslüklerinin Suriye Sahillerinden temizlenmesi sebebiyle geri çevrildi⁴³⁰.

Moğol-Memlûk mücadelelerinin sona ermesiyle birlikte Emir Sellar ve Baybars el-Çaşnigir, Sultan Nasıreddin Muhammed üzerindeki tahakkümlerini gün geçtikçe daha da arttırmaya başladı. Bu durumdan şikâyetçi olan Sultan, Emirlerinden Sellar ve Baybars’tan kurtulmak için de Hacca gitmek istediğini bildirdi⁴³¹. Hac için hazırlıklar tamamlandıktan sonra Sultan yola çıktı fakat Hacca gitmek yerine Kerek’e doğru yola çıktı. Sultan Kerek’e ulaştıktan sonra Baybars el-Çaşnigir ve Emir Sellar’a; Kerek’te kalacağını ve tahttan feragat ettiğini bildiren bir mektup gönderdi⁴³².

⁴²⁵ Reşidüddin, *a.g.e.*, s. 290; Ayaz, *a.g.m.*, s. 12; Galstyan, *a.g.e.*, s. 172.

⁴²⁶ Yuvalı, *a.g.e.*, s. 262; Kasım, *a.g.m.*, s. 547.

⁴²⁷ Şakhab Muharebesi (1303) hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yiğit, *a.g.m.*, s. 74; Ersan, *a.g.e.*, s. 220-221; Ayaz, *a.g.m.*, s. 15-23. Reşidüddin, *a.g.e.*, s. 296;

⁴²⁸ Ersan, *a.g.e.*, s. 221; Ayaz, *a.g.m.*, s. 23; Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 477; Yuvalı, *a.g.e.*, s. 259; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 429; Yiğit, *a.g.e.*, s. 74; Kasım, *a.g.m.*, s. 547; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 110-112.

⁴²⁹ Ayaz, *a.g.m.*, s. 30; Yuvalı, *a.g.e.*, s. 276.

⁴³⁰ Yiğit, *a.g.m.*, s. 75; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 431.

⁴³¹ Koprman, *a.g.m.*, s. 109; Yiğit, *a.g.m.*, s. 75; Kanat, *a.g.m.*, s.105; Yiğit, *a.g.e.*, s. 75.

⁴³² Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 173-175; Yiğit, *a.g.e.*, s. 75-76; Koprman, *a.g.m.*, s. 110; Yiğit, *a.g.m.*, s. 76; Kanat, *a.g.m.*, s. 105-106; Kasım, *a.g.m.*, s. 548; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 15; Al-Harity, *a.g.m.*, s. 221; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 40-41; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 117.

2.11. Baybars el-Muzaffer el-Çaşnigîr Dönemi (1309) Memlûk-Haçlı İlişkileri

Sultan Nasıreddin Muhammed'in tahttan çekilmesi Memlûkler, özellikle de Emir Sellar ile Baybars el-Çaşnigir, Sultanın geri dönmesi için ısrarda bulunmasına rağmen bir sonuç alınamamıştı. Bunun üzerine Baybars el-Çaşnigir "el-Muzaffer" ünvanıyla tahta geçti. Seyfeddin Kalavun tarafından satın alınan Baybars el-Çaşnigir yine Kalavun zamanında Emirlik rütbesine ulaşmış ve Eşref Halil zamanında da Büyük Emirler arasına girmiştir⁴³³.

Yeni Sultan, taht değişikliğinden sonra adet olduğu üzere yeni atamalar ve aziller gerçekleştirdi. Bilad'ı Şam'a naib olarak atanan iki Memlûk, Dımaşk'a yaklaştıklarında onları Dımaşk Naibi Akkuş el-Efrem karşıladı. Yeni sultana biat etmeyen Emir Kara Sungur, Emir Seyfeddin Kıpçak ve Esentemür, Kara Sungur'un oğlu Muhammed'i, kendilerinin Nasıreddin Muhammed'e bağlılıklarını sürdürdüklerini ve Baybars el-Çaşnigir'e biat etmediklerini yazan üç mektup ile gönderdiler. Sultan ise Emirlere acele etmemelerini ve sabretmelerini öğütledi. Emirler, Nasıreddin Muhammed'in isteği üzerine Baybars el-Çaşnigir'e bağlılık yemini ettiler ve bu yeminin bir nüshası da Mısır'a gönderildi. Böylece Nasıreddin Muhammed ve üç Emir Baybars el-Çaşnigir'in tahttan uzaklaştırılması için şartlarının uygun olmasını beklemeye başladılar⁴³⁴.

2.11.1. Kıbrıs İle İlişkiler

Baybars el-Çaşnigir zamanının devleti ilgilendiren en önemli mesele 1308'de Kıbrıs Kralı Henry'nin müttefikleriyle Dimyat'ı kuşatacağı haberi idi⁴³⁵. Dimyat'ın Haçlı hâkimiyetine geçmesini engellemek için Baybars el-Çaşnigir, Nil'in taşıdığı mevsimde Dimyat ile kara bağlantısının kesilmesi dolayısıyla Kahire ile Dimyat arasına bir köprü yapılmasına karar verdi. Bu iş için Emir Celaleddin Akkuş er-Rumî görevlendirildi. Bu köprü inşaatı bir aydan daha kısa bir sürede tamamlandı⁴³⁶. İskenderiye yolu üzerinde bulunan başka bir köprünün tamir ve bakımı yapıldı. Fakat Henry'nin Dimyat'a saldırma düşüncesi gerçekleşmedi⁴³⁷.

Baybars el-Çaşnigir döneminin bir diğer önemli olayı ise tahta çıkmasından bir süre sonra ülke içerisinde veba salgını baş göstermesiydi. Bu veba salgını neticesinde pek çok kişi

⁴³³ Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 178; Koprıman, *a.g.m.*, s. 110; Yiğit, *a.g.m.*, s. 76; Kanat, *a.g.m.*, s. 105, 106; Yiğit, *a.g.e.*, s. 76; Yiğit, "Memlûkler", s. 91; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 15; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 118.

⁴³⁴ Koprıman, *a.g.m.*, s. 110; Yiğit, *a.g.m.*, s. 76.

⁴³⁵ Ayaz, *a.g.e.*, s. 62; Kanat, *a.g.m.*, s. 108, 109.

⁴³⁶ Kanat, *a.g.m.*, s. 108, 109.

⁴³⁷ Bu saldırının gerçekleşmeme sebebi Haçlıların arasında bir birlik sağlanamamasından kaynaklanmıştır. Kanat, *a.g.m.*, s. 109; Ayaz, *a.g.e.*, s. 62.

hayatını kaybetti. Bu veba salgının akabinde Nil Nehri'nin suyunun çekilmesiyle kıtlığın başlaması, pazarda satılan bütün gıda maddelerinin fiyatının yükselmesine sebep oldu⁴³⁸.

Nasireddin Muhammed ve beklenen vaktin geldiğini anlayan Emirler kendisine bağlılık yemini ettiklerini ve onunla birlikte hareket edeceklerini bildirdiler. Nasireddin Muhammed'in Kerek'ten ayrıldığı ve niyetinin ne olduğunun bilinmediği haberi Baybars el-Çaşnigir'e ulaştı. Bu haberin Kahire'ye ulaşmasıyla birlikte Baybars el-Çaşnigir'e karşı olan Emirlerden Nogay, Sultana bir suikast düzenledi. Fakat suikast planı gerçekleştirilemeyince, Emir Nogay, Nasireddin Muhammed'in yanında yer almak için Kahire'den kendine bağlı Emir Moğultay ve 60 Memlûk ile birlikte kaçarak, bu sıralarda avda olan Nasireddin Muhammed'e katıldılar⁴³⁹.

Baybars el-Çaşnigir, Nasireddin Muhammed'e mektup göndererek suikast girişiminde bulunan emirin teslimini istedi. Fakat kendine sığınan Emirlerin kaçtığını söyleyen Nasireddin Muhammed, biraz daha zaman kazanma şansı buldu. Kısa bir süre sonra Nasireddin Muhammed'in yeniden Kerek'ten ayrıldığı haberi geldi ve Baybars el-Çaşnigir 4000 süvariden oluşan yeni bir ordu hazırlatarak Nasireddin Muhammed üzerine gönderdi. Gönderilen bu birliğin birçoğu Nasireddin Muhammed'e katıldı⁴⁴⁰. Nasireddin Muhammed, kendine biat etmiş Emirler ile birlikte Dımaşk'a gitmek üzere yola koyuldu. Dımaşk'a girerken hiçbir mukavemet ile karşılaşmadığı gibi kendisinin gelişi şerefine süslenmiş sokaklardan geçti. Bunun üzerine Burcî Memlûkleri dışında Baybars el-Çaşnigir'in yanında bulunan ve ona biat eden Memlûklerin neredeyse tamamını Nasireddin Muhammed'in safına geçti⁴⁴¹.

Baybars el-Çaşnigir, en ateşli taraftarları olan Emir Akkuş ile Emir Burlugi'nin de Nasireddin Muhammed'e katılmasından sonra iktidarının son demlerini yaşadığını anladı. Baybars el-Çaşnigir'in tahtı terketmesini takiben Kahire'de hutbe üçüncü kez Nasireddin Muhammed adına okunmaya başlandı⁴⁴². Nasireddin Muhammed, üçüncü kez Memlûk tahtına oturduğunda Daha önceki saltanat dönemlerinde yaşının küçüklüğünden ötürü devlet meselelerine tam olarak hâkim olamayan Nasireddin Muhammed, 1310'da tahtına üçüncü kez

⁴³⁸ Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 179; Fiyatları artan ürünler ve bu artış için bk. Kanat, a.g.m., s. 111.

⁴³⁹ Kanat, a.g.m., s. 115.

⁴⁴⁰ İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 130-131; Kanat, a.g.m., s. 115.

⁴⁴¹ Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 191.

⁴⁴² Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 191; Tekindağ, a.g.m., s. 15; Al-Harity, a.g.m., s. 221; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 41.

Memlûk tahtına oturduğunda 25'li yaşlarında, devleti yönetebilecek olgunlukta bulunuyordu⁴⁴³.

Nasıreddin Muhammed'in ölümünden sonra kısa iktidar dönemleri ile Nasıreddin Muhammed'in sekiz oğlu Memlûk tahtına geçmiştir. Sırasıyla Seyfeddin Ebûbekir (1341), Alâaddin Küçük (1341), Şihâbeddin Ahmed (1342), İmaeddin İsmail (1342-1345), Seyfeddin I. Şaban (1345-1346), Zeyneddin I. Haccî (1346-1347), Nasıreddin Hasan (I. Saltanatı 1347-1351), Selahaddin es-Salih (1351-1354), Nasıreddin Hasan (II. Saltanatı 1354-1361) sultan ilan edilmiştir⁴⁴⁴. Nasıreddin Muhammed'in oğulları döneminde Nasıreddin Hasan'ın II. Saltanatı dışında Haçlılar ile mücadele eden başka bir Sultan yoktur. Nasıreddin Muhammed'in en küçük oğlu olan Hasan'ın zamanında Safed, Haçlı donanmasının saldırısına uğradı. Şehir çok kısa bir süre de olsa Haçlı hâkimiyetine geçmişse de Dimaşk'tan gönderilen kuvvetler şehri yeniden Memlûk hâkimiyetine almayı başarmıştır⁴⁴⁵.

⁴⁴³ Yiğit, a.g.m., s. 78; Kasîm, a.g.m., s. 548; Yiğit, "Memlûkler", s. 91.

⁴⁴⁴ Nasıreddin Muhammed'in oğulları dönemi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yiğit, a.g.e., s. 82-89; Yiğit, "Memlûkler", s. 91-92; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 43-47; İbni Tagrıberdi, a.g.e., s. 153-226.

⁴⁴⁵ Yiğit, a.g.e., s. 88.

2.12. Nasıreddin Muhammed'in Torunları Döneminde (1361-1382) Memlûk-Haçlı İlişkileri

Nasıredin Muhammed'in oğullarından Nasıreddin Hasan'ın 1361'de Memlûk tahtından indirilmesiyle birlikte Memlûk tahtı Nasıreddin Muhammed'in torunlarına geçti. Nasıreddin Hasan'dan sonra tahta geçen Zeyneddin Haccî'nin bu sıralarda yaklaşık 12-14 yaşlarındaydı. İki senelik ismen hükümdarlık döneminden sonra Emirlerden Yelboğa el-Ömerî, Haccî'nin amcasını oğlu olan Eşref Şa'bân'ı, Memlûk tahtına geçirdi⁴⁴⁶. Tahta çıktığında on yaşlarında olan Eşref Şa'bân'ın devleti yönetebilecek yaşa ve tecrübeye sahip olmamasından dolayı Yelboğa el-Ömerî, yönetimde söz sahibi oldu. Eşref Şa'bân adı geçen Emir'in ölümüne kadar yönetimde söz sahibi olamadı⁴⁴⁷.

⁴⁴⁶ İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 227; Yiğit, *a.g.e.*, s. 90; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 17; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 47.

⁴⁴⁷ İsmail Yiğit, "El-Melikü'l-Eşref, Şa'bân", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 29, İstanbul 2004, s. 66; Yiğit, *a.g.e.*, s. 90-91.

2.13. Eşref Şa'bân Dönemi (1365-1377) Memlûk-Haçlı İlişkileri

2.13.1. İskenderiye Baskını (9 Ekim 1365)

Eşref Şa'bân döneminde Memlûkler, Haçlılar ve Ermeniler ile mücadele etti. Fakat bu mücadeleler içerisinde şüphesiz en dikkate değer olanı Haçlılar ile gerçekleşen mücadele idi. Haçlılar'ın Suriye ve Mısır'dan atılmasında dikkate değer bir başarı gösteren Memlûkler, bundan sonraki Haçlı saldırıların hedefi haline gelmişti. En son 1291'de Akka'nın Memlûk hâkimiyetine geçişinden sonra bölgede Haçlı kontluğu ya da kalesi kalmamıştı. Fakat III. Haçlı Seferi sırasında Kıbrıs'ın Haçlı hâkimiyetine geçmesi ile Haçlılar, burada varlıklarını devam ettirmeyi başarmıştı⁴⁴⁸. Böylece mücadele Akdeniz üzerinde devam etmeye başladı. Memlûkleri zayıflatmak için ekonomisine darbe vurmak gerektiğini düşünen Papa, Mısır ile Hristiyanlar arasında yapılan ticareti yasaklayan bir emir yayınladı⁴⁴⁹. Bu emir, İtalyan Şehir Devletleri tarafından ciddiye alınmadı ve taraflar arasında ticari ilişkiler devam etti. Hâl böyle olunca Papalık, yasağı uygulayabilmek için deniz polisi teşkilatını kurdu⁴⁵⁰. İlerleyen tarihlerde meydana gelen çatışmalar, “*Papalığın koymak istediği ekonomik ambargoyu da aşarak bir çalma, yağmalama ve esir alma şeklini alacağını*” açıkça gösterecektir⁴⁵¹.

Kıbrıs, III. Haçlı Seferi sırasında Haçlı hâkimiyetine geçmiş ve bu tarihten sonra da Haçlı seferleri için bir üs olmuştu. Seferlere üs olmasının yanı sıra Müslümanlara ait ticari gemilere saldırıları ve İslam hâkimiyetinde bulunan sahilleri yağmalamak suretiyle Memlûklerin deniz ticaretini engellemek ve bu sayede de ekonomisini çökertmek için çaba sarfettiler⁴⁵². Her fırsatta Memlûk topraklarına saldıran Kıbrıs Kralı Pierre de Lusignan, saldırı ve yağmalarla da yetinmeyerek, Memlûklere karşı ciddi bir sefer hazırlığına girişti. Papa'dan ve Avrupadan asker, mühimmat ve para yardımı alan Kıbrıs Kralı, ayrıca Rodos Şövalyeleri'nden de destek gördü. Mısır'daki Kıbrıs casusları Memlûk tahtına on yaşında bir çocuğun çıktığını ve İskenderiye valisi Halil b. 'Arrâm'ın da hac farızasını yerine getirmek üzere İskenderiye'den

⁴⁴⁸ İngiltere Kralı Arslan Yürekli Richard 1191'de Kıbrıs'ı ele geçirmesinden bir sene sonra Kıbrıs'ı Kudüs Kralı Guy de Lusignan'a sattı. Böylece Kıbrıs'ta da yeni bir Haçlı Devleti kurulmuş oldu. Kıbrıs'ta kurulan Haçlı Devleti hakkında bk. Yiğit, *a.g.e.*, s. 91; Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237)*, TTK yay., Ankara 2003, s. 85.

⁴⁴⁹ Morrison, *a.g.e.*, s. 86; Yiğit, *a.g.e.*, s. 91; Koprıman, *a.g.e.*, s. 199; Akkuş Yiğit, *a.g.m.*, s. 23-24.

⁴⁵⁰ Yiğit, *a.g.e.*, s. 91; Koprıman, *a.g.e.*, s. 199.

⁴⁵¹ Koprıman, *a.g.e.*, s. 200.

⁴⁵² Yiğit, *a.g.e.*, s. 91; Ayaz, *a.g.e.*, s. 54; Çevikel, *a.g.e.*, s. 42; Koprıman, *a.g.e.*, s. 199.

ayrıldığını bildirdi. Bunun üzerine Kıbrıs Kralı, İskenderiye saldırısı için hazırlıklarını tamamladıktan sonra Haçlılar, Rodos Adası'nda toplandı⁴⁵³.

İskenderiye'ye düzenlenecek saldırıdan haberdar olan Halil b. 'Arrâm, İskenderiye kapılarından Bâb el-Ahdar'ın kısa surlarını yükselterek işe başladı. Saldırı haberini Sultan ve Yelboğa el-Ömerî'ye bildirdi. Fakat Kahire'den bir yanıt alamadı⁴⁵⁴. 7 Ekim 1365 yılı Çarşamba günü İskenderiye'nin doğu ve batı limanlarında Haçlı gemileri görüldü. Ertesi gün bu gemilerin sayısı çoğaldı ve limana yaklaşmaya başladılar⁴⁵⁵. Kıbrıs Kralı, Perşembe gecesi casuslarını İskenderiye kalabalığın arasına gönderdi. Bu casuslar, şehirde kendilerine mukavemet edebilecek kimsenin olmadığı malumatını verdiler⁴⁵⁶.

Saldırının gerçekleşeceği cuma sabahı Buhayre Bedevileri'nden (Araplardan) bir grup şehre yardıma geldi⁴⁵⁷. Şehirde bulunan Mağribli savaşçılardan 'Abdullâh et-Tâcir, Valinin yerine vekil olarak bıraktığı Emir Cangara'ya düşmanın güçlü olduğunu; İskenderiye halkının surların içine alınması gerektiğini ve yardım gelene kadar savaşmaları gerektiğini dile getirdi. 'Abdullâh et-Tâcir, ile Cangara arasındaki konuşma bu şekilde devam ederken şehirde bulunan ribât sahiplerinden biri, Müslümanların şehre birden girmesi durumunda ribâtlarının zarar göreceğini ve Haçlıların da bir tehlike arz etmediğini dile getirdi⁴⁵⁸. Bunun üzerine Cangara ribât sakinlerinin sözünü dinlemek suretiyle İskenderiye halkını surlarının içine almadı⁴⁵⁹.

Haçlılar, 8 Ekim 1365'te Cuma günü, Müslümanların cuma namazında olduğu sırada yetmiş parçadan mürekkep Venedik, Ceneviz ve Rodos gemileri ile İskenderiye'ye saldırdı⁴⁶⁰. Haçlıların İskenderiye'de yaptığı kıyımlar cuma sabahından, pazar sabahına kadar devam

⁴⁵³ en-Nuveyrî, *Kitâb el-İlmâm*, s. 111; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 227-228; Ayaz, *a.g.e.*, s. 64; Yiğit, "El-melikü'l-Eşref, Şa'bân", s. 66; Songül Akyurt, *Sultan El-Melik El-Eşref Şaban Döneminde Memlûk Devleti (1363-1377)*, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2017, s. 51.

⁴⁵⁴ en-Nuveyrî, *Kitâb el-İlmâm*, s. 111; el-Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk*, s. 105; Akyurt, *a.g.t.*, s. 51.

⁴⁵⁵ en-Nuveyrî, *Kitâb el-İlmâm*, s. 137-138; Akyurt, *a.g.t.*, s. 52.

⁴⁵⁶ en-Nuveyrî, *Kitâb el-İlmâm*, s. 141-142; Akyurt, *a.g.t.*, s. 52.

⁴⁵⁷ en-Nuveyrî, *Kitâb el-İlmâm*, s. 145; el-Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk*, s. 105; Akyurt, *a.g.t.*, s. 52.

⁴⁵⁸ en-Nuveyrî, *Kitâb el-İlmâm*, s. 142-144; Akyurt, *a.g.t.*, s. 53.

⁴⁵⁹ en-Nuveyrî, *Kitâb el-İlmâm*, s. 145; Akyurt, *a.g.t.*, s. 53.

⁴⁶⁰ el-Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk*, s. 107; en-Nuveyrî, *Kitâb el-İlmâm*, s. 142-144; Morrison, *a.g.e.*, s. 87; Yiğit, *a.g.e.*, s. 92; Ayaz, *a.g.e.*, s. 62-63; Yiğit, "El-melikü'l-Eşref, Şa'bân", s. 66; Yiğit, "Memlûkler", s. 92; Ayalon, *a.g.m.*, s. 44; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 17-18; Kopruman, *a.g.e.*, s. 199-200; Fuess, *a.g.m.*, s. 51; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 47; Akkuş Yiğit, *a.g.m.*, s. 24; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 435; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 227; Akyurt, *a.g.t.*, s. 53-54.

etti⁴⁶¹. İskenderiye'deki geçirdikleri sekiz gün boyunca Haçlılar, ele geçirdikleri Müslüman ve gayrimüslimlerden oluşan 5000 esir ve ganimetle 15 Ekim'de şehirden ayrıldı⁴⁶².

İskenderiye baskından büyük zararlar çıkması ile Sultan, Kıbrıs'ın fethi için hazırlık yapılması emrini verdi⁴⁶³. Bu emir neticesinde “*kurban*” adı verilen 100 parçadan müteşekkil bir donanma ve savaş aletleri yapılması için hazırlıklar başladı. Donanma hazırlıkları ile birlikte erzak ve asker takviyesi de yapıldı. Sefer hazırlıkları devam ederken 1366'da Osmanlı Sultanı I. Murat, Memlûklerin Kıbrıs'a düzenleyeceği sefer için, içinde asker ve mühimmat olan 200 gemiyi yardıma göndereceğini bildiren bir elçilik heyetini Kahire'ye gönderdi. Osmanlı elçileri Memlûkler tarafından ikram gördü ve hilatlandırıldı⁴⁶⁴.

1366 yılı süresince Memlûk cephesinde Kıbrıs Seferi ile ilgili çalışmalar devam ederken Venedik ve Ceneviz Kralının elçileri, Sultan'ın huzuruna çıktı. Gelen elçiler, İskenderiye Baskınından çok geç haberdar olduklarını bildirerek özür diledi. Baskında elde edilen Müslüman esirlerin, Kıbrıs Kralı tarafından paylaştırıldığını ve bu paylaşımdan kendilerine düşen esirlere iyi muamele ettiklerini bildirdiler. Müslüman esirleri Sultan'a iade ederek itaat bildirdikten sonra elçi teatisi son buldu⁴⁶⁵.

Venedik ve Ceneviz elçilerinin gelişi ve sefer hazırlıklarının devam edişi sırasında Osmanlı elçileri bir kez daha Memlûklere 200 geminin hazır olduğunu ve bu sefer için destek vermeye hazır olduklarını bildirdiler. Sultan bu teklif için teşekkürlerini bildiren mektupta Mısır donanması yola çıkana kadar Osmanlı Sultanı'nın sabırlı olması ricasında bulundu. Memlûk donanması hazırlanmasına rağmen, Emir Yelboğa ile Sultan arasında çıkan husumet ve devamında Emir Yelboğa'nın ölümü Kıbrıs seferinin gerçekleşmesini engelledi⁴⁶⁶. İskenderiye Baskınının başarısı Kıbrıs Kralı Pierre'i daha da cesaretlendirdi. Papaya zafer müjdesi vermesinden kısa bir süre sonra Beyrut'a saldırmak için donanmanın hazırlanması emrini verdi. Adaya gelen Venedik heyeti maddi çıkarlarının riske girmesinden endişe etmek

⁴⁶¹ en-Nuveyrî, *Kitâb el-İlmâm*, s. 177-178; el-Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk*, s. 106; Aktan, a.g.m., s. 444; Akyurt, a.g.t., s. 56.

⁴⁶² en-Nuveyrî, *Kitâb el-İlmâm*, s. 178-179; el-Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk*, s. 106; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 227-228; Ayaz, *a.g.e.*, s. 64; Yiğit, “El-melikü'l-Eşref, Şa'bân”, s. 66; Yiğit, *a.g.e.*, s. 91; Yiğit, “Memlûkler”, s. 92; Koprıman, *a.g.e.*, s. 199-200; Akkuş Yiğit, a.g.m., s. 24; Akyurt, a.g.t., s. 56.

⁴⁶³ İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 228; Fuess, a.g.m., s. 51.

⁴⁶⁴ Eşref Şa'bân dönemi Memlûk-Osmanlı ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Cihan Yüksel Muslu, *Osmanlılar ve Memlûkler, İslam Dünyasında İmparatorluk Diplomasisi ve Rekabet*, (çev. Zeynep Rona), Kitap yay., İstanbul 2016, s. 102.

⁴⁶⁵ Ayaz, *a.g.e.*, s. 66-67.

⁴⁶⁶ İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 229; Yiğit, *a.g.e.*, s. 92; Ayaz, *a.g.e.*, s. 66; Yiğit, a.g.m., s. 66; Ayalon, a.g.m., s. 44; Koprıman, *a.g.e.*, s. 200.

ve ortaya çıkacak krizi önlemek adına Kıbrıs Kralından bu seferin iptalini talep etti. Teklifin Pierre tarafından kabul edilmesi ile Beyrut seferi iptal edildi⁴⁶⁷.

Kıbrıs Kralı Pierre'in, Papa'yı İskenderiye baskınının başarısından haberdar etmesinden sonra Papa, başarıların devam etmesi ve bu süreçte de yapılacak akınlar için Haçlılardan yardım alabileceğini bildirmişti. Bunun ardından Pierre, Beyrut'a sefer yapmayı planlamış ama Venediklilerin ricası ile bu sefer iptal edilmişti. Fakat iki sene içerisinde Memlûkler ile müzakerelerin sonuç vermemesi üzerine Kral, yeniden sefer için hazırlık yapmaya başladı. Bu kez hedef Trablus idi. 1367'nin Ocak ayında Rodos şövalyelerinin desteği ile yola çıkan Pierre, hava muhalefeti ve beklenen yardımların gelmemesi ile seferi sonlandırmak zorunda kaldı⁴⁶⁸. Fakat henüz dokuz ay geçmişken Eylül 1367'de ikinci Trablus seferi vuku buldu. Haçlılar yüzden fazla gemi ve çok sayıda asker ile Trablus'a baskın yaptı. Seferin gerçekleştiği zamanlarda Trablus naibinin ölmesi ve yeni naibin henüz Trablus'a ulaşmamasına rağmen Trablus halkının, Haçlılar karşısında direnişi, bu seferin herhangi bir Haçlı başarısı olmadan sonlanmasını sağladı. Bu saldırı sırasında hapiste bulunan Kralın yeğeni öldürülürken Kral da yaralandı⁴⁶⁹. 1369'da Kıbrıs tahtına geçen II. Pierre zamanında Kıbrıs ile ilişkiler dostane devam etti. Dostane ilişkiler neticesinde Kıbrıs ile Memlûkler arasında barış antlaşması imzalandı. İmzalanan antlaşmaya mukabil esirler karşılıklı olmak üzere serbest bırakıldı⁴⁷⁰.

İskenderiye baskını gibi oldukça güçlü bir Haçlı saldırısıyla karşı karşıya kalınmasına rağmen el-Melikü'l-Eşref'in saltanatının ikinci yarısı oldukça sakin geçti. Sultan iktidarının sonlarına yaklaşırken, 1375'de Sis Ermeni Krallığı ile mücadele etti ve başta başkentleri Sis olmak üzere diğer şehirler Memlûk topraklarına dâhil edildi⁴⁷¹. Ermeni seferinden sonra Sultan, hac niyetiyle Kahire'den ayrıldı. Onun Kahire'den ayrılışından hemen sonra Emirler, Sultan'ın bu sıralarda yedi yaşında olan oğlu Alâeddin Ali'yi tahta çıkardılar ve ardından da Sultan Şaban'ı yakalayıp öldürdüler (15 Zilkade 778 / 26 Mart 1376)⁴⁷².

Alâeddin Ali'nin saltanat dönemi (1376-1381), yeni sultanın küçük yaşta olması sebebiyle güçlü emîr gruplarının mücadelesine sahne oldu. Bu mücadelenin galibi Burcî Memlûkleri'nin lideri Berkuk oldu. Adı geçen Emir, atabekü'l-asâkirlik makamını da ele geçirerek Türk asıllı emîrlerinin tasfiyesini tamamlayarak iktidarını kuvvetlendirdi. Alâeddin

⁴⁶⁷ Ayaz, *a.g.e.*, s. 67.

⁴⁶⁸ Ayaz, *a.g.e.*, s. 68.

⁴⁶⁹ Ayaz, *a.g.e.*, s. 68; Yiğit, *a.g.m.*, s. 66.

⁴⁷⁰ Yiğit, *a.g.m.*, s. 66.

⁴⁷¹ Yiğit, *a.g.e.*, s. 92; Yiğit, *a.g.m.*, s. 66.

⁴⁷² İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 237; Yiğit, *a.g.e.*, s. 92; Yiğit, *a.g.m.*, s. 66-67; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 48.

Ali henüz iktidarda altıncı yılını doldurmadan ölünce, yerine Zeyneddin II. Haccî es-Salih Memlûk tahtına geçirildi⁴⁷³. Berkuk, Zeynüddin II. Haccî'nin yaşının küçük olmasından istifade ederek yönetimi elinde tutmayı başardı. Nihayetinde de Memlûk tahtını ele geçirdi (Ramazan 784 / Kasım 1382)⁴⁷⁴.

⁴⁷³ Yiğit, *a.g.e.*, s. 93-94; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 48-49; 240-250.

⁴⁷⁴ Yiğit, *a.g.e.*, s. 94; Yiğit, "Memlûkler", s. 92; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 49; M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay., İstanbul 1961, s. 54; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s.253-274.

III. BÖLÜM

3.1.Burcî Memlûkleri (1382-1517) Dönemi Memlûk-Haçlı İlişkileri

Eyyubî hükümdarları askeri olarak durumunu güçlendirmek ve diğer Eyyubî Melikleri ile mücadele edebilmek için Kıpçak Türklerinden alım yapmışlardı. Bu asker alımları onları diğer Meliklere karşı daha güçlü duruma getirmişse de daha sonra iktidarı Memlûklere kaptırdılar. Benzer bir durum Kalavun hanedanı zamanında da vukû buldu. 1282’de Kalavun, giderek ciddi bir güç haline gelen Bahrîlere karşı bir güç oluşturmak amacıyla, Çerkes Türklerinden köle alımını başlattı. Kalavun bu sayede iktidarın kendi soyundan devam etmesini aynı zamanda da yeni bir askeri güç elde ederek Bahrîlere karşı siyasi bir denge kuracağını düşünmüştü. Ne var ki durum, zamanında Eyyubîlerin başına gelen taht kaybı gibi Kalavun iktidarının da başına geldi. Giderek güçlenen Çerkes Memlûkleri, Bahrî iktidarının sonunu hazırladı ve Memlûk tahtı Çerkes Memlûklerine geçti⁴⁷⁵.

Bahrî hükümdarlarından Kalavun zamanında alımı başlayan Çerkes Memlûklerinin, Kalavun’un oğulları ve torunları döneminde güç haline gelmesi ve ardından Bahrî iktidarına son vermesi ile başlayan süreç literatürde “*Burcî Memlûkleri Dönemi*” olarak geçmektedir⁴⁷⁶. Bu tabirin kullanılmasında en önemli faktör ise satın alındıktan sonra bu Memlûklerin kale burçlarına yerleştirilmesidir. Memlûk iktidarında ilk Çerkes Memlûk Sultanı, Baybars el-Çaşnigir olmuşsa da Burcî Memlûkleri iktidarını başlatan kişinin Berkuk olduğu kabul edilmektedir⁴⁷⁷.

⁴⁷⁵ Kanat, a.g.m., s. 102; Yiğit, “Memlûkler”, s. 90, 92; Tekindağ, a.g.m., s. 12-13; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 53.

⁴⁷⁶ Yiğit, “Memlûkler”, s. 92; Tekindağ, a.g.m., s. 13; Kanat, a.g.m., s. 102; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 53.

⁴⁷⁷ Yiğit, *a.g.e.*, s. 100; Şehabeddin Tekindağ, “Berkuk”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul 1992, s. 511; Yiğit, “Memlûkler”, s. 92; Kanat, a.g.m., s. 102; Koprman, *a.g.e.*, s. 9; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 54.

3.2.Berkuk Dönemi (1390-1399)Memlûk-Haçlı İlişkileri

Burcî Memlûklerinin ilk hükümdarı Berkuk, Kalavun'un torunlarından Zeynüddin II. Haccî'nin küçük yaşta olmasını fırsata çevirerek önce yönetimde söz sahibi olmuş ardından da Memlûk tahtını ele geçirmişti⁴⁷⁸. Berkuk, Memlûk tahtına geçtiğinde ilk olarak adet olduğu üzere Emirlerin isyanı ile karşı karşıya geldi⁴⁷⁹. Bu isyanları bastırmayı başaran Berkuk için ikinci tehlike ise Timur oldu. Berkuk, bölgedeki bu yeni güç ile mücadele edebilmek için Altın-Orda, Osmanlı Devleti, Celayirliler, Kadı Burhaneddin Devleti, Akkoyunlular ve Karakoyunlular ile iyi ilişkiler kurdu. Berkuk'un, devletlerarası ilişkilerde bu kadar dostane bir tavır takınmasının en büyük sebebi şüphesiz Timur tehlikesiydi⁴⁸⁰.

Başlangıçtan itibaren hısmılık çerçevesinde başlayan ve bu şekilde devam eden Memlûk-Altın-Orda ilişkileri İlhalılar'a karşı bir ittifak amacıyla başlamıştı. İlhalılar'ın yıkılışından sonra da devam eden bu iyi ilişkiler, Timur'un bölgede ciddi güç haline geldiğinde de devam ediyordu. Nitekim bu dostluk daha sonra Timur'a karşı bir ittifak hareketine dönüştü⁴⁸¹. Timur'un Altın-Orda hükümdarı Toktamış ile sürekli çatışma halinde bulunması, Memlûklerin büyük bir tehlikeden kurtulmasını sağladı⁴⁸². Timur tehlikesinden, Altın-Orda-Timur mücadelesi sayesinde kurtulan Memlûkler, artık yönünü Haçlılara çevirebilirdi.

3.2.1. Kastilya İle İlişkiler

Berkuk döneminde Haçlılarla ilişkilerde ilk olarak Kastilya ile ilişkileri görmekteyiz. Kastilya Kralı I.Jean ile Berkuk'un ilk teması, 1347'de Ermeni Kralı IV. Leon'un Halep Naibi Işıktemur'a esir düşmesi ile başladı. Kastilya Kralı, Ermeni Kralı'nın serbest bırakılması için 1380'de Papa Le Cordalier, Jean Dardel'i Kahire'ye göndererek, Sultanın duruma müdahale

⁴⁷⁸ İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s.253-290; Yiğit, *a.g.e.*, s. 94; Tekindağ, "Berkuk", s. 511-512; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 54; Tekindağ, *a.g.e.*, s. 54.

⁴⁷⁹ Berkuk döneminde Emirlerin isyanı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yiğit, *a.g.e.*, s. 100-102; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 54; Tekindağ, *a.g.e.*, s. 55-56.

⁴⁸⁰ Berkuk Dönemi Memlûklerin diğer devletler ile ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yiğit, *a.g.e.*, s. 104-105. Berkuk dönemi Osmanlı ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Muslu, *a.g.e.*, s. 113-120; Yiğit, "Memlûkler", s. 92; Koprman, *a.g.e.*, s. 15; 55-56; Tekindağ, *a.g.e.*, s. 101-104.

⁴⁸¹ Berkuk Dönemi Memlûk-Timurlu İlişkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yiğit, *a.g.e.*, s. 100, 103-104; Hayrunnisa Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular 1360-1506*, Ötüken yay., İstanbul 2015, s. 56, 61-62, 254-256; İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, TTK yay., Ankara 2014, s. 27-29; Beatrice Forbes Manz, *Timurlenk, Bozkırın Son Göçebe Fatih*, (çev. Zuhâl Bilgin), Kronik yay., İstanbul 2017, s. 132; Tekindağ, *a.g.e.*, s. 94-100.

⁴⁸² Timur-Toktamış arasındaki mücadele hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Alan, *a.g.e.*, s. 42-59; Aka, *a.g.e.*, s. 27-29; Manz, *a.g.e.*, s. 128-131.

etmesi ricasında bulundu. Berkuk uzun zamandır tekrarlanan bu talebe, 1382’de Ermeni Kralı Leon ve bazı Ermeni esirlerle birlikte serbest bırakarak olumlu bir cevap verdi⁴⁸³.

3.2.2. Ceneviz İle İlişkiler

Başlangıçtan itibaren Venedik-Ceneviz rekabeti Berkuk döneminde de devam ediyordu. Bu rekabeti tetikleyen ise Berkuk zamanında Memlûklerin, Venedik’e verdiği imtiyazlardı⁴⁸⁴. Bu sebeple Cenevizliler İskenderiye, Sayda ve Beyrut’ta bulundurdıkları konsolosluklara denizden saldırdı. Bu saldırılarda amaç, 1238’den itibaren Memlûklerin, Venedik’e sağladığı imtiyazlar ile Venedik’in doğu ticaretinde söz sahibi olmasını sağlayan Memlûkleri tehdit etmektir⁴⁸⁵.

Ceneviz’in ilk saldırısı İskenderiye üzerine gerçekleşti. Bu saldırı bir fetih hareketi olmaktan çok bir nevi korsanlık ve yağma hareketiydi. Saldırının başlamasından hemen önce burada ticaret yapan Cenevizli tüccarlar, gemilerine bindirildi ve akabinde saldırı başlatıldı⁴⁸⁶. Bu saldırılarda pek çok kişi öldürüldü. Bu sıralarda şehrin valisi olan Bulut, henüz gemilere binmemiş olan Cenevizli tüccarları yakalattı ve bu tüccarlar esir edildi. Buna ek olarak Hristiyanların elinde bulunan Fundakolar da Müslümanlar tarafından yağmalandı⁴⁸⁷.

Gerçekleşen saldırı hakkında bilgi almak amacıyla Sultan Berkuk, İskenderiye Valisi Bulut’u, Kahire’ye çağırdığı sırada Cenevizliler, Sayda üzerine saldırı başlatmıştı⁴⁸⁸. İskenderiye gibi ani bir baskınla karşı karşıya kalan Müslümanlar, her ne kadar mücadele etmişlerse de daha fazla direnemeyerek dağlara çekilmek zorunda kaldı. Böylece boş kalan Sayda, Cenevizliler tarafından büyük bir tahribata uğradı. Saldırılarda hız kesmek istemeyen Ceneviz, Sayda’nın tahribatından hemen sonra sahip oldukları 20 gemiden oluşan filo ile Beyrut’a yöneldi⁴⁸⁹. Fakat Sayda’da karşılaştıkları Vafidiya Emirlerinin Dımaşk naibi Aynal el-Yusuff’in ikazı ile cihat ilan edilmesi neticesinde, Beyrut saldırısı hezimete uğratıldı. Karaya çıkan Cenevizlilere karşı Dımaşk naibi saldırı başlattı ve Cenevizliler ağır bir hezimete uğratıldı. 16 Ceneviz gemisine el konuldu⁴⁹⁰. Beyrut’ta ağır hezimete uğratılan Cenevizliler saldırının gerçekleştiği yıl içinde 13 gemiden oluşan bir filo ile yeniden Beyrut üzerine yöneldi. Karaya çıkmaları sırasında müdafaa ile karşılaşan Cenevizliler, henüz Halep

⁴⁸³ Tekindağ, a.g.m., s. 22; Tekindağ, a.g.e., s. 53.

⁴⁸⁴ Tekindağ, a.g.m., s. 22; Tekindağ, a.g.e., s. 105.

⁴⁸⁵ Tekindağ, a.g.e., s. 106.

⁴⁸⁶ Tekindağ, a.g.e., s. 106.

⁴⁸⁷ Tekindağ, a.g.e., s. 106.

⁴⁸⁸ Tekindağ, a.g.e., s. 106.

⁴⁸⁹ Tekindağ, a.g.e., s. 107.

⁴⁹⁰ Tekindağ, a.g.e., s. 107.

Naibi Yelboga Nasırî'nin kuvvetleri gelmeden hezimete uğratıldı⁴⁹¹. Böylece İskenderiye ile başlayan ve ardından Sayda'nın yakılması ile devam eden Ceneviz saldırıları, Beyrut'ta alınan mağlubiyet ile sona erdi.

Gerçekleşen saldırılar neticesinde sahil şeridindeki kalelerin güçlendirilmesi gerekliliği ortaya çıktı. Benzer bir olayın takrarlanma ihtimaline karşı Sultan Berkuk, tahrip edilen kalelerin onarımı ve güçlendirilmesi için emir verdi⁴⁹². Bu tedbirlere ek olarak Berkuk, Cenevizliler ile mücadele etmek ve saldırıların intikamını almak amacıyla yeni bir filo kurulması emrini de verdi. Böylece daha önce Cenevizliler ile mücadele etmiş ve bazı Ceneviz gemilerine el koymuş olan Emirlerden Altunboga el-Çobanî liderliğinde yeni bir filo hazırlandı⁴⁹³.

Saldırlardan sonra Memlûklerin önce tahrip edilen kaleleri onarması ardından da kendileri ile mücadele etmek niyeti ile filo hazırlanması Cenevizlileri telaşlandırdı. Böylesi nazik bir durum, Cenevizli elçilerin 1386 Haziranında barış talebi ile Kahire'ye gelmesine sebep oldu. Fakat henüz bu barış talebi neticelenmeden Cenevizlilerin Trablusşam'a saldırması bu barışın tesis edilmesini engelledi⁴⁹⁴. Ancak Konsolosların tazyiki ile kendilerini yeniden zor bir durum içinde bulan Cenevizliler, 1388'de yeni bir barış talebi ile Kahire'ye geldiler. Gelen elçilik heyeti yanlarında daha önceki saldırılarda elde ettikleri esirler ile gelmesine rağmen anlaşma konusunda başarı sağlayamadılar. Hatta buna ek olarak Hristiyanlar ve hac için gelenler de dâhil olmak üzere yeni kanunlar konulmasına da mani olamadılar⁴⁹⁵.

⁴⁹¹ Tekindağ, *a.g.e.*, s. 108.

⁴⁹² Tekindağ, *a.g.m.*, s. 22; Tekindağ, *a.g.e.*, s. 108.

⁴⁹³ Tekindağ, *a.g.e.*, s. 109.

⁴⁹⁴ Tekindağ, *a.g.e.*, s. 109.

⁴⁹⁵ Tekindağ, *a.g.e.*, s. 110.

3.3.Ferec Dönemi (1399-1412)Memlûk Haçlı İlişkileri

Berkuk'un 20 Haziran 1399'da ölümü ile yerine geçen oğlu Ferec el-Melik en-Nasır, tahta geçtiği sırada henüz 13 yaşlarında olması sebebiyle iktidar, babası tarafından kendisine Atabekü'l-Asâkîr tayin edilen Aytemüş'ün elindeydi⁴⁹⁶. Sultanın küçük yaşta olması Emirleri rekabete itti ve meydana gelen kargaşa dönemi zamanında önce Osmanlı Sultanı Yıldırım Beyazıt⁴⁹⁷ ardından da Timur⁴⁹⁸ baskısı ile karşı karşıya kaldılar. Yıldırım Beyazıt ve Timur gibi iki güçlü hükümdar ile karşı karşıya kalan Memlûkler için bir diğer tehlike de Haçlılar oldu.

Haçlılar, 1403'e gelindiğinde yeniden Suriye Sahillerine yöneldi. Haçlıların hedefinde Berkuk döneminde de olduğu gibi Trablus, Sayda ve Beyrut vardı. İlk olarak Trablus'a yönelen Haçlılar, Trablus naibi'nin şehirde olmadığı bir zamanda saldırıya geçtiler⁴⁹⁹. Şehirdeki halk saldırıyı püskürtmek için mücadele ettiği sırada Trablus Naibi Demirtaş, hemen şehre geri döndü ve henüz dönüş yolunda iken Dımaşk naibi Şeyh el-Mahmudî'den yardım talep etti. Demirtaş'ın ve halkın mukavemeti ile çekilmek zorunda kalan Haçlılar, Beyrut'a yönelerek burayı tahrip etmek suretiyle Sayda'ya doğru harekete geçtiler. Sayda da halk direnişi ile karşılaşan Haçlılar, Magusa'ya çekildi⁵⁰⁰. Gerçekleşen saldırılar ile adı geçen şehirler tahrip edilmişse de ele geçirilememiştir.

Ferec, iktidarının son zamanlarında Kıbrıs ve Ketillan Şövalyelerinin saldırıları sıklaştı. Durumun vahametini anlayan Sultan Ferec, 1410 ve 1411'de olmak üzere iki kez Kıbrıs üzerine donanma göndermiştir. Bu donanma Kıbrıs üzerinde başarı sağlayamadığı gibi Kıbrıslılar'ın Beyrut'un güneyine de saldırmasına engel olamamıştır⁵⁰¹.

⁴⁹⁶ İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 314; Asri Çubukçu, "Ferec" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 12, İstanbul 1995, s. 370; Yiğit, "Memlûkler", s. 92; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 23; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 56; Tekindağ, *a.g.e.*, s. 113.

⁴⁹⁷ Ferec Dönemi Memlûk-Osmanlı İlişkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yiğit, *a.g.e.*, s. 106-107; Muslu, *a.g.e.*, s. 120-123; Çubukçu, "Ferec", s. 370; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 23.

⁴⁹⁸ Ferec Dönemi Memlûk-Timur İlişkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Alan, *a.g.e.*, s. 256-258; Yiğit, *a.g.e.*, s. 107; Roux, *Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 yıl*, s. 320-321; Çubukçu, "Ferec", s. 370-371.

⁴⁹⁹ Tekindağ, *a.g.m.*, s. 24; Koprman, *a.g.e.*, s. 30; Fuess, *a.g.m.*, s. 46.

⁵⁰⁰ Fuess, *a.g.m.*, s. 46.

⁵⁰¹ Koprman, *a.g.e.*, s. 201; Fuess, *a.g.m.*, s. 46; Fâiz Ali Bayit, "Mısır'a Uygulanan Haçlı Ekonomik Ambargosu Karşısında Çerkes Memlûkleri", (çev.Fatma Akkuş Yiğit, Songül Akyurt, Burak Aslan), *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, S. I, 2015, s. 129.

3.4.Şeyh el-Mahmudî Dönemi (1412-1421)Memlûk-Haçlı İlişkileri

Sultan Ferec'in ölümünden sonra Ferec'in ölümünden sorumlu olan Emirlerden Nevruz ve Şeyh el-Mahmudî arasında tahtın paylaşılabilmesi neticesinde Memlûk tahtı, o sırada Abbasi Halifesi olan Mus'tain Billâh'a verildi. Böylece hem Halifelik makamı hem de Memlûk tahtı tek elde birleşmiş oldu (7 Mayıs 1412)⁵⁰². Fakat Mus'tain Billâh'ın sultanlığı sadece altı ay sürdü. Mus'tain Billâh'a atabey tayin edilen Şeyh el-Mahmudî ulemanın katıldığı bir toplantıda devlet işlerinin karıştığını bildirdi. Toplantı sonunda Şeyh el-Mahmudî, “*el-Müeyyed*” ünvanıyla sultan ilan edildi (Kasım 1412)⁵⁰³. Şeyh el-Mahmudî döneminde, daha önce Memlûk himayesinde olan Karamanoğulları ile ilişkiler gerildi ve taraflar arasında mücadele vuku buldu⁵⁰⁴. Şeyh el-Mahmudî iktidarı devraldıktan sonra Ferec iktidarının son zamanlarında giderek sıklaşan Kıbrıs ve Ketillan Şövalyelerinin baskısına karşılık daha önce Kıbrıs'a iki kez donanma gönderilmiş fakat başarı sağlayamamıştı. Memlûk tahtını ele geçiren Şeyh el-Mahmudî, hem tahtı hemde Haçlı saldırılarını devralmış oldu.

3.4.1. Kıbrıs ve Ketillan Şövalyeleri İle İlişkiler

1414 yılında Kıbrıs donanmasının yeniden Beyrut'a saldırmasıyla birlikte, Kıbrıs ve Ketillan Şövalyelerinin sürekli yağma ve baskıları Şeyh el-Mahmudî'nin Kıbrıs'ı fethetmeyi düşünmeye başlamasına sebep oldu. Fakat bu sıralarda Kıbrıs Kralı Janus, korsanlığa müsaade edilmeyeceği vaadinde bulunması ile taraflar arasında 14 Kasım 1414'te barış yapıldı⁵⁰⁵. Yapılan anlaşmaya göre: Kıbrıs Kralı, limanlarında korsan bulundurmuyacak, Suriye sahillerine yapılacak korsanlık faaliyetlerine müsaade etmeyecek, Kıbrıs'a sığınan korsanlara yiyecek ve içecek verilmeyecek ve bunların getirdiği malların alınması engellenecekti. Bu anlaşmaya ek olarak bu sırada adada bulunan ve sayılarının 325 olduğu bilinen Müslüman esirlerin de fidye karşılığı serbest bırakılması da alınan kararlar içindeydi⁵⁰⁶.

Kıbrıs Kralı ile imzalanan anlaşma neticesinde Müslüman esirlerin teslim alınması için Şeyh el-Mahmudî, Emirlerinden Akboğa el-Nizamî'yi Kıbrıs'a gönderdi. Akboğa, Kıbrıs'a

⁵⁰² Yiğit, *a.g.e.*, s. 110; Çubukçu, “Ferec”, s. 371; Yiğit, “Memlûkler”, s. 92; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 24; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 57; Koprman, *a.g.e.*, s. 104-107.

⁵⁰³ İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 402; Yiğit, *a.g.e.*, s. 110; İsmail Yiğit, “Şeyh el-Mahmûdî” *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul 2010, s. 59; Yiğit, “Memlûkler”, s. 92; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 24; Koprman, *a.g.e.*, s. 115-117; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 57; Koprman, *a.g.e.*, s. 112.

⁵⁰⁴ Yiğit, *a.g.e.*, s. 111; Yiğit, “Şeyh el-Mahmûdî”, s. 59; Koprman, *a.g.e.*, s. 178.

⁵⁰⁵ Ayaz, *a.g.e.*, s. 77; Yiğit, “Şeyh el-Mahmûdî”, s. 59; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 24; Koprman, *a.g.e.*, s. 201; Akkuş Yiğit, *vd.*, *a.g.m.*, s. 129.

⁵⁰⁶ Yiğit, “Şeyh el-Mahmûdî”, s. 59; Koprman, *a.g.e.*, s. 201.

ulaştığında esirlerin 325 tane değil 535 tane olduğunu öğrendi. Kişi başına 25 dinar ödemek suretiyle 400 esirin fidyesini ödedi. Kalan 135 esirin fidyesini Akboğa, kendi cebinden ödemek suretiyle esirlerin tamamını kurtardı. Bu esirlerin 200 tanesi gemilerle Mısır'a, kalanlar ise Suriye şehirlerine gönderildi⁵⁰⁷.

Kıbrıs ve Ketillan Şövalyeleri ile yapılan anlaşmanın üzerinden henüz bir sene geçmişken, daha önceki hasımlığı devam ettirdiler. Haçlıların yapılan anlaşmaya aykırı hareket edip, anlaşmayı ihlal etmesine karşı Şeyh el-Mahmudî, Dımaşk ve İskenderiye'de bulunan Haçlıların tüccar ve konsoloslarını tutuklattı. Bununla birlikte Hristiyan hacılar, Remle ve Kudüs'te iyi karşılanmadılar⁵⁰⁸.

3.4.2. Venedik İle İlişkiler

Kıbrıs ve Ketillan Şövalyeleri ile anlaşma yapılması ve ardından bu anlaşmanın feshi ile en büyük zararı gören yine Hristiyan hacılar ve halk olmuştur. Durumun vahametini gören Venedik Docu, Şeyh el-Mahmudî'ye 3 Eylül 1415'te elçi gönderdi⁵⁰⁹. Bu elçiler, gerçekleşen yağma ve korsanlık faaliyetleri ile bir ilişkileri olmadığını bildirdi. Elçiler Kahire'ye hepsi gümüş olmak üzere mine işlemeli birçok hediye ile geldiler. Sultan Şeyh el-Mahmudî, gelen hediyelerin satılmasını ve elde edilen paranın yaptırmakta olduğu camiye aktarılması emrini verdi. Venedik Docu, Şeyh el-Mahmudî'den, Hristiyan hacılara zarar verilmemesi ricası ile birlikte Venedik'in Kudüs'te bir konsolosluk açması için müsaade istedi. İsteklerin kabul edilmesi ile taraflar arasında 17 Eylül 1415'te anlaşma imzalandı⁵¹⁰.

Memlûkler ile Venedikliler arasında imzalanan anlaşmaya rağmen Kıbrıs ve Ketillan Şövalyelerinin korsanlık faaliyetleri hız kesmeden devam etti. 1416'ya gelindiğinde Haçlılar, Nataruh Sağrı'na saldırarak yağmaladılar⁵¹¹. Henüz bir ay geçmeden dört gemiden oluşan donanma ile Yafa'ya saldırıp yaklaşık 50 kadın ve çocuğu esir aldılar. Bu saldırıya karşı Müslümanlar mukavemet ederek 1000 kişiyi öldürdü⁵¹². Haçlılar, 19 Haziran'da ticaret gemisi ile İskenderiye Limanı'na geldi. Burada Haçlılar ve hamallar arasında çıkan tartışma, çatışmaya dönüştü⁵¹³. Bu çatışma sırasında içinde Müslüman olan bir gemi Haçlılar tarafından ele geçirildi. İskenderiye Naibi'nin olaya müdahalesi ile Müslüman esirler serbest bırakıldı.

⁵⁰⁷ Koprıman, *a.g.e.*, s. 201; Akkuş Yiğit, vd., *a.g.m.*, s. 129

⁵⁰⁸ Koprıman, *a.g.e.*, s. 201.

⁵⁰⁹ Koprıman, *a.g.e.*, s. 201.

⁵¹⁰ Tekindağ, *a.g.m.*, s. 24; Koprıman, *a.g.e.*, s. 202; Akkuş Yiğit, *a.g.m.*, s. 25.

⁵¹¹ Koprıman, *a.g.e.*, s. 202.

⁵¹² Koprıman, *a.g.e.*, s. 202.

⁵¹³ Koprıman, *a.g.e.*, s. 202; Akkuş Yiğit, vd., *a.g.m.*, s. 130.

Bu olaylar vuku bulurken İskenderiye'ye gelen Mağribi gemisi, Haçlıların eline geçti. Gemiden 15 kişi dışında Haçlılara esir olmayan kalmadı⁵¹⁴.

Haçlıların yaptıkları saldırı ve yağmaların cezalandırılmaması, onları daha da cüretlendirdi. 11 Ağustos'da Haçlılar üç gemiyle barış görüşmesi yapmak için 3 kişilik heyeti İskenderiye Limanı'na indirdi⁵¹⁵. Memlûkler, gemide bulunan Hristiyan tüccarların mallarını limanda satması için müsaade verdi. Bu şekilde limana inmeyi başaran Haçlılar, hava karardığında daha önce hapse atılan konsoloslarını kaçırdı. Bu esnada limandaki gemiler yağmalandığı gibi Mısırlılara ait gemiler de ateşe verildi. 60 kadar Müslüman esir edildi. Bunlara ek olarak iki Ceneviz, bir Venedik ve bir de Müslüman gemisi Haçlıların eline geçti. Ele geçirdikleri esirler ve gemiler ile birlikte Haçlılar, Rodos'a doğru yola çıktı⁵¹⁶.

Mayıs 1417'ye gelindiğinde, Ketillan Şövalyelerinin yeniden İskenderiye'ye saldıracakları haberi Memlûklere ulaştı. Ketillan Şövalyeleri, Kıbrıs ile ortak hareket etmek suretiyle Suriye ve Mısır limanlarına saldırdı. Bu saldırılar 1418-1419 ve 1420 yıllarında da tekrar etti⁵¹⁷. Böylesi nazik bir durum karşısında Venedik, bütün mesuliyetin üzerine kalması ve buna mukabil Memlûk topraklarında ki ticaretin sekteye uğrasından korktuğu için Şövalyeler ve Kıbrıs ile görüşme yaptı. Yapılan görüşmede Müslüman esirlerinin serbest bırakılması kararı alındı. Bu sayede Venedik kendi tüccarlarının ve eşyalarının kurtarma şansını da elde etmiş oldu. Memlûk tarafı ise bu vesile ile tüccar, konsolos ve din adamlarını denizde işlediği bütün suçlardan mesul tutmayı başardı⁵¹⁸.

1291 itibariyle Haçlıların nihai olarak Suriyeden çıkarılması ve artık Kudüs'ün ele geçirilmesinin imkânsız hale gelmesi Papalığı harekete geçirdi. Memlûkleri maddi olarak çıkmaza iterek onlarla mücadele etmek amacıyla Haçlı-Müslüman ticaretini yasaklayan bir karar çıkardı. Bu yasağa uymayanların cezalandırılması içinde Deniz Polis Teşkilatı kuruldu⁵¹⁹. Fakat Haçlılar da en az Memlûkler kadar Akdeniz ticaretinden büyük kâr elde ediyordu. Durum böyle olunca İtalyan şehir devletleri ticareti yasaklayan bu kararı dini duyguları bir kenara itmek ve maddi kazanımı ön plana almak suretiyle bu yasağı çiğnedi ve Müslümanlar ile yapılan ticaret devam ettirildi⁵²⁰.

⁵¹⁴ Koprman, *a.g.e.*, s. 202.

⁵¹⁵ Koprman, *a.g.e.*, s. 202.

⁵¹⁶ Koprman, *a.g.e.*, s. 202-203.

⁵¹⁷ Koprman, *a.g.e.*, s. 203.

⁵¹⁸ Koprman, *a.g.e.*, s. 203.

⁵¹⁹ Koprman, *a.g.e.*, s. 199.

⁵²⁰ Ayaz, *a.g.e.*, s. 44.

3.5.Eşref Barsbay Dönemi (1422-1438)Memlûk-Haçlı İlişkileri

3.5.1. I. Kıbrıs Seferi (1424)

Kıbrıs ile ilişkiler başlangıçtan itibaren hasımlık ile başlamış ve anlaşmalarla da dostluk sağlanamamıştı. Kıbrıs, hem korsanlık faaliyetleri hem de Haçlı taarruzları için destek kuvvet olması bakımından, Memlûkleri tehdit ediyordu. Kıbrıs tehlikesi karşısında anlaşmaların da sonuç vermemesi ile Kıbrıs'ın fethedilmesi zorunluluğu ortaya çıktı. Özellikle 1422 de başlayan ve 1427'ye kadar devam eden yağma akınları durumu daha da ciddi hale getirdi. 1422'de Kıbrıslılar, İskenderiye limanında bulunan ve içerisinde 100 bin dinarlık mal bulunan bir tüccar gemisine el koydu⁵²¹. Akabinde Dimyatlı bir tüccar esir alındı ve tacirin gemisi korsanların eline geçti⁵²². 1424'de Kıbrıslıların Memlûk sahil şeridinde saldırıları, Dimyat yakınlarında yük dolu bir Müslüman gemisini ele geçirmesi bardağı taşıran son damla oldu⁵²³. Bu yapılanlara karşılık Barsbay, gasp edilen malların iadesi için Şam, İskenderiye ve Dimyat'taki Hristiyan tüccarları hapsederek mallarına el koydu. Barsbay, Kıbrıs'ın sonu gelmeyen korsanlık faaliyetlerinin ve saldırılarına son vermek için Kıbrıs üzerine sefer kararı aldı⁵²⁴.

Barsbay, devam eden Kıbrıs saldırılarını durdurması hususunda Kıbrıs Kralı'na haber gönderdi. Fakat Kral, bu uyarıyı ciddiye almadı. Bu ikazın sonuçsuz kalmasından hemen sonra Sultan Barsbay'ın, Osmanlı Sultanı Murad'a gönderdiği hediye yüklü gemi de Kıbrıslı korsanlar tarafından ele geçirildi. Artık anlaşma imkânının kalmaması ile birlikte Barsbay'ın emri ile 80 kişiden oluşan Memalik-i Sultaniyye askerlerinden oluşan iki gemi Emir Çerbah el-Kerimi komutasında, 1424'de Bulak sahilinden yola çıktı. Dimyat'ta kendilerine katılan iki gemi ile Trablus'a ilerlediler. Trablus'a ulaşan gemiler buradan da iki gemiyle birlikte asker temin ederek oluşturulan bu filo Kıbrıs'a doğru hareket etti⁵²⁵.

Kıbrıs'a ulaşan Memlûk filosu ilk olarak, Doğan Burnu'nda demirlemiş olan Kıbrıs gemisine saldırdı. Mukavemet edebilecek durumda Kıbrıslılar kurtuluşu kaçmakta buldu.

⁵²¹ İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 459; Ayaz, *a.g.e.*, s. 80.

⁵²² İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 461; Kazım Yaşar Koprman, "Barsbay", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul 1992, s. 84; Ayaz, *a.g.e.*, s. 80.

⁵²³ Koprman, "Barsbay", s. 84; Yiğit, *a.g.e.*, s.113; Ayaz, *a.g.e.*, s. 80; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 26; Broquiére, *a.g.e.*, s. 67.

⁵²⁴ Yiğit, *a.g.e.*, s. 113; Ayaz, *a.g.e.*, s. 80-81; Yiğit, "Memlûkler", s. 92; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 26; Broquiére, *a.g.e.*, s. 67; Fuess, *a.g.m.*, s. 53; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 59.

⁵²⁵ Ayaz, *a.g.e.*, s. 81; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 26; Broquiére, *a.g.e.*, s. 67.

Onların kaçıışı ile gemileri yağmalandı ve yakıldı⁵²⁶. Yollarına devam eden Memlûkler, o sırada Ceneviz hâkimiyetinde bulunan Magusa'ya doğru yola çıktı. Fakat şehrin hâkimi tarafından iyi ağırlanmaları ile burada herhangi bir mücadele olmaksızın Limasol'a doğru yola devam ettiler. Limasol'a ulaştıklarında denize açılmak üzere olan üç teçhizatlı Kıbrıs gemisi ile karşılaştılar. Bu gemiler de yağmalandıktan sonra yakıldı⁵²⁷. Bu sırada karşılarına çıkan Limasol askerleri ile mücadele edildi. Limasol askerlerinin komutanı da mücadele sırasında öldürülenler arasındaydı. Komutanın öldürülmesinden sonra Limasol yağmalandı. Fakat Limasol kalesinin çok muhkem olması ve bu sebeple de kuşatmanın uzayacağı düşüncesi ile Memlûk kuvvetleri dönüş kararı aldı. Dönüş yoluna çıkmadan Limasol'da bulunan Kıbrıs'a ait gemilerin bir kısmı batırılırken bir kısmı da yakıldı. Memlûkler, 23 Kıbrıslı esir ile birlikte birçok ganimetle Mısır'a geri döndü⁵²⁸.

1424'te gerçekleşen Kıbrıs Seferi hakkında bilgi alan Sultan Barsbay, ikinci bir sefer için hazırlıklara başladı. Bu hususta ilk olarak gemi yapımına hız veren Sultan, sahil şeridinde güvenliği sağlamak amacı ile tahkimatların güçlendirilmesi emrini verdi⁵²⁹. Seferden ve Limasol'da meydana gelen olaylardan haberdar olan Kıbrıs Kralı Janus, bu sefere misilleme olarak tam teçhizatlı ve asker dolu iki gemiyi Mısır ve Suriye sahillerine gönderdi. Kıyılarda Memlûk sahil güvenliğinin olması dolayısıyla herhangi bir mücadele olmaksızın çekilmek zorunda kaldılar⁵³⁰. Su ihtiyacını karşılamak maksadı ile Nehrü'l-Kelb kıyısına ulaşan Haçlılar, tehlike olup olmadığını kontrol için top atışı yaptı. Herhangi bir karşılık gelmediği için kıyıya çıkan Haçlılar, Memlûk pususuna düştü. Kıbrıslıların bir bölümü yaralıları alıp kaçarken, kaçamayanlar esir edildi⁵³¹.

3.5.2. II. Kıbrıs Seferi (1425)

Kıbrıs'a düzenlenen ilk seferin ardından Haçlıların toparlanmasına fırsat vermemek için Sultan Barsbay, ikinci bir seferi hemen ertesi yıl başlatma kararı aldı. Sefer için Bulak Tersanesinde yeni gemilerin yapımına başlandı⁵³². Sefer hazırlıkları devam ettiği sırada Kıbrıs korsanlarının faaliyetleri de devam etmekteydi. Savaşı başlatan, Mısır'a gönderilmek üzere Lazkiye'den yola çıkan bir yük gemisinin, Kıbrıslılar tarafından ateşe verilmesi ve

⁵²⁶ İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 462; Ayaz, *a.g.e.*, s. 82.

⁵²⁷ Ayaz, *a.g.e.*, s. 82.

⁵²⁸ Broquiére, *a.g.e.*, s. 67; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 462; Ayaz, *a.g.e.*, s. 84-85; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 26.

⁵²⁹ Ayaz, *a.g.e.*, s. 85; Fuess, *a.g.m.*, s. 54.

⁵³⁰ Broquiére, *a.g.e.*, s. 67; Ayaz, *a.g.e.*, s. 84.

⁵³¹ Broquiére, *a.g.e.*, s. 67; Ayaz, *a.g.e.*, s. 84.

⁵³² İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 462-463; Yiğit, *a.g.e.*, s. 113; Ayaz, *a.g.e.*, s. 84; Fuess, *a.g.m.*, s. 54.

gemidekilerin de katledilmesi oldu. Hacibu'l Huccab Emir Sarmaş Kaşuk liderliğinde Memalîk-i Sultanîyye askerleri 43 gemiden oluşan filo ile Bulak sahilinden hareket etti⁵³³. Memlûk gemilerinin hareket ettiği haberini alan Kıbrıs Kralı Janus, Memlûk donanmasının Akdeniz'e açılmasını engellemek için Bale adlı komutanını görevlendirdi. Haçlılar, İskenderiye'de Memlûk donanması ile karşılaşınca mukavemet edemeyecek güçte olmalarının bir neticesi olarak çekilmek zorunda kaldılar⁵³⁴.

Memlûk donanması önce Beyrut'a ardından Tarblus'a geçti. Kısa bir süre Trablus'ta dinlenen donanma, kendilerine katılan çok sayıda gönüllü ile birlikte Kıbrıs'a doğru yola çıktı. Memlûk komutanı Emir Sarmaş Kaşuk, Kıbrıs Kralı'na haber göndererek itaat etmesini istedi. Bu teklifin Kıbrıs Kralı tarafından reddedilmesiyle 40 parçadan oluşan Memlûk donanması Kıbrıs'a doğru harekete geçti⁵³⁵. Memlûk donanması ilk olarak Kıbrıs'ın Karpas Limanı'na, Ağustos'ta da Magusa'ya ulaştı. Memlûklere karşı mukavemet edecek güçte olmayan Magusa şehrinin Hâkimi, Memlûklere elçilerle birlikte kıymetli hediyeler göndererek aman diledi. Böylece mücadele olmaksızın Magusa kalesine, Memlûk bayrağı çekildi⁵³⁶.

Magusa'nın Memlûk hâkimiyetine geçmesinden kısa bir süre sonra Magusa komutanı, Kıbrıs'ın yeni bir sefer için hazırlık yaptığı haberini ulaştırdı. Memlûkler bu haber üzerine öncü kuvvetleri ile birlikte bazı köylere saldırarak 300 süvariden oluşan ve komutasında Kralın kardeşi Henri Lusignan'nın bulunduğu ordu ile karşılaştı. Kıbrıslılar da 15 süvari ölürken 50 kişi de yaralandı. Memlûkler ise sadece 2 kayıp verdi. Bununla birlikte ganimet ve esirle Magusa'ya geri döndüler⁵³⁷. Yeniden Magusa'dan harekete geçen Memlûk ordusu, 3000 kişiden oluşan ve Kralın yeğeninin komutasındaki Kıbrıs askerleriyle karşılaştı. Kıbrıs komutanının panikleyip firar etmesi ile yollarına devam eden Memlûkler, keşif amacıyla yola çıkan bir komutan ve mahiyetini ele geçirdi⁵³⁸. Akabinde Memlûk donanması Larnaka civarındaki Tuzla'ya doğru harekete geçti. İki koldan şehre saldıran Memlûkler, şehri yağmaladı ve birçok esirle birlikte gemilere geri döndüler. Bir sonraki gün yaklaşık 2000

⁵³³ Bertrandon De La Broquiére'nin kaydına göre, II. Kıbrıs Seferi için harekete geçen Memlûk donanması; yelkenli ve kürekli beş gemi, bu beş gemiden daha küçük on dokuz gemi, atları taşımak üzere atlı nakliye gemisi ve on üç tane de yuvarlak teknedan oluşan bir filodan oluşmaktadır. Broquiére, *a.g.e.*, s. 67-68.

⁵³⁴ İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 463; Broquiére, *a.g.e.*, s. 67; Ayaz, *a.g.e.*, s. 86-90.

⁵³⁵ Ayaz, *a.g.e.*, s. 88; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 26.

⁵³⁶ Broquiére, *a.g.e.*, s. 68; Ayaz, *a.g.e.*, s. 89; Fuess, *a.g.m.*, s. 54.

⁵³⁷ Ayaz, *a.g.e.*, s. 90.

⁵³⁸ Broquiére, *a.g.e.*, s. 68; Ayaz, *a.g.e.*, s. 90.

asker ve 11 gemi ile Haçlı donanması Memlûklere saldırdı. Fakat sonuç alamadıkları için geri çekilmek zorunda kaldılar⁵³⁹.

Kıbrıs donanmasının Memlûk donanmasına sürekli saldırıda bulunmasında asıl amaç Memlûkleri açık denize çekerek denizde savaşa devam etmektir. Fakat Memlûk donanması Haçlı saldırılarına top atışı ile karşılık verdi ve bozguna uğrattı. Hemen akabinde Kıbrıs Kralının yeğeni, yeni bir saldırı başlattı. Kral Janus, bu mücadele için yeğenine mühimmat yardımı yapmışsa da bu silahlar Memlûklerin eline geçmişti. Böylece mühimmat eksikliği ve güçlü bir donanma ile karşılaşan Kıbrıslılar, saldırıda ağır zayıyat verdi. Fakat, Kralın yeğeni kaçmayı başardı⁵⁴⁰.

Memlûk donanması, 12 Ağustos 1425'te Tuzla'dan hareketle Limasol'a ulaştı. 150 kişiden oluşan az sayıda bir kuvvetle Limasol Kalesini kuşatan Memlûkler, kısa bir süre sonra kaleye saltanat bayrağını çekmeyi başardı⁵⁴¹. Bu mücadele sırasında 60 kişi öldürülürken 200 kişi de esir edildi. Bu sırada daha önce esir edilen ve İskip'e gönderilen 12 Türk kaçma girişiminde bulundu. Bunlardan yedi tanesi yakalanırken beş tanesi Memlûk askerlerine sığınmayı başardı. Sığınmacılar Venedik Docu'nun mühimmat göndererek Kıbrıs'a destek verdiği haberini ulaştırdılar⁵⁴². Magusa'nın itaat arz etmesi ardından Tuzla ve Limasol'un Memlûk hâkimiyetine geçmesi ve bu seferlerde elde edilen ganimetlerin haberi Barsbay'a ulaşınca yedi gün süre ile müjdet kösleri vuruldu ve yedi gün süre ile Kahire sokakları süslendi⁵⁴³.

3.5.3. III. Kıbrıs Seferi ve Kıbrıs'ın Fethi (1426)

1424 ve 1425'de düzenlenen seferler ile Kıbrıs'a ağır darbe indirmeyi başaran Memlûkler, Kıbrıs tehlikesinden kesin olarak kurtulmak amacıyla 1426'da yeni bir sefer hazırlığına başladı. Memlûk cephesinde savaş hazırlıkları devam ederken, Kıbrıs cephesinde de durum pek farklı değildi. Öyle ki Memlûk tehlikesinin ana hedefinde bulunan Kıbrıs Kralı Janus, bu tehlikeyle tek başına mücadele edecek güçte olmadığını daha önceki seferlerde görmüştü. Nitekim Janus'un Memlûklerle mücadele için Haçlı Krallarından yardım talep

⁵³⁹ Ayaz, *a.g.e.*, s. 90-91

⁵⁴⁰ Ayaz, *a.g.e.*, s. 91.

⁵⁴¹ Broquiére, *a.g.e.*, s. 68; Ayaz, *a.g.e.*, s. 93-94; Fuess, *a.g.m.*, s. 54.

⁵⁴² Venedik Docu'nun gönderdiği mühimmatta 25 sandık zırh, 15 sandık mihfer, 700 mızrak, 3 sandık kılıç, 4 at, 6 eğer, 150 ince ip ve 12 kalın ip gönderdiği bilinmektedir.

⁵⁴³ Broquiére, *a.g.e.*, s. 67-68; Ayaz, *a.g.e.*, s. 93-94.

etmesi gücünün yetersiz olduğunun farkında olduğunu açıklar niteliktedir⁵⁴⁴. Janus'un yardım talebine Ketillan Kralı olan yeğeninden olumlu yanıt geldi. Ketillan Kralı bir gemi ve süvarilerinden oluşan birliğin komutasına yeğenini tayin ederek Kıbrıs'a yardıma gönderdi⁵⁴⁵. Kıbrıs Kralı Janus'un ittifak arayışında olduğunu öğrenen Barsbay, daha fazla geç kalmadan sefere çıkılması için harekete geçti. Emri doğrultusunda tersanelerde gemi yapımı hızlandırıldı. Tersanelerde sefer için 180 parçadan oluşan bir donanma hazırlandı. Donanmanın hazırlanmasının hemen akabinde 1426'da ordu resmigeçit yaparak sefer için yola çıktı⁵⁴⁶.

Kıbrıs'a düzenlenecek seferden Janus'un yardım talebi ile haberdar olan Bizans İmparatoru, Barsbay'a elçilerle birlikte hediyeler göndererek bu seferden vazgeçmesi için ricada bulundu⁵⁴⁷. Fakat Barsbay, Kıbrıs'ın fethedilme zorunluluğunu bildiğinden bu isteği reddetti ve sefer hazırlıklarına devam etti. Dimyat, Safed, Gazze ve Tarblus'tan gelen gönüllü muharipler ile daha da güçlenen Memlûkler, 1426'da Dimyat'a doğru harekete geçti⁵⁴⁸. Donanmanın, Dimyat'ın el-Reşid Limanına ulaşmasından bir süre sonra yeniden hareket etmek üzere yola çıkan gemilerin birkaçı fırtınaya yakalanarak battı. Durumdan haberdar edilen Sultan, derhal eksiklerin giderilmesini ve sefere devam edilmesi emrini verdi. Donanmada meydana gelen hasarın giderilmesi ile Memlûkler, İskenderiye'ye doğru yola çıktı⁵⁴⁹. Donanma, el-Reşid'den hareket etmelerinden kısa bir süre sonra bazı Kıbrıs gemileri ile karşılaşmış olmasına karşın taraflar arasında herhangi bir mücadele vuku bulmadı. Kıbrıs kuvvetleri çekilmek zorunda kalmıştır⁵⁵⁰.

Tagrıberdi el-Mahmudî komutasında bulunan Memlûk donanması el-Reşid'den yola çıkmak suretiyle İskenderiye'ye ulaştı. Buradan Kıbrıs'a doğru yola çıkan donanma, Limasol limanının birkaç mil uzağında bulunan Livaden'de demir attı. Burada Kıbrıs Kralı Janus'un büyük bir sefer için hazırlık yaptığı haberini aldılar. Bu haber Barsbay'a ulaştırıldı. Limasol kalesi, Kıbrıslılar tarafından Müslümanların bölgeye gelmesinden önce etrafına hendek kazmak suretiyle müstahkem hale getirilmişti. Memlûkler kaleyi şiddetle muhasara ederek Limasol kalesini hâkimiyetlerine aldılar⁵⁵¹.

⁵⁴⁴ Broquiére, *a.g.e.*, s. 68; Ayaz, *a.g.e.*, s. 96-97; Fuess, *a.g.m.*, s. 55.

⁵⁴⁵ Ayaz, *a.g.e.*, s. 96-97.

⁵⁴⁶ Yiğit, *a.g.e.*, s. 113; Ayaz, *a.g.e.*, s. 97; Broquiére, *a.g.e.*, s. 68; Fuess, *a.g.m.*, s. 55.

⁵⁴⁷ İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 466; Ayaz, *a.g.e.*, s. 97.

⁵⁴⁸ İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 466-467; Ayaz, *a.g.e.*, s. 97-100.

⁵⁴⁹ Ayaz, *a.g.e.*, s. 100.

⁵⁵⁰ Broquiére, *a.g.e.*, s. 68-69; Ayaz, *a.g.e.*, s. 101.

⁵⁵¹ Ayaz, *a.g.e.*, s. 100-101.

Limasol'un fethiyle yola devam eden Memlûk donanması, Kıbrıs'ın köylerinden biri olan ve aynı zamanda Venedik hâkimiyetinde bulunan İsketiye'yi kuşattı. Halkın aman istemesi ile mücadele olmaksızın halka aman verildi. Memlûkler İsketiye'de buldukları sırada burasının ahalisinden, Kıbrıs Kralının 23.000 kişiden oluşan süvari birliği ve 14 gemilik bir donanma hazırladığını, Lefkoşa'yı tahkim ettirdiği ve halkını da dağlara çıkardığı haberini aldılar⁵⁵².

Savaş henüz başlamadan Sultan Barsbay, Kıbrıs Kralı Janus'a teslim olmasını bildiren bir elçi gönderdi. Janus, bu teklifi reddettiği gibi Memlûk elçisini de öldürdü⁵⁵³. Sonucu belli olan son ittifak girişiminin de olumsuz sonuçlanması ile Memlûk donanması, Tuzla'ya doğru yola çıktı. Tuzla'dan Lefkoşa'ya ilerleme planları yapan Memlûkler, henüz Tuzla'dan yola çıkarken Janus ve Haçlı kuvvetlerinin saldırısına maruz kaldılar. Memlûkler ve Haçlılar arasında cereyan eden bu şiddetli çatışmada Kıbrıs Kralı Janus, üç kez atından düşmüş ve bu kargaşadan Kral olduğunu söyleyerek yaralı olarak kurtulmayı başarmıştı. Kralın kardeşi çarpışmada öldürülenler, Kralın, Ketillan Kralı olan yeğeni ise esir alınanlar arasındaydı⁵⁵⁴. Yaklaşık bir saat süren mücadelede Memlûkler kesin bir galibiyet elde etti. Savaşta öldürülen Haçlı askerlerinin 6000 civarında olduğu bilinmektedir⁵⁵⁵.

Memlûklere esir düşen Kıbrıs Kralı Janus, Memlûk Emirlerinden Tagriberdi el-Mahmudî'nin komutasındaki gemiye gönderildi. Kralın Lefkoşa Psikoposu olan diğer kardeşi ise bu sıralarda Lefkoşa'yı tahkim ederek burada Memlûklere karşı savunma için hazırlık yapmaktaydı. Ne Lefkoşa'da bulunanlar ne de Haçlılar, Kralın esir düştüğünü bilmiyordu⁵⁵⁶. Bu sebeple 14 parçadan oluşan bir filo ile Memlûk donanmasına saldırdılar. Tuzla açıklarında meydana gelen bu deniz savaşı, Memlûk galibiyeti ile son buldu. Fakat düşman askerleri, hava şartlarının kötü olması sebebiyle takip edilemedi⁵⁵⁷. Seferin tamamlanması için Kıbrıs'ın başkenti ve en büyük şehri olan Lefkoşa'nın fethedilmesi gerekiyordu. Emirlerden Tagriberdi, Lefkoşa'ya doğru yola çıktı. Fakat şehrin ileri gelenlerinin ellerinde İncil ile Emirden aman dilemesi üzerine şehre ve halkına zarar verilmeden, şehir aman ile teslim alındı. Emir Tagriberdi'nin Lefkoşa'ya verdiği amandan haberi olmayan Emir Tanrı Bermiş, Lefkoşa'ya saldırarak halkın bir kısmını öldürdü ve kralın sarayını da yaktı. Lefkoşa'nın Memlûk

⁵⁵² Ayaz, *a.g.e.*, s. 101.

⁵⁵³ Broquiére, *a.g.e.*, s. 69; Ayaz, *a.g.e.*, s. 101.

⁵⁵⁴ Broquiére, *a.g.e.*, s. 70; İbni Tagriberdi, *a.g.e.*, s. 466-477; Ayaz, *a.g.e.*, s. 102-103; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 59; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 434.

⁵⁵⁵ Yiğit, *a.g.e.*, s. 113; Broquiére, *a.g.e.*, s. 69.

⁵⁵⁶ Ayaz, *a.g.e.*, s. 102; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 26.

⁵⁵⁷ Ayaz, *a.g.e.*, s. 113.

hâkimiyetine geçişini öğrenen Magusa da bir süre sonra teslim oldu. Bu teslimiyet ile birlikte Kıbrıs, tamamen Türk hâkimiyetine geçti (1426)⁵⁵⁸. Kıbrıs'ın ele geçirilmesinden sonra elde edilen esirler ve yüklü bir ganimet Kahire'ye götürülmek üzere gemilere yüklendi. Bertrandon De La Broquiére; “*Kıbrıs yağmasında ele geçirilen eşyaların içinde bulunduğu balyaların karaya çıkarılması için üç bin hamal İskenderiye rıhtımını işgal etmişti*”⁵⁵⁹ diyerek Memlûklerin elde ettiği ganimetin çokluğu hakkında bilgi vermektedir.

Esir edilen Kıbrıs Kralı Janus, Sultan Barsbay'ın huzuruna getirildiğinde Sultan, fidye ödemesi durumunda Kralı serbest bırakacağını bildirdi. Janus, fidye ödeyecek parası olmadığını bildirmesiyle, yabancı konsoloslar fidiyenin kendileri tarafından ödeneceğini ve Kralın serbest bırakılmasını istedi⁵⁶⁰. Kralın serbest bırakılması için yapılan anlaşmaya göre; Janus, fidye olarak Memlûklere 200 bin dinar ödeyecekti. Bu fidiyenin yarısı Müslüman topraklarındaki Haçlılardan alınmak üzere derhal ödendi. Kalan meblağ ise Kralın Kıbrıs'a ulaşmasından sonra gönderilecekti. Ayrıca Kral, her yıl Sultana 20 bin dinar haraç ödeyecek, 200 bin yün elbise ile birlikte kıymetli hediyeler gönderecekti. Sultan ise, Kıbrıs'a naib olarak atadığı Janus'u, Venedik ve Ketillan'a karşı koruyacaktı⁵⁶¹. Memlûkler ile Kıbrıs Kralı Janus arasında imzalanan bu anlaşma ile Kıbrıs, Memlûk taabiyetine girdi. Janus, serbest bırakıldıktan sonra Kıbrıs'a geri döndü⁵⁶².

Janus'un Kıbrıs'a dönmesinden 1432'ye kadar Memlûk-Kıbrıs ilişkilerinde bir değişiklik görülmemektedir. 1432'de Janus'un ölümünden sonra Sultan Barsbay, Janus'un yerine John'un naib olarak atandığını ve yıllık vergiyi göndermesini bildiren 60 kişilik bir heyet gönderdi. Böylece John, vergiyi ödemeyi taahhüt ederek Kıbrıs'ın yeni naibi oldu⁵⁶³.

⁵⁵⁸ Yiğit, *a.g.e.*, s. 113; Ayaz, *a.g.e.*, s. 104-105; Koprman, “Barsbay”, 84; Yiğit, “Memlûkler”, s. 92; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 27; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 59; Akkuş Yiğit, *a.g.m.*, s. 25-26; Akkuş Yiğit, *vd.*, *a.g.m.*, s. 130.

⁵⁵⁹ Broquiére, *a.g.e.*, s. 69.

⁵⁶⁰ İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 467; Ayaz, *a.g.e.*, s. 108; Koprman, “Barsbay”, s. 85; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 27.

⁵⁶¹ Ayaz, *a.g.e.*, s. 116; Koprman, “Barsbay”, s. 58; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 27; Fuess, *a.g.m.*, s. 55.

⁵⁶² İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 467; Yiğit, *a.g.e.*, s. 113; Ayaz, *a.g.e.*, s. 108-109; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 27.

⁵⁶³ Ayaz, *a.g.e.*, s. 117.

3.6.Seyfeddin Çakmak Dönemi (1438-1453)Memlûk-Haçlı İlişkileri

Sultan Barsbay, ölümünden sonra Memlûk tahtına oğlu Yusuf'un geçmesini ve Çakmak'ın da naip olması emrini verdi. Sultanın ölümünden sonra emri üzere Yusuf, sultan ilan edilirken Çakmak da naipliğe getirildi. Yusuf, tahta çıktığı sırada henüz 14 yaşlarındaydı. Yaşının küçüklüğü Çakmak'ın idareyi ele alması ne nihayetinde de tahtı gasp etmesi ile sonuçlandı⁵⁶⁴. Çakmak, tahta geçmesinden hemen sonra diğer Memlûk sultanlarında olduğu gibi isyanlarla karşı karşıya geldi. İsyancıları bastırmak suretiyle ülke içerisinde istikrarı sağladıktan sonra Akdeniz'de korsanlık faaliyetlerinde bulunan Rodos Şövalyeleri ile mücadele kararı aldı⁵⁶⁵.

3.6.1. Rodos Seferleri (1440-1443-1444)

Rodos, Nasıreddin Muhammed'in iktidarında 1302-1303'de Memlûk hâkimiyetine geçmişti. Fakat 1309 yılında Papa tarafından ilan edilen yeni bir Haçlı Seferi ile ada yeniden Haçlı hâkimiyetine geçti ve Rodos, Hospitalier Şövalyelerine bırakıldı⁵⁶⁶. Bu tarihten itibaren adada hüküm sürmeye başlayan Hospitalier Şövalyeleri, Kıbrıs'ın fethinden sonra Sultan Barsbay'a hediye göndererek barış anlaşması yapmak için girişimde bulunmuşlardı. Fakat Sultan, Rodos Şövalyelerinin en az Kıbrıslılar kadar tehlike arz ettiğini bildiği için barış gerçekleşmedi. Kıbrıs'ın fethinden sonra da Suriye sahillerinde korsanlık faaliyetlerinin kesilmemesi Rodos'un yeni Haçlı üssü olduğu ve saldırıların devam edeceğini açıkça göstermişti⁵⁶⁷. 1439'da dört Haçlı gemisinin el-Reşid'e saldırarak burada yağma hareketinde bulunmaları Memlûkler ve Rodos Şövalyeleri arasındaki meydana gelecek çatışmaların ilk kıvılcımı oldu. Sultan Çakmak, Haçlıların el-Reşid'de yaptığı yağma hareketini cezalandırmak üzere 1440'da küçük bir Memlûk donanmasını Rodos üzerine gönderdi. Dimyat'tan yola çıkan donanma önce Kıbrıs'a ardından da Rodos'a ulaştı. Ancak Emirlerin küçük bir donanma ile yola çıkması seferin başarılı bir sonuç alamamasına sebep oldu ve donanma çekilmek zorunda kaldı⁵⁶⁸.

⁵⁶⁴ Yiğit, *a.g.e.*, s. 115; Asri Çubukçu, "Çakmak, el-Melikü'z-Zâhir", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul 1993, s. 192; Çubukçu, "Çakmak, el-Melikü'z-Zâhir", s. 192-193; Yiğit, "Memlûkler", s. 92; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 28; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 60; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s.531-515.

⁵⁶⁵ İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 527; Yiğit, *a.g.e.*, s. 115; Yiğit, "Memlûkler", s. 92; Ayaz, *a.g.e.*, s. 119; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 60.

⁵⁶⁶ Cüneyt Kanat, "Memlûk Sultanı Melik ez-Zâhir Seyfeddin Çakmak'ın Rodos Seferleri (1440-1443-1444)", *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, Beta yay., İstanbul 1999, s. 394; Morrison, *a.g.e.*, s. 86.

⁵⁶⁷ Tekindağ, *a.g.m.*, s. 28; Akkuş Yiğit, *vd.*, *a.g.m.*, s. 130.

⁵⁶⁸ Kanat, *a.g.m.*, s. 398; Yiğit, *a.g.e.*, s. 115; Ayaz, *a.g.e.*, s. 119; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 28; Fuess, *a.g.m.*, s. 55; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 60; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 527.

1440'da yapılan ilk Rodos Seferinin başarısızlığından sonra 1443'de Rodos üzerine yeni bir sefer yapıldı⁵⁶⁹. Bu seferin liderliği Emir Aynal'a verildi. Emir Aynal ilk olarak Meis adasına saldırdı. Rodos Şövalyelerine ait bu kalenin ele geçirilmesinden sonra sahilde bulunan bazı kaleler tahrip edildi. Kışın gelmekte olması seferin sonlandırılmasına sebep oldu⁵⁷⁰. Kaleyi almaya niyetli olan Sultan Çakmak, ertesi yıl yeniden Rodos üzerine sefer düzenledi. Emir Aynal ve Temir Bey komutasında başlayan bu sefer diğer iki seferde olduğundan daha güçlü bir donanma ile yola çıktı. Rodos bu donanma ile 40 gün boyunca kuşatılmışsa da Şövalyelerin adayı şiddetle savunması, Memlûkler'in kuşatmayı kaldırmasına sebep oldu. Kuşatmanın kaldırılmasında Şövalyelerin güçlü savunmasına ek olarak Borgandia ve Catalania'dan aldıkları yardımın da payı büyüktür⁵⁷¹. Rodos'u fethetmek amacıyla gerçekleşen üç sefer sonunda ada ele geçirilememiş fakat son Rodos seferinden sonra taraflar arasında başlayan görüşmelerden sonra Memlûk-Rodos barışı sağlanmıştır⁵⁷².

⁵⁶⁹ İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 527-528; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 28; Yiğit, *a.g.e.*, s. 115; Ayaz, *a.g.e.*, s. 119; Fuess, *a.g.m.*, s. 55; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 60; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 434.

⁵⁷⁰ Kanat, *a.g.m.*, s. 401-403; Yiğit, *a.g.e.*, s. 115; Ayaz, *a.g.e.*, s. 119; Fuess, *a.g.m.*, s. 55..

⁵⁷¹ İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 528; Yiğit, *a.g.e.*, s. 115-116.

⁵⁷² İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 528; Kanat, *a.g.m.*, s. 403-406; Yiğit, *a.g.e.*, s. 116; Çubukçu, "Çakmak, el-Melikü'z-Zâhir", 193; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 28; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 60.

3.7.Seyfeddin İnal (Aynal) Dönemi (1453-1461) Memlûk-Haçlı İlişkileri

Sultan Çakmak, iktidarının son zamanlarında hastalığa yakalandı. Yaşı sekseni geçmiş olan Sultan, öldükten sonra tahta, oğlu Osman'ın geçmesi için Emirlerden biat aldı. Bu biattan sonra tahttan çekilmek suretiyle Sultanlığı oğluna devretti ve tahtın devrinden on iki gün sonra öldü. Fakat oğlu tahtta yalnızca bir buçuk ay kalabildi. Emirlerin isyanı ile Osman tahttan indirilirken, Emirlerden İnal Memlûk tahtının yeni sahibi oldu⁵⁷³.

Sultan İnal zamanında çok fazla siyasi hadise gerçekleşmedi. Aynı şekilde Kıbrıs'ın Kral seçimi dışında Haçlılar ile temas da yoktur. Kıbrıs, Sultan Barsbay zamanında fethedilmiş ve tabî devletlerden biri haline getirilmişti. Fethedilmesinden sonra tabiyetini devam ettiren ve vergi ödeyen Kıbrıs, 1458'de Kral II. Jean'ın ölümüyle Kıbrıs tahtına kızı Charlotte getirildi. Fakat II. Jean'ın oğlu James'in yeni hükümdarı kabul etmemesi ile Memlûklerin, Kıbrıs Kralı seçimine doğrudan müdahale şansı tanındı⁵⁷⁴. Charlotte'un Kıbrıs tahtına geçmesinden hemen sonra James, yanına aldığı heyet ile birlikte Mısır'a geldi. Sultan İnal, James'i iyi bir şekilde ağırlayıp hilatlandırdıktan sonra James'i Kıbrıs'a naib olarak atadı. Ve tahtı devralması için askeri destek sağlayacağını bildirdi. Bu yardıma ek olarak Kıbrıs'a müdahale etmek gerektiğinde vakit kaybetmemek için donanma hazırlanması emrini verdi⁵⁷⁵. Sultan, naip seçimini halletmek üzere 1460'da Kıbrıslılar ile iki kez toplantı düzenlendi. Bu görüşmelere mukabil yeni Kıbrıs Naibinin Charlotte olması kararı alındı. Bu karardan kısa bir süre sonra kargaşa meydana geldi. Bu kargaşada bazı Memlûk gruplarının James'in naibliğini istemesi üzerine Sultan, kargaşaya son vermek için James'i yeniden naip olarak atadı⁵⁷⁶. James'in tahtı Charlotte'dan geri alması için Sultan İnal, 27 Mayıs'ta askeri destek sağlamak amacıyla hazırlık yapılması emrini verdi⁵⁷⁷.

James'in tahtı devralması sırasında görev alan Emirlerden Canıbek el-Ablak James'in tahta geçmesinden sonra da Kahire'ye dönmemişti. Bölgede meydana gelen olaylar hakkında Sultana bilgi vermeye devam ediyordu. Canıbek, Girne'de muhasara altında bulunan Charlotte'un buradan kaçmak suretiyle Rodos'a gittiğini ve destek gönderilmesi talebini

⁵⁷³ İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 539-540; Cengiz Tomar, a.g.m., "El-Melikü'l-Eşref, İnal" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 29, İstanbul 2004, s. 63; Yiğit, *a.g.e.*, s. 116; Yiğit, "Memlûkler", s. 92; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 60; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 540.

⁵⁷⁴ Ayaz, *a.g.e.*, s. 120; Tomar, a.g.m., s. 64; Tekindağ, a.g.m., s. 29; Fuess, a.g.m., s. 56; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 61.

⁵⁷⁵ Ayaz, *a.g.e.*, s. 121; Tomar, a.g.m., s. 64.

⁵⁷⁶ Ayaz, *a.g.e.*, s. 120-122; Tomar, a.g.m., s. 64; Tekindağ, a.g.m., s. 29

⁵⁷⁷ James'in Kıbrıs tahtını geri alması için Memlûklerin sağladığı askeri yardımlar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ayaz, *a.g.e.*, s. 122-123; Fuess, a.g.m., s. 56.

içeren bir mektubu Sultan İnal'a gönderdi (Mart 1461)⁵⁷⁸. Fakat mektubun gönderildiği zamanda Sultan İnal ölmüş ve bu mektup İnal'dan sonra tahta geçen Şehabeddin Ahmed'e teslim edilmiştir⁵⁷⁹.

⁵⁷⁸ Ayaz, *a.g.e.*, s. 124.

⁵⁷⁹ Ayaz, *a.g.e.*, s. 124.

3.8.Şehabeddin Ahmed Dönemi (1461)Memlûk-Haçlı İlişkileri

Sultan İnal ölümünden bir gün önce oğlu Ahmed'i Memlûk tahtının varisi ilan etti ve Emirlerden de bu hususta biat aldı. Sultan İnal'ın emri üzere tahta Ahmed geçmişse de tahtta yalnızca dört ay kalabildi⁵⁸⁰. Dört ayın sonunda Ahmed, isyan eden Emirler tarafından tahttan indirildi ve yerine Hoşkadem Memlûk tahtına geçti⁵⁸¹. Şehabettin Ahmed döneminde siyasi bir hadise vuku bulmamıştır. Fakat Sultan İnal zamanında Kıbrıs'a gönderilen komutanlardan Canıbek el-Ablak'ın Sultan'ın hayatta olduğunu düşünerek gönderdiği mektup, o sırada Sultan olan Şehabettin Ahmed'e ulaşmıştır. Komutan Canıbek bu mektubunda Kıbrıs'taki faaliyetlerinden bahsetmektedir⁵⁸².

Emir Canıbek'in Sultan'a gönderdiği mektupta; 22 Ocak 1461'de Memlûklerin Kıbrıs Kralı James'in asker desteği ile birlikte Girne'ye saldırdığını ve bu saldırıda elde ettikleri esirler hakkında bilgi verilirken, Girne üzerine yapılan ikinci saldırıda Girne komutanını öldürdüklerini bildirmiştir. Ayrıca James'in kız kardeşinin Kıbrıs'a karşı Rodos'tan yardım talep ettiğini ve bu talep üzerine yardıma gelen Rodos Haçlılarından 100 kişinin Memlûkler tarafından esir alındığını ve gemilerine de el konulduğu bilgisi de mektupta yer almaktadır. Mektubun devamında Canıbek, Baf Kalesinin kuşattıklarına dair bilgi de vermektedir⁵⁸³. Bu bilgiler verildikten sonra Cenevizlilerin Prensese yardım göndermeden önce asker takviyesi yapılması hususunda ricada bulunmaktadır. Fakat mektubun ulaştığı sırada Sultan Şehabeddin Ahmed azledilmiş ve Hoşkadem Memlûk tahtına geçmiştir⁵⁸⁴.

⁵⁸⁰ Yiğit, *a.g.e.*, s. 118; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 30.

⁵⁸¹ Yiğit, *a.g.e.*, s. 119; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 30.

⁵⁸² Ayaz, *a.g.e.*, s. 124.

⁵⁸³ Ayaz, *a.g.e.*, s. 124.

⁵⁸⁴ Abdülkadir Özcan, "Hoşkadem", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 18, İstanbul 1998, s. 249; Yiğit, "Memlûkler", s. 92; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 61.

3.9.Hoşkadem Dönemi (1461 – 1467) Memlûk-Haçlı İlişkileri

Sultan Şehabeddin Ahmed'in dört aylık kısa saltanatının ardından saltanat naibi olan Hoşkadem, Memlûk tahtını ele geçirmişti⁵⁸⁵. Tahta geçtiği sırada Kıbrıs komutanlarından Canıbek'in gönderdiği mektup Hoşkadem'e ulaştı. Bu mektup sonunda Hoşkadem Kıbrıs'a askeri takviye yapmak amacıyla birlik hazırlama emri vermişse de daha sonra bu yardımdan vazgeçmiş ve herhangi bir müdahalede bulunmamıştır⁵⁸⁶. Yardımdan vazgeçilmesinde en büyük etken Trablus Naibinin Kıbrıs'a yardım amacıyla yola çıkmasıydı. Fakat Trablus'un bu sebeple savunmasız kalması, Sultan'ı hiddetlendirmiş ve naib görevinden azledilerek hapse atılmıştır. Kısa süre sonra Hoşkadem, Kıbrıs'a yardım amaçlı Trablus'ta bulunan birliklerden takviye gönderdi. Bu takviye birliğinin Kıbrıs'a ulaşmasından sonra Canıbek, James'in gönderdiği hediyelerle birlikte Kahire'ye döndü⁵⁸⁷.

Kıbrıs'a gönderilen Trablus emiri ile James müşterek hareket etmek suretiyle Magusa'yı kuşattı. Desteğe ihtiyacı olan James, yeniden Memlûklerden yardım talebinde bulundu. Bu yardıma binaen 300 kişiden oluşan bir Memlûk kuvveti Canıbek'in komutasında Kıbrıs'a gönderildi (Mayıs 1462)⁵⁸⁸. Hoşkadem, Magusa'nın fethi haberini beklerken, bazı Memlûk gruplarının Sultan'ın hasta olmasından dolayı ve taht değişikliği durumunda merkeze yakın olmanın avantaj sağlayacağı düşüncesi ile Kahire'ye geri döndüğü ve bu sebeple de Kıbrıs-Memlûk ittifak donanmasının sıkıntı yaşadığı haberini aldı. Bu haber üzerine Hoşkadem, geri dönenleri cezalandırmak istedi. Araya giren Emirler sayesinde tekrar Kıbrıs'a gitmeleri durumunda affedildiler⁵⁸⁹.

Kıbrıs'a geri dönmek üzere affedilen Memlûklerin hareket etmemeleri ve kaçmaya çalışmaları üzerine Sultan, bu Memlûk grubunun gönderilmemesi kararını aldı. Bu sırada Kıbrıs'ta bulunanlar, Magusa kuşatmasına devam ediyor ve asker takviyesi bekliyordu. Hoşkadem, Kahire'den asker takviyesi için hazırlık yapılması emrini verdi⁵⁹⁰. 1463 Mart'ında bu donanma yola çıktı. Fakat ertesi sene Sultanın haberi olmadan Kahire'ye döndüler. İç karışıklıklar sebebiyle geri dönen askerler cezalandırılmadı aksine hilat verildi⁵⁹¹.

⁵⁸⁵ Özcan, a.g.m., s. 249; Yiğit, "Memlûkler", s. 92; Tekindağ, a.g.m., s. 30; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 61.

⁵⁸⁶ Ayaz, *a.g.e.*, s. 124.

⁵⁸⁷ Ayaz, *a.g.e.*, s. 124-125.

⁵⁸⁸ Tagriberdi, *a.g.e.*, s. 563; Ayaz, *a.g.e.*, s. 125; Tekindağ, a.g.m., s. 30; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 61.

⁵⁸⁹ Fuess, a.g.m., s. 56; Ayaz, *a.g.e.*, s. 125-126.

⁵⁹⁰ Ayaz, *a.g.e.*, s. 126; Fuess, a.g.m., s. 57.

⁵⁹¹ Ayaz, *a.g.e.*, s.126-127.

Kıbrıs Naibi James, Memlûk komutanı Canıbek ile Magusa'yı ele geçirdi. Hemen ardından bağımsız hareket etmek üzere burada bulunan Memlûklerden kurtulma çaresi arayışına girdi. James'in emri üzere Canıbek ve bazı emirler suikasta uğradı. Durumu lehine çevirmek için James, Magusa'nın Cenevizlilerden alınmasından sonra Canıbek'e teslim edildiği fakat Canıbek'in Magusa halkına kötü davrandığını bildirdi. Bu sebeple de adı geçen Emir uyarıldığı fakat uyarıları dikkate almamasından dolayı öldürüldüğü haberini Yakup adında bir elçi vasıtası ile Hoşkadem'e bildirdi⁵⁹². Canıbek'in ölümünden sonra James, sultan naibi olarak Magusa idaresini üstlenmiştir. Sultan, Canıbek'in ölümünün araştırılması için bir kişiyi görevlendirdi⁵⁹³. Yola çıkan elçi henüz Kıbrıs'a ulaşmadan Haçlı korsanlar tarafından ele geçirildiği haberi yine James'in veziri ve elçisi Yakup tarafından Sultan'a iletilmiştir. Yakup kurtulmayı başaran bir Memlûkü, Sultanın huzuruna getirdikten sonra James'in Sultana bağlılığının devam ettiği ve yıllık verginin ödeneceğini bildirdi. Verginin gönderilmemesi konusunda Haçlı korsanlarının faaliyetleri hedef gösterildi. Kısa bir süre sonra da yıllık vergi ödendi⁵⁹⁴.

⁵⁹² Ayaz, *a.g.e.*, s. 127; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 30; Fuess, *a.g.m.*, s. 57. Tagriberdi, Canıbek'in öldürülmesi ile ilgili olarak; Canıbek'in Magusa halkına kötü davrandığını ve Magusa halkının James'den yardım talep ettiğini aktarmıştır. James'den gelen elçinin söylediklerini aktaran Tagriberdi, James'in Canıbek'e uyarı amaçlı iki elçi gönderildiğini fakat bu elçilerin Canıbek tarafından öldürülmesinden sonra iki kez de görüşme yapıldığını yazar. Son görüşmede Canıbek, James'i yaralamış bunu gören Haçlılar ise Canıbek'i öldürmüştür. Ayrıntılı bilgi için bk. Tagriberdi, *a.g.e.*, s. 566-567.

⁵⁹³ Ayaz, *a.g.e.*, s. 128.

⁵⁹⁴ Ayaz, *a.g.e.*, s. 129.

3.10. Kayıtbay Dönemi (1468 - 1495) Memlûk-Haçlı İlişkileri

Hoşkadem'in ölümünden sonra Memlûk tahtına Melik Müeyyed geçmiş ancak taht iki ay sonra Atabek Yelbay'a geçti. Devlet işleri bu süre zarfında Hayırbay tarafından yürütülüyordu. Dulkadiroğullarının bu dönemde Darande, Payaz ve Sis'i ele geçirmesinden sonra meydana gelen isyanda Yelbay tahttan indirilmiş ve Temürboğa tahtı gasp etmiştir. Temürboğa tahtı devir almasından henüz iki ay bile geçmeden Hayırbay tarafından tahttan indirilmiştir. Fakat Hayırbay'ın saltanatı yalnızca bir gün sürmüş ve nihayetinde taht Kayıtbay'a geçmiştir⁵⁹⁵.

Kayıtbay'ın tahta geçtiği sırada Kıbrıslıların, Memlûklere taabiyeti devam etmesine rağmen Haçlılar ile ittifak kurduğu ve Müslümanlara karşı düzenlenen seferlerde destek verdikleri öğrenildi. 1473'de Osmanlı Devletine karşı düzenlenen Haçlı saldırılarında Akkoyunlular ve Karamanoğulları ile ittifak halinde olan Haçlılara, Kıbrıs'tan da destek verilmiştir. Bu müttefik donanması Antalya ve İzmir gibi şehirlere saldırmıştır. Kıbrıs'ın bu şekilde bağımsız hareket etmesinden kısa süre sonra Venediklilerin Kıbrıs işlerine müdahale ettiği görülmektedir. Bunun en dikkate değer sebebi Kıbrıs Kralı James'in Venedikli Catherine Cornaro ile evlenmesidir. James'in ölmesinden sonra Catherine'den olan ve o sırada bir yaşında olan oğlu tahta geçmiştir. Fakat James'in oğlunun ölümü ile Kıbrıs idaresi Catherine'e geçmiştir. Yönetimde Catherine bulunuyorsa da asıl idare Venedik'in elindeydi⁵⁹⁶.

Catherine başa geçtikten sonra Memlûklere gönderilen yıllık verginin ödenmemesi sebebiyle Kayıtbay 1478'de Catherine'ye verginin ödenmesi için elçi göndermiş ve hemen ardından da müdahale için Kıbrıs'a donanma göndermeyi düşünmüştür. Fakat Catherine'nin biriken vergileri göndermesi ile askeri müdahaleye gerek kalmamıştır⁵⁹⁷. Kıbrıs'ta Catherine iktidarı süresince Venedik'in Kıbrıs üzerindeki baskısının artmasının neticesinde Catherine baskılara daha fazla dayanamayarak Kıbrıs'ı Venedik'e bırakmıştır. Kıbrıs'ın Venedik'e geçmesinden sonra Memlûklere ödenen yıllık vergi Venedikliler tarafından ödenmeye devam etti. Memlûklerin, Osmanlılar tarafından yıkılıştan sonra bu vergi Osmanlılara ödenmeye devam etti⁵⁹⁸.

⁵⁹⁵ Yiğit, *a.g.e.*, s. 120; İsmail Yiğit, "Kayıtbay", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 25, İstanbul 2002, s. 80; Yiğit, "Memlûkler", s. 93; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 30-31; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 62.

⁵⁹⁶ Fuess, *a.g.m.*, s. 57; Ayaz, *a.g.e.*, s. 130.

⁵⁹⁷ Ayaz, *a.g.e.*, s. 130.

⁵⁹⁸ Ayaz, *a.g.e.*, s. 131; Fuess, *a.g.m.*, s. 57.

Kayıtbay döneminin Memlûk Haçlı ilişkilerindeki son safhasını Endülüs Müslümanlarının Katolik baskısı karşısında yardım talep etmesi oluşturmaktadır. 1492’de Endülüs Müslümanları, Memlûklere İspanya’da bulunan son İslam hanedanlığının yok olmak üzere olduğunu bildirdiler. Bu sırada güçlü bir donanmaya sahip olan Kayıtbay müdahale etmek yerine tehdit savurmakla yetindi. Kayıtbay, İspanya’ya Gırnata Müslümanlarına yapılan zulmün devam etmesi durumunda Filistinde bulunan Hristiyanların ortadan kaldırılacağını ve Suriye ile Filistin’e Hristiyanların girişinin yasaklanacağı ultimatomunu verdi. Fakat bu tehditler İspanya Müslümanları için kurtuluş olmadı⁵⁹⁹.

⁵⁹⁹ Mehmet Şirinoğulları, *Memluklu-Haçlı Münasebetleri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 1997, s. 66.

3.11. Kansu Gavri Dönemi (1501 – 1516) Memlûk-Haçlı İlişkileri

Kayıtbay'ın ölümünden sonraki beş sene içerisinde beş sultan değişti. Sırasıyla Muhammed en-Nasır, Kansuh Hamsemie, Muhammed en-Nasır(İkinci Saltanatı), Kansuh Ebu Said, Canbulat, Tumanbay Memlûk tahtına geçti⁶⁰⁰. Tumanbay'ın tahttan indirilmesi ile sonuçlanan isyanda rol oynayan Emirlerden hiçbiri sultan olmak istemedi. Çünkü hâl edilen sultanların öldürülmesi tahta geçecek kişinin de aynı akıbete uğrama ihtimalinin yüksek olduğunu gösteriyordu. Memlûk tahtına geçecek gönüllü bir Emir bulunamayınca isyanda rol oynayan en güçlü Emirlerden Kansu Gavri'nin tahta çıkması yönünde Emirler ısrar etti. Kansu Gavri tahta çıkmadan önce ısrarlar doğrultusunda Sultan olacağını ve tahttan indirilmek istendiğinde, öldürülmemek şartı ile Sultanlıktan kendi isteği ile feragat edeceğini bildirdi. Öne sürdüğü şartların kabul edilmesi üzerine Memlûk tahtına Kansu Gavri geçti⁶⁰¹.

3.11.1. Portekiz ile İlişkiler

Kansu Gavri tahta geçtikten sonra ülkenin içinde bulunduğu iktisadi çıkmaza son vermek için vergileri arttırma yoluna gitti. İktisadi kriz çözümediği gibi halkın durumuda giderek kötüleşti. Fakat en büyük problem sultanın gümrük vergilerini arttırması oldu⁶⁰². Gümrük vergilerinin arttırılması Portekizlilerin, Hindistan'dan aldıkları malları Mısır ve Suriye üzerinden Avrupa'ya taşımalarını zorlaştırdı. Gümrük vergisini ödeyemeyecek duruma gelen Portekizliler, Mısır ve Suriye'den geçmemek üzere alternatif bir yol bulma arayışına girdi. Sonuç olarak Vasco de Gama'nın Ümit Burnu'nu keşfi ile Portekizli tüccarlar vergiden muaf kalırken Memlûkler kendilerini iktisadi krizin çıkmazında buldular⁶⁰³.

Kansu Gavri koyduğu gümrük vergilerinin, Memlûklere yaşattığı sıkıntıdan sonra giderek daha da kötüleşen maddi durumu düzeltmek için Portekizliler ile anlaşma yoluna gitmek istedi⁶⁰⁴. Portekiz donanmasının Kızıldeniz, Basra Körfezi ve Hint Okyanusundaki faaliyetleri, mukaddes eserlerin tehdit altında olmasına sebep oluyordu. Bu durum

⁶⁰⁰ Yiğit, *a.g.e.*, s. 124-125; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 32-33; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 64.

⁶⁰¹ Yiğit, *a.g.e.*, s. 125; Seyyid Muhammed es-Seyyid, "Kansu Gavri", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001, s. 314; Yiğit, "Memlûkler", s. 93; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 65.

⁶⁰² *Tuhfetü'l-Memlûk (Siyâsetnâme)*, (çev. Yakup Kara), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı yay., İstanbul 2016, s. 42; es-Seyyid, *a.g.m.*, s. 314; Yiğit, "Memlûkler", s. 93.

⁶⁰³ Yiğit, *a.g.e.*, s. 125-126; Ayalon, *a.g.m.*, s. 48; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 33; Fuess, *a.g.m.*, s. 57; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 67; Akkuş Yiğit, *a.g.m.*, s. 26; Bilgehhan Pamuk, "Kızıldeniz'de Portekiz Tehdidi ve Osmanlı-Memlûk İttifakı", *Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu, Türk Denizcilik Tarihi Bildiriler*, C. 3, İstanbul 2013, s. 160.

⁶⁰⁴ Burak Gani Erol, "Kızıldeniz'de Portekizlilere Karşı Mücadele Eden Memlûk Devleti'ne Osmanlı Yardımı", *Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu, Türk Denizcilik Tarihi Bildiriler*, C. 3, İstanbul 2013, s. 142; *Tuhfetü'l-Memlûk (Siyâsetnâme)*, s. 43; es-Seyyid, *a.g.m.*, s. 314; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 33.

Memlûklerin, Abbasi Hilafetinin koruyucusu durumunda olması dolayısıyla Portekizlileri birinci derece düşman haline getirdi⁶⁰⁵. Bunlara ek olarak, Güney Arabistan ve Hindistan Müslümanları da en az Memlûkler kadar zor durumda kalmıştı. Fakat Portekiz gemilerinin Mısır gemisini soymasından sonra Portekiz Kralı I. Manuel ile anlaşmanın sağlanamayacağı belli oldu. Bu sırada Venedikliler ticari çıkarlarının sekteye uğramasından dolayı en az İslam ülkeleri kadar Portekizlilerin faaliyetlerinden rahatsızdı. Bu hususta İslam hamiliğini üstlenen Memlûklere müracaat etmek suretiyle Portekizlilerin faaliyetlerinin durdurulması ricasında bulundu⁶⁰⁶.

Portekizliler ile sulh yapılamayacağı farkında olan Kansu Gavri, 1503'te Papa II. Julius'a müracaat etti ve Portekiz'in bu düşmanca saldırıların bitmesi için aracı olması ricasında bulundu. Fakat bu barış girişimi sonuçsuz kaldı⁶⁰⁷. Bu sırada Gücerat Sultanı I. Mahmut Han'ın (1458-1511) Memlûklerden Portekizlilere karşı mücadele etmek üzere yardım talebinde bulunması, Kansu Gavri'nin sulh sağlayamadığı düşmanla mücadele kararı almasının önünü açtı⁶⁰⁸. Kansu Gavri, henüz Portekiz gemilerine saldırmadan önce sahillere tahkimat yapılması ve donanmanın güçlendirilmesi hususunda tedbirlerini aldı. Mahmut Han'a yardım amaçlı Hüseyin Bey komutasında toplarla güçlendirilmiş bir filo gönderildi. 1508'de Hindistan'ın Şaul (Chaul) limanında Portekizliler ile Gücerat-Memlûk ittifak donanması karşı karşıya geldi⁶⁰⁹. Müslümanlar, Portekizlilerin birliğini hezimete uğratmışsa da Portekiz 1513'de Aden'i ele geçirerek bu hezimetin intikamını aldı⁶¹⁰.

Portekizliler ile gerçekleşen ilk mücadelenin başarı ile sonuçlanmasından sonra Portekiz donanmasının Aden'i ele geçirmesi, Kansu Gavri'nin mücadele etmek için daha güçlü bir donanma hazırlamasına zemin hazırladı. Donanmayı güçlendirmek için Osmanlı Devleti'nden gemi yapımında kullanılan malzeme ile birlikte mühimmat yardımı alındı⁶¹¹. Alınan yardım ile Süveys'de donanma tamamlandı. Selman Reis komutasındaki ittifak donanmasında 2000 Osmanlı askeri bulunuyordu. Bu donanma 1516'da Memlûklere askeri yardım yapmayacağını

⁶⁰⁵ *Tuhfetü'l-Memlûk (Siyâsetnâme)*, s. 43; es-Seyyid, a.g.m., 314; Tekindağ, a.g.m., s. 33.

⁶⁰⁶ *Tuhfetü'l-Memlûk (Siyâsetnâme)*, s. 43; Fuess, a.g.m., s. 57; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 67; Akkuş Yiğit, vd., a.g.m., s. 137.

⁶⁰⁷ *Tuhfetü'l-Memlûk (Siyâsetnâme)*, s. 43; Yiğit, a.g.e., s. 126; Tekindağ, a.g.m., s. 33; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 66; Erol, a.g.m., s. 142; Pamuk, a.g.m., s. 161.

⁶⁰⁸ Yiğit, a.g.e., s. 126; Fuess, a.g.m., s. 57; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 67; Erol, a.g.m., s. 142.

⁶⁰⁹ *Tuhfetü'l-Memlûk (Siyâsetnâme)*, s. 43; Yiğit, a.g.e., s. 126; Tekindağ, a.g.m., s. 34; Fuess, a.g.m., s. 58-59; Akkuş Yiğit, vd., a.g.m., s. 137; Pamuk, a.g.m., s. 161.

⁶¹⁰ Yiğit, a.g.e., s. 126; Ayalon, a.g.m., s. 45; Tekindağ, a.g.m., s. 34.

⁶¹¹ Fuess, a.g.m., s. 59; Yiğit, a.g.e., s. 126; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 67; Erol, a.g.m., s. 144-147; Pamuk, a.g.m., s. 162-164.

bildiren Benî Tahir hanedanının başkenti Zübeyd'i ele geçirdi⁶¹². Kısa bir süre sonra Kansu Gavri, Portekizliler ile mücadele için yeni bir donanma göndermişse de Osmanlı Devleti'nin bu sırada Memlûkler ile mücadele halinde olmasından dolayı yönünü Osmanlı saldırısına çevirdi⁶¹³.

Kansu Gavri döneminde Memlûklerin içinde bulunduğu maddi krize mukabil gümrük vergilerinin arttırılması neticesinde Ümit Burnu'nun keşfi, Portekiz ile Memlûkleri karşı karşıya getirmişti. Portekiz ile mücadele halinde iken Memlûk-Osmanlı ittifakı da bozulunca Memlûkler yıkılış evresine girdi. Öyle ki Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail arasındaki mücadelede Memlûkler, tarafsız kalmış fakat mücadelenin galibinin bir sonraki hedefinin Mısır olacağını bilen Kansu Gavri, askeri hazırlık yapmaya da başlamıştı⁶¹⁴. Nihayet Memlûkler ile Osmanlı arasında gerçekleşen 1516 Merc-i Dabık Savaşı'nda taraflar karşılaştı. Başlangıçta mücadele Memlûk lehine gelişirken Memlûk ordusunun sağ kanadında bulunan kumandan Hayır Bey'in savaştan askerleriyle birlikte çekilmesinden sonra Memlûk ordusu dağıldı. Bu mücadele sonunda Memlûkler mağlup edilirken Kansu Gavri de ortadan kayboldu⁶¹⁵.

Kansu Gavri'nin ortadan kaybolması ile yerine yeğeni Tumanbay, Memlûk tahtına geçirildi⁶¹⁶. Tumanbay'ın tahta geçmesinden sonra Osmanlı elçileri barış için Tumanbay'ın huzuruna çıktı. Elçilerin, Tumanbay'ın Osmanlı taabiyetine girmesi konusunda getirdiği haber üzerine Osmanlı elçileri katledildi. Bu durum bir kez daha Memlûkler ile Osmanlılar'ı karşı karşıya getirdi. 1517'de Ridaniye'de gerçekleşen savaşta Memlûkler kesin bir mağlubiyete

⁶¹² *Tuhfetü'l-Memlûk (Siyâsetnâme)*, s. 44; es-Seyyid, a.g.m., s. 315; Yiğit, a.g.e., s. 126; Tekindağ, a.g.m., s. 34; Akkuş Yiğit, vd., a.g.m., s. 137.

⁶¹³ Yiğit, a.g.e., s. 126; Tekindağ, a.g.m., s. 34-35; Akkuş Yiğit, a.g.m., s. 27.

⁶¹⁴ Yavuz Sultan Selim'in 1514'de Çaldıran'da Şah İsmail'i mağlup etmesi, Yavuz'un yeni hedefinin Mısır olacağını göstermişti. Osmanlı'nın 1515'de Memlûklere tabî Dulkadiroğlu Beyliği'ni yıkması Memlûkler ile Osmanlı Devleti'ni savaş durumuna getirdi. Bu sırada Yavuz'un katlettiği, kardeşi Ahmed'in oğlu Kasım'ın Memlûklere sığınması ve Kansu Gavri'nin, Kasım'ı Osmanlı namzeti ilan, taraflar arasındaki ilişkilerin daha da gerilmesine sebep oldu. Nihayet, Kansu Gavri'nin Şah İsmail'e yardım için askerlerinin başında Halep'e gelmesinden sonra Osmanlılar ile Memlûkler savaşa tutuştu. Yiğit, a.g.e., s. 127; *Tuhfetü'l-Memlûk (Siyâsetnâme)*, s. 44; es-Seyyid, a.g.m., s. 314-315; Yiğit, "Memlûkler", s. 93, Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 68; İbn İyas, a.g.e., s. 30.

⁶¹⁵ 1516 Merc-i Dabık Savaşı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Muslu, a.g.e., s. 228; Feridun Emecen, "Mercidâbık Muharebesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 29 İstanbul 2004, s. 174-176; es-Seyyid, a.g.m., s. 315; Yiğit, "Memlûkler", s. 93; Tekindağ, a.g.m., s. 35; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 69; Feridun M. Emecen, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları I.*, İSAM yay., İstanbul 2011, s. 80-84.

⁶¹⁶ Cüneyt Kanat, "Tomanbay", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 41, İstanbul 2012, s. 236; Tekindağ, a.g.m., s. 35; Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, s. 70; İbn İyas, a.g.e., s. 30-70; İbn İyas, a.g.e., s. 83.

uğratıldı. Bu savaştan sonra Memlûk toprakları Osmanlılar'a geçerken Memlûklere tabî devletler de Osmanlı egemenliğine girdi⁶¹⁷.

⁶¹⁷ 1517 Ridaniye Savaşı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Muslu, *a.g.e.*, s. 228; Feridun Emecen, "Ridâniye Savaşı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 35, İstanbul 2008, s. 87-88; Kanat, *a.g.m.*, s. 237; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 36; 69-72; Emecen, *a.g.e.*, s. 85-92; İbn İyas, *a.g.e.*, s. 142-148.

SONUÇ

Ortaçağ'ın dikkat çekici olaylarından biri olan Haçlı Seferleri, “*din*” merkezli başlatılmış olması dolayısıyla İslam toprakları üzerine düzenlemiştir. Bu seferleri göğüsleyenler öncelikle Türkiye Selçukluları oldu. Selçukluların mukavemetine rağmen Haçlılar; Urfa, Antakya, Kudüs ve Trablus olmak üzere dört Haçlı Devleti kurmaya muvaffak oldular. Haçlılar, ele geçirdikleri bölgelerde tutunmak için seferlere devam etti. Her Haçlı Seferi, Müslüman direnişine ve her Müslüman zaferi de yeni bir Haçlı saldırısına zemin hazırladı. Haçlılar ilk olarak Türkiye Selçukluları, Danışmentliler, Zengiler ve Eyyubîler ile mücadele etti. Selçuklular ve Danışmentliler Haçlı Seferlerini ilk göğüsleyenler olmuş ve Zengiler ile Eyyubîler de Haçlıların ele geçirdikleri toprakları yeniden İslâm hâkimiyetine almıştı. Zengiler ve Eyyubîlerden sonra Haçlılar, en ciddi direniş Memlûklerden gördü.

Haçlılar, VII. Haçlı Seferinden itibaren Memlûk Devleti'nin muhatabı oldular. Kuruluşundan itibaren Haçlı saldırılarına maruz kalan Memlûkler, iç meseleleri ile uğraşmalarının yanı sıra Ermeniler ve Moğollarla da mücadele etmek zorunda kaldı. Çoğu zaman adı geçen bu devletlerle aynı anda mücadele etti. Memlûkler hasımları arasındaki ittifakı engellemek için barış anlaşmaları yapma yolunu da tercih etti. Her ne kadar bu anlaşmalar, siyasi arenada çoğu kez hükümsüz kalmışsa da belli zamanlarda Memlûklere rahat nefes alma imkânı sağlamıştır. Anlaşmaların yetersiz kaldığı ve askeri gücün sonuç vermediği zamanlarda Haçlılar, devletlerin bekâsı için bir diğer önemli faktör olan iktisadi güce darbe vurma yolunu benimsemişlerdir. Kısaca belirtmek gerekirse Haçlılar, askeri sahada yetersiz kaldıkları zamanlarda iktisadi mücadele yolunu tutmuşlardır. Bu hususta Papalığın Hristiyanların, Müslümanlarla ticareti yasaklayan ekonomik ambargosu dikkate değer bir önem arz etmektedir.

Nihayet 1096'da başlayan Haçlı Seferleri, 1270'e gelindiğinde son büyük Haçlı Seferi de son bulmuştu. Lakin VIII. Haçlı Seferinden sonra da ilk seferler gibi büyük ordular sefer düzenlememişse de Kıbrıs, Rodos, Venedik, Ceneviz ve Portekiz gibi devletler Müslümanlarla askeri mücadelelerle birlikte iktisadi sahada mücadeleye de başladılar.

Suriye'den çıkarılmalarından sonra Haçlılar, Kıbrıs ve Rodos gibi adaları askeri bir üs haline getirdi. Böylece karadaki mücadeleler denizlere çevrildi. Her ne kadar bu saldırılar Haçlı seferi olarak anılmasa da bizler Papalığın desteklediği ve Şövalyelerin liderlik ettiği bu mücadelelerin de Haçlı seferi olduğu yönündeki düşüncemizi beyan ettik.

Memlûklerin yıkılma sürecinden sonra Haçlı Seferlerinin yönü, Osmanlı Devleti üzerine çevrildi. Osmanlılar da diğer İslam Devletleri gibi Haçlılar ile mücadelede ciddi başarılar göstermiştir. Fakat Osmanlı Devleti'nin yıkılışından sonra bile Haçlı Seferleri devam ettiği görüşünü savunmaktayız. Bu görüşümüzü 2001'de Amerika Birleşik Devleti Başkanı George W. Bush'un 11 Eylül intihar saldırılarından sonraki söylemleri destekler niteliktedir. Bush: *“Terörizme karşı bu Haçlı Seferi, bu savaş zamanı olacaktır. Amerikalılar sabırlı olmalıdır”* demişti. O halde Haçlı Seferinin günümüzde bile halen var olduğunu ve devam ettiğini söylemek yanlış bir tabir olmayacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

Ana Kaynaklar

- I. ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi*, (çev. Vedii İlmen), Yaba yay., İstanbul 2005.
- Alaaddin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, (çev. Mürsel Öztürk), TTK yay., Ankara 2013.
- Anna Kommena, *Alexiad (Malazgirt'in Sonrası)*, (çev. Bilge Umar), İnkılap yay., İstanbul 1996.
- Anonim Haçlı Tarihi (Gesta Francorum Et Aliorum Hierosolymitanorum)*, (çev. Ergin Ayan), Selenge yay., İstanbul 2013.
- Anonim Süryani Kroniği (I. Ve II. Haçlı Seferleri)*, (çev. İlhan Aslan), Post yay., İstanbul 2019.
- Bahaaddin Bin-Şeddad, *En-Nevadir'üs-Sultaniyye ve El-Mahasin'ül-Yusüfiyye*, (çev. Mehmet Selim Bilge), Şingal yay., Diyarbakır 2015.
- Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye Fi'd-Devleti't-Turkiyye*, Türk Devleti Konusunda Sultanlara Armağan (1252-1312), (çev. Hüseyin Polat), TTK yay., Ankara 2016.
- Bertrandon De La Broquiére, *Denizaşırı Seyahat*, (çev. İlhan Arda), Eren yay., İstanbul 2000.
- Ebü'l-Ferec İbn'ül-İbrî, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, (çev. Şerafeddin Yaltkaya), TTK yay., Ankara 2011.
- El-Hüseyin B. Muhammed B. Ali El-Ca'feri Er-Rugadi İbn Bibi, *El-Avâmirü'l-Alâ'iyye Fi'l-Umuri'l-Alâ'iyye, Selçuknâme*, C.II., (çev. Mürsel Öztürk), TTK yay., Ankara 2014.
- El-Makrizî, Takıyyüddin Ahmed b. Ali, *El-Sülûk Fî Marifeti Düvel El-Mülûk*, C. I., Kahire 1972.

En-Nuveyrî, Muhammed b. Kâsım b. Muhammed el-İskenderânî, *Kitâb el-İlmâm Fî mâ Ceret Bihi el-Ahkâm ve el-Umûr el-Makziyye fî Vaka't el-İskenderiyye*, (tah. Azîz Sûryâl Atîyya / Etinne Combe), Cilt II, Haydarabat, 1969.

Fulcherius Carnotensis, *Kutsal Toprakları Kurtarmak, Kudüs Seferi*, (çev. İlcan Bihter Barlas), IQ Kültür Sanat yay., İstanbul 2009.

Geoffroi De Villehardoin, Henri De Valenciennes, IV. Haçlı Seferi Kronikleri, (çev. Ali Berktaş), Türkiye İş Bankası yay., İstanbul 2008.

Georgios Akropolites, *Vekayinâme*, (çev. Bilge Umar), Arkeoloji ve Sanat yay., İstanbul 2008.

Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, C. II, (çev. Ömer Rıza Doğrul), TTK yay., Ankara 1999.

Ioannes Kinnamos, *Historia 1118-1176*, (çev. Işın Demirkent), TTK yay., Ankara 2001.

İbnû'l-Azîmî, *Azîmî Tarihi, Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler*, (H.430-538=1038/39-1143-44), (çev. Ali Sevim), TTK yay., Ankara 2006.

İbni Tagrıberdi, *En-Nücum'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar)*, Selenge yay., İstanbul 2013.

İbn İyas, *Yavuz'un Mısır'ı Fethi Ve Mısır'da Osmanlı İdaresi (Bedâyi'ü'z-Zühûr Fi Vekayi'i'd-Duhûr)*, (çev. Ramazan Şeşen), Yeditepe yay., İstanbul 2016.

İbn Kalânîsî, *Şam Tarihine Zeyl, I. Ve II. Haçlı Seferleri Dönemi*, (çev. Onur Özatağ), Türkiye İş Bankası yay., İstanbul 2015.

Jean de Joinville, *Bir Haçlının Hatıraları*, (çev. Cüneyt Kanat), Vadi yay., Ankara 2002.

Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretül-Ahbâr*, (çev. Mürsel Öztürk), TTK yay., Ankara 2000.

Korykoslu Hayton, *Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı*, (çev. Altay Tayfun Özcan), Selenge yay., İstanbul 2015.

Minhâc-i Sirâc el-Cüzcâni, *Tabakât-ı Nâsirî, (Gazneliler, Selçuklular, Atabeglikler ve Hârezmşâhlar)*, (çev. Erkan Göksu), TTK yay., Ankara 2015.

Reşidüddin Fazlullah, *Câmiu't-Tevârih*, (çev. İsmail Aka, Mehmet Ersan, Ahmad Hesamipour Khelejani), TTK yay., Ankara 2013.

_____, *Câmi'ü't-Tevârih (Zikr-i Târih-i Âl-i Selçûk)*, (çev. Erkan Göksu, H.Hüseyin Güneş), Bilge Kültür Sanat yay., İstanbul 2004.

Robert De Clari, *İstanbul'un Zaptı (1204)*, (çev. Beynun Akyavaş), TTK yay., Ankara 2000.

Ruysbroeckli Willem, *Mengü Han'ın Sarayına Yolculuk 1253-1255*, (çev. Zülal Kılıç), Kitap yay., İstanbul 2010.

Simon de Saint Quentin, *Bir Keşişin Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248*, (çev. Erendiz Özbayoğlu), Orkun Ozan yay., Antalya 2006.

Tuhfetü'l-Memlûk (Siyâsetnâme), (çev. Yakup Kara), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı yay., İstanbul 2016.

Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, (çev. Hrant D. Andreasyan), TTK yay., Ankara 2019.

Usâme İbn Munkız, *İbn Munkız Haçlılara Karşı (Kitâbü'l-İ'tibâr)*, (çev. Selahaddin Hacıoğlu), Bordo Siyah yay., İstanbul 2004.

_____, *Kitabü'l-İ'tibâr, İbretler Kitabı*, (çev. Ziya Cömert), Kitabevi yay., İstanbul 2018.

Wilhelm Von Rubruk, *Moğolların Büyük Hanına Seyahat*, (Ergin Ayan), Ayışığı Kitapları yay., İstanbul 2012.

Willermus Tyrensis, *Başlangıçtan Kudüs'ün Zaptına Kadar*, (çev. Ergin Ayan), Ötüken yay., İstanbul 2016.

Araştırma Eserler

Ağır, Abdullah Mesut, Sultan Kalavun Devri Memlûk-İlhanlı Münasebetleri II. Humus Savaşı H. 679/M. 1281, “*Akademik Bakış*”, S. 15. Kırgızistan 2008.

Aka, İsmail, *Timur ve Devleti*, TTK yay., Ankara 2014.

_____, “Aksârâyî Kerimüddin”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul 1989.

Akkuş Yiğit, Fatma, “İktidar ve İzdivaç: Memlûk-Altın-Orda-İlhanlı Üçgeninde Siyasi Evlilikler”, *Karadeniz Araştırmaları*, S.49, 2016.

_____, “Memlûk-Ermeni Münâsebetleri” *Akademik Bakış*, C. 8, S. 16, 2015.

_____, “Memlûk Sultanı Kalavun Zamanında Ermeniler”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 3, 2012.

_____, “İskenderiye’de Venedik Ticareti, Konsolosları ve Fondaco’su”, *Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, C.2, S. 2, 2015.

Aktan, Ali, “Sultan Kalavun ve Hânedanı”, “*Bellekten*” C. LIX, S. 226, TTK yay., Ankara 1995.

_____, “Memlûk-Haçlı Münasebetleri”, *Bellekten*, C. LXIII, S. 237, TTK yay., Ankara 1999.

Akyurt, Songül, *Sultan El-Melik El-Eşref Şaban Döneminde Memlûk Devleti (1363-1377)*, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2017.

Al-Harithy, Howayda, “The Patronage Of Al-Nâsır Muhammed İbn Qalâvûn, 1310-1341”, *Mamlûk Studies Review*, V. IV, Chicago 2000.

Alan, Hayrunnisa, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular 1360-1506*, Ötüken yay., İstanbul 2015.

Alican, Mustafa, *Malazgirt 1071 Kıyametin İlk Günü*, Kronik yay., İstanbul 2017.

Altan, Ebru, *Antakya Haçlı Prinkepliği Tarihi Kuruluş Devri (1098-1112)*, TTK yay., Ankara 2018.

_____, “Yafa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul 2013.

_____, “Latin Doğulu Tarih Yazarı Willermus Tyrensis’in (1130-1185) Historiası ve Zeyilleri”, *Şarkiyat Mecmuası*, S. 27, 2015.

Andreasyan, Hrant D, “Türk Tarihine Ait Ermeni Kaynakları”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.1, S. 1, İstanbul 1949.

Ayalon, David, “Memlûkler ve Deniz Kuvvetleri, İslâm Âlemi ile Hristiyan Avrupa Arasındaki Mücadelenin Bir Safhası”, (çev. Salih Özbaran), *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 25, İstanbul 1971.

Ayaz, Fatih Yahya, *Memlûkler (1250-1517)*, İSAM yay., İstanbul 2015.

_____, *Memlûk-Kıbrıs İlişkileri, Kıbrıs’ta İlk Türk Hakimiyeti*, TTK yay., Ankara 2016.

Ayönü, Yusuf, *Selçuklular ve Bizans*, TTK yay., Ankara 2014.

Barthold, Vasiliy Vladimiroviç, İslam’da İktidarın Serüveni Halife ve Sultan, (çev. İlyas Kamalov), Yeditepe yay., İstanbul 2012.

Bayat, Fazıl, “İmaduddin Zengî ve Musul Atabeyliği”, *Türkler*, C.4, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002.

Bayit, Fâiz Ali, “Mısır’a Uygulanan Haçlı Ekonomik Ambargosu Karşısında Çerkes Memlûkleri”, (çev. Fatma Akkuş Yiğit, Songül Akyurt, Burak Aslan), *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, S. I, 2015.

Bilgin, Orhan, “Cüveynî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.8., İstanbul 1993.

Bosworth, Clifford Edmund, *Doğuştan Günümüze İslam Devletleri, Devletler, Prenslükler, Hanedanlıklar, Kronolojik Soykütüğü*, (çev. Hande Canlı), Kaknüs yay., İstanbul 2005.

Cahen, Claude, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, (çev. Mustafa Daş), Yeditepe yay., İstanbul 2016.

Carretto, Giacomo E., *Akdeniz’de Türkler*, (çev. Durdu Kundakçı, Gülbende Kuray), TTK yay., Ankara 2000.

Celnarova, Xénia, “Türklerin Akdeniz Kültürel Bölgesine Entegrasyonu” *Türkler*, C.7, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002.

Çavuşdere, Serdar, *Ortaçağ'da Venedik, Papalık ve Türkler, 1243-1353*, Yeditepe yay., İstanbul 2017.

Çelik, Aydın, *Fâtımîler Tarihi (909-1171)*, TTK yay., Ankara 2018.

Çelikkol, Zeki, *Rodos'taki Türk Eserleri ve Tarihçe*, TTK yay., Ankara 1992.

Çevikel, Nuri, *Kıbrıs, Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası (1570-1878)*, 47 Numara yay., İstanbul 2006.

Çubukçu, Asri, “Çakmak, el-Melikü'z-Zâhir”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul 1993.

_____, “Ferec” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 12, İstanbul 1995.

_____, “Laçin”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 27, İstanbul 2003.

Çuhadar, Mustafa, YİĞİT, İsmail, “İbn Tağrıberdi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 20, İstanbul 1999.

Demirkent, Işın, *Haçlı Seferleri*, Dünya yay., İstanbul 1997.

_____, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, TTK yay., Ankara 2014.

_____, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, C.I., TTK yay., Ankara 2013.

_____, *Urfa Haçlı Kontluğu (1118-1146)*, C.II., TTK yay., Ankara 1994.

_____, “Haçlı Seferleri ve Türkler”, *Türkler*, C.6, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002.

_____, “Haçlılar”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 14, İstanbul 1996.

Diehl, Charles, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, (çev. A.Gökçe Bozkurt), İlgî Kültür Sanat yay., İstanbul 2010.

Durmuş, Efe, *Siyasî, İktisadî ve Kültürel Açından İlhanlı-Memlûk Münasebetleri*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa 2005.

Düzgün, Şaban Ali, “İki Dünyanın Karşılaşması: Müslüman ve Latin Batı Dünyası arasında Haçlı Seferleri Dönemindeki İlişkiler”, *Türkler*, C.6, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002.

Emecen, Feridun M, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları I.*, İSAM yay., İstanbul 2011.

_____, “Ridâniye Savaşı”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 35, İstanbul 2008.

_____, “Mercidâbık Muharebesi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 29, İstanbul 2004.

Erer, Raşit, *Türlere Karşı Haçlı Seferleri*, Bilgi yay., Ankara 1993.

Erol, Burak Gani, “Kızıldeniz’de Portekizlilere Karşı Mücadele Eden Memlûk Devleti’ne Osmanlı Yardımı”, *Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu, Türk Denizcilik Tarihi Bildiriler*, C. 3, İstanbul 2013.

Ersan, Mehmet, *Selçuklular Zamanında Anadolu’da Ermeniler*, TTK yay., Ankara 2007.

Ersan, Mehmet - **Alican**, Mustafa, *Sorularla Selçuklular Tarihi, Osmanlı’dan Önce Onlar Vardı, Türkiye Selçukluları*, Timaş yay., İstanbul 2016.

_____, *Türklerin Kayıp Yüzyılı Beylikler Devri Türkiye Tarihi*, Timaş yay., İstanbul 2017.

Es-Seyyid, Seyyid Muhammed, “Kansu Gavri”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001.

Eyice, Semavi, “Bertrandon De La Broquiére ve Seyahatnâmesi (1432-1433), İslâm Tetkikleri Dergisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay., C. VI, İstanbul 1975.

Fuess, Albrecht, “Rotting Ships And Rozed Harbours; The Naval Policy Of The Mamluks”, *Mamlûk Studies Review*, V. 5., Chicago 2001.

Gök, Halil İbrahim, *Musul Atabeyliği Zengiler (Musul Kolu 1146-1283)*, TTK yay., Ankara 2013.

Gül, Muammer, *Ortaçağ Avrupa Tarihi*, Bilge Kültür Sanat yay., İstanbul 2016.

_____, “Önasya’da Bir Türk Devleti: Eyyûbiler (1175-1250)”, *Türkler*, C.5, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002.

- Gülsoy**, Ersin, “Safed”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 35, İstanbul 2008.
- Grousset**, René, *Bozkır İmparatorluğu, Attila, Cengiz Han, Timur*, (çev. Mehmet Reşat Uzmen), Ötüken yay., İstanbul 2014.
- Herrin**, Judith, *Bizans Bir Ortaçağ İmparatorluğunun Şaşırtıcı Yaşamı*, (çev. Uygur Kocabaşoğlu), İletişim yay., İstanbul 2016.
- Hillenbrand**, Carole, *Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri*, (çev., Nureddin Hüseyini), Alfa Tarih yay., İstanbul 2015.
- Holt**, Peter Malcolm, *Haçlılar Çağı 11. Yüzyıldan 1517’ye Yakınoğu*, (çev. Özden Arıkan), Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul 2003.
- Irwin**, Robert, “İslami Dünya Sisteminin Doğuşu 1000-1500”, *Cambridge Resimli İslam Ülkeleri Tarihi*, (çev. Zülal Kılıç), İstanbul 2005.
- Kafalı**, Mustafa, *Çağatay Hanlığı (1227-1345)*, Berikan yay., Ankara 2005.
- Kamalov**, İlyas, *Moğolların Kafkasya Politikası*, Kaknüs yay., İstanbul 2003.
- Kanat**, Cüneyt, “Memlûk Sultanı Melik ez-Zâhir Seyfeddîn Çakmak’ın Rodos Seferleri (1440-1443-1444)”, *Prof. Dr. İsmail Aka Armağani*, Beta yay., İstanbul 1999.
- _____, “Gazan Han Zamanında Memlûk Devletine İltica Eden Uyratlar”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. XV. İzmir 2000.
- _____, “Tomanbay”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 41, İstanbul 2012.
- Kanat**, Cüneyt - **Burçak**, Devrim, *Sorularla Haçlı Seferleri*, Yeditepe yay., İstanbul 2015.
- Karapınar**, Mahmut, “Abbâsîler Dönemi Türklerin Siyasî Faaliyetleri”, *Türkler*, C.4, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002.
- Kâsım**, Kâsım Abduh, “Muhammed b. Kalavun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 30, İstanbul 2005.
- Kılıç**, Mustafa, “Memlûk Sultanı Eşref Halil ve Siyasi faaliyetleri”, *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIV/1, Sivas 2010.
- Kırpık**, Güray, *Doğunun ve Batının Gözünden Haçlılar*, Selenge yay., İstanbul 2009.

Kızıltoprak, Süleyman, “Memlük”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 29, İstanbul 2004.

Kitapçı, Zekeriya, *Selçuklular ve Osmanlılardan Önce Orta Doğu’da Türkler*, *Orta Doğu Türk Misyonunun Tarihi Temelleri*, Yedikubbe yay., Konya 2016.

Koprman, Kâzım Yaşar, *Mısır Memlûkleri Tarihi, Sultan Al-Malik Al-Mu’ayyad Şeyh Al-Mahmûdî Devri (1412-1241)*, Kültür bakanlığı yay., Ankara 1989.

_____, “Bahriyye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1991.

_____, “Barsbay”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul 1992.

_____, “Burciyye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul 1992.

Kortantamer, Semira, *Bahri Memlûklerde Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler*, Ege Üniversitesi yay., İzmir 1993.

Köymen, Mehmet Altay, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, TTK yay., Ankara 2017.

Kurat, Akdes Nimet, *Peçenekler*, (haz. Ahsen Batur), TTK yay., Ankara 2016.

Kuşçu, Ayşe Dudu, *Eyyûbî Devleti Teşkilâtı*, TTK yay., Ankara 2013.

_____, “İlhanlı Devleti’nin Kuruluşu ve Memlûklerle İlk Teması”, *Türkler*, C.8, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002.

Küçüksipahioğlu, Birsal, “Haçlı Devletleri”, *Türkler*, C.6, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002.

Maalouf, Amin, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, (çev. Ali Berktaş), YKY yay., İstanbul 2015.

Manz, Beatrice Forbes, *Timurlenk, Bozkırın Son Göçebe Fatih*, (çev. Zuhâl Bilgin), Kronik yay., İstanbul 2017.

Mcevedy, Colin, *Ortaçağ Tarih Atlası*, (çev. Ayşen Anadol), Sabancı Üniversitesi yay., İstanbul 2004.

Merçil, Erdoğan, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Bilge Kültür Sanat yay., İstanbul 2015.

Michaut, Joseph François, *Haçlı Seferlerinin İlginç Olayları*, (çev. Güray Kırpık), Lotus yay., Ankara 2011.

Morrison, Cécile, *Haçlılar*, (çev. Nermin Acar), Dost yay., Ankara 2005.

Muslu, Cihan Yüksel, *Osmanlılar ve Memlukler, İslam Dünyasında İmparatorluk Diplomasisi ve Rekabet*, (çev. Zeynep Rona), Kitap yay., İstanbul 2016.

Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. Fikret Işıltan), TTK yay., Ankara 2017.

Öğün Bezer, Gülay, “Zengiler (1127-1233)”, *Türkler*, C.4, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002.

Öz, Mustafa, “Hâkim Biemrillâh”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 15, İstanbul 1997.

_____, “Nüveyri, Muhammed b. Kasım”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 33, İstanbul 2007.

Özaydın, Abdülkerim, “Hâlil b. Kalavun”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 15, İstanbul 1997.

_____, “Aynicâlût”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1991.

_____, “İbn Bîbî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 19, İstanbul 1999.

_____, “İbn Kalânîsî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 21, İstanbul 2000.

_____, “İbnü'l-İbrî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2000.

Özbek, Süleyman, “Yakın Doğu Türk-İslam Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan Savaşı: AynCalud”, *Türkler*, C.5, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002.

Özcan, Abdülkadir, “Hoşkadem”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 18, İstanbul 1998.

Özgüdenli, Osman Gazi, “Reşîdüddin Fazlullâh-ı Hamedânî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 35, İstanbul 2008.

Pamuk, Bilgehan, “Kızıldeniz’de Portekiz Tehdidi ve Osmanlı-Memlûk İttifakı”, *Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu, Türk Denizcilik Tarihi Bildiriler*, C. 3, İstanbul 2013.

Razûk, Muhammed, “İbn İyas”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1999.

Riley-Smith, Jonathan, *Haçlılar Kimlerdi?*, (çev. Berna Kılınçer), Bileşim yay., İstanbul 2005.

Roux, Jean Paul, *Türklerin Tarihi Pasifik’ten Akdeniz’e 2000 Yıl*, (çev. Aykut Kazancıgil, Lale Arslan-Özcan), Kabcacı yay., İstanbul 2015.

_____, *Dinlerin Çarpışması*, (çev. Lale Arslan-Özcan), Kabalcı yay., İstanbul 2014.

_____, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, (çev. Aykut Kazancıgil, Ayşe Bereket), Kabalcı yay., İstanbul 2001.

Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C.I. II. III., (çev. Fikret İşıltan), TTK yay., Ankara 2008.

Seyyid, Eymen Fuâd, “Makrizî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 27, İstanbul 2001.

Sevim, Ali, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK yay., Ankara 2014.

_____, *Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri*, TTK yay., Ankara 1983.

_____, “Azîmî” *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1991.

_____, “İbn Münkız”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 20, İstanbul 1999.

Şahin, Haşim, *Orta Zamanın Türkleri, Ortaçağ İslam ve Türk Tarihine Dair Yazılar*, Yeditepe yay., İstanbul 2011.

Şeşen, Ramazan, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İSAR yay., İstanbul 1998.

_____, “Eyyûbîler”, *Türkler*, C.5, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002.

_____, *Eyyûbîler (1169-1260)*, İSAM yay., İstanbul 2012.

_____, *İslam Medeniyeti Tarihi*, İsar yay., İstanbul 2012.

_____, *Kudüs Fatihî Selâhaddin Eyyûbî*, Yeditepe yay., İstanbul 2016.

_____, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, Yeditepe yay., İstanbul 2016.

_____, *Sultan Kalavun ve Oğlu, El-Melikü'l-Eşref Devri (1279-1293)*, Yeditepe yay., İstanbul 2018.

Şirinoğulları, Mehmet, *Memluklu-Haçlı Münasebetleri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 1997.

Spuler, Bertold, *İran Moğolları*, (çev. Cemal Köprülü), TTK yay., Ankara 1987.

Tanilli, Server, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası İnsanlık Tarihine Giriş*, C. II. Say yay., İstanbul 1986.

Tekindağ, Şehabeddin, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay., İstanbul 1961.

_____, “Berkuk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul 1992.

_____, “Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış”, *Tarih Dergisi*, S. 25’den ayrı basım, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay., İstanbul 1971.

Tomar, Cengiz, “Şecerüddür”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 38, İstanbul 2010.

_____, “El-Melikü’l-Eşref, İnal”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 29, İstanbul 2004.

Turan, Osman, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Ötüken yay., İstanbul 2017.

_____, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Boğaziçi yay., İstanbul 1980.

Usta, Aydın, *Müslüman-Haçlı İttifâkları, Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, Yeditepe yay., İstanbul 2008.

_____, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, Yeditepe yay., İstanbul 2015.

_____, *Haçlı Hikayeleri*, Yeditepe yay., İstanbul 2017.

Uyumaz, Emine, *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237)*, TTK yay., Ankara 2003.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, TTK yay., Ankara 1988.

Vasiliev, Aleksander Aleksandroviç, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (çev. Tevabil Alkaç), Alfa Tarih yay., İstanbul 2017.

Yakubovsky, A. Yu., *Altın Ordu ve Çöküşü*, TTK yay., Ankara 2000.

Yiğit, İsmail, *Memlûkler 648-923/ 1250-1517*, Kayıhan yay., İstanbul 2015.

_____, “El-Melikü’l-Eşref, Şa’bân” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 29, İstanbul 2004.

_____, “Kalavun” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001.

_____, “Kayıtbay”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 25, İstanbul 2002.

_____, “Kutuz”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 26, İstanbul 2002.

_____, “Memlûkler”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 29, İstanbul 2004.

_____, “Muhammed b. Kalavun”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 30, İstanbul 2005.

_____, “Şeyh el-Mahmûdî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul 2010.

Yuvalı, Abdülkadir, *İlhanlı Tarihi*, Bilge Kültür Sanat yay., İstanbul 2017.

_____, “İlhanlılar”, *Türkler*, C.8, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002.

Zengin, Muhammet Fatih, *Ortaçağ İslâm Devletlerinde Türk Memlûkleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.

EKLER

EK 1: Memlûk Sultanlarının Listesi (1250-1517)

BAHRÎ MEMLÛKLERİ

1. Şecer'ed-Dûr (1250)
2. İzzettin Aybek (1250-1257)
3. Nureddin Ali b. Aybek (1257-1259)
4. Seyfeddin Kutuz (1259-1260)
5. Baybars el-Bundûkdarî (1260-1277)
6. Nasıreddin Berke (1277-1280)
7. Bedreddin Sülemiş (1280)
8. Seyfeddin Kalavun El-Elfi (1280-1290)
9. El-Eşref Halil (1290-1293)
10. En-Nasır Muhammed (I. Saltanatı 1293-1294)
11. Zeyneddin Ketboga (1294-1296)
12. Hüsameddin Laçin (1296-1299)
13. En-Nasır Muhammed (II. Saltanatı 1299-1309)
14. Baybars el-Çaşnigîr (1309)
15. En-Nasır Muhammed (III. Saltanatı 1310-1341)
16. El-Mansur Seyfeddin Ebu Bekir (1341)
17. El-Eşref Alâeddin Küçük (1341-1342)
18. En-Nasır Şihabüddin Ahmed (1342)
19. Es-Salih İmâdüddin İsmail (1342-1345)
20. El-Kâmil Seyfeddin Şaban (1345-1346)
21. El-Mansur Seyfeddin Hacı (1346-1347)
22. En-Nâsır Hasan (I. Saltanatı 1347-1351)
23. Es-Salih Salâhaddin (1351-1354)
24. En-Nâsır Hasan (II. Saltanatı 1354-1361)
25. El-Mansur Muhammed (1361-1363)
26. El-Eşref Şaban (1363-1377)
27. El-Mansur Ali (1377-1381)
28. Es-Salih Hacı (I. Saltanatı 1381-1382)
29. Berkuk ez-Zahîr (1382-1389)
30. Es-Salih Hacı (II. Saltanatı 1389)

BURCÎ MEMLÛKLERİ

1. Berkuk (1390-1399)
2. Ferec en-Nasîr (I. Saltanatı 1399)
3. Abdülaziz el-Mansûr (1399-1405)
4. Ferec en-Nasîr (II. Saltanatı 1405-1412)
5. Mustain el-Adîl (1412)
6. Şeyh Müeyyed el-Mahmudî (1412-1421)
7. Ahmed el-Muzaffer (1421)
8. Seyfeddin Tatar (1421)
9. Nasîreddin Muhammed es-Salih (1421)
10. Seyfeddin Barsbay (1422-1438)
11. Cemaleddin Yusuf (1438)
12. Seyfeddin Çakmak (1438-1453)
13. Fahreddin Osman (1453)
14. Seyfeddin İnal (1453-1461)
15. Şihabeddin Ahmed (1461)
16. Hoşkadem (1461-1467)
17. Seyfeddin Yelbay (1467)
18. Timurboğa (1468)
19. Kayıtbay (1468-1495)
20. Muhammed en-Nasîr (1495-1498)
21. Kansuh Ebu Said (1498-1500)
22. Canbulat (1500)
23. Seyfeddin Tumanbay (1501)
24. Kansuh Gavri (1501-1516)
25. Tumanbay (1516-1517)

EK 2: Urfa Haçlı Kontlarının Listesi (1099-1146)

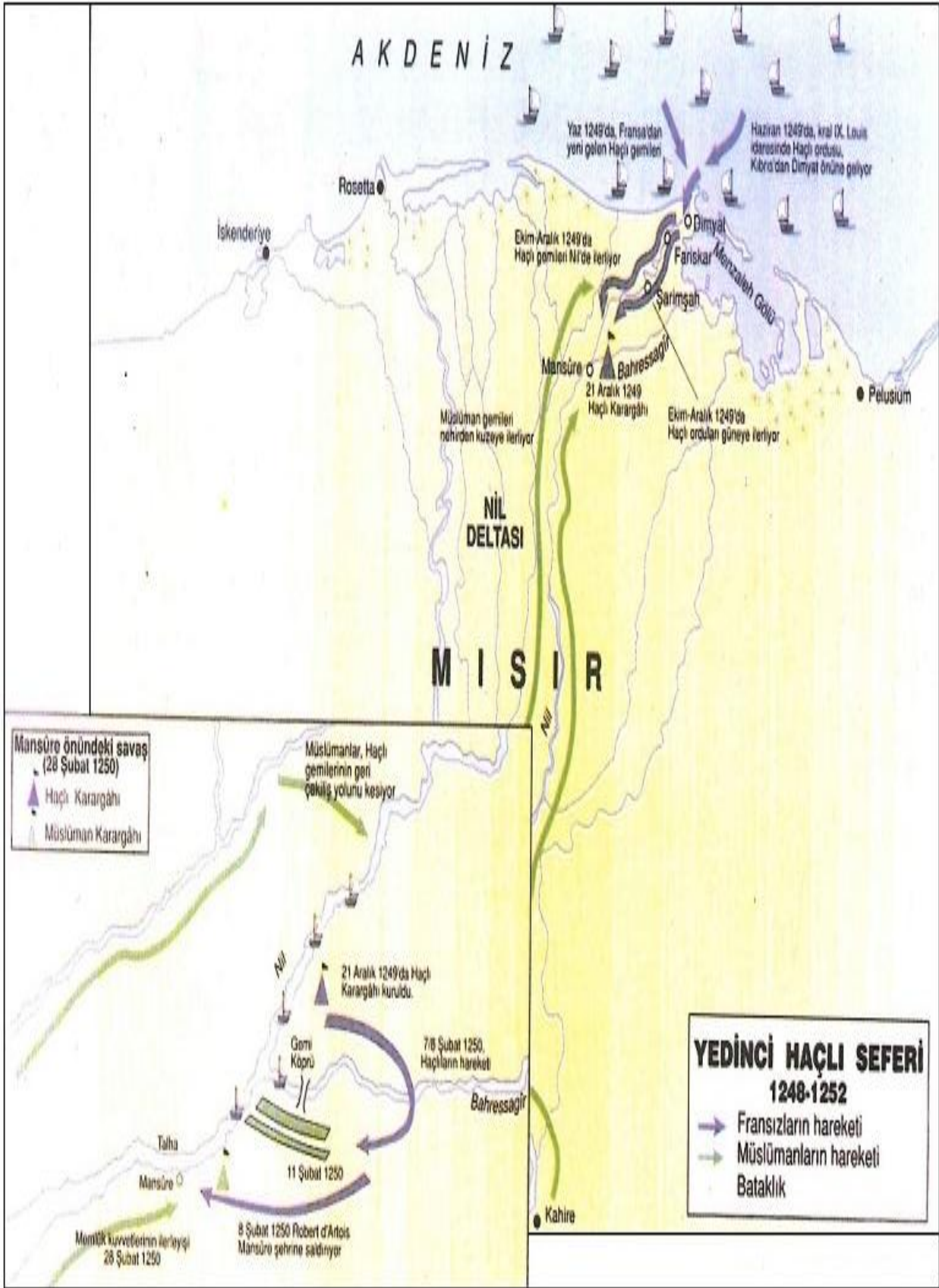
URFA HAÇLI KONTLARI

1. I.Boudouin de Blougne (1099-1100)
2. II. Boudouin de Bourg (1100-1118)
3. Tankred (1104-1105) –Vekâleten
4. Richard de Salarne (1105-1008) –Vekâleten
5. Birecik Hâkimi Galeran du Puiset (1118-1119) –Vekâleten
6. I.Joscelin de Courtenay (1119-1131)
7. II. Joscelin de Courtenay (1131-1144)
8. III. Joscelin de Courtenay (1144-1146)

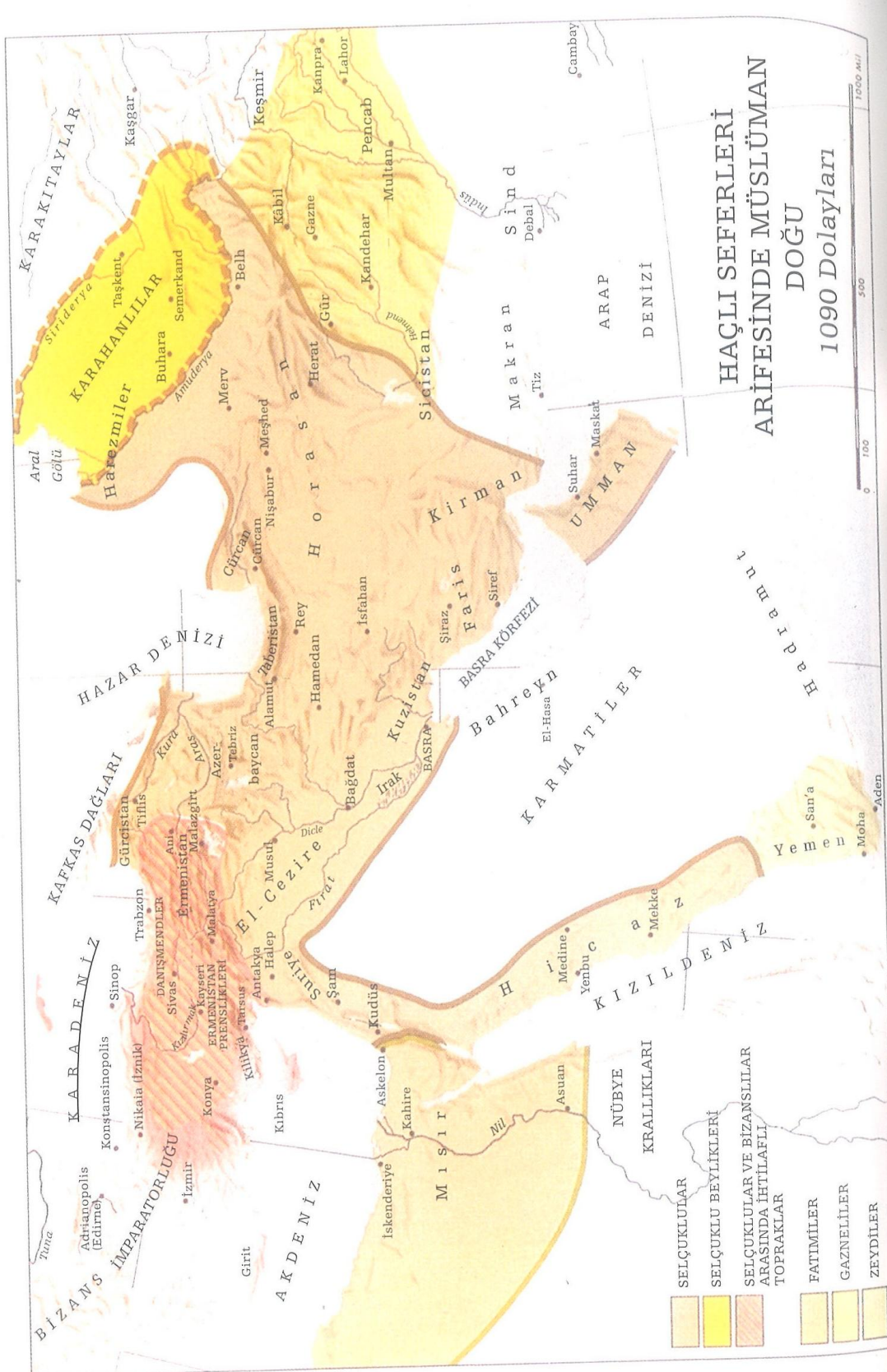
EK 3: İlhanlı Hanlarının Listesi (1256-1336)

İLHANLILAR

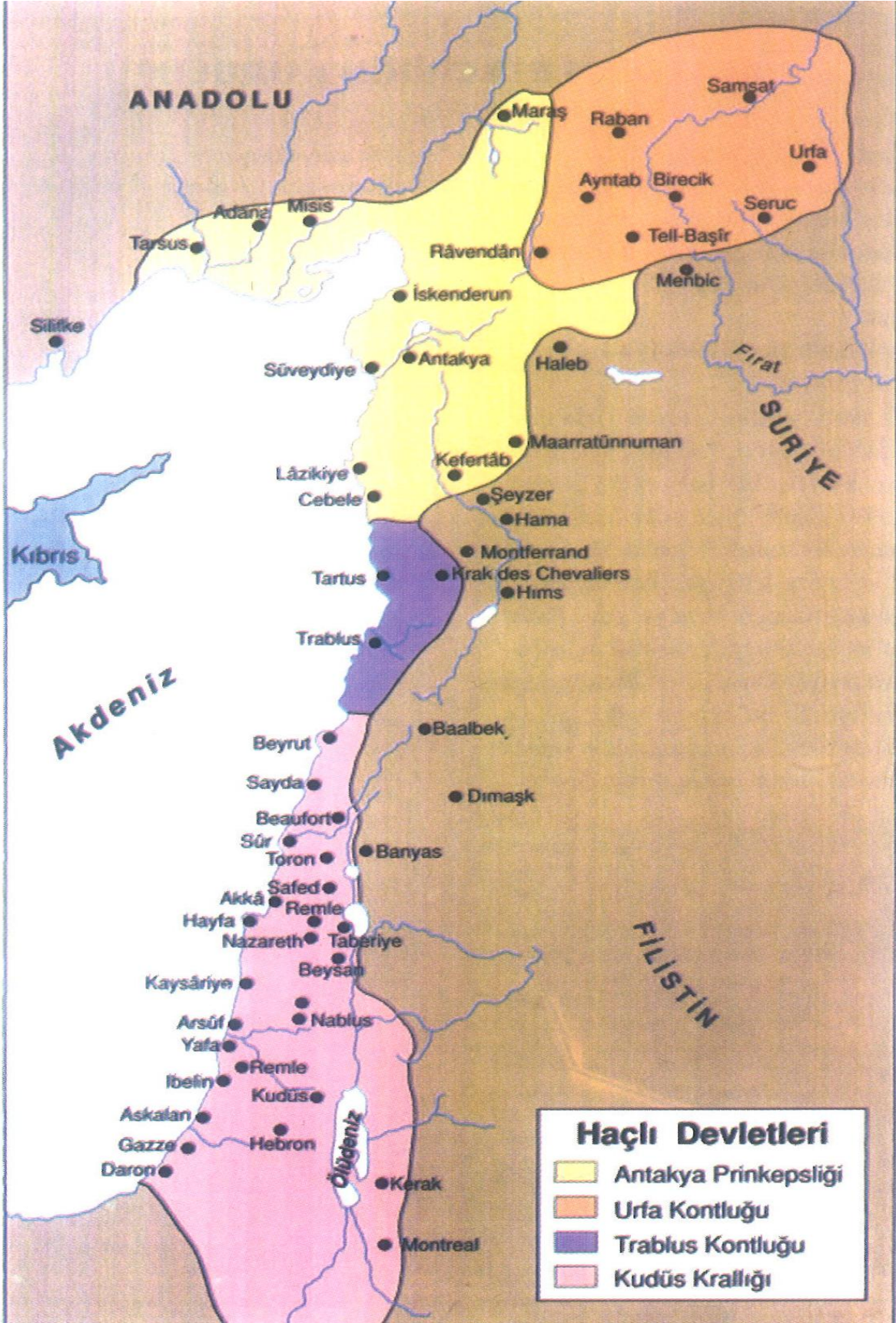
1. Hülegü (1256-1265)
2. Abaka (1265-1282)
3. Ahmet Teküder (1282-1284)
4. Argun (1284-1291)
5. Geyhatu (1291-1295)
6. Baydu (1295)
7. Gazan Mahmud (1295-1304)
8. Olceytu (1304-1316)
9. Ebu Said (1316-1336)

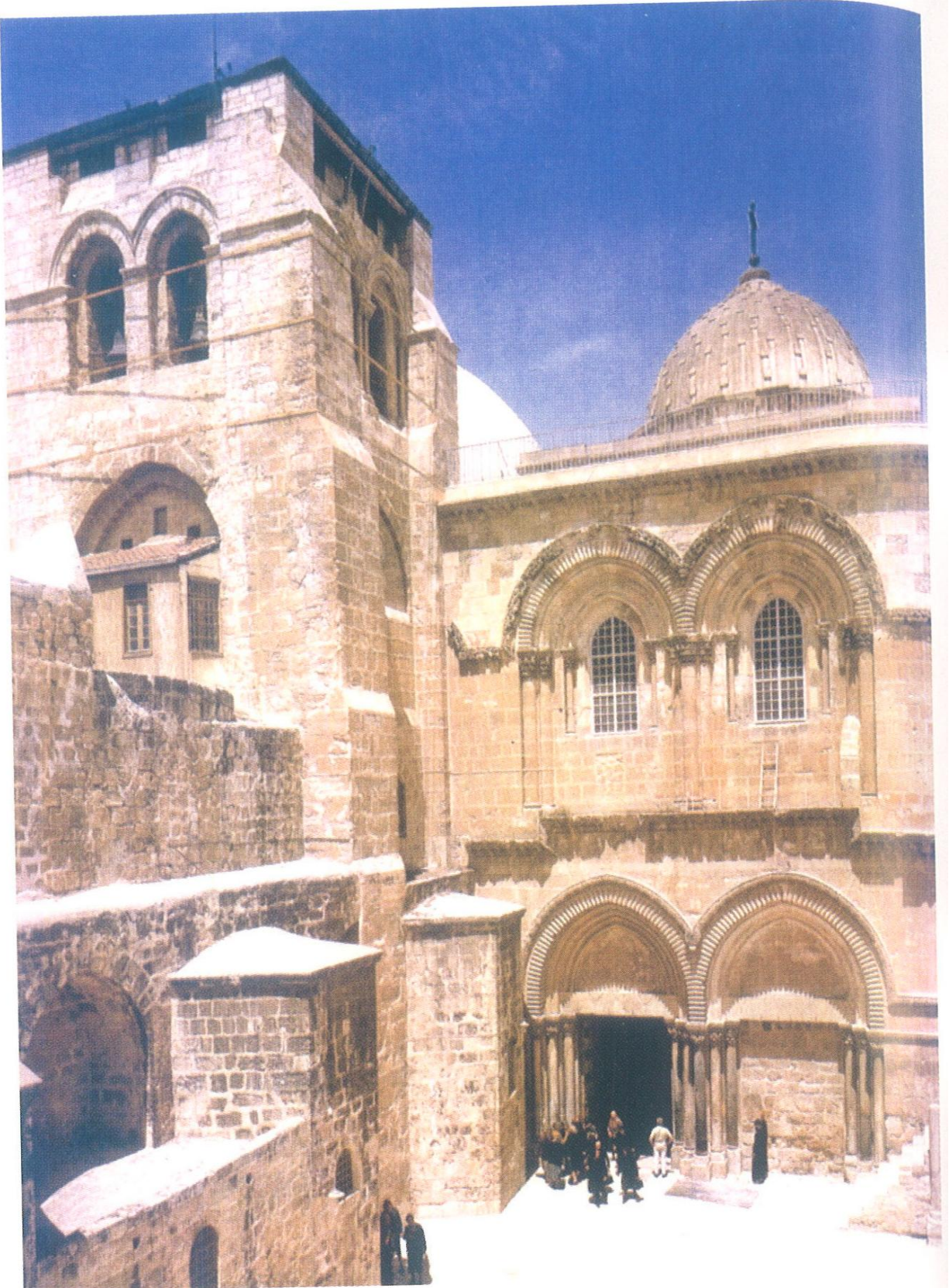
Harita 1: VII. Haçlı Seferi (1248-1252). Kanat-Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*

Harita 2: Haçlı Seferleri Arifesinde Müslüman Doğu, (1090 Dolayları). Kanat-Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*

Harita 3: Haçlı Devletleri, Kanat-Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*

Resim 1: Kutsal Mezar Kilisesi, Kanat-Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*

Resim2: Fransa Kralı IX. Louis Memlûk ordusu tarafından esir alınıyor.
Kanat-Burçak, *Sorulara Haçlı Seferleri*

Resim 3: Akka'nın Fethi Sırasında Müslümanlar ve Haçlılar Arasında Surlarda Savaş, Kanat-Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*

ÖZGEÇMİŞ

1993 yılında Kütahya’da doğdum. İlköğrenime, Kütahya Bahçelievler İlköğretim Okulunda başladım. Ortaöğretimimi de aynı okulda tamamladım. 2007 yılında Kütahya Lisesi’ne başladım ve 2011’de Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Tarih Bölümünü kazandım. 2015 yılında Doç. Dr. Altay Tayfun ÖZCAN’ın danışmanlığında “Kalavun Hanedanlığı Zamanında Memlûk Devleti” adını taşıyan Lisans tezimi tamamladım. 4 yıl süren öğrenimin ardından 2016 yılında İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı-Ortaçağ Tarihi bilim dalında yüksek lisans yapmaya başladım. 2017 yılında Doç. Dr. Fatma AKKUŞ YİĞİT’in danışmanlığında “Memlûk-Haçlı Mücadelesi” başlığını taşıyan Yüksek Lisans tezimi hazırlamaya başladım.

Sevgi DUMLU